ELEMENTA
METAPHYSICAE
MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATA

A B

ANTONIO GENUENSI
In Regia Neapolitana Academia
Ethices Professore

SANCTISSIMO PATRI NOSTRO

BENEDICTO XIV.
P. M.

D.

Editio secunda Neapolitana multo auctior & correctior.

TOMUS TERTIUS.

NEAPOLI CIƆ.IƆCCLI.
TYPIS BENEDICTI, ET IGNATII GESSARI.

SUPERIORUM AUCTORITATE.

ANTONIUS GENUENSIS
LECTORI PHILOSOPHO S.

ADNAVIMUS . Poſtquam ſcilicet nimboſus Orion

Perque undas ſuperante ſalo , perque invia ſaxa

Egit . Qui ego monſtra memorem quibuſcum depugnandum fuit ? Qui ſcopulos , qui praetervehendi ? Sed quamquam plures in ea ſententia eſſe video , majora Oceano monſtra ali , quam Tellure ; haec ego , quam illa , nunc reformido magis . Utinam hoſpitio ne prohibeamur arenae , neve , ut Trojanus olim Æneas *terris jactatus & alto* , clamare debeamus ,

Quod genus hoc hominum ? Quaeve hunc tam barbara morem

Permittit patria . . . .

Decreveram ego quidem tertiam hanc partem *monogranomam* edere , quo minus haberent nominis noſtri obtrectatores criminandi materiem . Sed juſto minorem voluminis molem renuebat librarius : itaque clamitando effecit , ut pervicerit propoſitum . *Crimen ex ſilentio : crimen ex voce* ! Interea quum juſtum volumen explere vellem , iis etiam

illud referſi , quae minus erant accurata: deerat quoque pluribus lima, praeſertim iis, quae de veritate Religionis Chriſtianae in poſtremis propoſitionibus diſputata ſunt. Sed ne quum ederentur quidem totus in iis eſſe potui: adeo me undique curae aliae, minuatae illae quidem, ſed aſſiduae, diſtraxere. Dicam paucis: quum ego in caeteris libellis meis omnino mihi numquam ſatiſfecerim, tum vero in hoc etiam diſpliceo. Sed & valde ego timeo, ne quid, me imprudente, exciderit, quod minus delicatiores probent Theologi: id quod ſi eſt, nec cogitatum, nec dictum volo. Ex Chriſtiana ego regula philoſophari amo.

Mirabuntur autem fortaſſis quidam, me theologica pertractare: nam ita dudum vulgavere ii, qui mihi bellum ultro indixerunt, non peregrinum modo me in ea eſſe diſciplina, ſed audere quoque nimium, eſſeque in noſtris commentariis Theologicis, qui manuſcripti feruntur, non leviuſculos errores. Quibus ego haud multis reſpondebo. Nam principio ut mihi eam Diſciplinam adrogem, longe abſum: neque enim ignoro quam curta mihi eam rem quod attinet ſit ſuppellex, ac ampliorem ejus, quam quivis excogitare poſſit, animo imaginem gero, cui exprimendae intelligo quam pauci pares eſſe

poſſint,

possint, tantum abest, ut ego valeam. Se id efficere nequit, quin, si quid valeam, in Religione tuenda, qua nihil nec antiquius, nec carius habeo, impendam. Scribent alii doctis, quibus ego gloriam non invideo: ego tirones instituendos suscepi, quibus timeo plurimum, ne, ut sunt mores, impiis, qui haud dudum prodiere, libellis, indeque sacrilegis longe vagantibus sermonibus, de pietate in Deum primum quidquam minuant, in omnia mox crimina, quod est consectarium, ingressuri petulantissime. Caeterum Theologi mihi ut eas ob reculas nomen tribuam, id ego cavebo semper. Accedit, quod horrisonum hoc mihi vocabulum irae theologicae fecerunt, ut ne si usurpare quidem liceret, libenter ferrem. Nos litteras pacatiores colimus: ac utinam per profanos homines liceret, Religionem, quae doctorum hominum problema evasisse videtur, vita magis, quam scriptione tueri. Sed eo ventum est vitiorum, ut accusare ea facilius sit, quam emendare. Quid vero de elementis nostris Theologicis olim in vulgus sparserint obtrectatores nostri, id nunc ego ad praesentem causam non refero. Nam etsi possim totius illius machinationis causas in medium efferre, ostendereque aperte, non solum quam inique, sed quam in-

inſcite & abſurde tota illa accuſatio peracta ſit, quantaque fuerit in ea cauſa Judicum ſapientia & fortitudo, qui perditis hominibus tam maſcule reſtitere; malo ego vel cum nominis mei detractione conticeſcere, quam veteres ac obductas cicatrices recentare. Nec ego nunc memoro crimini tributa quae minus intelligerentur, aut quae non de Chriſtiana regula, ſed de privatis opinionibus cenſerentur: illud tantum ne peccaſſent, ut ne vocabula quoque inter haereſes retuliſſent. Ut ecce: baptiſmum vocant veteres φυλακτήριον τῆς πίστεως (a), ego *Symbolum Chriſtianae fidei*, Symbolumque pro *teſſera* accipio, quemadmodum & plures apud veteres (b): interim id vocabulum accuſatoribus noſtris haereſis eſt. Sacramenta appello *inſtrumenta Religionis Chriſtianae*, ut S. Thomas *inſtrumenta Dei incarnati & paſſi* (c): haereſis eſt. Quo demonſtrem & vetus Teſtamentum traditione olim interpretatos, ſcribo, *quaſdam veteris teſtamenti prophetias, quae ſecundum litteram non videntur ad Chriſtum referri, Apoſtolos* CONFIDENTISSIME *in ſuis ad Judaeos concionibus de* Chri-

(a) *Euſeb. Hiſt. Eccl. lib.* III. *cap.* 23.
(b) *S. Petrus Chryſol. ſerm.* 62.
(c) *Lib.* IV. *contra Gentiles cap.* 56.

Christo USURPASSE, *quod profecto non fecissent, nisi ex traditione constitisset & de Christo fuisse dictas*: binae eo in loco repertae haereses, CONFIDENTISSIME, & USURPASSE. Alicubi *Canum* laudo *in aureo libro de locis*: extractum, *Calvinus in aureo libro de locis*, criminique data laus. Ubinam gentium is Calvini liber delitescit? Ego ne igitur Theologi nomen horrificum non habeam? ego ne apologiam scribere nequeam? quis non in convicta rebus causa? Interim obmutescam libentissime: reus audire malo, quam turbatae caritatis auctor. Causam coram Deo agam. S. Gregorii Nazianzeni locus est egregius, quo me consolor. Ponam totum, eaque me apologia deinceps tutabor. Ponam autem semel tantum; paullo enim longior est (*a*).

Atqui plerisque secus videtur, inquies: quid id vero mea interest, qui rei veritatem magis curo, immo solum curo? hoc enim vel me condemnaverit, vel absolverit: hoc miserum, vel beatum reddiderit. At quid aliis vedeatur, nihil ad nos, quemadmodum nec alienum somnium. Non ita aliis videtur, ais. Quid vero? an iis, qui vertigine correpti sunt, terra fixa, & stabilis esse videtur

 detur

(a) *S. Greg. Nanz. orat.* 27.

detur? an Ebriis sobrii integra mente esse, ac non potius in caput incedere, ac sursum deorsumque moveri? an non quibusdam interdum hominibus mel amarum est, nempe morbo laborantibus, maleque affectis? At non propterea res ita se habent, ut, qui hoc statu sunt, arbitrantur. Quo circa fac prius fidem sanos esse, qui de nobis ita sentiunt, ac tum nos admone, ut meliorem mentem induamus: aut condemna, nisi consilio tuo pareamus, sed in eadem sententia perstemus. Non ita multis videor, at Deo ita: immo non videor, sed perspicuus, atque manifestus sum ei, qui omnia priusquam oriantur, novit: qui corda nostra sigillatim fingit: qui omnia opera nostra, omnes motus, & cogitationes, cum quibus res a nobis geruntur, intelligit: quem nihil eorum, quae sunt, latet, aut latere potest: qui aliter res nostras intuetur, atque mortales solent (Homo enim videt in faciem: Deus etiam intuetur cor. Audisti scripturam haec dicentem, ac fidem adhibe.) Cujus judicium cordatis hominibus pluris faciendum, magisque curandum est, quam omnium aliorum in unum coactorum. An tu duos quidem homines, quorum alter acutior & sagacior, alter imperitior & habetior esset, de eodem negotio in consilium adhibens, haud recta mente praeditus esse videreris, si relicto prudentis

con-

consilio, judicium imperiti sequereris (neque enim Roboam ex eo laudem est consecutus, quod pro nihilo habita senum sententia juvenum consiliis paruit): quum autem Deus & homines inter se expenduntur, judicia hominum potiora duces, quam Dei? Nequaquam certe id facies, si me audias, recteque sentias. At, inquis, tuarum contumeliarum nos pudet. Me vero vestri, quos ob eam rem pudescat. Nam si haec juste patimur, nobis potius ipsis, quam vobis nostra causa, erubescendum est, non quia contemnimur, sed quia contemptu, & ignominia dignos nos praebemus: si autem inique, crimen eorum est, qui contumeliam inferunt: ac proinde illorum potius, quam nostri causa indignari & stomachari debetis, quoniam ii sunt, quibuscum male agitur. Quod si me, quum malus essem, optimum virum existimares, quid mihi faciendum esset? impior ne ut essem, quo magis tibi placerem? haud quaquam sane id mihi consilii dedissem. Eodem modo, nec si me recte & cum virtute incedentem offendere ac labi putes, a recta vivendi ratione propter te desistam. Nec enim tibi magis, quam mihi ipsi vivo: atque in omnibus rebus consiliarii loco rationem, Deique justificationes habeo: a quibus plerumque, etiam nullo accusante, convincor; & rursum condem-

nantibus multis absolvor. Atque hoc unum tribunal nemo effugere potest, internum nempe atque in nobis situm, quandoquidem id solum ob oculos propositum habere debemus, ut rectum vitae iter teneamus. Quod autem ad hominum de nobis existimationem attinet, ita animo comparati sumus, ut si quidem contingat, non illibenter accepturi simus (ut humani etiam aliquid dicam); sin autem in contrarium cadat, valere jubebimus, nec quicquam de rei veritate propter hominum opinionem detrahemus. Quisquis enim rei cujuspiam gratia virtuti studet, is profecto neutiquam firmas in virtute radices egit. Simul enim atque res ea effluxerit, recti quoque studium deponet: quemadmodum qui quaestus causa navigat, nisi lucrum praesto sit, navigare desistet. Atqui bonum ipsum propter se colit & amplectitur, quoniam rem fixam & stabilem amat, certam quoque & constantem erga illud animi alacritatem habet: adeo ut divinum aliquid sentiens, his quoque Dei verbis uti possit, Ego idem sum, & non mutor. *Quamobrem nec ab animo suo migrabit, nec immutabitur atque a se descisçet, nec cum temporibus ac rebus collabetur, alias alios mores induens, ac subinde colores assumens, non secus ac polypi, petrarum, ad quas accesserint, colores referunt: verum idem*

sem-

ſemper ſuique ſimilis permanebit , fixus in rebus minime fixis , immotus in incertis & fluctuantibus , non aliter , opinor , ac rupes quaedam ventorum fluctuumque impetu non modo non concutitur , ſed etiam incurſantes undas circa ſe frangit atque abſumit . Verum de his hactenus : nec enim mihi vacat cum linguis pugnare : atque etiam fortaſſe plura diximus , quam conveniret . Sic ille . Tu ama, & vale .

IN.

INDEX

CAPITUM, ET PROP.

DEFINITIONES.

THEOREMATA.

CAP. I.

De Natura Dei.

Di-

CAP. II.

CAP. III.

CAP. IV.

XVIII.

APPENDIX.

CAP. V.

XXXVI.

CAPITUM ET PROP.

ER-

E R R A T A.

Pag. 131. in nota vulgari . l. vulgati.
176. v. 26. murmuratione. l. murmurationes.
203. v. 30. haec. l. hae.
210. v. 28. eae. l. ea.
225. in nota l. Gagnier.
265. v. 35. duobus. l. duabus.
302. v. 27. alterutrum esse verum. l. alterutrum esse falsum.
336. quaereretur. 4. l. quaeretur.
Ibid. v. 17. haberent, haberet.
Ibid. v. 27. Spenlei. l. Spenceri.
392. 4. optimae. l. opimae.

ELE-

ELEMENTORUM
METAPHYSICAE
MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM

PARS III.

Principia Theoſophiae naturalia.

PROEMIUM.

1. NUlla eſt totius Philoſophiae pars hac, de qua agimus, nec pulchrior ac jucundior, nec magis neceſſaria, magiſque ad rem noſtram pertinens. Principio, quid pulchrius, quam Patrem & Opificem Mundi contemplari, a quo ſumus id totum, quod ſumus, a quo conſervamur, cujus beneficiis perpetuo cumulamur, cujuſque tantum poſſeſſione beati eſſe poſſumus? Deinde quum a Deo & ut ſimus, & ut conſervemur, pendeamus; eique idcirco amorem, ſervitutem, & cultum perfectiſſimum debeamus; iſque cultus nec mancus eſſe debeat, nec ſuperfluus, ſed ſupremae Dei naturae, ejuſque attributis conſentaneus; inde fit, ut neceſſaria ſit homini Dei, divinorumque attributorum cognitio, niſi in ea re, qua nihil carius nec antiquius habere debet, cultu ſcilicet & pietate erga ſuum auctorem, perpetuo aberrare velit. Praeterea officia noſtra lege naturali, velut prima & immutabili regula, reguntur: ad legem vero naturae conſtituendam & intelligendam neceſſaria eſt Theologia naturalis. Nam nec ſine ſupremo mundi imperante eſſe ulla in natura poteſt lex hominibus omnibus communis; nec, ſi Deum ignoremus, hujuſmodi legis

capita ac vim scire possumus. Tandem, ut caetera mittam, plurimum juvat in vita pacate transigenda cognitio supremae Dei naturae, providentiae, beneficentiae, bonitatis, justitiae, potentiae, &c. Haec enim cognitio & in adversis spem in nobis ingenerat melioris vitae, atque alacres efficit; & in prosperis sanctum quemdam timorem nobis incutit, quo a nimio praesentis vitae amore abstrahamur. Contra, qui Deum ignorant, aut contemplari negligunt, & in adversis miserrimi sunt quippe qui nullum vident portum, ad quem confugiant: & in prosperis perditissimi, atque item miserrimi; quandoquidem in iis bonis totam suam felicitatem collocant, a quibus habere nequeunt (*a*).

II. Sed sunt fortassis, qui totam hanc disciplinam inutilem & falsam reputent, clamentque imponi populo a Theologis. Quum enim constet, inquiunt, inter omnes, qui de Deo philosophantur, ignotam nobis Dei esse naturam, recenseaturque inter Dei proprietates praecipuas *incomprehensibilitas*, verbosa quidem esse poterit Theologia, vera non poterit, nec proinde utilis. Ac quod natura Dei sit incomprehensibilis mentibus humanis, inde patet, quod sit illa infinita; mentes vero humanae brevissimae, ut inde de Deo cogitare incipiant homines, ubi nihil in natura certi & explorati amplius vident. Accedit quod veteres Theologi aperte eam incomprehensibilitatem praedicant. Quum Plato dixisset, *Deum invenire difficile, evulgare impossibile*, Gregorius Nanzian. orat. 34. ita corrigit, ut pro eo, quod Plato invenire ait *esse difficile*, *ille multo impossibile esse dicit invenire, quam eloqui*. Plura sunt similia Patrum dicta, quorum quaedam protulit Petavius to. I. Dogm. Theol. lib. VII. cap. I. B. Thom. eumque Schola omnis secuta tradunt, Deum non posse intelligi, nisi via *remotionis*, idest removendo ab ea natura quicquid perfectissimum non sit. Huic argumento addunt, totam Theologiam contentiosam esse, discordias

(a) *Perelegantissime totam hanc rem explicuit ac demonstravit Eminentissimus Polignacus in lib. 2. Antilucretii.*

dias atroces progignere, quae non ſine dolore in tota hiſtoria Eccleſiaſtica leguntur: occupari praeterea in quaeſtionibus magna ex parte aut otioſis, aut inutilibus aut ejus generis, quae nullo modo mente humana finiri queant; pleriſque etiam, quae non leves ſcrupulos injiciunt. Ex quibus conficere ſibi videntur, non modo inutilem eſſe Theologiam, verumetiam noxiam.

III. Ei argumentationi binis verbis reſponderi poteſt. Dei exiſtentiam, & quaſdam ejus proprietates, eas præcipue, quae vitae noſtrae intereſunt, ideſt primam univerſi cauſam aeternam, ſapientiſſimam, potentiſſimam, optimam, manifeſtis naturae argumentis intelligi, ii negare poſſunt, qui prorſus bardi ſunt, & ſtupidi. Et quamquam perfectam, & adaequatam Dei notionem mortalium nemo complecti animo poteſt, aut perfecte Divinam naturam explicare, quod veterum illa ſcita docent, quibus Deus incomprehenſibilis ſtatuitur; id tamen nihil officit veritati, & utilitati hujus diſciplinae. Quemadmodum non inde confeceris, ſcientias phyſicas falſas eſſe & inutiles, quod perfectam corporum notionem, eorumque, quae in corpore inſunt, non habemus. Quinimmo nulla ferme apud homines hujuſmodi diſciplina eſt, cujus objectum illi adaequate noſcant, aut profiteantur: nec propterea omnes inutiles, & verboſas potius, quam veras dicemus, niſi perridiculi eſſe velimus. Nam quod S. Gregorius Nanzianzenus, aliique Patres pronunciant, id dicunt de perfecta comprehenſione divinae Naturae, & quidem ut retunderent ſuperbiam, & temeritatem cum primis Graecorum Philoſophorum, tum etiam Gnoſticorum quorumdam, quales erant Anomaei, quos id circo S. Chyſoſtomus copioſe redarguit in Homeliis adverſus Anomaeos. Quandoquidem ergo conſtat de primo hujus diſciplinae objecto, ſtolidi ſint oportet, qui ea ſcientia Populis imponi clamant. Quod addunt, diſcordias hanc ſcientiam atroces alere, & in nugis plerumque, aut periculoſis quaeſtionibus ſerendis occupari Theologos; id non diſciplinae vitium eſt, ſed Pro-

fessorum. Itaque non magis eam ob rem accusare Theologiam possis, quam Medicinam, aut Oratoriam, quod plerumque occidant Medici; Oratores vero seditiones aut excitent, aut alant. Sed hujusmodi argumenta protrita jam in Scholis evasere & puerilia.

IV. Est autem Theosophia scientia Dei divinarumque rerum, atque earum omnium quae ad Deum quoquo modo pertinent. Solet apud Theologos nostros dividi in *Naturalem*, & *Revelatam*. Prior ex Naturae ideis, posterior ex ideis revelatis, de Deo divinisque rebus ratiocinatur. Ac quamquam jamdudum priorem Metaphysici, posteriorem Theologi sibi adrogaverunt, ut provincias inter se partitos dicere possis; tamen utrumque hoc Theologiae genus conjungendum est ei, qui omnibus numeris absolutus Theologus esse cupit, ut scilicet idem & quae ratio patefacit, & quae docet revelatio in promptu habeat, & in numerato. Augustinus certe utrumque sequi se solitum scribit: *ego*, inquit, *ita sum affectus, ut quid sit verum, non credendo solum, sed etiam intelligendo apprehendere impatienter desiderem* (*a*). Idem prorsus praescribit Theologo S. Thomas in 1. contra Gentes libro. Veteribus ferme omnibus Christianae Religionis Theologis certa eadem erat & fixa sententia, Rationem humanam *λόγον* esse, & participationem aeternae Dei rationis, & radium intellectus Dei, scribunt saepe Justinus Martyr, Origenes, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, aliique. Origenes in primo contra Celsum docet bis a Deo leges hominibus promulgatas, primum *via rationis*, deinde via Prophetiae, atque id, ait, significare Scripturam, dum narrat, bis a Deo in Sinai scriptas. Ac paulo post ait mirum non esse, si & Graeci quidam philosophi Dei unitatem, & prima verae moralis philosophiae capita perviderint, quum eorum omnium semina in cordibus hominum sint inscri-

pta,

(a) *Lib.* III. *contra Academicos cap.* 20.

pta, indeque fieri ut omnibus possint esse communia. S. Gregorius Nanzianzenus Orat. 2. de Theologia postquam accurate & docte ex ipsis rebus factis Dei providentiam ostendisset, *ad hunc*, pergit, *modum ratio illa, divinitus omnibus insita, & prima in pectoribus nostris condita lex, cunctisque mortalibus innexa, nos ab iis rebus, quae oculis cernuntur, ad Deum subvexit*. Idem Orat. 23. quae est in laudem Heronis philosophi Alexandrini, aperte, ut ille solet, scribit, *oportere hominem aut Philosophum esse, aut Philosophiam laudare, ne brutae socordiae damnetur, qui rationis particeps creatus est*. Additque illud, excolendam rationem, quia *per rationem ad Verbum imus* διὰ λόγου πρὸς λόγον σπεύδοντες. Auctor perantiquus commentariis in Esajam cap. 8. inter opera S. Basilii tom. 1. *sunt autem*, inquit, *modi duo, quibus possumus adduci ut cognoscamus Deum, suscipiamusque curam nostri ipsorum; si aut cogitationibus naturalibus per visibilia adscendamus ad Conditorem, aut per legis nobis traditae doctrinam*. Mitto alios. Quod quum alias utilissimum semper fuit tum nostro praesertim saeculo necessarium, in quo Deistae abusu rationis naturalis divinitus traditae doctrinae imperitissime simul & impudentissime insultant. Quibus enim armis Theologus profanum hoc hominum genus adorietur, si sit in ea re, qua illi abutuntur, minus instructus? Perridiculus enim est Matheseos ignarus, qui Mathematicos confutare velit; quo exemplo utitur alicubi Hieronymus.

V. Sed illud hoc in loco animadvertendum est, esse non leve inter revelatam, & naturalem Theologiam discrimen. Angustior & imperfectior est illa: haec amplior & perfectior. Scilicet lumen naturae exiguum est, & magna ex parte humanae naturae tenebris obsitum: lumen vero revelatum & longius latiusque patet, & purius est, atque sincerius. Hinc Apostolus ad Corinth. scribit: *loquimur sapientiam* Dei *in mysterio, quam praefinivit Deus ante saecula ad gloriam nostram, quam nemo Principum hujus saeculi agnovit*.

Epist. I. cap. II. 3. Nam quamquam in Epistola ad Romanos fatetur, ope rationis naturalis Philosophos Deum agnovisse; non aliud certe intelligit, nisi existentiam & primas quasdam ac praecipuas proprietates supremae alicujus Universi causae intelligentissimae, & potentissimae. Itaque addit *illos in cogitationibus suis evanuisse, nec coluisse ut Deum*, quod nempe & in plerisque dubii fuerint & confusi, & notionem illam Divinitatis ac quae notionem illam spectant, vel erroribus foedaverint, vel aliis factarum rerum notionibus corruperint. Quam rem par est ut perpendant, qui rationem naturalem, in Adae potissimum filiis, stulte supra revelationem extollunt. Quod quid est aliud, nisi humanam rationem supremae Dei rationi & scientiae praeferre? Hoc ipsum vero nihil aliud est, quam dum rationem tuearis humanam contra omnem rationem pugnare (*a*).

VI.

(a) *Cognitionem Dei divinarumque rerum, quam Natura nobis suppeditat, imperfectam esse, mancam, confusam, inde demonstrat S. Thomas in contra Gentes cap.* 3., *quod nihil est omnino, quod Deo & creaturis* univoce *conveniat: itaque alter ex alteris nulla analogia, sed vix conjectura aliqua intelligi potest. Ac vero analogia locum habere nequit, nisi in iis rebus quae ad idem genus pertinent; est enim analogia proportionis cujusdam argumentum. Constat autem sub nullo communi genere naturam Dei infinitam ac res creatas contineri, id quod Scholae acutiores Theologi intellexere. Ita fit ut Deum velut* causam *Universi* efficientem *intelligamus omnes & facillime, non item ut* causam exemplarem. *Qua ex re consequitur, ejus* ideas *ac* voluntates *nos vix aliqua ex parte attingere ex nostri & Universi contemplatione; ac propterea in his rebus Dei ipsius pervestigare debere revelationem. Spectat huc S. Hilarii illud*, non relictus est hominum eloquiis de Dei rebus alius praeterquam Dei sermo: omnia reliqua & arcta, & conclusa, & impedita sunt, & obscura (*lib.* VII. *de Trinitate n.* 38.)

VI. Atque haec talia sunt ut Ethnici ipsi sapientes cognoverint, quae Deum spectant, aut a Deo ipso, aut ab iis, qui a Deo sunt orti, disci debere, quemadmodum loquitur Plato in Timeo, quem locum magnifice laudant vetusti ferme omnes Christianae religionis Apologistae, in primis Origenes, & Clemens Alexandrinus. Praeclarum illud Euripidis in Helena p. 1164.: *Neque compertum habeo, quid certum sit in rebus humanis: Deorum verba vera esse reperi*. Philosophi ipsi Gentiles humanae mentis brevitatem & rationis imbecillitatem ad unum omnes agnoverunt; quorum loca congessit Huetius, seu quisquis sit (a); in Opusculo Gallice edito *de imbecillitate mentis humanae*.

VII. Sed inde praeterea Theologiae naturalis imperfectio dignoscitur, quod nemo Philosophorum fuerit, qui dum solam naturae rationem sectaretur, non aliqua turbaverit circa naturam Dei, & Spirituum, circa originem Mundi & Providentiam, circa officia erga Deum, & homines. Materiam omnes Graeci Philosophi, ne divino quidem Platone excepto, Deo coaevam posuere: omnem Providentiam, fortassis, etiam divinitatem omnem, tum omnia jura naturae sustulerunt Democritici, & Epicurei: Pantheismum docuerunt Pythagorici, & Eleatenses: Fato Deum subjecere Stoici: Aristoteles & Fatum Spinozisticum docuit in Physicis, & in animorum natura nutavit. Itaque non sine ratione veteres Ecclesiae Patres in primis Epiphanius haeresi 67. quaeruntur, bonam partem haereseon ex Philosophia, seu potius philosophiae abusu natam. Gregorius Nanzianzenus orat.26. lamentatur, *Pyrrhonis instantias, Chrysippi Syllogismos, Aristotelis pravum artificium, & facundiae Platonis praestigias male in nostram Ecclesiam irrepsisse*, tam-

(a) *Adjudicavit eum librum Huetio Antonius Muratorius in eo libello, quo Huetiani libri doctrinam refellit. Sed vereor ut persuaserit omnibus.*

tamquam AEgyptia quaedam flagella. Tertullianus Philosophos appellat *Patriarchias Haereticorum*, quod & repetit inde Hieronymus. Legi meretur elegantissimus Mosshemii libellus de turbata per juniores Platonicos Ecclesia, qui 2. to. system. intell.. Cudworthi adjectus est.

VIII. Neque hoc de vetustis tantum dictum volo, sed de ipsis quoque recentiorum Philosophorum sectis. Profecto nimia admiratio Cartesianismi non leves produxit in christiana Republica errores: inde enim natus est Bekkerrianismus, & Spinozismus, quod adnotatum saepe est a viris doctis. Ex renovato Epicureismo physico emersit Hobbesianismus. Ex Chymistarum secta Fanatismus. Ex Newtoniana Pantheismum confirmare quidam adnisi sunt. Quod dico non ut Theologus haec ignoret, quae ei hoc praesertim, ut dixi, tempore, sunt necessaria, sed ut ne in cujusquam verba juret, neve a ratione ultra quam par est se abripi sinat. *Philosophiae* [inquit eleganter Clemens Alexandrinus (*a*)] *ut nucis non omnia comedenda*.

IX. Illud etiam accedit maximum discrimen, quod Theologia naturalis nec omni ex parte integram moralem nos docet, nec demonstrat vera media, quibus cum Deo, a quo primi hominis peccato humanum genus descivit, reconciliemur, ut vitam aeternam habere possimus. Hinc Apost. ad Corinth. 1. cap. 1. 19. scribit: *scriptum est, perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo*. Idem Apost. in epist. ad Roman. disceptans cum Hebraeis aperte docet, sine fide in Christum, & sine doctrina christiana neminem salutem habere posse ex solis operibus legis: tantum abest, ut ex sola naturali Religione habere queat. Petrus item Apostolus solemniter illud edicit: *Non esse aliud nomen sub coelo hominibus datum, in quo oporteat nos salvos fieri, praeter Jesum Christum*. Et vero si prin-

cipia

(a) *Lib.* IV. *Stromatum.*

cipia Philosophiae moralis vel praeclarissimorum Graeciae Philosophorum attente examinaverimus, manca illa in pluribus, & in pluribus absurda reperiemus, quod alibi ostendemus.

X. Egregie & saepe hac de re disputant Patres. Unius Lactantii verba ponemus, quae sunt elegantissima. *Doctrinam Dei* (inquit) *sequimur, qui scire solus potest, & revelare secreta, cujus doctrinae Philosophi expertes existimaverunt naturam rerum conjectura posse comprehendi, quod nequaquam fieri potest, quia Mens hominis tenebroso corporis domicilio circumsepta, longe a Dei perfectione submota est . . . . Unde nobis aliquo lumine opus est ad depellendas tenebras, quibus offusa est hominis cogitatio . . . . Lumen autem mentis humanae Deus est, quem qui cognoverit, & in pectus admiserit, illuminato corde, mysterium veritatis agnoscet: remoto autem Deo coelestique doctrina, omnia erroribus plena sunt.* Haec Lactantius. Legi potest, & Clemens Alexandrinus exhortatione ad Gentes, & quae super eadem re praeclare commentatur Huetius in lib. 1. Alnetan: Quid? quod ipse Benedictus Spinoza teterrimum recentiorum Deistarum caput in Tract. Theol. Polit. cap. 16. ingenue scripsit, *Viam ad salutem nobis a revelatione tantum, non etiam a Philosophia demonstrari?* nempe tanta est vis veritatis, ut refractarios quandoque, & contumaces ipsos ad ingenuam confessionem adigat. Quam ob rem delirant Deistae, qui nos ad solam Theologiam naturalem revocare conantur; qui si attenderent animo, nullo negotio intelligerent, ex infinitis, ut dixi, Philosophorum discordiis, quam imperfecta illa sit, &, nisi regatur divina revelatione, turbulenta.

XI. Ceterum non ita haec dicta velim, quasi aut futurus Theologus omnem prius rationem excutere debeat, nullusque naturalis rationis sit in Theologia usus; aut nihil omnino de Deo rebusque divinis philosophia nos docere possit. Alioquin & stupidi tantum ac crudi homines Theologi summi esse possent; & supervacaneam nos operam suscepissemus in tertia hac Metaphy-

sicae nostrae parte, qui ex naturalibus notionibus de Deo disserere aggredimur. Itaque quod & ratione Theologus utatur inde perspicuum est, quod nulla disciplina apud homines sine rationis usu constare possit; tantum abest ut Theologia, quae suprema sapientia est, quod post Aristotelem Scholae Theologi omnes concordissime docuerunt. Tantundem igitur est rationis usum omnem a Theologia disterminare, atque illam e fundamentis convellere. *Quid interest*, inquit Canus lib.IX. cap. 4. *ratione animi sublata, non dico inter rusticum, & Theologum, sed inter Theologum, & pecudem, aut saxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejusdem?* Is idem gravissimus Theologus eodem in loco cap. 3. salse eos irridet Theologos, qui ad nomen rationis, quoties Theologica pertractantur, exhorrescunt. *Erunt igitur ii*, inquit, *si ita res procedit, optimi praestantissimique Theologi, qui plurima loca memoria tenuerint, &, quod jurisperitis objicitur, qui Elenchi fuerit librorum & indices, rerum interea, earumque causarum, usuum, finium, item structurae ac ordinis egregie ignari. Id quod in Germania regnante Luthero accidit, ut sutores, qui novum Testamentum memoria mandarant, magni, & praeclari Theologi haberentur; atque adeo mulierculae, quoniam Evangelia, & Paulinas Epistolas memoriter recitare poterant, omnium Academiarum Theologos ad disputandum provocarent, auderentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimae. Abeant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philosophari volunt, ei, qui sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) se, suamque Theologiam insinuent.*

XII. Ceterum quum usus rationis in Theologia triplex esse possit, primus ut ex rerum naturalium notionibus de Deo divinisque rebus, quatenus brevissimus mentis humanae captus protendi potest, disseramus, quod Metaphysicae; idest naturali Theologiae disciplinarum metatores tribuerunt: alter ut artem ratiocinandi & naturae notiones adhibeamus ad revela-

tio-

tionem constabiliendam, & defendendam: tertius ut eadem ratiocinandi arte utamur in Scripturis divinis interpretandis, indeque Theologiae systema deducendum, & contexendum; omnes Theologo esse necessarios pronuncio. Principio in ea Theologiae parte, quae naturalis dicitur, quantulacumque ea sit, ex naturalibus rerum notionibus de Deo, ejusque attributis, de rerum creatione, & gubernatione, de naturae legibus, de mente humana, de hominum officiis, quousque iri potest, ratiocinari debet Theologus. Quin haec omnia revelata ipsa Theologia velut in antecessum nota supponit. Nam revelatio non homini data est, ut lumen rationis, quo homines sumus, extingueret, aut suffocaret, sed ut augeret, purgaret, regeret. Hinc S.Thomas saepe vere ac graviter pronunciat, *fidem supponere rationem, quemadmodum gratia naturam supponit*. Tertullianus in lib. de Resurrect. Carnis, *præmisit*, inquit, *Deus naturam magistram, submissurus & prophetiam, quo facilius credas prophetiae discipulus naturae*. Quo in loco animadvertendum est, vehementer eos falli, qui doctrinam revelatam naturali rationi esse contrariam opinantur, quod quum scripsisset Robertus Olchot veteris Scholae Theologus, in omnium Theologorum reprehensionem incurrit (*a*). Enim vero *principiorum naturaliter notorum* (inquit egregie S. Thomas) *cognitio nobis divinitus est indita, quum Deus ipse sit Auctor naturae nostrae, eaque principia Divina Sapientia continentur*, ut propterea non possint iis revelata esse contraria, quin sibi ipse Deus adversetur (*b*). Sed intelligendum est, principia rationis naturalis e rebus naturae in nobis informari; ut proinde suos habeant terminos, quos qui praetergreditur, totum ille rectae rationis usum pervertit. Quocirca sunt illa quidem prima Dei divinarumque rerum intelligendarum semina, minime tamen

(a) *Franciscus Ferraniensis ad lib.* 1. *contra Gen. cap.*8.
(b) *S. Thomas lib.* 1. *contra Gen. cap.* 7.

men adaequata, quaeque omnem Dei naturam, ejusque consilia, rerum praeterea cum Deo relationes omnes patefacere possint.

XIII. Deinde quum nemo inducitur ad divinam revelationem acceptandam sine *motivis* quibusdam, quae Theologi *motiva credibilitatis* appellare consueverunt; haec quoque motiva ratio primum hominibus soppeditavit, id quod magna consensione Theologi omnes docuere. Nam qui privatum nescio quem spiritum induxerunt, quo in divina revelatione instrueremur, nae ii insanivere solemniter, grandemque portam perridiculis fanaticorum erroribus aperuerunt. Quid enim est tam incredibile, quod hac ratione velut divinitus revelatum non prædicare possimus? Quamobrem quum Augustinus scripsisset, *Fidem esse cogitare cum assensione*, perquisivere in id subtiliter Theologi. S. Thomas istuc *cogitare* accipit *pro actu intellectus deliberantis, qui actus habet hoc quidem cum scientia communis, quod sit firma adhaesio* (*a*). Hic vero actus intellectus, qui dicitur *credere*, pergit idem Theologus (*b*), *licet non habeat inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id quod creditur; habet saltem inquisitionem quamdam eorum, per quae inducitur homo ad credendum, puta quia sunt dicta a Deo, & miraculis confirmata*. Nempe sunt ista adhaesionis illius motiva. Quum dixisset Paulus in 1. ad Corinth. cap. 2. v. 4. Sermonem suum demonstrationem habere in *Spiritu & virtute*, id ita intellexit Origenes in 1. contra Celsum, ut Religionis Christianae veritas e duobus praesertim fontibus petenda sit, *spiritu*, idest prophetiis, & *virtute*, idest miraculis, esseque ait hanc demonstrationem ei peculiarem, quae scilicet a *factis* est, indeque totam fidei Christianae rationem petendam, in quo veteres Christianae rei Apologistae fer-

(a) 2. 2. *qu.* 2. *art.* 1.
(b) *Ibid. ad* 1.

ferme omnes egregie versati sunt, versarique hodie debent ii omnes, quos pro loco, in quo sunt positi, Christi doctrinam adversus grassans in dies profanorum genus tueri oportet.

XII. Nec alia ratione haec coeteri Theologi explicant, quorum ego loca hic praetermitto, ne longior justo nimius sim. Durandi tantum a S. Porciano intactum locum, plane egregium, etsi longiusculum, praetermittere ego nequeo. Is sic super ea re disserit (a). *Ratio non totaliter dimittitur a credente, imo non est possibile aliter credere, saltem meritorie* (b). *Quum enim credere sit quoddam assentire; assentire autem nullus potest, nisi ei quod apparet verum; igitur oportet quod illud quod creditur appareat rationi verum vel in se, vel ratione medii, per quod assentitur; & si non in se, sed tantum ratione medii, illud medium apparebit verum vel in se, vel per aliud medium; & si non est processus in infinitum, oportet igitur quod devenitur ad primum, quod apparet rationi esse verum in se & secundum se: & tale secundum se concordat rationi; igitur fides non excludit rationem, sed supponit praeviam, licet non rationem demonstrativam; Unde*

(a) *In 3. dist. 24. qu. 3. num.* 8.

(b) *Quae ego omnia non probo: nam distinguere debemus inter eam fidem, quae* meritoria *est, quae esse nequit nisi a Dei gratia; & eam, quam* historicam *appellare licet, quam argumentis factum aliquod probantibus denegare non possumus, si sint illa ab omni exceptione immunia. Quo modo ex. g.* daemones credunt *illi quidem* & contremiscunt, *iis commoti argumentis, quibus quo major eorum ratio est, minus resistere possunt. Est haec historica fides. Sed non haec demum est* meritoria, *sed* illa quae *est* efficax per charitatem, *quae merum Dei donum est. Ad priorem ergo factorum fidem faciendam argumenta, adeoque rationis usum, sine qua nullum esse potest argumentum, necessaria esse ajo: posteriorem gratiae esse intelligo.*

Unde ipsemet Salvator doctrinam fidei quam praedicabat, reduxit ad quaedam apparentia in se, scilicet ad miracula, ut ex apparentibus & visis ratio essentiret dictis non apparentibus : unde ipse dixit Johan. 10. *Postquam dixerat*, ego, & Pater unum sumus, *quod est non apparens in se*, si enim non facio opera Patris mei nolite credere, si autem facio & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quia Pater in me est & ego in Patre. *Et idem fuit de doctrina Apostolorum de qua dicitur Matth. ult. quod praedicaverunt Deo cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.*

XIV. Superest nunc ut illud pervestigemus, quousque rationi, & Dialecticae in Dei revelatione interpretanda, & ex ea latentes conclusiones deducendas, indulgere possit Theologus : seu quatenus ex Divina Scriptura philosophari liceat, & quo usque probanda sit, vel improbanda Scholasticorum methodus. Quae quamquam videri possint aliquibus aliena ab hoc loco, non sunt tamen. Nam qui in *naturali Theologia* tirones instruere conor, quo ad Revelatam aptiores sint, rationis in re Christiana genuinum usum demonstrare officii esse mei duco, ne illi ratione abutentes, & a revelata juxta atque a naturali excidant; eoque id libentius efficio, quo rerum hujusmodi imperiti quidam, aut nomini meo infesti, ea super hac re vulgavere, quae a principiis, quibus ego illa pluries edisserui, toto, ut dicitur, coelo aberrant.

XV. Scriptura data est homini, ideoque rationis usum supponit, quem formet, substineat, & regat, ut superius diximus. Ergo debent Ecclesiae Pastores intelligere, aut si primo intuitu non intelligant, accurate pervestigare verborum divinorum sensus, eorum extensionem, usum, consequentias, idest *cor Dei studere in verbis Dei*, ut loquitur Gregorius Magnus. Atque hoc est *philosophari hominem ex Scriptura*. Hoc tantum abest, ut in Theologia Christiana vetetur, ut potius non sit aliud Christiana Theologia. Legatur Origenes in 6. contra Celsum, qui id ut probet, Scripturae loca duo profert, alterum

terum Proverb. 10. 17. alterum Ecclesiast. 21. 18. Nos sequentibus auctoritatibus id demonstramus. Paulus 1. ad Corinth. 15. 20. *Ne sitis pueri intelligentia, sed malitia parvuli estote, intelligentia autem perfecti*. Et in eadem Epist. 10. 15. *ut prudentibus loquar, vos ipsi judicate, quod dico*. Id ipsum comprobatur ex iis Scripturarum locis, in quibus non tantum Apostoli, sed Christus ipse adversus Judaeos argumentantur ex Scriptura, aut in quibus ad scrutinium scripturarum eos remittunt. Hinc cultum nostrum vocat *rationalem* Paulus ad Rom. Comprobatur praeterea ex iis, qui quod ratione, prout oportet non utuntur, reprehenduntur, Deuteron. 32. 28. & 29. *Gens absque consilio est, & sine prudentia! utinam & intelligerent, & novissima providerent*. Marc. 8. 17. & 18. *Nondum cognoscitis, & intelligitis? aut caecatum habetis cor vestrum? Oculos habentes non videtis?* Praeterea inter maxima mala, quae Deus homini minitatur, est ut habentes verbum Dei ad salutem, nesciant illud intelligere. Isajae 6. 8. *Excaeca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum*. Quam prophetiam impletam esse in Hebraeis docet Matth. 13. 13. & Mar. 4. 11. 12. His omnibus accedit quod Patres ferme omnes hoc scrutinium perpetuo moneant, quorum loca vide apud Petavium in prolegomenis Dogmatum.

XVI. At hoc scrutinium Eccesiae idest Pastorum quidem proprium est, jureque iis divino praeceptum, Theologis vero caeteris jure Pastorum commissum; nec ad alios pertingit. Et quidem Pastorum est, quia *Populus ab iis legem Domini requirit*, ut Malachias loquitur: ei vero officio parere nequeunt nisi sint in studiis Scripturarum, & Ecclesiasticorum monumentorum omnium versati. Praeterea cura Episcoporum spiritualis est; pascere debent populos cibo verae doctrinae: ergo *substantia sacerdotii sui sunt divinae Scripturae*, ut Auctor librorum Dionysii Areopagitæ scribit verissime.

In-

Intelligebant id veteres Episcopi, quorum idcirco tot commentarios, tractatus, homilias, expositiones, quaestiones in Scripturas habemus. Intellexere Patres Synodi VII. Oecumenicae, qui can. 11. statuunt, *ut nemo deinceps ad Episcopatum promoveatur, nisi qui SCRUTABILITER, & non transitorie, legere sciat sacros Canones, Evangelium, divini Apostoli librum, & omnem divinam Scripturam, ut secundum Dei mandata conversari possit, & docere populum sibi commissum*. Intellexere Patres Concilii Tridentini, in quo quum ea quaestio proposita esset, utrum deberet Concilium examen instituere Dogmatum, quae Lutherani negabant, essentque plures, qui inficiabuntur, eam ob rationem, quod essent alias ab Ecclesia examinata & definita, id omnino fieri oportere decrevere, quod Pallavicinus copiose retulit. Ceterum quum Pastores adulto Christianissimo tot curis pares non sint, creati sunt Cathechistae, Concionatores, & Theologi, qui haec studia majori otio execolerent. His semel ad hanc curam vocatis incumbit noviter eam peragere. Legere Scripturas oportet, subsidia omnia comparare, quibus ejus sententias illustrent, atque in vitam christianam derivent. Instruere in Academiis juventutem; errores refellere; tantum non litigare inutiliter. Jam omnium hoc studium & scrutinium esse nego: nam in Ecclesia non omnes sunt Pastores, sed major pars oves. Illorum ergo cura est pascere: horum officium audire. Qui haec communia omnibus faciunt, ii oeconomiam a Christo institutam, ab Apostolis praedicatam, a tota veteri Ecclesia confirmatam, foedissime perturbant. Porrò quum Episcopi, tum ceteri Theologi iis regulis hoc scrutinium regere debent, quas Trulliani PP. Can. 19. percepere. *Qui Ecclesiis*, inquit, *praesunt omnem Clerum, & populum doceant pietatis, & rectae Religionis eloquia, ex divina Scriptura colligentes intelligentias, & judicia veritatis, & non transgredientes jam positos terminos, vel divinorum Patrum traditionem. Sed & si ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam*

ali-

aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesiae luminaria, & Doctores exposuerunt.

XV. Jam ne ambiguitate decipiamur, observandum est, triplex statui posse Scripturae scrutinium. Primum quo illa ad normam rationis naturalis exigitur. Secundum quo investigatur, sit ne in Scriptura id de quo contenditur. Tertium quid sequatur ex Scripturae pronunciatis; quidve sit illis oppositum. Ac primum quidem scrutinium, vel intelligitur ita ut in singulis doctrinis revelatis ostendatur nihil esse quod principiis rectae rationis adversetur; vel ita ut recta ratio sit suprema norma credendorum, & non credendorum ex Scriptura, quod contendit Auctor Anonymus libri *Philosophia Scripturae interpres*; & in quod videtur inclinare Collinum in *libertate cogitandi*. Primo modo scrutinium hoc acceptum duplici ex causa est Theologo necessarium. Primum ut scrupulos rationis compescat, fidemque securiorem faciat, quod docent Origines praef. contra Celsum, S. Basilius in sermone de fide, vetustique Patres ferme omnes. Enim vero nequit esse mens quieta, quae aliud sibi videtur intelligere, aliud debere credere, quousque doceatur, dogmata revelata rationis quidem humanae captum superare, *rectae rationi* non esse adversa. Nam ut libet voluntatem per fidem Deo submittas, si tamen apparens quaedam ratio obmurmurat contra, animo a scrupulis pacatus esse non potes. Quocirca utilissimum est ad scrupulos quorumdam compescendos, aut eradicandos, ostendere, nihil esse in christianis dogmatibus, quod e diametro cum recta ratione pugnet, multa licet superiora, ad quae ratio nullo modo pertingit, quaeque credere sit necesse, quando illa esse revelata constat; in quo ipsam rectam rationem consentientem habemus, quae docet Deum esse supremam rationem, adeoque ei parendum in omnibus etiam sine ulla alia ratione. Deinde, ut refellantur ii, qui Theologiam Christianam esse principiis *rectae rationis* adversam, ignari quid istuc *recta ratio* sibi velit, docent, quorum & olim fuit magna copia Gentilium,

& Arabum, & nunc est Deistarum. Itaque quum veteres Apologistae Christianae Religionis; tum B. Thomas, aliique Scholastici, & nuper Theologi ceteri, hanc in primis sibi provinciam traditam crediderunt, ut demonstrarent argumenta Gentilium, Arabum, & Deistarum fallaces esse argumentationes, nihilque esse in Theologia nostra rectae rationi contrarium; multa licet superiora: qua in re excelluit B. Thomas in utraque Summa. Et quamquam non tam studuit conciliare dogmata fidei cum principiis rectae rationis, quam cum principiis Philosophiae Aristotelicae, & Arabicae; in quo esset reprehendendus, nisi eo tempore publice creditum fuisset, *rectam rationem*, & Philosophiam Aristotelicam unam eamdemque rem esse: tamen & methodum atque viam, quam ceteri sequerentur, demonstravit, & vim Arabicarum argutationum acutissime pervidit & perfregit omnem.

XVII. At quod Auctor *Philosophiae Scripturae interpretis* vult, tolerari non potest neque in Christiano, neque in non Christiano homine. Nam Christianus intelligit Scripturam esse ipsam Dei rationem per prophetiam homini communicatam; adeoque furiosi esse hominis ponere rationem humanam imbecillem, & brevissimam, humanis ideis longe depravatam, pro norma summae rationis Dei; quippe ratio ipsa dictat, normam securiorem esse debere normato. Accedit quod si ratio non tantum *instrumentum* est quo intelligantur quae sunt credenda, quod nos docemus, sed *norma* credendorum, itaut antequam ad Scripturam accedamus, illa nos doceat omnem veritatem Religioni necessariam, ut Auctor iste delirat; profecto divina revelatio inutilis erit, quando per rationem habere omnia possimus. Tandem contrarium est Scripturae, quae Philosophiam comparatam ad Dei revelationem vocat inanem fallaciam, (ad Colos. 2.) & prudentiam, quam Deus reprobavit (1. ad Corinth. 1.) In non Christiano; quia huic demonstrandum est, solam rationem naturalem non esse satis ad hominem e vitae humanae coeno sublevandum, adeoque necessariam esse divi-

nam

nam institutionem: ex quo sequitur, ut demonstrata semel Divinitate Scripturarum, earumque necessitate, non possit haberi ratio humana pro illarum norma. Videant nunc Anonymi fautores quales Theologi esse velint, ut sciamus quo pacto debeamus cum illis disputare.

XVIII. Alterum scrutinium & est Ecclesiae prout continet Pastores: & Theologorum, velut Doctorum a Pastoribus constitutorum: utrique enim apud nos conceditur. Sed Ecclesiae proprium est, & authenticum; Theologorum ex oeconomia velut in partem curae ab Episcopis adscitorum. Et quidem Ecclesia diligenter examinat, sint ne in Scriptura, & Traditionibus Apostolicis ea dogmata, quae proponit credenda, atque in eo examine omnes rationis, & critices fontes versat; quippe, ut Theologi dicunt, *Spiritus Dei assistit Ecclesiae prudenter agenti, non vero inconsulto, & temere*. Itaque in Conciliis omnibus OEcumenicis palam in medio proponebantur Codices sacri, atque in singulis quaestionibus PP. attentissime Scripturas, & Traditiones perscrutabantur. Atque ubi Episcopi sibi solis fidere noluerunt, adhibuere Theologos, qui in *Congregationibus Synodalibus*, res pro, & contra expenderent, ut ita facilius veritas innotesceret. Patet hoc ex historia Conciliorum perpetua. Inde & veteres PP. omnes, & posteriores omnes Theologi hanc sibi provinciam demandatam crediderunt, ut Scripturas diligenter versarent, & exponerent. Episcopi quidem divino, ut diximus, ad id praecepto impulsi, ac jure suo: Doctores ab Episcopis adsciti, ac missi. Hinc natae sunt homiliae, commentarii, tractatus, libri polemici, systemata theologica. Calumniatur ergo Collinus, dum scribit prohiberi apud nos hujusmodi scrutinium, nihilque aliud esse Romanam Religionem, nisi fidem sine ratione; in quo illum solemniter mentiri, ac sine ullo pudore, Catholicorum libri satis demonstrant. Quid enim aliud sunt tot acta Conciliorum, tot Commentarii in Biblia, tot Theologorum systemata? Sed isti non sibi fieri satis putant, nisi ea inducta in Religionem libertate,

qua illam singuli dilacerent, ac funditus subvertant, qua Pastorum, ac Ovium, Doctorum, & Discipulorum discrimen omne auferatur, ut ea tandem sit vera Religio, non quae a Deo demissa est, sed quae mulierculae delirae, sutori, lanio, item ebro, furenti, mentecapto, sceleſtiſſimiſque quibuſque placuerit, ut tum tandem belle cum Deo, ac hominibus, si Diis placet, agatur. Quid autem est alıud humanitatem omnem exuere? Quid gigantum in morem cum Diis bellare? Sed pudet me cum furiosis disserere. Illud addo, & hoc etiam scrutinium ab Episcopis, & Theologis magna cum cautione adhibendum esse: nam, ut Esichii verbis utar in Levit. lib. 11. cap. 6. *ut qui calefacit, non propius ad ignem accedit: ita qui de Deo disputat*. Apposite quoque Chrysost. homil. 2. in Epist. ad Hebraeos, *quum ubique religiosa circumspectaque mente opus est, tum maxime quum de Deo loquimur, vel audimus;* cui illud Salviani consentit in lib. 1. de gubernat. Dei, *Cum grandi metu, ac disciplina etiam pro Religione dicere debemus*.

XIX. Quod spectat ad ultimum, in quo proprie Theologia Scholastica posita est, varie ea quaestio in Ecclesia agitata fuit. Plerique veteres invehuntur contra usum Dialecticae in Theologia. Tertull. *de praescript.* late hunc locum exequitur cap. 7. *Inferunt*, inquit, *Aristotelem, qui illis Dialecticam instituit struendi, & destruendi versipellem, in sententiis coactam, in conjecturis duram, in argumentis operariam contentionum, molestam sibi ipsi etiam, omnia retractantem, ne quid omnino tractaverit . . . . Quid ergo Athenis, & Hierosolymis, quid Academiae, & Ecclesiae, quid Haereticis, & Christiani? Nostra igitur institutio de Porticu Salomonis est, qui & ipse tradiderat, Dominum in simplicitate quaerendum. Viderint qui Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum Christianismum protulerunt*. Ambrosius quoque lib. 1. de Fide cap. 3. de Arianis loquens: *Omnem*, ait, *vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituunt, quae Philosophorum sententia definitur, non astruendi vim habens, sed destruendi.*

endi. *sed non in Dialectica placuit Deo salvum facere populum suum: Regnum enim Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis*. Videtur idipsum docere S. Basilius in eo sermone *de fide*, quem supra laudavimus. Plura alia videri possunt apud Petavium loc. cit. cap. 3.

XX. Haec atque acriora multo in Theologiam Scholasticam jaciunt juniores Haeretici. Lutherus in lib. adversus Jacobum Latomum asserit Theologiam Scholasticorum esse nihil aliud quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Colofs. 1. 11. Apost. praecavendam praecipit. Et in lib. de abroganda Missa privata, furore percitus pronunciat, *Academias esse Antichristi lupanaria*. Digna impuro homine vox! Jam nostrorum eruditorum quidam, in primis Melchior Canus, non raro in Scholasticae Theologiae abusum irascuntur, quum quod saepius ex Aristotele differunt, quam ex Scriptura, tum quod quaestiones plerumque inanes, spinosas, & periculosas ferunt. *Intelligo autem*, inquit ille lib. VIII. cap. X. *fuisse in Schola quosdam Theologos adscriptitios, qui universas quaestiones Theologicas frivolis argumentis absolverint, & vanis invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes ediderint in Theologia commentaria vix digna lucubratione anicularum. Et quum in iis sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sint, Conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleant, nihil ne ex gravi Philosophia quidem, sed fere e puerilibus disciplinis. Scholastici tamen, si superis placet, Theologi vocantur. Nec Scholastici sunt, nedum Theologi, qui sophistarum fecem in scholam inferentes, & ad vomitum viros doctos incitant, & delicatiores ad contemptum.* Et lib. IX. cap. I. *Hoc vero saeculo*, inquit, *fuisse etiam in Academiis multos, qui omnem ferme Theologiae disputationem sophisticis, ineptisque rationibus tansegerint, utinam ipsi non fuissemus experti. Egit autem Diabolus, quod sine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adversus ingruentes ex Germania haereses oportebat Scholae Theologos optimis esse armis instructos, eo*

nulla prorsus haberent, nisi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ita irrisi sunt a plerisque, ac merito irrisi, quoniam verae Theologiae solidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipsas utinam sequerentur. Sed & lib. VIII. cap. I. alterum Scholasticorum quorumdam vitium reprehendit: *Intelligo etiam*, inquit, *in Schola fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tum optime disseruisse se putant, quum contra Doctores dixerint; ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere; concertationibusque & rixis totas chartas implere*. Sed aliud est vitia reprehendere, aliud Scholas omnes, quod furiosi est hominis, abolere. Illa enim in moribus sunt posita, quos emendare possis: sine hac nullius disciplinae institutio esse potest. Apposite Hieronymus epistola illa celebri ad Paulinum: *Agricolae, caementarii, fabri metallorum, lignorumque caesores, lanarii quoque, & fullones, & caeteri . . . . absque Doctore esse non possunt, quod cupiunt*. Ut ergo materiem, seu quaestiones quasdam quandoque in Scholasticis jure culpemus, & id quoque quod nimium Aristotelem, & Arabes extulere; Artem tamen commendamus, ac probamus, in qua Scholae Theologi praecelluere. Emendetur ergo materies: ad principia sua revocetur Theologia: ars retineatur; tantum vitia, quae illi adhaesere tergantur.

XXI. Itaque res ita componi potest. Argumentari in Theologia Christiana ex Scripturis, & Traditione, quae sunt propria Theologiae nostrae principia, nec improbari potest, & est necessarium. Nam qua alia ratione generales Scripturarum sententias casibus particularibus adaptare, quae in illa sunt occulta in lucem deducere, doctrinarum revelatarum harmoniam demonstrare, falsa dogmata internoscere, superstitionem a Religione secernere, argutias haereticorum refellere possumus, nisi argumentatione? Qui hoc facit, non qui garrit ex Arabica Philosophia, is est Scholasticus Theologus. *Quem vero intelligimus*, ait idem Canus, *Scholasticum Theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus*

mus? opinor in eo, qui de Deo, rebusque divinis apte, prudenter, ac docte, ex literis, institutisque sacris, ratiocinatur. In Scriptura nempe, & Traditione continentur principia christianae Religionis; consequentia autem, aut repugnantia, quae nosse debet Theologus, argumentatione eliciuntur. Non igitur negligenda argumentatio, sed vitia argumentationis resecanda. Ad rem idem Canus cap. 20. *Potest esse quidquam absurdius, quam sola disciplinae principia habere definita; conclusiones vero, quae certo ac evidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorare velle, aut in ambiguo relinqui? Quod si in Geometria, Physica, Astrologiave quisquam asseveret, vere, & jure stultissimus haberetur*. Lege, & Petavium cap. v. Prolegom. Et vero qua alia ratione systemata Theologica a Theologis novarum Sectarum scripta sunt (a)? puderet Lutherum, si viveret, ac remisisset primaevus ille furor, non blasphemiarum tantum, sed frequentium ineptiarum, quibus ille libros suos velut gemmis distinxit, quae jure ac merito Melanctoni ipsi fidissimo Achati & admiratori fastidium, quandoque etiam stomachum, fecere. Sed vitia Dialecticae; aut potius Dialecticorum, & aliorum, qui humanas disciplinas pertractant, ea vero in Theologiam invehere, & nobilissimam scientiam profanum in morem foedare potius, quam ornare, id, inquam, cavendum sedulo Theologo. Neque aliud veteres illi Patres, qui Dialecticam & Philosophiam accusant intellexere. Caeteroquin illi ipsi, & ratiocinantur, & Philosophorum regulis utuntur, etiam iis in locis, in quibus Philosophos reprehendunt, & veram philosophiam commendant, id quod iis est exploratum, qui in eorum scriptis vel mediocriter sunt versati. Sed videor modum excessisse, ac eorum qui haec lecturi sunt, veniam peto.

(a *Vide Joh. Frid. Stapferi praef. in Instit. Theol. Polemicae editae Tiguri an.* 1743. 1747.

DEFINITIONES

Def. 1. DEus est Ens æternum, omniscium, liberum, ab omni materiae compage segregatum, in se perfectissimum, sibi ad beatitudinem sufficientissimum, Universi causa, ejusque optimus gubernator.

Sch. Deum esse id, quo melius excogitari nequit, saepe definit Augustinus (*a*). Eandem Dei notionem statuit S. Anselmus in Menologio. Eandem posuit & Cartesius in meditat. tertia, ac inde Deum existere ita confecit, quod nec esse possit notio Entis infinite perfecti, nisi ab Ente ipso infinite perfecto, nec notio istaec Ens infinite perfectum exhibere possit, nisi existentiam complectatur, quae perfectionum, ut ille ratiocinatur, praecipua est. Socrates in Phedone Deum vocat, quod idem & sibi aequabile semper est, ipsum pulchrum, ipsum ens, & omne, τὸ ἴσον, τὸ καλὸν, τὸ ἕκαστον. Speusippus Platonicus Philosophus in definitionibus Platonicis Deum definit *vivens immortale, ad beatitudinem sibi sufficiens, essentiam sempiternam, naturae ipsius boni causam*. Nostrae persimilem Stoici brevem Naturae divinae descriptionem dederunt, quam retulit Laertius (*b*). Spinoza ipse (tanta est veritatis vis!) Deum habet *Ens absolute infinitum, hoc est substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam & infinitam essentiam exprimit* (*c*) Itaque ne Athei quidem a communi hac hominum persuasione in Dei natura describenda abscedere audent. Eadem vero persuasio, paulo licet involutior, inter omnes gentes repe-

(a) *Vide lib. 1. de doct. christ. cap. 6. & 7. & libros Soliloquiorum.*

(b) *Lib. 7. sect. 147. Vid. & Cic. de Nat. Deor. lib. 11.*

(c) *Ethic. part. 1. def. 6.*

reperitur, quarum ut nulla est, quae non aliquam supremae hujus Mundi causae notionem habet, ita nulla, quae eam non concipiat velut infinite perfectam. Quocirca ex communi gentium omnium persuasione nostra haec definitio proficiscitur, ut si res definitione ista comprehensa revera existere demonstretur, quod paulo post efficiemus, constabit Deum existere.

II. Omniscientia est omnium earum rerum, quae aut sunt, aut futurae sunt, aut possibiles, perfectissima comprehensio.

Sch. Solet apud Theologos divina scientia ita distingui, ut altera sit *simplicis intelligentiae*, altera *visionis*. Ea scientia, qua Deus intelligit omnia possibilia, velut possibilia, *simplex intelligentia* appellatur. Ea vero, qua Deus videt futura, *scientia visionis*, & *praescientia* dicitur. Quum autem rerum *futuritio*, ut loquuntur, a Divina voluntate, & libertate pendeat, inde factum est, ut scientia visionis diceretur etiam *libera*. Porro sunt futura in duplici classe posita: sunt enim alia *absoluta*, alia *libera*. Hinc recentiores quidam Theologi tertiam addiderunt Deo scientiam, quae futurorum liberorum sit. Quumque futura libera mixta videantur ex *possibili* & *futuro*, tertiam hanc scientiam *mediam* appellavere. Interim animadvertendum est, totam hanc scientiae Divinae partitionem non spectare Naturam Dei, in qua nihil esse potest multiplex & varium, sed pertinere tantum ad classes objectorum scientia illa comprehensorum. Praeclare S.Thomas, *ea quae sunt divisim*, inquit, *& multipliciter in creaturis, in Deo sunt simpliciter & unite, ut supra dictum est. Homo autem secundum diversa cognita habet & diversas cognitiones . . . sed haec omnia Deus una & simplici cognitione cognoscit* (a). Ac sunt haec in simplici Dei natura perspicua. Illud non aeque clare patet, sed disquisitione accurata investigandum est, recte ne Divinae

(a) I. *part.* q. 14. *Art.* 1. *ad* 2.

vinae scientiae objecta in tres classes conferantur, ut alia sint *mere possibilia*, alia *futura absoluta*, alia *futura libera & conditionata*. Primum si quidquid intelligentia sua complectitur Deus futurum aliquando est, nulla ei *mere possibilium objectorum* classis inesse potest. Tum si futura omnia aeternis Dei decretis constituta sunt, ei futura omnia absoluta sunt; quae si non sunt, ne decretis quidem Dei comprehenduntur omnia futura, ac erit in natura rerum quidquam *puri casus*. Difficilia sunt haec & sublimia: itaque effecere, ut non sine ratione tertiam illam Dei scientiam oppugnaverint plures. Sed ea de re in loco differetur.

III. Omnipotentia est potentia ea omnia solo nutu faciendi, quae non sunt intrinsecus impossibilia.

Schol. Solet Dei potentia distingui in *absolutam* & *ordinatam*, seu *physicam*, & *moralem*, ut alii vocant. Potentia absoluta & physica est tota Dei vis activa, quacumque patet. Ab hac potentia nihil potest eximi, nisi tantum *impossibilia intrinseca*, quippe quae non sunt capacia existentiae. Potentia ordinata & moralis est eadem Dei vis activa quatenus limitatur ex suis attributis aut physicis aut moralibus: itaque minor est potentia physica. *Quod attribuitur potentiae* (inquit S. Thomas) (a) *secundum se consideratae, dicitur Deus posse secundum potentiam absolutam, & hujusmodi est omne illud, in quo potest salvari ratio entis, ut supra dictum est. Quod vero attribuitur potentiae divinae secundum quod exequitur imperium VOLUNTATIS JUSTAE hoc dicitur Deus posse facere de potentia ordinata.* Haec itaque potentia ad ea tantum protenditur, quae sunt consona sapientiae divinae regulis, bonitati, justitiae sanctitati: quae his contraria sunt, ea a potentia hac morali eximuntur. Quamobrem sunt plura, quae intrinsecus sunt possibilia, quaeque sub ambitu potentiae physicae continentur, idest quae non excedunt vim

Dei

(a) *I. part. q. 25. art. 5. ad 1.*

Dei activam, sed interim effici a Deo nequeunt; utpote quae regulis sapientiae Divinae, aliisque Dei attributis moralibus adversantur. Quae Dei potentiam physicam excedunt, idest quae existentiae non sunt capacia, sunt *impossibilia physica & intrinseca*: quae vero potentiam moralem *moralia Dei impossibilia* dici possunt. Priora efficere Deus non potest, quia esse illa non possunt: posteriora non potest, quia non vult: non vult autem, quia non potest velle, quae cum sua natura pugnant. Τὸ γὰρ, inquit Athenagoras *de resurrectione*, *ἀβούλητον, ἢ ὡς ἄδικον αὐτῷ ἐστιν, ἢ ἀνάξιον*, *Quod Deus non vult, ideo non vult, vel quod injustum sit, vel quod indignum.*

IV. Providentia est earum rerum, quae sunt, aut futurae sunt, praescientia, dispositio, & gubernatio, idest *ratio ordinis partium in toto, & ordinis rerum in finem* (a).

Schol. Duo sunt in Providentia necessaria. Primum futurorum praescientia: secundum actio, qua singula futura quum ad fines suos peculiares, unde totum arcte, & sapienter coagmentatum existat, tum ad communem quemdam & ultimum agantur. Sine alterutro Providentia nec consistere, nec intelligi potest. Deus ergo erit providus, si & quae sunt, arte & regula facta sunt, & ita singula suis locis ac temporibus aptata, & cum singulis colligata, ut inde mirus partium atque totius concentus existat; & cuncta eum finem, ad quem aliquem sint facta necesse est, non spectent tantum, sed perpetuo sequantur, ac tandem consequantur. Id quod sic se habere in hac rerum universitate, inferius sumus demonstraturi.

V. Religio est perfectus amoris, obsequii, & omnimodae servitutis cultus ei exhibitus, cui talis cultus debetur.

VI. Superstitio est cultus, aut ex erroneis circa rem

(a) *S. Thom. 1. part. q. 22. Art. 1.*

rem cultam opinionibus manans: aut ei exhibitus, cui non debetur: aut exhibitus modis & ritibus absurdis, minimeque rei cultae consentaneis.

Schol. Opinatur Cicero (*a*) Religionem dictam esse a *relegendo*, quod sit lecta Dei cognitio lectusque cultus. Probat eandem originationem Augustinus (*b*). At Lactantius a *religando* dictam putat, qua nempe vinculo pietatis Deo obstringamur & religemur (*c*). Si rem spectemus, utrumque est verum. Nam Religio & lectus cultus esse debet, non qualiscumque nimirum, sed Naturae divinae consentaneus: & Religione quasi vinculo quodam amoris, obsequii, timoris, Deo adstringimur. Videntur veteres Latini *pietatem* a *religione* distinxisse: nam pietatem vocant internos amoris, venerationis, obsequii, timoris, spei, actus: religionem vero exteriorem pietatis consentaneis signis testificationem.

Duae igitur sunt Religionis quasi partes, pura Dei cognitio, & proprius ac sincerus cultus. *Pietas est*, inquit Eusebius, *quando quis ad unum & solum Deum, quem verum esse confitetur, & qui revera est, respicit, & secundum eum vitam instituit* (*d*). Itaque non potest veram Religionem habere, qui in alterutra parte peccat. Scitissime Lactantius: *non potest*, inquit, *nec religio a sapientia separari, nec sapientia a Religione secerni; quia idem Deus est, qui & intelligi debet, quod est sapientiae, & honorari, quod est Religionis* (*e*). Ac vero quod pura Dei cognitio, idest Entis perfectissimi, & sapientissimi, a quo rerum haec universitas facta est & gubernatur, prima sit & maxima Religionis pars, inde patet, quod ea cognitione sublata, aut erroribus foedata, cultus amoris, & servitutis aut esse nequeat,

aut

(a) *Lib.* II. *de Nat. Deor. cap.* 28.
(b) *Lib.* X. *Civit. Dei cap.* 4.
(c) *Lib.* III. *Instit. divinar. cap.* 11.
(d) *Lib.* I. *Praepar. Evang. cap.* 1.
(e) *Lib.* IV. *Institut. divinar.*

aut non esse rectus. Egregie Cicero, *nisi constet Deum esse, ejusque vi atque numine omnia facta esse & servari, quae potest esse pietas, quae sanctitas, quae Religio? Haec enim omnia pure & caste tribuenda Deorum Numini ita sunt, si animadvertantur ab iis, & si est aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum* (a) Praeclarum est & illud Simplicii in Epictetum, *religionis erga Deos immortales praecipuum illud scito esse, rectas de eis habere opiniones, ut sentias & esse eos, & bene justeque administrare universa*. Hinc divina illa Pauli vox, *accedentem ad Deum oportet credere & quia est, & quia inquirentibus se remunerator est* (b). Quo circa non recte ii humano generi consulunt, qui in cultu tantum externo exornando toti sunt, parum aut nihil soliciti in ea Dei scientia homines instituere, ex qua cultus ille manare debet, cuique esse consentaneus, ut sit rectus.

Altera Religionis pars practica est, profluitque necessario ex priore. Etenim si constet, ut constat perspicue, Deum esse, ejusque Numine omnia facta esse, & conservari, manifestum est, ei deberi ab hominibus & summum obsequium, & summum amorem, & summam servitutem, quum sit & perfectissimus, & optimus, omniumque absolutus Dominus, atque Imperator. Eleganter hac de re disputat Philippus Mornaeus (c). *Minimus*, inquit, *inter homines colliget & illico inferet, parenti obsequium, benefico Domino fidem, gubernatori invocationem deberi. Haec necessario se consequuntur, Deus, subditus, servitium. Donator, acceptor, gratiarum actio. Creditor, debitor, obligatio.*

Sed ut clarius Religionis natura intelligatur, errores, qui religioni adversantur, paucis definiemus. Plutarchus in celebri tractatione de superstitione acute observavit,

(a) *Lib.* 1. *de Nat. Deor. cap.* 1.
(b) *Ad Hebr. cap.* 11. *v.* 6.
(c) *De Verit. Relig. Christianae cap.* 30.

vavit, duos esse primarios errores, qui religioni adversantur, Atheismum nempe, & Superstitionem, quorum prior directe omnem religionem subvertit, eam tamquam hominum commentum traducens; posterior vero indirecte, dum falsam religionem pro vera obtrudit. Atheismus autem vel *materialismus* est, quum omnes omnino substantiae incorporeae negantur, qualis est Epicureismus: vel *Pantheismus*, quum Deus & universum confunduntur, qualis est Spinozismus. Superstitio item duplex est, aut falsus verae divinitatis, aut falsarum divinitatum ut verarum cultus.

Sed & dividi potest iterum Atheismus in *negativum* & *positivum*. Negativus est status ignorationis supremae divinitatis, quo in statu esse possunt homines vel cum crimine, quales adulti, post adeptum usum rationis; in iis enim ignorantia supremi Numinis invincibilis esse non potest: vel sine crimine, veluti infantes, quorum non dum adulta ratio est, quique idcirco de Deo nondum cogitare queunt. Atheismus vero positivus item duplex est *theoreticus*, & *practicus*: ille est aperta professio nullum esse Deum, aut non esse nisi rerum universitatem, cujusmodi Athei fuisse apud veteres dicuntur Critias Socratis discipulus, Theodorus, Protagoras, & quidam alii; postremis hisce temporibus Spinoza, Tolandus, & quidam alii. Practicus Atheismus est, quum quis non negat quidem esse Deum, sed ita tamen vitam instituit suam, omnique scelere foedat, quasi nullus esset Deus supremus rerum inspector, & vindex; cujus Atheorum generis infinita propemodum est hominum colluvies.

Ad memoratos errores referuntur etiam Scepticismus universalis, Naturalismus, Politichismus, Hypocritismus, & Indifferentismus. Scepticismus universalis est, in quo nihil sciri, nihil comprendi posse docetur, atque non solum reliqua dubia sunt & incerta, sed Dei quoque existentia & natura. Non negant Sceptici Deum, sed nec ponunt, nihil adfirmare in utramque partem comparati. Videri potest Sextus Empiricus in hypoti-

posi-

posibus Pyrrhonianis lib. III. Naturalismus secundum Bodinum triplex est, Pelagianismus, Deismus, & Pantheismus. Pelagianismus dicitur naturalismus, quod nimium Pelagiani naturae viribus indulserint: is tamen error ad Atheismum nullo modo pertinet. Deismus est, in quo sola ratio naturalis auditur, solaque naturalis religio retinetur, rejecta omni revelatione, qui error Atheismo viam sternit. Ad Deismum accedunt Sociniani. Ea nunc secta mirum in modum in Europa grassatur. Pantheismus tandem tertia classis est naturalismi, isque verus Atheismus.

Politichismus, qui dicitur etiam Macchiavellismus, & Hobbesianismus, quod eum Nicolaus Macchiavellus Florentinus, & Thomas Hobbesius Anglus promovere conati sunt, in eo positus est, quod doceat religionem non aliam ob rationem curandam esse, nisi quia Reipublicae esse potest utilis, adeoque ea utendum, quatenus Reipublicae interest. Indifferentismus generalis is est, in quo docetur, homines in qualibet religione salvari posse, non in Christiana modo, aut in qualibet Christianae secta, sed etiam in Turcica, aut Gentili. Hyppocritismus tandem est ficta externa religionis imago sine animo religioso, qualem profitentur nebulones quidam, qui pelle ovium induti, intus sunt lupi rapaces, ut Christus Salvator noster Pharisaeis improperat Matth. VII. 15. qui idcirco Pharisaeismus adpellari solet. Omnes recensiti errores verae Religioni, quam uni vero Deo debemus in spiritu & veritate, adversantur, ut demostraturi sumus.

VI. Prophetia est earum rerum praedictio, quae nondum evenerunt, quum praedicuntur, quaeque neq; ex caussis naturalibus, nec ex praesente rerum statu coniici possunt.

Coroll. Verae prophetiae character, idemque certissimus, est, quum hujusmodi res praedictae ita eveniunt, ut praedictae fuerunt.

VII. Miraculum est effectum quodcumque, & contra consuetas naturae leges mechanicas, & supra vires caussarum naturalium. Itaque duo sunt characteres veri

ri miraculi. Primus ut sit effectum contra consuetas naturae leges mechanicas. Secundus, ut sit supra vires causarum naturalium. Nec enim vero ad verum miraculum satis fuerit quidquam contra consuetas naturae leges fieri, nisi etiam ita fiat, ut vires earum causarum, per quas fieri cernitur, superet. Nam quaedam sunt naturalia, ac e naturae mechanicis legibus fluentia, quae tamen arte ac viribus humanis in contrarium flecti possunt, quae quando vires humanas non superant, miracula non sunt dicenda.

Schol. Miracula ad duas classes referri solent, ut alia sint quod ad *substantiam* & *modum*, alia quod ad *modum* tantum. Quod ad substantiam & modum sunt, quum nullo pacto viribus naturae fieri possunt, velut resuscitatio mortuorum, multiplicatio panum, similia. Quod ad modum vero quam similia fiunt in natura naturae viribus, sed non eodem modo. *Ex. gr.* febrim curare quod ad substantiam naturae vires non superat: sed curare uno verbo, ac in instante, id vero est, quod nemo efficere queat. Itaque miraculum dicitur quod ad modum.

THEOREMATA

CAPUT I.

De Existentia & Natura Dei.

Prop. I. EXistit mens aliqua aeterna.

D: Mentem, idest substantiam cogitantem, existere, ex intima patet conscientia. Quum autem repugnet series causarum infinita a parte ante (ex prop. 13. p. p.); & ex nihilo nihil fiat (ibid. prop. 3.) neque ex non cogitante cogitans, idest sine ratione sufficiente essentiae (ibid. prop. 7.) sequitur, esse debere rem aliquam cogitantem aeternam, idest mentem aeternam.

Sch.

Sch. Quemadmodum ex eo, quod exiſtit ens aliquod, concludimus exiſtere ens aliquod aeternum, quandoquidem ex nihilo nihil fit, & repugnat ſeries cauſarum infinita a parte ante; ita ex eo, quod exiſtat mens aliqua, concludimus exiſtere mentem aliquam aeternam. Pone enim non exiſtere mentem aliquam aeternam, mens quae profecto exiſtit, aut ex nihilo eſt: aut ab infinita ſerie mentium manat, quarum nulla ſit prima: aut ex re non cogitante res cogitans progignitur: quae ſunt tria impoſſibilia.

Poteſt aliquis opponere, ita quoque concludi poſſe exiſtere corpora aeterna, aut motum aeternum. Falſo: quippe non poſitis corporibus aeternis, aut motu aeterno, reperitur ratio ſufficiens exiſtentiae corporum, aut motus, poſita ſcilicet mente aeterna potentiſſima & libera. At ſi negemus mentem eſſe ullam aeternam, nulla erit ratio ſufficiens exiſtentiae mentis, ut demonſtratum eſt. Pluribus haec explicat Cudworthus in ſyſtemate intellectuali.

Prop. II. Mens haec aeterna eſt incorporea, & vera ſubſtantia.

D. Mens quaelibet eſt incorporea, & vera ſubſtantia, ſcilicet per ſe ſubſiſtens, nec ab alia re intrinſecus pendens (ex prop. 12. II. p.): ergo & mens aeterna incorporea eſt, & ſubſtantia. Deinde corpora, & corporum materia ſunt creata, ut conſtat ex 1. part. nihil ergo corporeum aeternum. Exiſtit vero mens aliqua aeterna; ergo incorporea; incorporeum vero ſimplex, & per ſe ſubſiſtens; ergo mens aeterna incorporea per ſe ſubſiſtit, ſeu vera eſt ſubſtantia. Tandem ſi mens aeterna corporea eſt, in infinitum eſt partibilis: quumque cogitatio ſit menti eſſentialis, erit cogitatio, ſeu vis cogitandi in infinitum partibilis, quod eſſe nequit.

Prop. III. Mens haec aeterna eſt infinite perfecta, ideſt omnes habet poſſibiles perfectiones.

D. Quodcumque eſt aeternum eſt neceſſarium exiſtentiae & eſſentiae, quum habeat in ſe ipſo aeternam & neceſſariam ſuae exiſtentiae & eſſentiae rationem

sufficientem: quodcumque autem tale est nullas habere potest causas limitationis naturae, aut attributorum; ergo quodcumque est aeternum est infinite perfectum.

D. II. Quoniam nec materia, nec mundus sunt aeterna (1. p. prop. 98.), & repugnat series causarum ex parte anteriori infinita (ibid. prop. 13.); sequitur esse debere aeternam causam, in qua sit ratio sufficiens Universi. Praeterea quoniam dato uno ente possibilia sunt infinita similia; nec esse possunt possibilia, nisi sit aeterna eorum possibilitatis ratio sufficiens; sequitur esse debere rem aliquam aeternam, in qua sit ratio sufficiens omnium possibilium, idest infinities infinitorum. Nequit autem ea res hujusmodi rationem sufficientem continere, nisi sit infinite perfecta; existit ergo res aliqua aeterna & infinite perfecta. Porro in numero entium, adeoque & possibilium, entia sunt intelligentia; res ergo illa aeterna & infinite perfecta intelligens est, idest mens. Ergo mens aeterna est infinite perfecta.

Coroll. Ex his sequitur, mentem aeternam esse omniscíam, omnipotentem, sibi ad beatitudinem sufficientissimam &c.

Prop. IV. Mundus non est aeternus.

D. Nullae mundi partes sunt, non majores modo, sed minimae ipsae corporum substantiae, quae ita modificatae sint, ut nequeant non pluribus aliis modificari; nulla ergo pars mundi nec magna, nec parva est *necessarium essentiae*; ergo ne *existentiae* quidem (prop. 17. p. p.): totus ergo mundus *contingens* est; non ergo necessitate existit naturae suae; & proinde non est aeternus.

Sch. Quod est aeternum est *necesse esse*: id vero, quod tale est, ita exsistit, ut pugnet non existere. Nulla autem mundi pars ita exsistit, ut pugnet non exsistere. Nam ut nulla est, quae ita modificata est ut sit *impossibile intrinsecus* alium in modum modificari; ita nulla est, quae ita exsistit, ut pugnet non existere. Praeterea ut hominis structura mechanica talis non est, ut ipsa se conservare semper possit, ut idcirco perspicuum sit homines

mines *esse entia contingentia*, ideſt ab externa cauſa pendere: eodem modo totam univerſi ſtructuram pendere ab externa cauſa conficio. Nihil enim in iis, quae univerſum ſpectant video ſic eſſe conſtructum, ut neceſſario ſit id quod eſt, non Globorum magnitudines, non formae, non vires, non diſtantiae, quorum nihil eſt, quod infinitis aliis modis eſſe nequeat. Tota ergo haec machinatio cauſam habet externam, eamque minime mechanicam. Nihil ego video eſſe apertius, ut me pudeat idiotarum iſtorum, qui ſibi aeternitatis veſtigia in mundo cernere videntur. Quid quod, ſi ex Tellure noſtra conjecturam facere liceat, ne magnae quidem antiquitatis? nihil enim in ea eſt, non dico quod aeternitatem, ſed quod antiquiſſimam ac ultra quam veteres traditiones docent, aetatem indicare poſſit. Horum argumentorum primum quidem peracute tractavit Clarkius prop. III., alterum copioſe & docte Jaquelotius, & Wodwardus.

Prop. V. Mundus eſt opus mentis aeternae.

D. Mundus non eſt aeternus (prop. 4.), neque mundorum ſeries Democritica praeſentem mundum adduxit (p. part. prop. 13.); neque emanatione eſſentiali ab aeterna mente & ſubſtantia profluxit (Ibid. prop. 29.) ergo creatus eſt ex nihilo. Quum autem id exigat vim infinitam (1. p. prop.); a qua cauſa creari potuit, niſi ab infinite perfecta, intelligentiſſima, potentiſſima? Quum autem haec ſit mens aeterna (ex prop. 3.); ſequitur mundum eſſe opus mentis aeternae.

Schol. Ac mundum eſſe opus artis & conſilii, is ignorare poteſt, qui ſenſibus omnibus ſit mutilatus: ſunt enim tanta ac talia quum in tota mundi machinatione, tum in ſingularum partium ſtructura perfectae ſapientiae veſtigia, ut, quod praeclare Cicero animadvertit, inter homines ii artifices excellentiſſimi & peritiſſimi habeantur, qui opera ſua ita ex natura exprimunt, ut in ea imitanda propius accedere videantur. Stultum vero eſt eos artifices habere ſapientiſſimos,

qui plenius naturam effingant, ac imitentur, naturam vero ipsam sine ratione & arte factam arbitrari. Sed quoniam hoc argumentum & inferius a nobis explicandum est, & pertractatum est copiose a viris doctissimis, hoc in loco ad rem digitum intendisse sufficiet.

Sed sunt hoc in loco refellendi ii qui mundum nunquam genitum, ac fuisse a tota aeternitate ita ut nunc est, saltem necessitate naturae & ab aeterno a Deo genitum, stultissime arbitrantur. Quod duobus modis efficietur. Nam principio, mundum & nulla habere entis necessitate naturae suae exsistentis attributa, & contra habere omnia entis contingentis, quum est per se perspicuum, tum in prima parte saepe, & prop. IV. hic est a nobis demonstratum. Nempe quod est aeternum & necessarium, id tale est, ut & impossibile sit cogitare non esse, & nulla sui parte variabile & mutabile esse possit. Nunc autem nihil clarius intelligo, ac sine ulla rerum pugna, mundum ita esse, ut nihil prohibeat non esse; & partes omnes ita positas, ut sapientissime quidem constitutae sint, ita tamen, ut non necessario sic stent; & tandem plurima in Tellure esse, quae novitatis manifestum sunt argumentum. Quod si Tellus originem sui habet aliquam, (id quod qui negat in historia ejus naturali imperitus sit oportet), totum habet systema solare, cujus nulla pars auferri potest, quin totum perturbetur. Hoc ipsum de ceteris Systematibus Stellarum concludo, quae omnia inter se harmoniam habere gravissimae rationes suadent.

Deinde ubi satis non sit rem ita se habere demonstrasse, scrupulos, quos injicere profani moliuntur, amovebimus. Egit id accuratissime Benedictus Pererius in XV. libro de communibus Principiis. Veterum enim philosophorum argumenta, quibus probare conantur ab aeterno ac necessario mundum a Deo esse factum, omnia magna ingenuitate, ac veterum scholarum in morem, protulit, cribravitque. Quum nihil novi recentes adduxerint aeternitatis mundi Patroni; ut sunt illi dicacitate magis, quam re philosophi, nihil nos Pererio addendum censemus. Locus

cus quidem longior est, si elementa spectes, brevior etiam, si res. Itaque proferemus totum, eoque libentius, quo iis occuramus, qui in re literaria peregrini jam dudum inscite clamant, esse in scriptis nostris ementito nomine profanorum argumenta non pauca malo consilio sparsa. Quod iis tanto facilius ignoscimus, quanto non ulla rerum cognitione, sed malo conviciandi genio effutiunt magis, quam dicunt. Scio futuros, qui Peripateticae scholae aut enigmatibus, aut ineptis & inficetis dogmatibus, quibus plerumque utitur Pererius, offendantur. Sed ignoscere possunt aetati & sectae. Pererius ergo hunc in modum rem aggreditur.

Exponuntur & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles utitur ad aeternitatem mundi & motus comprobandam, ex variis locis ejus deprompta.

1. *Primum argumentum sumtum est ex* 1. *lib. Phy. tex.* 82. *Materia prima est ingenerabilis, & incorruptibilis; alioquin enim cum necessarium sit aliquod subjectum omni generationi praeexistere, & omni corruptioni superesse, aut daretur alia materia prior, quam prima, aut eadem, quae prima est, antequam generaretur, existeret, & post interitum superstes esset; oportet igitur materiam primam aeternam esse. Non potest autem sine forma materia unquam existere; quare procreatio formarum sempiterna est. Ex quo fit ut motum, & mundum sempiternum esse necesse sit.*

2. *Secundum argumentum, ex lib.* 8. *Phys. tex.* 4. *Ipsum mobile prius est motu, cujus est subjectum. Quare si aliquando motus coepit esse, subjectum illius primi motus generatum fuit, aut sempiternum; sed cum generatio sine motu fieri nequeat, alius motus prior praecessisset primum motum; sin autem mobile sempiternum fuit, motu tamen carens, credendum profecto est, aliquod impedimentum fuisse, vel in ipso mobili, vel in movente, pro-*

pter quod in tota illa aeternitate motus esse non potuerit, illo autem sublato, deinde motus esse coeperit; at talis impedimenti remotio sine motu fieri non potuit: quare ante primum motum fuisset motus, quod est absurdum. Numquam igitur motus coepit esse.

3. *Tertium argumentum ex eodem libro tex.* 10. *Tempus sempiternum est. Nam si coepit esse, verum erit dicere, aliquando tempus non fuisse, & non esse temporis prius fuisse, quam esse illius: at prius, & aliquando, sunt differentiae ipsius temporis; ergo ante generationem temporis, fuisset tempus. Quod si tempus sempiternum esse necessarium est, motum item oportet aeternum esse. Ut enim in 4. Physic. ostensum fuit, tempus vel est motus, vel non est sine motu.*

4. *Quartum argumentum, ex eodem libro tex.* 11. *Absque ipso* nunc *nullum tempus esse potest: omne autem* nunc, *cum sit praesens, est intermedium, nempe finis praeteriti, & principium futuri: nullum igitur tempus aut esse aut cogitari potest, ante quod aliud tempus non fuerit, & post quod aliud tempus futurum non sit; ob quam etiam caussam, motum, sine quo tempus esse nequit, principio & fine carere necesse est.*

5. *Quintum argumentum, ex eodem libro tex.* 15. *Nihil inordinatum est eorum, quae secundum naturam fiunt. Natura enim caussa est ordinis in omnibus: ordo autem omnis in quadam proportione consistit: infinito autem quasi tempore Deum quievisse, postea vero aliquando mundum fecisse, hujus autem nullam esse differentiam, quare nunc potius, quam prius, neque rursus aliquem ordinem habere, non amplius Naturae est opus. Nam quod secundum Naturam fit, simpliciter ac semper ita fit, ut ignem naturaliter ferri sursum: aut si aliquando non ita fit, subest naturalis caussa & probabilis ratio potest reddi, cur non ita fiat, ut in menstris evenit. Non igitur Deus ab aliquo initio mundum condidit.*

6. *Sextum argumentum, ex eodem libro tex.* 53. *& ex lib.* 2. *de Gener. text.* 56. *Idem manens idem, semper est natum facere idem; cum igitur Deus semper idem sit,*

sit, & immutabilis, ac semper eodem modo permanens, vel semper mundum fecit, & faciet; vel nunquam fecit, nec unquam faciet; aliquando enim non facere, varietatem quandam arguit in opifice inesse.

7. *Septimum argumentum*, ex eodem libro tex. 76. *Motus circularis non habet actu terminos, a quorum altero dicatur incipere, ad alterum vero terminari; sed semper est in principio, medio, & fine, vel potius nunquam est in principio, medio, & fine; ex quo fit, ut motum circularem principio, & fine carere necesse sit.*

8. *Octavum argumentum*, ex 1. de Coelo tex. 20. *Coelum est ingenerabile & incorruptibile; nam quicquid gignitur, ex contrario, & subjecto gigni oportet: contrariorum autem corporum contrarii sunt motus. Porrò motui circulari nullus alius motus contrarius esse potest; quo fit, ut coelum contrario careat, ac proinde ortus & interitus expers sit. Non igitur mundus esse coepit.*

9. *Nonum argumentum*, ex eodem lib. tex. 22. *Omnes gentes faciunt coelum locum, sedem, atque domicilium Deorum; quod si locus congruens esse debet iis quae in ipso sunt, oportet coelum sempiternum esse, quemadmodum Dii aeterni sunt. Praeterea, ex omni temporum memoria, quod quidem monumentis proditum sit, nulla unquam aut in universo ipso coelo, aut in aliqua parte ejus facta mutatio dicitur, quae ipsum corruptioni subjectum esse significet. Quinetiam ipsum nomen coeli ab antiquis impositum, hoc, quod diximus, non obscure indicat: aethera enim nominare voluerunt, quod ipsum aeterno, atque irrequieto ambitu circumagi viderent.*

10. *Decimum argumentum*, ex 12. lib. Met. tex. 30. *Opifex Mundi ejusmodi est, ut substantia ejus sit actus omni carens potentia; at si non semper operaretur, sed aliquando quidem ageret, aliquando autem ab actione vacaret, interdum esset opifex potentia, interdum actu: quare non esset omnino expers potentiae. Ab aeterno igitur Mundum condidit.*

11. *Undecimum argumentum* ex eodem libro tex. 48. *Optima ac perfectissima dispositio intelligentiarum est*

movere orbes, & quae sub ipsis sunt; sic enim suam bonitatem & perfectionem aliis rebus communicant, quod est maximè proprium boni, & perfecti: hac etiam ratione evadunt caussae aliarum omnium rerum in genere caussae efficientis, & finis, Quare si mundus non est aeternus, Intelligentiae ab aeternitate otiosae, ac imperfectae fuissent.

12. *Duodecimum argumentum, ex* 8. *libro Phys. tex.* 48. & 56. *Deus & natura semper faciunt ex possibilibus, quod melius est; melius autem est mundum esse, ac semper esse, quam non semper esse; est autem hoc possibile: qui enim de novo factus est, potuit antefieri, & ab aeterno fieri; nisi forte potentia Dei varietur suscipiens magis & minus. Porro, sicut melius est esse, quam non esse, ita melius proculdubio est semper esse, quam non semper esse; mundum igitur semper fuisse, & semper fore melius est, quam non semper fuisse: Ergo Deus ab aeterno mundum fecit.*

Respondetur ad argumenta Aristotelis.

13. IN *Prima, secunda, & octava ratione, ponitur ac sumitur, quasi certum & indubitatum, creationem esse omnino impossibilem, hoc est nullam rem ex nihilo fieri posse; omnemque productionem cujuslibet rei, vel esse motum, vel cum motu necessario conjunctam. Quod fundamentum quam sit vitiosum & fragile, perspicuum est ex iis, quae docuimus quinto libro hujus operis, ubi de creatione disseruimus & multis argumentis probavimus, creationem non esse impossibilem. Quare supradictas tres rationes Aristotelis, quae tali fundamento nituntur atque fulciuntur, infirmas esse necesse est. Nam & primam materiam, & primum mobile & omnes coelos de novo productos esse dicimus, non per motum physicum & ex aliquo subjecto, ut Aristoteles argumentatur, sed per creationem ex nihilo.*

14. *Ad* 3. *Illa vocabula (prius) & (aliquando) hic*

hic non designant ullas differentias temporis veri & realis; sed vel imaginarii, vel tantum significant motum non semper fuisse: non secus ac illa (extra) vel (supra) mundum nihil esse, quo modo loquendi utitur Arist. 1. lib. de Coelo tex. 99. non significant differentias loci, cum extra & supra primum coelum nulla sit differentia veri loci. Ad 4. Ejusdem sententiae est, negare motum & tempus aeternum esse; ac omne nunc esse medium inter praeteritum & futurum: qui enim diceret aliquam lineam, cujus extrema non cernuntur, finitam esse, negaret utique omne punctum illius lineae medium esse, idest principium, & finem lineae. Quare sumitur in argumento id quod est in quaestione. Ad 5. Ratio concluderet, si Deus ex necessitate mundum fecisset; oporteret enim, aut mundum aeternum esse, sicut est Deus, vel Deum non semper fuisse idoneum ad efficiendum mundum. Cum autem nulla necessitate adductus Deus, sed libere quae extra ipsum sunt producat, quemadmodum in iis quae fiunt a libero arbitrio non eadem ratio quaerenda est, atque in rebus naturalibus quae fiunt ex necessitate quadam naturae, atque eodem ferè modo: sic etiam in Dei operibus non est idem requirendum, quod in aliis rebus; nec ea sunt exigenda ad normam agentium naturalium, nec ad leges naturae astringenda. Neque vero si voluntatis Divinae nulla ratio certa, & manifesta assignari potest, cur tunc & non ante fecerit, ideo quod dicimus negandum est: quam enim multa sunt, quae non propterea negamus, quod eorum caussae nos lateant? Ad 6. Ab agente per intellectum cujusmodi est Deus, prodit effectus, non secundum esse illius, alioquin omnia haberent esse Divinum, nec posset distinctio rerum corporearum, & incorporearum ab ipso immediatè proficisci: sed tantum secundum praescriptionem atque definitionem intellectus, & determinationem voluntatis Dei. Unde licet Deus aeternus sit, tamen quoniam ab aeterno voluit mundum facere, non quidem aeternum, sed novum, ideo non aeternus, sed novus extitit. Fuit igitur in Deo aeterna voluntas, ut esset mundus novus. Quare, nec in esse, nec in intellectu, nec in voluntate artifi-

tificis, ob novam molitionem mundi, mutatio ulla contigit. Ad 7. Principium & finis motus circularis, non penes mobile tantum attendi debet, alioquin nullius corporis rotundi motus, ut pilae vel globi, aut initium, aut finem habere posset; sed penes motorem, qui ab aeterno decreverat ut aliquando motus coeli inciperet: fuit autem motus circularis cum coelo productus a Deo: vel effectus est ab intelligentia, quae cum primum orbis caelestis est a Deo conditus, vim suam ad eum movendum applicuit. Ergo licet motus circularis non habeat in parte circuli tertium aliquod initium unde incoeperit, habet tamen ex parte moventis intelligentiae (pendet autem ex movente duratio motus) quae non semper movit, sed ab aliquo principio coepit movere. Ad 9. Ut verum sit, coelum ab omnibus putari locum Dei, non tamen ex eo efficitur, ut sempiternum sit, quemadmodum Aristoteli placuit: non enim coelum sedes, ac domicilium Dei esse dicitur, quasi Deus illo indigeat ad conservationem, vel habitationem; sed quia in eo supra caeteras res creatas vim, magnificentiam, atque gloriam suam clarissime ostendit. Vide enim, quam multos ipse ex antiquis philosophis commemoret, & in 2. tex. libri 8. Phys. & in ultima parte primi libri de Coelo, qui longe aliter senserunt, quam Arist. non facientes mundum aeternum sicut ipse facit. Quod autem, nec in coelo, nec in aliqua parte ejus ulla unquam mutatio visa fuerit, id quidem arguit coelum esse incorruptibile, & ingenerabile motu physico, non autem non esse productum a Deo per creationem. Ad 10. Esse opificem, vel creatorem, est respectus quidam Dei ad creaturas, in creaturis quidem realiter existens; in Deo autem non nisi secundum rationem, & terminativè. Quare aliquid de novo facere, nullam novitatem, aut varietatem ponit in Creatore, sed tantum in creaturis; ideo enim dicitur de novo creatur ab ipso, propter novitatem creaturae, non ipsius creatoris. Sed hoc infra exponetur accuratiùs. Ad 11. Otiosum, & imperfectum est, quod non obtinet finem suum, aut caret dispositione necessaria ad consequendam perfectionem suam. Dei autem, qui per se & absolutè est beatus,

tus,

tus, ac sibi sufficiens, finem aut perfectam aliquam dispositionem ponere in relatione aliqua ad creaturas, quarum ipse est auctor, absurdum est. Sicut igitur Deus ex se habet esse, & non in ordine vel ex relatione ad creaturas: ita ex se habet omnem suam perfectionem. Itaque, licet nulla esset res creata, nihilo minus tamen Deus aeque atque nunc est, beatus & perfectus esset. Ad 12. *Non potest mundus aeternus esse, aut certè melius est eum non fuisse aeternum: non quidem, quia opifex non fuerit semper aequè potens, & idoneus ad efficiendum mundum; sed quia vel repugnat creaturae, ut Creatori suo coaeterna sit; vel quia posita aeternitate mundi, permulta videntur inde absurda sequi, ut infra monstrabimus; vel quia cum mundus ad demonstrandam Dei gloriam conditus sit (omnia enim, ut est in sacris literis, propter semetipsum operatus est Dominus) ejus infinita potentia, libertas voluntatis, providentia omnium rerum, denique perfecta independentia a rebus creatis, clariùs elucet in nova effectione mundi, quam in ejus aeternitate.*

Verum de argumentis Aristotelis haec sint dicta: deinceps ad expositionem & confutationem eorum argumentorum, quibus aeternitatem mundi Proclus pugnaciter pracfracteque defendit, veniamus. Haec autem argumenta ex eo opere, quod Philoponus eadem de re contra Proclum scripsit (nam Procli pro aeternitate mundi scripta, interciderunt) depromemus. Et quae Philoponus refellens Proclum, cognitu digna prodidit, ea nos in hanc nostram disputationem, suo quodque loco, inseremus (a).

Vi-

(*a*) Mihi & Aristotelis argumenta pueriles captiunculae videntur, & Pererii confutatio tota e veteribus Scholae praejudiciis pendens, ut censeam paucis retractanda omnia. Ac prima quatuor argumenta ex Peripateticae tantum sectae & peculiaribus decretis, non ex rationis aeternae & naturae scitis concluduntur; itaque cogere neminem possunt, nisi qui Aristotelis sa-

cra-

Viginti argumenta Procli pro aeternitate mundi, & solutiones eorum.

Primum argumentum Procli.

15. SI mundus ortum habet, cur non ante factus fuit, quam nos asserimus esse conditum? praesertim cum Deo tribuamus infinitam facultatem, & affirmemus mundum multo ante potuisse condi.

Re-

---

cramento teneatur. Quis ea dabit *materiam ingenerabilem esse & incorruptilem*: *Generationem sine motu fieri non posse*: *tempus*, quale Aristoteles concipit, in motu positum, & motu emensum, *esse sempiternum*, quibus quatuor illa inaedificata sunt argumenta? Quibus de rebus quoniam a nobis plura saepe dicta sunt in prima parte, nihil hic longius disserere attinet. Monuisse tantum hoc in loco sufficit, decreta illa Peripateticae Scholae nec ipsa per se esse perspicua, nec esse ἀποδεικτικῶς demonstrata: adeoque esse instar civilium legum, quae unam quidem gentem, non omnes praesertim liberas obligare possint.

Jam quintum & sextum argumentum vim quidem suam haberent integram, si Deus necessitatae naturae suae, quod Aristoteles censuit, extra se ageret. At quoniam hoc cum natura perfectissima pugnat, id quod saepe a nobis demonstratum est: eum tantum movere possunt, qui arrogantissime sibi persuadeat, nullas alias Deo subesse agendi rationes, nisi quas ipsi intelligere queamus. Animadvertamus autem hoc in loco, quintum argumentum ex Leibnitiano *rationis sufficientis* principio vim suam accipere; nam inde saepe veteres argumentatos legimus.

Septimum vero argumentum illud est, quod universum originem habuisse aliquam perspicue demonstrat, tantum

Responsum ad Primum Procli argumentum.

16. *Sicut, quia infinitum, aut in magnitudine, aut in numero, actu in natura constare non potest, (ut plurimis, firmissimisque rationibus demonstravit Arist. tum in 3. lib. Phys. tum in 1. libro de Coelo) sed necesse est rerum*

---

tum abest ut Aristotelicae causae faveat. Nam naturalis motus, quod & docent philosophi omnes, & est per se manifestum, rectilineus esse debet. Motus curvilineus ex conflictu duarum virium, *gravitationis*, & *projectionis*, nascitur: itaque natura sua naturali impetu rectilineo posterior est. Quare habuisse mundum originem aliquam nihil aeque clare ostendit. At octavum argumentum, quo saepe mundi aeternitatem tuetur Aristoteles, ne valde quidem antiquum esse probat. Nihil enim exploratius esse potest, si & analogiae leges sequamur,& phaenomena Stellarum observemus,quam easdem generationes, corruptiones, mutationes in Coelo obtinere debere, quae in systemate nostro Planetario locum habent. Nam & sunt Stellae fixae totidem Soles, ac materia, aeque ut Sol, mutabili constant; & earum, si qui sunt, Planetae, itidem ut nostri. Naturae vicissitudinibus obnoxii sunt. Quid quod novae Stellae exoriuntur interdum, vetere sque evanescunt? Nam & Hipparcus novam primus in Coelo Stellam observasse fertur: & anno 1572. novam itidem in Cassiopea Cornelius Jemma, quam iterum conspicati sunt Tichonis discipuli an. 1574. & *Stellam miram* in collo Balenae an. 1596. David Fabricius: aliam in collo Cycni an. 1600. Guilielmus Janson: aliam in Serpentario an. 1650. discipuli Kepleri: aliam Hevelius 1670. Itaque qui dubitat totam rerum naturam, quacumque universum patet, continuis mutationibus esse subjectam, nec hoc ordine, quam perennem intuemur, contineri, nisi

rerum omnium & molem, & numerum finitum esse, ridiculum est quaerere, cur non plura, & majora in mundo procreata sint a Deo; quandoquidem sine dubio poterat id facere; etenim cum illa quantacunque, & quotcunque forent, oporteret esse finita, semper eadem maneret dubitatio, cur non plura, & majora facta fuissent. Eadem ratione dicendum est de mundo; cum enim res mundi, sicuti nec magnitudine, atque numero, sic nec duratione infinitae creari potuerint (ut mox docebimus) sed necesse est omnia aliquando primum coepisse; ridiculum est quaerere, cur non ante mundus factus fuerit: semper enim eadem haereret quaestio. Adde quod tunc, & non ante factum esse mundum, pendet ex voluntate sola opificis, cui tunc libuit facere, & non antea: ea enim agentia, quae voluntarie, ac liberè operantur, plerunque ita agunt, tantum quia sic volunt, ut pictor pingit nunc & non post,

tan-

---

nisi potentissima & sapientissima Dei manu, is ne latum quidem unguem in physicis profecit.

In quatuor tandem postremis argumentis nihil ego immorabor: sunt enim aut inepta, aut iisdem sectae praejudiciis, quibus superiora aliquot, superinstructa. Nam quis non subrideat, quum audit, necesse est Coelum esse aeternum, ut consentaneam naturae suae sedem aeternae Dei natura habeat? Id enim vero obtinet in substantiis *formaliter extensis*, qualis Dei natura non est. Quid, inquit aliquis, nihil ne spatii ante conditum mundum erat? punctone geometrico Dei natura coarctabatur? Ego his quaestionibus respondendum non esse censeo, quae totae sunt e phantasia nostra depromtae. Locum enim Deo aeternum dare aliquem volumus, quod nihil nisi in loco esse consuetudine corporum excogitare valeamus. Naturam Dei effingere & delineare magis amamus, quam intelligere; nec nos unquam ingenii nostri stupiditatis & crassitudinis pudet.

tantum, & non plus, interdum non aliam ob causam, nisi quia ita vult. Quocirca in his verum est illud, quod vulgo jactari solet, sit pro ratione voluntas. Et licet Deus nihil agat sine summa ratione, mundumque tunc, & non ante vel post factum esse, non casu acciderit; rationem tandem hujus rei quaerere, ac perscrutari velle, stultum est; cum plurimarum rerum, etiam vilissimarum, quas ante oculos habemus, & sensibus usurpamus, caussas penitus ignoramus. Satis igitur sit, Mundum vel non potuisse, vel non decuisse fieri ab aeterno: cur autem non ante, aut post sit factus, quam est factus, cum id ex libera Dei voluntate pendeat, & occulto nobis ejus consilio, praestat pie ignorare, quam curiosè ac superbe perscrutari.

Secundum argumentum Procli.

17. DE natura boni est, seipsum cum aliis communicare, suamque bonitatem aliis rebus, quantum fieri potest, impertiri, & id maximè convenit summo bono, qui Deus est. At si mundus non sit ab aeterno, per aeternum (ut ita dicam) tempus Deus nihil egit & suam bonitatem non communicavit. Quaero, aut potuit ab aeterno mundum creare, aut non; si potuit, voluit etiam: quare fecit: quid enim ei obstare potuit? si noluit, ergo non est summe bonus, & invidia tangitur: id quod impium est cogitare, ne dum loqui, aut sentire, Sin autem voluit, sed non potuit, ergo est finita vi, & circumscripta facultate praeditus, & inaequabilis, & non simplicissimus, quando in eo non est eadem ac par voluntas & virtus, atque potentia.

Ad secundum argumentum Procli.

18. *CUm dicimus mundum ab aeterno non fuisse factum, nec de bonitate, nec de potentia opificis quicquam detrahimus: sed asserimus aeternitatem adversari, ac repugnare conditioni ejus, quod fit. Si enim mundus*

dus a Deo factus est, ab eo suum esse, ac durationem accepit; at si coaeternus ipsi fuit, non potuit accipere. Nam quod semper est, quomodo ad ipsum esse produci potest? omnis enim productio aliquid novum necessario significat, loquor de productione creaturae, quae fit ad extra. Praeterea, si mundus superatur ab opifice in essentia, in viribus, in actione atque perfectione, superabitur etiam in esse, ac duratione; quare mundus erit posterior ipso, & non coaeternus ei. Nullam enim, neque naturae, neque artis procreationem cernimus, in qua causa non antecedat effectum. Praeterea, si mundus est ab aeterno, sequentur haec absurda; infinitum esse transactum: erunt enim usque ad hunc diem infiniti anni transacti: & dari maius infinito: nam numerus annorum transactus infinitus, augetur per additionem annorum, qui sequuntur: & multiplicari infinita: nam si species cum mundo sunt aeternae, secundum unamquamque speciem erunt transacta infinita individua, imo erunt praeterita infinities infinita: nam usque huc praeterierunt infinitae horae, & infinitae dies, similiter hebdomadae, menses, anni, lustra, saecula, & alia hujusmodi infinita. Infinitum autem, neque a finito, neque ab infinito pertransiri posse demonstrat Aristoteles 6. lib. Physic. Praeterea essent actu infinitae animae rationales, & in unoquoque homine una: Nec valet dicere, infinitum in actu non repugnare iis, quae materia, situque carent. Nam Arist. in 3. Phys. 41. de omni numero universe loquens asserit eum infinitum esse nullo modo posse. Neque etiam valet dicere, Mundum secundum partes aeternas, ut Angelos, & Orbes coelestes ab aeterno existere potuisse, non autem secundum partes corruptibiles, & quae per successionem multiplicantur; hoc enim est dicere mundum non nisi imperfectum, ac mutilum existere potuisse. Neque rationi consentaneum est dicere, entia nobiliora, & perfectiora ab aeterno fieri potuisse, ignobiliora vero, atque imperfectiora non potuisse. si enim quod majus est potuit fieri, ergo etiam, quod minus est; & si corpora coelestia fuissent ab aeterno, aeterno tempore fuissent privata suo motu naturali; quorsum

sum enim ab aeterno moverentur, si nihil potuit ab aeterno per motum produci? & sic ab aeterno Intelligentiae motrices fuissent otiosae, & sane hoc non dicitur convenienter congruenterque sententiae Aristotelis, qui & motum coeli, & species omnes, & generationem aeternam esse pluribus in locis manifestè asserit. Praeterea, hinc necessariò fieret, ut infinitum, qua infinitum est, cognitum esset. Intelligentiae enim, cum aeternae fuerint, infinitum, quod jam transactum est, cognoscerent: nam si cogitationem horum inferiorum ipsis adiment, attamen conversionem coelestis globi, quam quaeque conficit, necessariò cognoscit: conversiones autem ejuscemodi quemadmodum & dies innumerabiles jam extiterunt. Quocirca infinitum perceptum ab ipsis fuisset. Nisi quis (quod tamen absurdissimum est) fingeret oblivionem praeteritarum rerum in eas cadere. Quod si infinita cognoscunt, unaquaeque erit infinitae virtutis, ac essentiae; nam plura simul perfectè cognoscere, est majoris perfectionis; ergo simul infinita, erit perfectionis infinitae: erunt igitur non unum infinitum actu, verum complura.

Si quis autem putet, Mundum, & si non est aeternus, potuisse tamen fieri ab aeterno, posset aliter ad hoc argumentum ita responderi. Licet Deus potuerit creare mundum aeternum, id tamen facere noluisse, quoniam ita melius erat; vel quia ex nova molitione mundi, manifestius, certiusque cognoscitur perfectio, & gloria Dei (cujus causa mundus est conditus) quam ex aeternitate ejus: vel alias ob causas, quae nos mortales humanae inscitiae caligine circumfusos, ceu alia pleraque, latent (a).

(*a*) Imbecillia mihi videntur omnia, quae huic Procli argumento reponit Pererius. Nimis est Peripateticus. Quid si Proclus ea Aristotelis dogmata ignorare se fateatur? Quid si ab iis dissentiat? Neque enim ea omnia, quae Pererius *absurda* vocat, ex aeternis rationibus fluunt, sed ex peculiaribus Peripateticae Scho- lae

Tertium argumentum Procli.

19. ALiqui effectus sunt simul cum suis causis efficientibus, neque priores, neque posteriores ipsis: exempli gratia, corpora opaca, quae sunt in lumine, sunt simul cum ea umbra, cujus causa sunt: Sol etiam efficit lumen, cum quo tamen simul est, ne-

---

lae decretis. Ac vero infinita esse aliis infinitis majora tam est perspicuum, quam infinitam superficiem esse linea infinita majorem. Itaque super ea re magnus est Mathematicorum consensus. Quod si infinitum infinito majus excogitare cum ratione non pugnat, ne esse quidem pugnabit. Sed & infinitum *actu* existere tam non pugnans recentibus est philosophis, quam non mundanam extensionem esse undequaque infinitam, & singulas materiae partes minores alias continere numero & exiguitate infinitas. Ad argumentum Procli quod attinet, adeo illud Augustino visum fuit difficile, ut de Civit. lib. 12. c. 17. fateatur se non videre, qui possit intelligi, Deum per aeternitatem cessavisse, postea fuisse operatum. Et lib. XII. cap. 15. se in ea re affirmare aliquid pertimescere ait. Inde est, ut veteres quidam Theologi crediderint Deum diu ante corporeum mundum creatum per plures aeternitates, ut loquitur Hieronymus, Angelos creavisse. Ego vero in Procli argumento duo esse sophismata video. Quaerit enim, potuit Deus ab aeterno mundum efficere? demus. Quaerit iterum, voluit? Id si neges, invidum fuisse Deum concludit: si affirmes, concludit factum. Bina sophismata. Nam & velle potuit ab aeterno, quod efficeret in tempore, quod quamvis non admodum clare intelligo, pugnare tamen non video: & si noluisset, quum nihil dum existeret, cui rei invidere malus potuit bonitatem? Itaque tota argumentatio nullam habet vim, nisi in verborum & notionum involucro.

neque antecedens ipsum, neque subsequens. Ergo mundus, etsi a Deo sit conditus, nihilominus tamen potest esse coaeternus ei. Neque pugnant haec inter se, ut effectus sit tempore simul cum sua causa efficiente.

Ad tertium argumentum Procli.

20. *EXemplum umbrae vitiosum est duabus de causis: primum quidem, quoniam umbra non est per se res aliqua, sed tantum mera negatio, seu privatio luminis; at Mundus est res quaedam habens consistentiam. Sed dicet quispiam, umbram non esse meram negationem luminis; alioquin esset tenebrae: atqui in umbra colores cernimus, qui sine lumine videri nequeunt; est itaque umbra lumen quoddam imperfectum. Verum hoc solvitur ad hunc modum. Umbra lumen quidem habet, at non a corpore cujus est, sed ab illuminante; quod tamen lumen illud sit imperfectum & majori perfectione carens (id quod privationem quandam esse constat), causa est ipsum corpus opacum: impedit enim obstatque, ne illa pars aeris possit perfecte illustrari a Sole. Recte igitur in principio dictum fuit, umbram, quatenus efficitur a corpore opaco, solum esse privationem luminis: nam umbra ut est lumen, est ab illuminante; ut est subobscurum & imperfectum lumen, est ex corpore opaco. Deinde, alio quoque vitio exemplum umbrae laborat: neque enim omnino verum est, corpus quod est in lumine umbram necessario emittere. Nam si Sol in eo puncto sit, quod corpori respondet ad verticem, quemadmodum apud eos accidere solet, qui incolunt loca subjecta AEquatori, vel quae usque ad Tropicos extenduntur, palam est sine umbra esse ibi corpora subjecta, ea certe, quae, cum terra ita continuata sunt, ut nihil aeris interjectum sit. Umbra igitur, tum quia non necessario producitur a corpore quod est in lumine, non potest esse imago, & exemplum idoneum ejus, quod in praesentia inquirimus.*

Alterum exemplum nihilo plus valet ad propositum

concludendum, quam prius. Etenim lumen Solis est duplex: Unum, quod in ipsius Solis globo haeret, quod Solis ut astrum quoddam est, essentiam proculdubio constituit; ab eo enim Sol obtinet, & ut sit Sol, & ut Sol nominetur: quocirca effectus ejus esse nullo modo potest. Mundus igitur, qui effectus a Deo esse, & ad naturam ejus nulla ratione pertinere ponitur, non rectè comparatur cum tali lumine. Alterum lumen est, quod a Sole diffunditur per aera ipsum collustrans; hoc autem subinde gigni, atque interire, constat ex eo, quod ipsum excipiunt tenebrae, & Sole nubibus obducto, intercidit. Tale autem lumen dependet a Sole, habens esse suum in fieri, perinde atque motus, & tempus. Unde, cum primum corpus, quod illuminat, disjungitur, statim quod erat in aere lumen ita deficit, ut amplius non sit. Existimamus igitur semper in aere novum lumen gigni. Nam non aliter per continuationem quandam a corpore lucido lumen in aera defluit, quam aqua de fonte scaturire solet: vel certe moto Sole non idem lumen manet in aere, sed aliud atque aliud gignitur; non enim lumen est corpus, quod moto Sole ipsum quoque ex uno loco in alium locum secundum Solis motum moveri queat, sed est accidens in subjecto sic inhaerens, ex eoque sic pendens, ut sine interitu sui ab eo non possit abjungi. Neque vero lumen, quod est in aere tantummodo interit; verumetiam illud, quod coelestibus globis impertitur a Sole. Cui rei fidem faciunt eclipses Lunae, cujus lumen in defectionibus quidem totum consertim deficit, sensim autem in reliquo toto tempore. Caetera autem astra idem lumen perpetuo retinere videntur, propterea quod ob continuationem orbium nihil incurrere potest quod ea obscurare queat. Tale autem lumen obnoxium esse interitui, etiam ipse Proclus affirmat in eo libro, quem scripsit de lumine. Quare lumen, quod est a Sole profectum, non erit simul perpetuo cum ipso Sole. Non igitur refert similitudinem Mundi, qui ponitur una esse ab aeternitate cum ipso opifice. Ex hisce igitur, quae diximus, perspicuum factum est, neutrum Procli exemplum ad ostendendum Mundum coaeter-

num

num opifici esse potuisse, accommodatum esse (a).

Posset etiam argumento Procli aliter occurri. Etenim si ponatur umbra & lumen esse suis causis efficientibus coaeterna, nihil videtur sequi manifestè absurdum & impossibile. At opinioni quae ponit mundum Deo coaeternum, necessario & apertè consequentia sunt quamplurima gravissimaque incommoda, quae supra in confutatione secundi argumenti indicata sunt, & infra subtilius exponentur. Qui autem opinantur Mundum potuisse fieri ab aeterno, responderent; Proclum quidem suo illo argumento probare Mundum potuisse fieri coaeternum Deo, quod ipsi non negant: non tamen fuisse factum aeternum; id quod nunc in quaestione versatur.

Quartum argumentum Procli.

21. EST aeterna Idea Mundi, ad quam Deus respiciens, Mundum fabricatus est: Ideae autem essentia in eo consistit, quod est exemplar esse alterius, quod est imago ejus. Exemplar autem & imago, cum sint ex numero eorum, quae cum alio conferuntur, simul sunt, neque unum sine altero constare potest. Ex his necessario consequens est, ut quandoquidem Idea & exemplar Mundi aeternum est, Mundus itidem, qui est imago ejus, sit aeternus.

 Alias

(*a*) Est & in hac responsione purus putusque Peripateticus. Ignoscenda homini meliora non edocto vetus illa luminis theoria. Ego potius noluissem tamdiu in Procli exemplis immoratum. Quid est enim in his exemplis praeter vim dissitae analogiae, qua demonstratur, nihil pugnare cum ratione, fieri mundum potuisse ex tota aeternitate? Id autem, quod Auctor noster paulo post agnoscit, Scholae plurimi & acutissimi docuerunt. At in quo quaestio versatur, mundum revera ex tota aeternitate fuisse, exempla illa demonstrare non possunt.

Alias necessarium est, aut exemplar non esse aeternum, si imago ejus non sit; aut esse exemplar sine imagine; aut Mundi exemplar nullum esse; quorum omnium nihil est quod cum veritate, ac recta ratione non pugnet.

Ad quartum Argumentum Procli.

22. PRima *Hypothesis, esse Ideas omnium rerum, quales Plato ponebat, Platonis quidem illa est sententia, verum difficilis creditu, & ab Arist. plurimis locis acerrime oppugnata, & pene labefactata. Caeterum disputationis gratia, concedamus eam Proclo. Altera tamen, quam ei subiungit, est manifeste falsa: nempe, quod essentia Ideae sit referri ad aliud, hoc est esse exemplar alterius. Etenim, aut Idea Mundi est substantia, aut non est; & sane Plato Ideas substantias primas & nobilissimas esse censet; & cum Mundum animal quoddam perfectum, & substantiam eodem statu permanentem appellet; multo magis ipsum ejus Archetypum substantiam esse oportet. Si Idea Mundi substantia est, essentia ejus non consistet in relatione ad aliud; est enim substantia ens absolutum, nullius vel subjecti vel termini adminiculo, ut consistat, indigens: ea vero quae referuntur ad aliud, accidentia sunt, & non per se cohaerent, sed fundantur in alio; & opponuntur inter se, quae substantiae nullo modo conveniunt. Non erit igitur essentia Ideae, exemplar esse alterius, & referri ad aliud. Quod si Idea Mundi, non in eo, quod sit exemplar Mundi, suam essentiam obtinet, non est necesse, si Idea Mundi aeterna fuerit, continuo Mundum quoque aeternum fuisse. Sicuti, quia essentia Sophronisci non est posita in eo, quod est esse Patrem Socratis, non sequitur, ut statim atque fuerit Sophroniscus, fuerit etiam Socrates, sed bene cum primum Sophroniscus coepit esse pater, tum quoque necessario fuit Socrates. Sicuti etiam Rex est exemplar ejus imaginis, quae ad similitudinem illius effingitur: & tamen, quia essentia Regis non consistit in eo, quod est exemplar esse*

alte-

alterius, non sequitur, ut statim atque Rex fuit, etiam fuerit imago ejus: De Idea Mundi eodem plane modo & sentiendum, & loquendum est. Si autem Ideae substantiae non sunt per se subsistentes, erunt notiones, ac rationes quaedam secundum quas opifex, qui eas animo comprehensas tenet, operatur. At ne sic quidem necesse erit ut una cum rationibus artificialibus sint opera, quae secundum ipsas fiunt. Etenim domorum, & navium fabricatorem esse licet, qui domus, vel navis ideam in mente habeat, nondum tamen eam fabricetur. Quare, ne sic quidem necessario sequitur, ut si Mundi Idea sempiterna sit, mundum quoque sempiternum fuisse necesse sit. Quinimo, si Deus qui summa Providentia omnia gubernat, res antequam sint, praevidet atque praenoscit, ut est communis omnium animis insita sententia, & hoc testatur Proclus in opere, quod De decem contra Providentiam dubitationibus composuit, & Plotinus in libro, quem De iis quae mente percipiuntur, & De Bono conscripsit; palam est, omnibus rebus, quae oriuntur, Ideas, & rationes architectrices antecedere. Denique, si Deus ageret ex necessitate naturae, fortasse Procli argumentum probabilius esset: cum autem non sic, sed libere agat, nec ejus naturalis perfectio ex molitione Mundi pendeat, ut supra ostendimus; nulla ratio est, ex aeternitate Idearum, quae naturaliter sunt in Deo, quinetiam re sunt idem quod Deus, aeternitatem rerum, quae libere a Deo ad earum, quae in ipso sunt, Idearum similitudinem effectae sunt, velle concludere. Nam nec homines, qui ex arte operantur libere, necesse est simul atque alicujus operis formam, & Ideam animo expressam tenent, opus ipsum perficere: sed plerumque evenit Ideam operis esse ipso opere antiquiorem.

Quintum Argumentum Procli.

23. CAussa efficiens, aut semper est actu, aut aliquando est potestate tantum; & si quidem actu semper sit, effectus etiam semper erit: caussa enim

ſi actu fuerit, effectus actu erit, & ſi illa potentia, hic quoque potentia. Praeterea, id quod eſt potentia, reducitur ad actum, ab eo quod eſt actu, ut calidum potentia a calido actu: ſimiliter opifex potentia, evadet artifex actu, ab eo qui eſt jam actu opifex. Opifex igitur Mundi, vel ſemper fuit actu efficiens, & Mundum item ſemper fuiſſe neceſſe eſt; vel aliquando fuit in potentia efficiens; ergo ab alio efficiente, qui actu fuit, reductus eſt ad actum. Sed quaero de hoc, an ſemper reducebat illum ad actum, & ſic ille ſemper actu fuiſſet opifex, id quod repugnat poſitioni: vel non ſemper reducebat, ſed poterat tantum reducere, ergo [illegible] aliud, a quo ex tali potentia ad talem actum traheretur; & ſimilis quaeſtio de hoc fiet, & de alio item atque alio; aut igitur erit progreſſus in infinitum in efficientibus, quod manifeſte falſum, atque adeo impoſſibile eſt; aut neceſſario fatendum erit, opificem Mundi, ſemper actu efficientem fuiſſe, & proinde Mundum ſemper extitiſſe. Quare Mundus aeternus eſt.

Ad quintum argumentum.

24. *Duplici ſignificatione nomen potentiae uſurpatur apud Philoſophos. Primo, pro naturali quadam habilitate, uti puerum adhuc rudem, dicimus potentia grammaticum eſſe, propterea quod ſit aptus ad eam diſcendam. Deinde, pro habitu, quo praeditus poteſt bene prompteque operari, ſed fortaſſe vel aliis rebus occupatus, vel quia non vult, nequaquam operatur: ut qui jam artem grammaticae didicit, poteſt quidem, at non ſemper grammatice agit. Et hic quidem habitus reſpectu prioris potentiae poteſt appellari actus, ſed reſpectu earum actionum, quae proficiſcuntur ex ipſo, dicitur potentia. Poteſt igitur hic habitus, ſi comparetur cum praecedente potentia, nominari actus primus, ad differentiam ſecundi, qui oritur ex ipſo: ſi vero conferatur cum actu, quem ipſe gignit ac parit, poteſt rite nuncupari potentia ſecunda, ad differentiam primae, quae praecedit talem habitum. Eſt igitur* du-

duplex potentia, prima, & secunda: duplex item actus, primus, & secundus. Sed potentia secunda, & actus primus, re non differunt, sed ratione tantum, atque hanc quidem distinctionem potentiae, tradit Arist. in 8. lib. Physi. tex. 32. & lib. 2. de Anima, tex. 54. & 55.

Ex his perspicuum est, illud primum pronunciatum Procli, si caussa est actu, effectus quoque erit actu; intelligendum esse de actu secundo, non primo. Exempli gratia, si praeceptor actu docet Grammaticam, necesse est aliquem esse, qui actu doceatur Grammaticam; & si aedificator jam aedificet, erit quoque aliquid, quod aedificatur. At de primo actu non est verum. Fit enim, ut aedificator partum habeat aedificandi habitum, ipse tamen actu non aedificet: neque quicquam aedificetur.

Secundum autem pronuntiatum, nempe id quod est in potentia tali, reducitur ad actum ab eo, quod est actu tale; intelligendum est de eo, quod est in prima potentia: puer qui potest esse Grammaticus evadet Grammaticus actu, eruditus, doctusque ab eo, qui actu tenet Grammaticam. Non est autem verum in secunda potentia: is etiam, qui jam comparavit sibi habitum Grammatices, si quando non operatur, est tunc in potentia, sed ex tali potentia non excitatur, vel traducitur ad actum ab alio, sed a seipso cum vult; aut si agens fuerit naturale, ut ignis, cum amotum fuerit impedimentum obstans ejus actioni. Quocirca licet ex hoc colligere, opificem actu primo, non necessario esse simul cum effectu: tum etiam, eum, qui sit opifex habitu, qui ut diximus appellatur potentia secunda, non ab alio, sed a seipso traduci ad actum.

Hinc elici potest solutio argumenti, quod est fallax, & captiosum ob homonymiam vocabuli Potentia, & Actus. Affirmamus Deum esse opificem habitu, vel secunda potentia, non quod in eo sit aliquis habitus, vel aliqua potentia, sed ob similitudinem quandam. E quo planius res intelligatur, virtutem divinam, secundum quam non semper operatur, quando vult tamen, optime, facillime, promptissimeque operatur, nomine habitus & potentiae secundae nominamus. Cum ergo Deus non fuerit ab aeterno opifex

Mundi

Mundi actu, sed, ut ita loquar, habitu; quoniam ab aeterno habuit perfectissimam vim atque potestatem condendi mundum: sed quia voluit ab aeterno ut Mundus de novo conderetur, & initium aliquod suae durationis haberet, ideo sine ulla sui mutatione, tunc quando decreverat, mundum de novo condidit: cum igitur ita res habeat, non oportet Mundum simul esse cum ipso Deo, neque Deus reducetur ad actu condendum Mundum ab alio, sed a seipso: sicut pictor callens scientiam pingendi, jam non indiget alio cujus ope adjutus pingat, sed quando libet ei pingere potest. Alia etiam, quae assumuntur in argumento, non sunt omnino vera: ut illud, Omne quod in potentia est, reduci ab alio ad actum. Duae sunt enim viae sciendi, ex sententia omnium Philosophorum via disciplinae, & via inventionis: qui etiam indoctus abundantia quadam, & naturali felicitate ingenii, per se aliquam scientiam invenit, is ex potentia sciente fit actu sciens, a se non ab alio. Neque illud alterum verum est, Quidquid potentia tale, ab eo quod est actu tale, reduci ad actum: stirpes enim fiunt actu dulces, albae, vel alio colore affectae, non ab eo, quod est actu dulce, vel album, sed beneficio aquae, qua irrigantur, & Solis; & hoc perspici potest in omnibus generationibus, quas natules Philosophi aequivocas vocant. Nisi propositio intelligatur, non de eo, quod est actu tale formaliter tantum, sed vel virtualiter, vel formaliter (a).

Sextum

(*a*) Confidenter nimis quam, vellem, in hoc Procli argumento refellendo se gerit Pererius. Sublestum illud habet: totum esse captiosum censet. Ejus vim non videtur assequutus vir doctus: nullum est enim, nec quod pluris faciendum sit, nec quo vehementius aeternitatis Mundi patroni & adrogantius utantur. Tota Procli quaestio huc redit, inter humanae rationis decreta, quae homines intelligere queant, & cum aliis, quae rata habent & certa, innectere, habere ne locum hoc possit, esse

Sextum Argumentum Procli.

25. DEus auctor est Mundi omnino immutabilis; ergo vel ab aeterno Mundum fecit, vel numquam fecit: nam si aliquando non fuit factus Mundus, & aliquando fuit factus, ergo Deus ex non faciente ad fa-

---

esse posse causas, quae ipsae per se a nulla alia determinatae novam aliquam actionem suscipere queant? Tum si quae esse possunt, ratione ne ulla determinentur ad novam actionem edendam, nec ne? Tandem, quoniam sine ulla ratione determinari eas intelligi nullo modo potest, possit ne actio illa esse nova, ubi ratio dererminans sit aeterna? Est hoc postremum illud, de quo in hac quaestione agitur. Ratio architectrix mundi aeterna est: aeterna item determinans: novus mundus. Haec utrum cum humanae rationis scitis cohaerere possint quaerit Proclus. Me quod adtinet fateor ei argumento oblique nos respondere: directe ne respondeamus infinita Dei natura & mentibus humanis incomprehensibilis efficit; sola enim natura quid possit ratio illa mundi architectrix ac determinans pervidere nequimus. Oblique autem sic respondeo. Esse causas, quae ipsae per se novam actionem inchoare possint, aut inchoatam omittere, homines ipsi luculentum sunt argumentum: Sunt enim liberi, quippe qui parte virium saepe agunt, sepe viribus omnibus. In dogmatibus ergo humanae rationis & hoc est, esse posse causas, quae ipsae per se a nulla alia necessario determinatae novas actiones suscipiant. Vide ut eam rem copiosius diducit *Samuel Clarkius de exist. & attrib. Dei cap. XI.* Non pugnat ergo cum ratione, ejusmodi esse & Deum. Sed hujusmodi causae non sine ratione determinantur; est id in perspicuis. Nec minus perspicuum est, rationem ut architectricem mundi, ita Deum determinantem ad efficiendum, Deo esse coae-
ternas

faciendum mutatus est; quare Deus mutabilis est. Et cum omnis mutatio sit imperfecta quaedam actio tempore indigens, & ad perfectionem aliquam acquirendam tendens, tempore, inquam, indigens, utpote sine quo nullus motus perfici queat; erit Deus imperfectus aliquo indigens. Quamobrem, qui aeternitatem Mundi negant, etsi cupiunt esse pii erga Deum, sunt tamen, (ut ex iis; quae jam diximus, perspicuum est) erga ipsum valde impii. Possumus igitur breviter concludere totam rationem ad hunc modum. Si Deus prius non faciebat Mundum, & postea fecit, ergo mutatur; si mutatur ergo movetur, quoniam omnis mutatio, vel est motus, vel non fit sine motu: si movetur, ergo est imperfectus: quod enim dealbatur non est perfectè album: si etiam movetur, indiget tempore, quoniam motus necessario fit in tempore. Quae si absurda sunt, & omnia tamen pendent ex illo, quod Deus ex non faciendo ad faciendum migraverit, certe illud falsum erit. Quare ab aeterno Deus Mundum fecit.

Ad sextum Argumentum Procli.

26. V*Erum est, motum esse actionem imperfectam: & omnem mutationem, vel esse motum, vel non esse*

---

ternas. Conveniunt haec inter partes. Illud ergo expediendum superest, ratio illa Deum ad efficiendum mundum determinans, necessario Deum impellere debeat, nec ne. Necessario Deum ab ea impelli id nec per se est evidens, nec Proclus demonstrat. Sed nec video quidem, quantum circumspicere possum, qui possit: natura enim infinite perfecta & beata, quod saepe dictum, a se tantum & in se necessario determinari potest, non etiam extra se. Itaque efficitur ut & ratio efficiendi mundi potuerit esse aeterna, & Deus liber non ab aeterno mundum efficere.

esse sine motu. Sed quod omne transiens a non faciendo ad faciendum, necessario motum subeat, falsum est: nam non faciens, habitu tamen & potestate faciendi praeditus, postea, quum ei libet, ex tali habitu actiones promit absque ullo motu. Si enim ex habitu faciente evadit actu agens per aliquem motum, is vel erit diversus ab effectione; vel erit ipsa effectio. Si erit diversus, vel erit habitus, & hoc non, quoniam habitus rationem quietis potius, quam motus habet: quod enim habitu est tantummodo agens, quiescere potius, quam moveri dicendum est; vel erit aliquid medium inter habitum & effectionem; & hoc non, quia in eodem instanti finem facit non agendi nullo tempore intercedente, in quo talis motus fieri queat; alioquin in illo medio tempore, neque faceret, neque non faceret, & sic inter contradictoria esset medium. Erit igitur ipsamet effectio, motus; at si ita sit, cum juxta sententiam eorum, Deus semper Mundum efficiat, etiam semper movebitur, quare semper imperfectus, ac temporis indigens erit. Quare in eorum caput solers ipsorum inventum relabitur. Non est autem omnis actio, motus, neque imperfecta, neque temporis egens, ut sensus, & mentis actiones, quae neque motus, neque imperfectae sunt, neque intervallo temporis fiunt. Praeterea si effectio esset motus quo moveretur ipsum agens, tunc motus esset in movente: at non est in movente, sed in mobili; est enim actus mobilis, prout est mobile, quemadmodum Aristoteles definit in 3. Physic. & Aristotel. 2. de Anima text. 57. 58. ait ex habitu ad actum quempiam transire sine ullo motu. sic. n. ibi scribit, (Quocirca non recte se habet dicere ipsum sciens cum scit alterari, sicut neque aedificatorem cum aedificat.), hoc est is qui habens scientiae habitum, deinde actu scit & contemplatur, transit ab habitu ad actum sine ulla alteratione; quod si talis non alteratur, neque simpliciter movebitur: non enim augebitur, vel minuetur, vel loco movebitur. Non est autem magis perfectus Deus quando aliquid actu procreat, quam erat antea cum potentia tantum procreans erat: est enim per se, ac sine alterius rei adminiculo omni ex parte

te perfectus; alioquin opera, quae facit Deus, Deo perfectionem tribuerent, & pertinerent ad essentiam Dei: quae enim naturam alicujus perficiunt, partes sunt ejus, ut rationale hominis, ut manus totius corporis. Mundus igitur pars erit Divinae essentiae; erit igitur corpus Deus, corporeisque affectionibus obnoxius. Quod si Deus perfectus non sit, nisi Mundus ab aeternitate consistat, Deus perfectionem suam accipit a Mundo: quare plura accipiet a suis operibus, quam illis ipse impertiatur. Cum enim illis det, ut sint, ipse ab illis accipiet ut perfectus sit: pluris autem est perfectio Dei, quam natura cujusvis rei creatae. At qui potest hoc fieri? si enim perfectio ab essentia ejus non differt, sicut Deus esse non accipit a Mundo, ita neque perfectionem; & sicut esse Dei non pendet a Mundo, sic neque perfectio ejus. Adde, quod perfectio est in eo quod perficitur: at creatio & productio Mundi, & aliarum rerum effectio transeunt in res quae fiunt. Et cum Proclus tribuat Deo providentiam, & efficientiam rerum etiam extremarum atque minutissimarum, quarum tamen quaedam extinctae sunt, quaedam nunc constant, aliae vero futurae sunt; necesse est dicat Deum potestate opificem nunc esse respectu rerum futurarum; nam si actu opifex sit, res futurae actu jam praesentes essent ex ipsius sententia. Si igitur potestate opificem esse, imperfectionem esse Proclus existimat; semper autem in mundo aliqua a Deo procreanda sunt, respectu quorum dum futura sunt, est opifex potentia; necessarium habet omnino dicere, Deum semper imperfectum esse.

Porro, sciendum est actionem posse duobus modis considerari; uno modo, secundum id quod ponit actio ut actio, in agente: deinde, quatenus infert ex se passionem vel effectum. Primo modo actio Dei est in actu ab aeterno, non autem secundo modo: priori modo Deus non est caussa in potentia, sed in actu ab aeterno: posteriori modo Deus non fuit ab aeterno actu efficiens caussa Mundi, quia non creavit Mundum ab aeterno. Et adverte, Mundum, & alios effectus esse in Deo antequam fiant in potentia activa; neque hoc est absurdum: solum enim de

iis quae formaliter sunt in Deo ; inconveniens est ponere aliquid in potentia in ipso Deo . Quocirca , oportet actionem secundum id totum quod ponit in agente , formaliter esse actu in Deo ab aeterno : haec autem actio Dei & vis atque potestas omnium effectrix nihil aliud est , quam efficax Dei voluntas , quae in se semper est actu & invariabilis ; tunc autem ab ea procedit effectus , quando ut procedat , & a sapientia Dei praescriptum , & a voluntate ejus determinatum fuit .

Septimum argumentum Procli .

27. SI mundus conditus est , & peribit , necesse est tempus, quod una cum Mundo necessario cohaeret, ortum quoque interitumque habere : quare aliquando non fuit tempus , & aliquando non erit tempus: sed (Aliquando) certum quoddam tempus significat ; ergo fuit tempus , quando non erat tempus : & erit aliquod tempus , quando nullum tempus erit : quae cum sint inter se pugnantia ; necessarium est , Mundum ab aeterno fuisse .

Ad septimum argumentum Procli .

28. E*st captiosum argumentum . Etenim verbum illud* Aliquando *non significat propria , & natuli vi sua tempus aliquod certum , sed tantum significat aliquid , vel non fuisse semper , vel non fore unquam . Cum enim dico crastinus dies aliquando erit , illud* Aliquando *non sonat aliquod certum tempus in quo crastinus dies futurus sit : alioquin illud tempus etiam esset* Aliquando, *& rursum illud , ac ita deinceps in infinitum : sed tantum significat crastinum diem , neque semper , neque nunquam, sed medio quodam modo futurum . Cum igitur dicimus aliquando Mundus est factus , intelligimus Mundum non semper fuisse , sed habuisse ortum , & principium : similiter cum dicimus aliquando Mundus non erit, intelligimus Mundum , vel motum , non semper futurum : sicuti*

ficuti verbum, erat, *vel* fuit, *non semper tempus aliquod significat, quoniam haec tribuimus Deo, qui nullo pacto subest tempori; Plato enim in Timaeo dixit, quoniam Deus probus erat, & nequaquam invidus, Mundum condidit; & ficuti quando dicimus* extra, *vel* supra *coelum nihil est, in hac oratione* (*supra*) & (*extra*) *non significamus aliquam differentiam loci, nisi imaginariam, sic* (*aliquando*) *cum dicimus, Mundus aliquando coepit, non significat tempus, nisi imaginarium.*

Octavum argumentum Procli.

29. MUndus dissolvi non poteſt; ergo neque unquam factus eſt. Patet conſequentia; nam ſi quod generatum eſt, aliquando interibit, ergo ex oppoſito conſequentis, quod interire nequit, ut eſt apud Platonem in Phaedro, numquam generatum fuit. Antecedens probatur: Nam Mundus a ſolo Deo, qui fecit ipſum, diſſolvi poteſt: is enim rationem ſolvendi nodum tenet, qui fecit nodum; atqui Deus numquam diſſolvet, nam quod bene & cum ratione colligatum, & copulatum eſt, velle diſſolvere, improbi eſt: vel igitur Mundus non fuit bene compactus a Deo, quare in eo faciendo bonus artifex non extitit; vel ſi benefactus eſt, improbi erit ipſum velle diſſolvere. Quare cum nefas ſit opinari Deum vel in faciendo Mundo non optimum fuiſse artificem, vel in eo diſſolvendo improbum evadere, planum eſt, mundum diſſolvi non poſse.

Ad octavum argumentum Procli.

30. A*N non corpora nostra, & animantium item, atque stirpium pulchrè compacta sunt? vel igitur haec Deus vult dissolvere, vel non vult; si non vult, quomodo contra voluntatem ejus dissolvantur? si vult, quomodo improbus non est, qui quod bene compactum est vult dissolvere? Quod si dicas, haec corpora mortalia non a Deo*

a Deo proximè effici, sed a Diis secundis, vel a causis naturalibus procreari? hoc nihil obstat, quominus & ipse Deus, qui causis secundis vim agendi tribuit, & cum ipsis ad efficiendum concurrit, malus sit, & Dii secundi, seu causae naturales improbae sint, quae res pulchre, compactas dissolvant. Sane qua bonitate ductus initio mundum fecit, eadem, si voluerit, dissolvet, etsi dissolutionis ratio nos lateat; neque enim ea, quorum causas ignoramus, temere, aut male fieri arbitrari debemus. Postea, facultas quae ad actum numquam deducitur, imperfecta & otiosa est, ut solent ipsi dicere; cum igitur Deus habeat facultatem dissolvendi Mundum, quomodo enim qui mundum fecit & vinculum colligavit, nesciat aut non possit ipsum dissolvere? vel igitur haec facultas promovebitur ad actum, quare Mundus aliquando dissolvetur; vel nunquam reducetur ad actum, quare talis facultas imperfecta & otiosa erit. Adde, quod nec Aristoteli placeat, in aeternis aliquid esse, quod potestate tantum sit, unde est illa ejus sententia 9. lib. Metaphys. tex. 17. Nihil potentia aeternum est. *Et illa etiam in 3. Phy. tex.* 32. in perpetuis non differt posse ab ipso esse. *Deinde, si solvere Mundum malum est, cum igitur Deus possit Mundum solvere, habebit utique Deus facultatem male agendi, & ut aliquando malus evadat. Quare, vel in Deo non est facultas dissolvendi Mundum, & sic nec in ipso fuit facultas condendi, ut supra diximus; vel si est, aut solvere Mundum non est malum, aut in Deo inerit facultas mali.*

Possumus etiam aliter ad hoc argumentum breviter respondere ad hunc modum. Quicquid ortum est per motum physicum, & ab agente physico, potest etiam similiter interire per motum physicum & ab agente physico; & è contrario, quod potest interire per motum physicum, fuit etiam similiter generatum; & hoc intellectu verum est illud Platonis & Aristotelis axioma, quodcunque est generabile est corruptibile, & quodcunque est corruptibile est generabile: & item, quicquid coepit esse, aliquando desinet esse, & quod aliquando desinet esse, aliquando

etiam caepit esse. At quod caepit esse per creationem a Deo productum, potest quidem nunquam desinere esse per motum physicum & potestatem agentis physici: sed potest tamen desinere esse per potentiam Dei, qui ipsum creavit; & hoc quidem perspicuè cernitur in anima rationali: idem autem de Mundo sentiendum est.

Nonum argumentum Procli.

31. UNiversi anima ortu caret & interitu; ergo Mundus quoque ortu, & interitu vacare debet. Consequentia patet, quia non potest animal interire, aut non esse, cui anima ejus semper adsit. Antecedens probatur, quoniam anima Mundi a seipsa movetur. Quare Plato in Phoedro ait, animam nunquam natam, aut caducam esse.

Ad nonum argumentum Procli.

32. *AN non etiam juxta Platonem, anima nostra a se movetur & immortalis est, corpus autem, quod ab ipsa movetur, & ortum, & interitum habet? An non infirma ratio est, quae nititur decreto Platonis non valde certo, neque a multis recepto, nimirum, quod essentia animae in eo sit, ut moveatur a seipsa, & sit principium movendi? Neque placet Aristoteli, unam esse Mundi animam a Deo diversam, a qua cuncta regantur corpora: sed solis orbibus coelestibus immortales animas suam cuique attribuit, quarum motionibus omnia quae infra Lunae orbem sunt, regi, foveri, & moderari censet. Quare quod hic a Proclo de anima Mundi dicitur, a nobis non conceditur. Adde, quod qui negant Mundum aeternum esse, hos consequens est, vel negare animam mundi caeterasque intelligentias aeternas esse, sed fuisse eas simul cum mundo procreatas: vel dicere illas non habere adeo necessariam cum mundo connexionem, ut sine ipso & ante ipsum esse non potuerint. Quare sumere aeternitatem animae tanquam rem certam & indubitatam,*

&

& ex ea concludere aeternitatem Mundi, quasi absque Mundo anima esse non potuerit, est duplici nomine vitiosam facere argumentationem; tum quia sumit pro certo, quod est dubium; tum quia ex hoc conficit id, quod ex illo concluditur necessario. Deinde, vel essentia animae in eo est, ut sit principium movendi aliud, & sic anima habebit essentiam suam dependentem a corpore, nec ullam actionem sine illius opera exercere poterit: vel non in hoc consistit essentia ejus, & sic non erit necessarium, si anima aeterna sit, id quoque, quod ab ipsa movetur, aeternum esse. Postea, functiones animae separabiles sunt a corpore, ac eo puriores evadunt, quo a commercio corporis liberiores sunt; quare, ut recte Plotinus ait, substantia quoque animae separabilis erit a corpore. Quare substantia ejus, non in eo consistit, ut sit principium movendi corpus. Ipse quoque Proclus in Commentariis suis super Timaeum ait, essentiam animae in eo esse, quod est a seipsa moveri: movere autem corpora, ipsisque vitam impertiri, atque motus & actiones communicare, non esse substantiam animae, sed vim, atque facultatem, ac functionem ejus. Praeterea, Plato in Phaedro sic ait (Anima hominis immortalis est: nam quod semper movetur, aeternum est: quod autem agitur, & movetur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est: solum igitur quod sese movet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moveri quidem desinet, quin etiam caeteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi.) Haec Plato. Cum igitur id solum quod se movet sempiternum sit, nullumque corpus, ut corpus est inanimum, a seipso moveri queat, ut Platoni, & Aristoteli visum est; Mundus autem corpus quoddam est; relinquitur, ut Mundus & moriendi, & vivendi finem habeat. Cum his autem consentiunt, quae in Timaeo scripta sunt, quoniam, inquit (orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis): quod si Mundus interire & dissolvi potest, ortum fuisse necesse est; neque enim ortum effugit, quod aliquando suapte vi interire potest.

Decimum argumentum Procli.

33. MUndus non poteſt interire; ergo nunquam fuit natus. Probatur conſequentia: nam ſi quod ingenitum eſt, non poteſt interire; ergo quod poteſt interire non eſt ingenitum, & quod eſt genitum poteſt interire. Nam quod non fuit, & potuit eſſe, quum eſt, poterit etiam non eſſe. Praeterea, quicquid fit, ex contrario fit, in quod rurſus interire poteſt. Quod ſi ex privatione interdum fit commigratio in habitum, ut e tenebris in lucem, & ex quiete ad motum, multo magis ex habitu potuit fieri commigratio in privationem. Quare ſi mundus ex inordinato aliquando generatus fuit ordinatus, quae eſt commigratio ex privatione in habitum, multo magis nunc ex ordinato poterit fieri inordinatus, quae eſt commigratio ex habitu in privationem. Quod ſi hoc abſurdum eſt, abſurdum item erit facere Mundum aliquando ortum fuiſſe. Antecedens autem probatur. Quidquid interit ab aliquo extrinſecus occurſante interit, & in aliquid alienum a ſe; cum igitur extra Univerſum nihil ſit, nec quicquam ab eo alienum exiſtat, ſed (ut eſt apud Platonem) omnia complexu ſuo continens, totum ex totis, perfectum ex perfectis conſtet; Mundus igitur interire non poteſt; quare neque unquam ortus eſt.

Ad decimum argumentum Procli.

34. P*Roclus in opere, quod inſcribitur*, Obſervationes eorum, in quibus Platonis Timaeo contradixit Ariſtoteles, *volens tueri Platonem, qui in Timaeo dixit, quidquid ſentitur generari & interire poſſe, adverſus Ariſtotelem, qui huic opinioni oppoſuit Coelum, quod cum ſentiatur viſu, generari tamen & interire nequit, ſic ait (nullum corpus finitum praeditum eſt viribus infinitis, ut ipſa Ariſtoteles ait* 8. *Phyſ. ſed Mundus finitus eſt, ut Ariſt. oſtendit in* 1. *lib. de Coelo; ergo non habet vi-*

res

res infinitas. Atqui, quod aeternum est, vim infinitam, ut semper sit, habet, unde ipsum αἰῶνα, hoc est aevum ab eo quod semper sit, Graecis appellatum esse certum est: quare Mundus aeternus esse nequit. Suapte igitur natura, & nasci & interire potest. Verum, quia conjunctus est cum eo quod vere est, & vires habet infinitas, inde suppeditatur illi immortalitas, & aeternitas. Quare si cogitatione Mundum ab ipso Deo sejunxeris, & motu atque ipso esse privari necesse est). Haec Proclus. Si igitur Mundus per se finitas vires habet, quod autem hujusmodi est, per se interire potest, quomodo Proclus ait, Mundum interire non posse, quia extrinsecus nihil ipsi contrarium occurrere possit? Praeterea, si Mundus per se caret contrario extrinseco; quod autem tale est, per se interire nequit; Mundus igitur per se non potest interire. Proclus igitur pugnantia loquitur, cum in supradicto opere dicat, Mundum suapte natura interire posse, quoniam habet vires finitas; hic autem inquit mundum interire non posse, quia non habet contrarium extrinsecus occursans illi.

Deinde, non valet, quidquid oritur ex aliquo gignitur, quod prius erat alienum, & extra ipsum; sed nihil est a Mundo alienum, aut extra ipsum, ut vult Plato; ergo Mundus non est generatus. Hoc, inquam, non valet: nam sive id, ex quo generatus fuit Mundus, fuit aliquid formatum, & aliquam speciem habens, sive fuit aliquid rude ac informe, non necesse est nunc aliquid esse extra mundum alienum ab ipso. Nam si id ex quo factus est Mundus aliquam speciem habebat, ipsam deferens, Mundi formam suscepit. Quid enim hic remanet alienum a Mundo? Nam species illa jam interiit: subjectum autem illius est sub forma Mundi. Si vero fuit aliquid rude & informe, id ipsum, cum in generatione Mundi evaserit materia, elementum & pars ipsius Mundi, non potest dici esse alienum a Mundo: non igitur necessarium est si Mundus ortus fuit, aliquid nunc esse extra Mundum. Neque illud, si praecise dicatur, verum est, quidquid gignitur, ex contrario gigni: nam substan-

tia gignitur, cui nihil est contrarium; in solis autem contrariis est mutua reciprocatio, & commutatio: in privatione autem & habitu, non item evenit; non enim est necessaria commutatio ex habitu in privationem. Unde Plato ait Mundum ex privatione vel ex inordinato fuisse factum ordinatum, nusquam tamen dixisse legitur, Mundum rediturum ad illam privationem informitatis, & inordinationis. Adhaec, concedimus mundum quantum in ipso est, posse ad inordinationem, & privationem redire: omne enim quod ligatum est, vult Plato posse dissolvi; (& quum orti estis.) *Inquit in Timaeo* (immortales esse non potestis: neutiquam tamen dissolvemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus violentior, quam consilium meum, quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum cum gignebamini colligati.) *Plato igitur sensit Mundum suapte natura dissolvi posse, a Deo tamen immortalitatem ipsi suppeditari. Non ergo pugnant haec, Mundum Dei munere nunquam esse interiturum, eum tamen ab aliquo initio fuisse conditum. Denique, quod ex materia per motum habuit ortum id suapte natura mortale, & aliquando interiturum est: & quod per motum physicum est interiturum, id quoque ortum fuit. Sed quod sua natura est immortale & incorruptibile, id potuit de novo fieri non ex materia per motum, sed ex nihilo per creationem: sic est mundus.*

Undecimum argumentum Procli.

35. QUidquid interit, id suo ipsius vitio interire solet: at mundus nullius vitii capax est; ergo non potest interire. Major patet; nam quod interit, neque bono suo interit, neque eo, quod neque bonum, neque malum sit, sed medium: quod enim est hujusmodi, id neque laedere, neque juvare potest. Unde fit, ut neque perimere, neque servare valeat. Minor apud Platonem perspicua est; ipse enim ait Mundum beatum esse Deum, sicut & Deos omnes:

& propterea Deorum genus universum, cum vitii non sit capax, nullam sentire posse immutationem. Non igitur unquam interibit universum, cum in eo nihil insit vitii. Quod si interire nequit, nunquam ortum est, alioquin ex nihilo factum esset; nullam autem rem ex nihilo fieri posse, certum est (a).

---

a) Quum pleraque alia, tum praesertim 8. 9. 10. & 11. Procli argumenta acri Philosophi judicio sunt penitus indigna. Quid enim illud est, mundum, quia sit sapientissime & creatus & constructus, interire non posse, quin Deum poeniteat consilii suscepti? Quid vetat eadem ratione immutabili, qua placuit ut existeret, decretum esse ne semper existat? Nempe est & in hoc argumento illud, quod quum de Deo disputamus praecipimus omnes, cavet nemo, ne analogiae ex natura & mente nostra desumptae nimium indulgeamus. Agnosco equidem difficile esse, ut quum de penitissimis & ignotis rebus disserimus, non illas ex notionibus nostris explicemus: inde certe factum est, ut & *humana ad Deos* transtulerint omnes semper, quod gravissime queritur Cicero, & in natura rerum explicanda *Microcosmi affectiones omnes Macrocosmo* tribuerint, quemadmodum eleganter loquitur Verulamius. Sed quando constat haec neque sine erroris periculo dici, neque cum reliquis rationis nostrae firmisque decretis consentire; turpissimum est, philosophum disserendi libidine dicere magis quod in buccam venit, quam quod ex ratione proficiscitur.

Jam ejusdem generis est, quod ex anima mundana depromitur argumentum. Nam ut demus aliquam esse, qui illam ingenitam esse intelligemus? Scilicet non magis, quam animam nostram. A se, inquit, movetur. Quasi vero hoc sit priori illo clarius. Quamquam quid tandem est *hoc a se moveri*? Id scilicet ut a se sit? est id idem per idem probare. Ut quum a Supremo mundi opifice creata sit, ea tamen vi sit praedi-

Ad undecimum argumentum Procli.

36. *NOn decet loco demonstrationis in omnibus rebus uti testimonio Platonis, utpote quem in multis errasse constet: ut in Astronomia, cum Solem, quem Astronomi inter stellas errantes medium collocant, secun-*

dum

---

ta, ut se agitet ipsa, & se determinet? Nam ut dictum est, minime pugnat hujusmodi res a Deo creari. Id si sit, quid vetat, eodem, quo genita est consilio, in nihilum redigi posse? Itaque hoc argumentum in Scholis quidem Platonicorum, in quibus ratum est dogma, mundanam animam emanationem esse naturae Dei & necessariam, vim suam retinet integram; elumbe vero est, ubi ab illo dogmate, quod cum tota Dei natura pugnat, discesseris.

Porro decimum similibus sophismatibus, & pluribus, conclusum est. Quid enim est apertius, quam & mundum iis compactum esse partibus, quae ut infinitis aliis modis copulari poterant & disponi, ita dissilire ab eo nexu eoque ordine possint, quo constant? Nisi si Proclus censeat & hanc Telluris structuram, magnitudinem, distantiam a Sole, ita hanc esse, ut pugnet esse aliam potuisse: negetque iis viribus conservari, quae sint in mutuo & perpetuo conflictu, quo perpetuo consumi necesse sit, ut nisi eadem vi, qua primum sunt genitae, conservetur, dissipatum iri brevi oporteat. Quoniam ergo natura sua dissolubilis est mundus: qui inde confici potest, nec esse propterea genitum? Sed nihil, inquit, est in universo vitii. Quid istuc est vitium? Beatum, inquit, Plato mundum praedicat: nec quod beatum est, vitio ullo laborat. Scilicet venimus ad Platonica mysteria. His tu, Procle, chimericis cassisque notionibus mundi aeternitatem adstruere conaris? Quid si Plato Fidicinem, Tibicinem, Musicum denique esse

mun-

dum a Luna locum tenere dixit. In Philosophia naturali, cum animarum transmigrationem etiam in corpora ratione carentium, fabulas Pythagoricas sequutus, amplexus est, ut ipse Proclus fatetur in libro, quem pro Timaeo con-

---

mundum dixerit? Idcirco beatum quoque esse perpetuaque harmonia frui doceret nos Proclus? Nihil est in Universo vitii, idest nihil non ex perfectis rationibus constans, nihil non Auctoris consiliis, & fini congruens, id verum est: nihil autem, quo interire possit, ac intereat brevi, nisi Dei Numine procuretur, id est, quod cum experientia repugnat. Quid, quod si ex Tellure argumenta conjicere liceat, continenter mundus & mutatur & ad interitum vergit? Nam historiae naturalis imperitus sit oportet, qui ignoret, quantas intra, 20. Saecula, quorum ad nos historia naturae aliqua pervenit, globus terraqueus subierit mutationes, ab igne, aqua, ac vi quadam actuosa, qua praeditus est. Hinc terraemotus, quibus quum externa Telluris superficies, quum interna structura confracta, apertae voragines: natae insulae & montes, veluti Picus Tenariffae, Vesaevus: alii absorpti, aut diruti, velut sub finem praeteriti Saeculi Ternatis insulae mons: consita proceris arboribus loca spoliata, ut Islandia. Sed & majorum vicissitudinum Telluris argumento sunt ostracea in altissimis montibus, Terrae visceribus, visceribus montium, & lapidum reperta: reperta animantium ossa, arborum trunci &c. Accedunt perpetuae, quae in Planetis, Sole, Cometis, Stellis ipsis fixis, mutationes, luxationes, partium dissolutiones contingunt. Sol perpetuo consumi debet tanta luminis & ignis, quam quotidie emittit, copia. Solis maculae Ulcanorum esse evaporationes non sine gravissimis conjecturis Physici quidam docuere. Jam necesse est ut Luna, ac reliqui Planetae iisdem mutationibus, quibus Tellus, sint subjecti: simili enim con-

contra Aristotelem scripsit. In Medicina, cum in corporibus viventium trahendi facultatem negat esse. Praeterea uterum animantem esse voluit, quod reprobatum est a Galeno. Adhaec, censet stirpes sensus participes esse, quod nec Aristoteli, nec Medicis, nec ipsis Platonicis probatur. In Philosophia morali, quis non de nuditate mulierum, de communione uxorum, de liberorum procreatione, & abortuo, ejus in libris de Republica decreta reprehendit? Verum, si quis plura & graviora Platonis errata subtilius vult cognoscere, legat is Eusebium libro 13. de Praeparatione Evangelica a capite 8. ad finem usque ejus libri.

---

constant natura. Stellae fixae sunt totidem Soles. Quid ni iisdem mutationibus obnoxiae? Haec omnia satis demonstrat mundum iisdem vicissitudinibus agitari, quibus singula animantium corpora, quousque appropinquante senecta, idest eo temporis termino, qui illi Dei decreto constitutus est, tandem aliquando emoriatur. Quod Stoici, veterum omnium acutissimi philosophi, providisse videntur. Tantum igitur abest, ut mundus perire nequeat, ut sit nihil tam manifestius, quam quotidie ad sui interitum appropinquare. Fiunt quidem haec omnia secundum constantes naturae leges: sed fiunt tamen. Quumque eae leges, secundum quas contingunt, non sint, nisi ex hypothesi tantum necessariae (p.p.prop.46.) earum existentia a Dei voluntate pendet, quae ut nulla necessitate naturae impellitur ad quidquam extra se efficiendum, ita nulla cogitur, ut facta perpetuo conservet. Erant haec observatu facilia, praesertim quum veteres ipsi Physici, Geographi, & Astronomi animadvertissent. Sed quando Metaphysici de mundo non, ut par erat, ex mundi ipsius phaenomenis, sed ex anticipatis abstractisque ideis differere constituerunt, mirum non est, ejusmodi arenearum telas contexisse, quibus videntes ac prudentes & ipsi implicarentur, & leviora animalcula irretirent.

bri. (a) *Deinde*, *non sequitur*, *Plato dixit Mundum esse Deum*; *ergo non sensit illum esse ortum*: *utrumque enim dixisse potuit*, *& sibi contradixisse*. *Interdum enim Plato sinceras de Deo sententias sequtus est*; *interdum patrium morem reveritus*, *& judicium Socratis reformidans*, *ad fabulas devolutus est*. Genus Deorum expers (*inquit Plato*) vitii est, atqui Mundus Deus est: *quis hoc concedat? nam si mundus*, *qui omnia continet*, *Deus est*, *quid erit*, *quod non sit Deus? rebus itaque inanimatis*, *& belluis Divinitatem tribuere oportebit*. *Quomodo Mundus Deus est*, *cujus partes inferiores penes omnia commutationum genera commutantur*, *superiores vero perpetua conversione immutantur? Postea*, *sicut naturalis facultas est causa conservationis*, *& ut res sit*; *sic imbecillitas causa erit*, *cur non sit*: *omnis autem facultas finita necesse est ut deficiat*; *quare si Mundus ut corpus est*, *finitae est facultatis*, *ut fatetur Proclus*: *finitam autem facultatem deficere est necesse*: *& cum deficit in id rem ipsam labi oportet*, *quod contra naturam ejus sit*: *quod autem est contra naturam*, *id cujusvis rei est vitium*, *eique*

(*a*) Optandum esset, ut hoc canone ubique usus esset vir alioquin acutus & doctus. Quid enim causae subesse ei potuit, cur majori cum reverentia erga Aristotelem se gereret, quam erga Platonem, quum plura & majora Aristotelis errata sint? Praesertim quum hic idem Pererius in hujus operis proaemio magnanime scribat, *quid magis a philosophiae gravitate dignitateque remotum & alienum esse potest*, *quam philosophum*, *idest amatorem sapientiae*, *quem ad hanc rerum omnium universitatem animo perlustrandam atque contemplandam* SOLUTUM ET LIBERUM ESSE DECET, *unius hominis*, *nec omnium mortalium sapientissimi*, *quasi vile mancipium*, *&*, *ut Poëta quidam ait*, *servum pecus effici?* Nempe tanta est vis consuetudinis, ut viros alioquin doctos cogat interdum sententia esse philosophos, opera vero ipsa vulgus!

que affert interitum: Mundus igitur & vitii & interitus capax erit.

Quoniam autem Proclus ex illo communi axiomate (Ex nihilo nihil fit,) *conatur ostendere Mundum non potuisse generari, quippe cum nihil ante Mundum fuerit, ex quo ipse generari potuerit; age dum, huic quoque rationi occurramus. Ars tantum efficit formas accidentarias, non autem substantiam. Natura etiam formas substantiales gignit, non autem materiam. Cum igitur Deus, & artem, & naturam longe antecellat, & formas accidentales, & substantiales, & ipsam materiam efficere poterit. Non enim Deus vi & potestate sua minus superat naturam, quam haec artem excellit: quare non est illi impossibile ex nihilo aliquid facere. Praeterea, aliud est loqui de generatione uniuscujusque rei particularis, aliud vero de procreatione Universi & omnium entium, quae ex aliquo subjecto antecedente non potuerunt existere. Et aliud est loqui de prima procreatione rerum, aliud vero de procreatione & successione earundem; illum enim nullum subjectum antecedere oportet: huic autem semper aliquod subjectum subesse debet.*

Quinimo, in ipsa communi rerum particularium generatione cernimus quodammodo aliquid ex nihilo fieri: non enim materia generatur, ac proinde nec totum compositum secundum utramque ipsius partem essentialem de novo producitur; sola igitur forma, quae ante generationem nulla erat (nisi fortasse formas materiae inhaerentes sempiternas esse quispiam existimet) per generationem producitur: quae forma, cum subjectum eius interit, in nihilum videtur recidere: aut enim in ipsum subjectum commutatur; aut ad alias materias transit: aut ad aliquod proprium totum reducitur: aut in aliam formam commutatur: quorum nihil fieri potest. Quod autem a quibusdam dici solet, materiam esse causam procreationum formarum, absurdum est: quomodo enim deterius causa erit melioris, & posterius prioris? forma enim finis est materiae: dicitur autem materia potentia *esse omnes species, non quod ipsas procreet, sed quod habilis sit ad naturas formarum*

reci-

recipiendas; veluti tabella scriptoria potestate *est*, *quae in ipsa describuntur, litterae: non quod litterae ex tabula nascantur, sed quod potuit in se litterarum characteres recipere. Neque vero potest una forma eadem numero ex uno subjecto transire in aliud: nam nec forma per se moveri: nec una numero nisi in uno tantum subjecto singulari esse potest. Nec forma dissolvitur in alia simpliciora, alioquin esset composita. Nec redit ad suum totum, seu ad propriam integritatem: tum quoniam formae partes non habent, & quantitate carent; tum quoniam difficile est fingere, quae sit tota forma earum animarum vegetantium, quae in singulis viventibus inest, aut quod naturale corpus illa tota forma occupet. Neque una forma in aliam interit, ut servetur mutua commutatio; talis enim commutatio non fit propter formam, sed propter commune subjectum, quod potestatem habet utramvis formam recipiendi. Ad haec, quod vere generatur, id est per motum efficitur, id & in tempore, & ex aliquo subjecto fieri necesse est; at procreatio Mundi non est motus, nec in tempore fit, immediate enim fit a Deo, qui in tempore non operatur. Sed dicent, nec materiam proprie gigni, neque formam, sed ipsum compositum, idemque interire. Esto; sed compositum, ut multis placet, re non differt a partibus: quare per generationem nulla res nova procreabitur, sed terminus generationis erit tantum unio & concretio simplicium: erit autem generatio nihil aliud, quam concretio, interitus autem nihil aliud, quod secretio, ut placebat antiquis; evenietque, ut vera sit Empedoclis sententia affirmatis nullius naturam esse, sed permixtionem tantum atque mixtorum segregationem. Praeterea, ante generationem forma non erat. Aristoteles enim* 12. *lib. Metaph. tex.* 16. *non vult formam esse priorem composito; nec post interitum forma superstes est; hoc enim si alicui formae tribuendum est, tantum intellectui concedendum erit: in generatione igitur & corruptione compositi, nulla res, & substantia gigni, aut interire cernitur, praeter formam: sed quoniam tales formae a composito non sunt separabiles, idcirco ex quadam consecutione efficitur, ut cum forma*

ma gignitur, & interit, simul eadem ratione compositum gigni, & interire necesse sit.

Verum quid opus est multis? brevibus namque occurri potest argumento: concendendo universum quidem naturaliter non posse interire; sed negando ex hoc concludi, ipsum nunquam esse caepisse. Nam, ut non esse coeperit per motum ex aliqua materia factum, nihil tamen prohibet, ipsum ex nihilo per creationem proxime a Deo fuisse procreatum. Sed clamat Proclus, ex nihilo nihil fieri: clamet sane quantum libet: nunquam certe creationem probabit Deo esse impossibilem. Ac nos quidem supra libro quinto, possibilem esse creationem, multis firmisque rationibus confirmavimus, & quae contra creationem objici poterant, omnia repulimus.

Duodecimum Argumentum Procli.

37. UNiversi elementa, vel manent in suis locis naturalibus, quod ipsis est secundum naturam: vel circulo moventur, & neque principium, neque finem habent movendi. Si igitur Universi elementa in suis sunt locis, neque ullum in alienum locum totum contendit, necesse est Universum expers esse mutationis: cum omnia, eaque tota id obtineant, quod ipsis est secundum naturam, tum quae in eodem manent, tum quae moventur.

Ad duodecimum Argumentum Procli.

38. *HOc Procli argumentum duobus syllogismis nititur. Unus est hic: quae sunt in loco naturali, ea sunt incommutabilia: at unaquaeque Mundi pars tota est in loco naturali; partes igitur Mundi sunt incommutabiles, quare qui ex ipsis constat Mundus, mutationis erit expers. Alter syllogismus hic est: quae in orbem moventur, neque principium, neque finem habent sui motus: caelum autem versatur in orbem; neque principium igitur habuit unquam motus, neque finem est habiturum.*

Sed

Sed in priori illud falsum est, quidquid manet in suo loco naturali, esse immutabile. Elementa enim contigua, ut aer & ignis, aqua & aer, terra & aqua, in suis locis naturalibus posita, tametsi cognata, & ut ajunt, symbola sint, tamen quoniam semper altera qualitate sibi invicem adversantur, mutuo alterari, & commutari necesse est.

Deinde, cum ait elementum manens in suo loco esse immutabile, vel intelligit de mutatione, quae est secundum locum, vel de alia. Utrumvis falsum est: nam multae partes cujuslibet elementi saepe numero a suis locis naturalibus ad loca non naturalia dimoveri cernimus: aqua item in sua manens integritate saepe incalescit, frigescit, discutitur in halitum, vertitur in aerem, & in se computrescens sexcentas procreat animalium formas. Terram etiam in loco suo immutari, declarant tam multae stirpium, & metallorum species, quae ex ipsa procreantur. At dicet, partes elementi possunt immutari, integrum autem & totum elementum nequaquam. Verum, hoc est petitio principii; nam qui negat Mundum aeternum esse, partes ejus omnino immutabiles esse, itidem negabit: de utroque enim par dubitatio est. Praeterea, si nulla pars elementi est immutabilis, quomodo Proclus absque demonstratione sumit, totum elementum esse immutabile? cum partium commutatio contrarium sentire suadeat: Eadem enim est natura partium elementi, & totius elementi; quare si partes sunt corruptibiles, totum item suapte natura est corruptibile. Vel igitur aliquando interibit, id quod nos asserimus, vel nunquam; & sic fiet, ut quod est corruptibile, nunquam corrumpatur: quod & repugnat naturae, & advesatur iis quae traduntur ab Arist. in 1. de Coelo. Quinimo Arist. ex motu, & quiete partium terrae in centro (neque enim contigit totum elementum terrae simul moveri ad centrum) argumentatur, totius terrae naturalem locum esse centrum.

Neque vero Proclus illud recte concludit, cum ait, motus circularis caret principio, & fine, ergo est aeternus. Nam in antecedente, vel loquitur de principio &

ſine durationis, & ita petit principium, ut per ſe manifeſtum eſt: vel loquitur de principio & fine motus ex parte magnitudinis, & ita non valet conſequentia. Etenim idem poſſet de motu cujuslibet globi dici: in tali enim motu non licet certum principium ſumere, aut finem, ex parte globi; non proinde tamen quiſpiam dicet, aut nunquam coepiſſe motum globi, aut nunquam eſſe deſiturum. His accedit, quod duratio motus non a ſubjecto corpore, in quo ineſt, ſed a virtute motoris pendet: quare ſi motor libere, & ſecundum voluntatem moveat, tamdiu motus durabit, quamdiu ei libuerit; & incipiet tunc, cum motor incipere voluerit: figura igitur mobilis non neceſſario aeternitatem motus concludit.

Decimumtertium argumentum Procli.

39. MAteria prima, eſt procreationis & interitus expers; alioquin alterius materiae indigeret. Illud autem, cujus gratia materia eſt, eſt ipſa procreatio; & materia refertur ad formam: relativa autem ſimul ſunt: relinquitur igitur, ut ſi materia aeterna eſt, procreatio quoque, cujus gratia illa eſt, aeterna ſit, & ſint formae in ipſa ex aeternitate.

Ad decimumtertium argumentum Procli.

40. P*Ythagorici, Platonici, & Stoici, materiam fecerunt ſempiternam; & quamvis nunquam omnis formae, & qualitatis expers ſit per ſe, tamen informem, & incorpoream eſſe voluerunt. Huic dixerunt primum omnium ineſſe trinam dimenſionem, ex qua efficitur corpus quoddam, quod ſua natura ſolis dimenſionibus tribus definitur, & eſt quaſi tumor quidam indefinitus, & ſolum parvi & magni differentia definitur. Hanc item poſuerunt commune ſubjectum omnibus naturalibus formis, idque incommutabile; in omni enim commutatione debet eſſe aliquod ſubjectum, quod ab ea forma, quae interit, tranſeat ad eam, quae procreatur. Hanc igitur materiam, ſi pro-*

si producatur, dicimus nos non necesse esse ex alia materia produci: Formae enim, quia per se non subsistunt, nec seipsas sustentant, ideo materia indigent cum generantur. Materia vero, quia est receptaculum omnium formarum, easque sustentat, si producitur, non indigebit alia natura, ex qua fit. Praeterea, quamvis in procreatione partium Universi materiam praeexistere cernimus, in productione tamen totius Mundi, non oportet existimare eam praecessisse, sed una cum Mundo a Deo productam fuisse. Sed dicet, Plato voluit materiam sempiternam esse: Esto; at idem in Timaeo terram ponit incommutabilem, reliqua tria elementa vult in se mutuo commutari: cum tamen ibidem asserat, corpora animantium ex quatuor elementis constare, quod esse non posset, nisi terra commutaretur. Ejus igitur viri, qui in re tam manifesta sibi contradicit, velle in omnibus rebus sententiam, quasi oraculum, sequi, stultum est, cum ipsemet moneat, ut Socratis parvam, veritatis autem permagnam curam habeamus. Adde, quod nusquam legitur Plato dixisse, materiam sempiternam esse: Mundum autem ortum esse, clara voce pronunciat. Uter igitur magis consentanea Platoni dicit, Proclus, qui vult Mundum aeternum esse, (quod aperte negat Plato) eoque sit materia sempiterna, quod nusquam Plato dixit; an nos, qui materiam una cum Mundo coepisse volumus, quorum alterum Plato manifeste scribit, alterum nusquam aperte negat? (a) *Denique, materiam non posse pro-*

(*a*) Platoni materiam mundi positam a Deo creatam non hic tantum Pererius sibi persuasit, sed viri plures docti atque eruditi, quum veteres, tum recentes. Ex nihilo a Deo mundum creatum ἐκ μὴ ὄντος ὑποςάτος secundum Platonem scribit Clemens Alexandrinus *lib.*v. *Strom. cap.* 14. Idem contendit Hierocles, quem plures alii consectati sunt. Videtur in eandem opinionem proclivis fuisse Marsilius Ficinus. Aperte idem tueri aggressus est *Livius Galantes in comparat. Theol. Chri-stia-*

procreari ab agente naturali, & motu physico, verum est: a Deo autem, & per creationem, falsum est.

Decimumquartum argumentum Procli.

41. QUidquid gignitur, materia eget & efficiente: quod si id non semper est, id fit aut propter efficiens, quod non semper idoneum est ad efficiendum; aut propter materiam, quae non est semper habilis; aut certe propter utrumque. Quare si Mundus aliquando non fuit, id accidit ei, vel propter ipsius Mundi effectorem, at Deus Mundi opifex, semper ad efficiendum Mundum est satis idoneus, cum ipse idem semper permaneat, nec ullo modo immutetur, nam si nunc

---

stianae & Platonicae lib. IX. Contendunt idem Cudworthus in Syst. Intell. cap. 5. Sect. 2. §. 14. Huetius *in Alnetan. lib.* II. *cap.* 5. & *Andreas Dacerius in vita Platonis edita Gallice*. Sed tantos viros nulla habere opinionis suae ne probabilia quidem argumenta ostendit vir doctus Laurentius Mosshemius in dissertatione, *an Ethnicor. ulli mundum a Deo ex nihilo creatum docuerint* in secundo Cudworthi tomo pag. 957. Quid, quod in Timaeo *materia Deo tam manifeste coaeva* supponitur, ut mirandum sit viros alias oculatissimos in ea re caecutire potuisse? Nec vero aliter veterum in Platonis Scriptis exercitatorum ullus ea de re dubitavit unquam. Abscisse illi docent, tria Platoni posita principia, materiam, Deum, ideas; viri autem eruditi & perspicaces, Cicero Plutarchus, Apulejus, Alcinous, Chalcidius. Vide & Laërtium *in Platone*. Sed ne juniores quidem illi Alexandrini Platonici diserte ingenitam primam materiam fatentur omnes; & qui fatentur, ii ab aeterno & naturae necessitate a Deo emanasse contendunt: quod decretum priori illo pestilentius quoque est. Sed ea de re dictum est a nobis saepe in prima parte.

nunc est idoneus, & ex aeternitate non fuit, nec nunc quidem est idoneus: Vel propter materiam: at Materia vero similiter semper fuit habilis, ad procreationem Mundi, cum sit incommutabilis, & semper eadem permanens. Cum igitur, quod Mundus aliquando non fuerit, nec materiae, nec efficienti, ascribi possit, pro falso habendum est.

Ad decimumquartum argumentum Procli.

42. *IN hoc argumento multa sunt vitia: primum est illud, quidquid fit, indigere materia; multa enim solum requirunt efficiens, ut anima rationis compos, quae & a Deo condita est, & quoniam est immortalis, ex materia fieri non potuit. Materia item prima vel non est a Deo producta, quare Deus non omnium erit opifex, sed erunt duo principia prima, Deus & materia prima, quod redolet nugas Manichaeorum; vel si est producta, ex materia alia produci non potuit, ne res in infinitum abeat. Neque vero ad ostendendum, non quid fit, materia egere, multum interest, sive id ab aeterno, sive de novo factum fuerit. Quemadmodum igitur qui faciunt Mundum sempiternum, & materiam, tametsi dicant Mundum a Deo fabricatum esse, nolunt tamen materiam praecessisse constitutionem Mundi, sed una cum Mundo ab aeterno productam fuisse: sic etiam nos qui volumus hunc Mundum aliquando coepisse, dicimus materiam simul cum Mundo coepisse. Alterum vitium est, quod sumitur tamquam certum, materiam esse immutabilem & sempiternam, quod falsum est, & a nobis supra improbatum fuit. Tertium vitium est, quod duplex tantum causa assignatur, propter quam Mundus non semper esse potuerit, nempe materia & efficiens: cum neutra earum sit causa, sed alia, quae praetermissa fuerit, nimirum, quod repugnet naturae ipsius operis aequale esse suo opifici, & repugnet Mundo ipsum coaeternum esse Deo, a quo fuit conditus: vel quia Deus ad manifestationem suae gloriae & perfectionis, melius esse judicavit*

mundum fieri de novo, quam illum esse ab aeterno; vel quia ex parte Mundi repugnat ipsum esse aeternum: Tum huic positioni multa, quae sunt perspicue falsa, absurda, & impossibilia, sint necessario consequentia; id quod supra breviter ostendimus, & accuratiùs, ac diligentius infra docebimus.

Decimumquintum argumentum Procli.

43. PArtes Mundi, nempe coelum, & quatuor elementa, sunt aeternae; ergo etiam Mundus. Neque enim totum ignobilius est suis partibus, cum sit id cujus gratia partes sunt, & non è contrario. Coelum autem Platoni sempiternum esse placuit; quod vel motus ejus, qui fit in orbem, apertè declarat: nam ortus, & interitus inest iis, quae habent contrarium. Praeterea, unum uni tantum propriè est contrarium, ut a Platone explicatum est in Protagora: cum igitur Coelum contrario careat, nam si Coelo aliquid contrarium esset, motui quoque ejus, alius motus contrarius inveniretur, at quis is esse potest? cum enim tres sint motus simplices, circularis, & rectus, qui duplex est, unus qui sursum fit, alter qui deorsum: quis erit horum, circulari contrarius? non is qui sursum fit, nam opponitur ei qui fit deorsum; nec is qui fit deorsum, advertatur enim ei qui fit sursum; & jam positum est uni unum tantum contrarium esse; relinquitur igitur, neque motui coelesti, neque ipsi Coelo quidpiam esse contrarium. Quare corpus erit diversum ab iis, quae ortum habent & interitum, ut sunt quatuor elementa, & quae ex ipsis fiunt. Porrò, ipsa elementa, licet secundum partes suas gignantur, & intereant, nihilo minus tamen semper suum statum naturalem retinent in suis locis remanentia. Mixta vero, non partes Mundi, sed potius effecta dici debent; ad quae procreanda, Dii, ut est apud Platonem, ex integritate elementorum partes mutuantur, quas iterum restituant illis: quod dictum est propter resolutionem mixti in elementa, ex quibus conflatum erat.

erat. Ex iis igitur, & vere, & convenienter Platonicis decretis atque principiis demonstratum est, Mundum sempiternum esse.

Ad decimumquintum argumentum Procli.

44. *Quoniam Proclus nimium Platoni tribuens, ad confirmandam aeternitatem Mundi, testimoniis ejus abutitur, velut etiam nunc, affirmans coelum secundum Platonem non esse compositum ex quatuor elementis, sed esse quintam quandam naturam omnium sublunarium corporum longe dissimilem, hoc dicens convenienter magis doctrinae Arist. quam Platonis; videndum est, an Plato ita senserit; an potius, ut nos ostendemus, contrarium. Plato (inquit Proclus) tribuit Coelo motum circularem, qui diversus est a motibus omnium elementorum; ergo voluit illud esse diversum ab illis. Procederet sanè argumentum si Plato fecisset Coelum, vel corpus simplex, vel compositum, sed inanimum: tale enim argumentum ex motu naturali ductum in simplicibus corporibus, & compositis inanimatis robur habet, ut videre licet apud Arist. in 1. de Coelo. At cum Plato dicat Coelum ex quatuor elementis, majori tamen ignis portione, constare; ipsumque animatum & ab anima motu cieri velit, planum est, Platonem attribuisse rotundam conversionem Coelo, non quatenus corpus est sejunctum ab anima, sed quatenus est animal quoddam, cui anima motum circularem impartitur. Nam, & in animali motus progressionis, qui fit ad interiora, naturalis est ipsi, non ratione corporis, fortasse namque illi adversatur, sed ratione animae. Praeterea, quid dicemus de stirpibus, quae una cum Solis conversione circunferuntur, quamobrem cognomines motui solis, Heliotropi nuncupantur? dicat nobis Proclus, cujusnam simplicis corporis naturalis est ejusmodi motus? Anima igitur Coeli circularem motum illi tribuit, ut adducat ipsum, quoad ejus fieri potest, ad imitationem mentis & intelligentiae, in cujus actione, ut Platoni placet, perfecte inest conversio, & motus circularis. Quemad-*

modum igitur, ut sunt diversa genera animantium, volatilium, terrestrium, & aquatilium, sic anima, quae in in ipsis est, diversos motus exercet, & ad tales motus exequendos, natura diversas figuras eorum corporibus accommodavit, cum tamen omnia corpora ipsorum ex elementis pariter composita sint: sic erit Coelum, quamvis ex elementis conflatum fuerit; ob diversitatem tamen animae a qua cietur, & figuram, & motum diversum a motibus omnium elementorum sortitum est. Adde, quod si proprium est animantis movere seipsum, ut est apud Platonem 10. lib de Leg. & aliis in locis: cum Coelum Plato animatum faciat, aliquem motum habebit ab anima sua, qui praeter circularem alius esse nequit. Haec igitur duo in doctrina Platonis non pugnant inter se, ut & Coelum conflatum sit ex elementis, quatenus corpus est, & nihilominus tamen, quoniam animatum est animam habens divinam, longe diversam multoque praestantiorem iis, quae sunt in caducis & mortalibus animantibus, motum accipiat ab anima sua diversum a motibus elementorum. Quid si dicamus Coelum, quum ex purissimo igne fere conflatum sit, supernum locum occupasse, ibique constitisse, motum autem circularem, quo circumfertur, ab alio principio, ab anima nimirum accepisse? quemadmodum in elementis, quae in suis locis naturalibus manent, idem affirmamus: nam ignis qui est sub concavo Lunae (a) *nec sur-*

(*a*) Nemo hoc in loco a me expectet, ut Pererii quoque errores, quos ille ex veteri Schola saepe sumit, refellam: nimio enim sunt plures, quam ut in brevi opusculo redargui possint. Quantum hoc monstrum est, Sphaeram ignis sub Luna ponere! quod obtrudi non potuit, nisi hominibus, qui totam philosophiam in technicis verbis ponebant, disputabantque magis, quam philosophabantur. Sed & tota superior oratio, non minus, quam Procli argumentum, ideis constat chymericis, principiis praecariis, telis, quibus muscae capiantur, qui-

sursum nec deorsum movetur, sed motu orbis, cui cohaeret, circumagitur. Quod igitur coelum, siquidem simile est elementis; neque deorsum feratur, neque sursum, causa est, quoniam in suo loco naturali existit: nullum enim elementum in suo loco naturali manens, potest ab eo ullo genere motus naturaliter dimoveri, sed tantummodo vi; quod autem in suo loco manens coelum in orbem feratur, facit id quidem anima Coelestis, cujus ipsum est proximum instrumentum: quae anima, cum ut intelligibilem conversionem, & perfectissimum illum motum circularem, qui menti & intelligentiis inest, in mundo sensibili, & in omnium corpore nobilissimo exprimat; tum ut res quae sub Luna sunt, temperato syderum motu regat, conservet atque moderetur, motum circularem coelo impartitur.

Sed pergamus ad alia, quae Proclus in suo argumento sumit, expendenda. Ac primo quidem Proclus sibi contradicit: nam ait ea quae oriuntur & intereunt, non esse partes Mundi, sed potius effecta: idem quoque dicit, partes elementorum oriri & interire: cum igitur quicquid est pars partis, sit pars totius, ut quia manus est pars corporis, & digitus est pars manus, erit etiam digitus pars corporis: si partes elementorum non sunt partes Mundi, neque ipsa elementa erunt, quod est absurdum: quod si sunt partes Mundi, cum oriantur & intereant, falsa erit opinio ipsius affirmantis, partes Mundi ab ortu, & interitu alienas esse. Praeterea, si caussa ortus, & interitus est contrarietas, ut ipse Proclus dixit; talis autem contrarietas non modo in partibus elementorum, sed etiam in

quibusque homines etiam capi potuisse, miraculo simile est. Quam bellum erat paucis respondere, nego totum, quam in illa dumeta platonica ingredi, unde exitus nullus sit? Quum haec cogito, me pudet ingenii humani, quod tandiu in his nugis, velut in gravissimis rebus, nulla generis utilitate, divagari potuit: mirificeque nostrorum temporum Physica, plana illa, ac naturae experimentis contenta, delectat.

in ipsis totis elementis primo, & per se invenitur, totum elementum ab ortu, & interitu alienum non erit. His adde, quod supra dictum fuit, cum totum nil aliud sit, quam suae partes conjunctim sumptae, & cum in corporibus simplicibus & homogeneis, cujusmodi sunt elementa, eadem sit ratio cujuslibet partis atque totius, si omnes partes elementi sunt caducae, totum item caducum, & mortale esse necesse est. Quid? quod non potest aliquid manere idem numero variatis omnibus partibus ejus? Quum igitur nullum elementum idem numero semper maneat, utpote cujus omnes partes varientur, sane videtur simile figmento, totum elementum ab ortu, & interitu vindicare. Illud autem, nec verum, nec Platoni consentiens videtur, corpora mixta non esse partes Mundi, sed potius effecta: id enim cujus detractione, vel absentia, aliquid imperfectum, & diminutum est, suamque perdit integritatem, sine dubio, vel pars ejus, vel ad substantiam ipsius pertinens censeri debet: haec enim duo, totum, & perfectum reciprocantur, ut docet Aristoteles 3. Physic. tex. 64. Quod igitur facit ad perfectionem alicujus, id quoque ad ejus integritatem pertinet, ac proinde pars illius est; sed Plato vult in Timaeo, nisi adsint mortalia animantium genera, Mundum non fore perfectum; haec igitur in ipsis Mundi partibus numerari debent. Verba Platonis in Timaeo haec sunt: inducit enim Deum opificem Universi praescribentem Diis, ,, ea quae facturi erant, ad hunc modum. (Tria genera ,, nobis reliqua sunt, eaque mortalia, quibus praetermissis, ,, coeli absolutio perfecta non erit; omnia enim genera ani- ,, mantium complexu suo non tenebit; teneat autem oportet, ,, ut ei ne quid absit: quae si a me effecta sint, Deorum ,, vitam possunt adaequare. Ut igitur mortali conditione ,, generentur, & universum vere sit universum, vos susci- ,, pite, ut illa gignatis, imiteminique vim meam, qua me ,, in vestro ortu usum esse meministis. Si genera igitur animantium Mundo desint, Mundus Platoni non erit perfectus; censet igitur is, animantia in Mundi partibus esse numeranda. Et recte sane: nam mixta perfectiora sunt elementis; & haec illorum causa sunt constituta. Deni-

que

que, sive hoc quod omnia continet, Mundum appelles ab ornatu; sive universum, Omne, ac Totum, utpote cujus amplexu omnia coerceantur; negare non potes, ejus partes esse & quidem potiores, corpora mixta, quippe quae, cum varietate, tum perfectione naturae, multum praestant elementis.

Platonem autem sensisse, ex quatuor elementis tum Coelum, tum Mundum totum esse coagmentatum, ex iis quae subjungam, perspicuum erit. In Timaeo sic ait,
„ Ut hic Mundus esset animanti absoluto simillimus, hoc „ ipso quod ipse solus, atque unus esset, idcirco singularem „ Deus hunc Mundum, atque unigenum procreavit. Corpo- „ reum autem, atque aspectabile omne necesse est esse, „ quod natum est. Nihil porro igni vacuum videri potest; „ nec vero tangi, quod careat solido: solidum autem nihil, „ quod terrae sit expers. Quamobrem Mundum efficere mo- „ liens Deus, terram primum ignemque jungebat.) Et quae „ sequuntur usque ad illa verba. (Earum autem qua- „ tuor rerum, quas supra dixi, sic in omni Mundo, par- „ tes omnes collocatae sunt, ut nulla pars cujusvis generis „ excederet extra, atque in hoc universo inessent genera illa „ universa.) Ex quibus verbis apertum est, Platonem, & Coelum, & totum Mundum ex quatuor elementis constituisse. In Caelo autem, plurimum igneae substantiae inesse dixit. Nam cum quatuor sint animantium genera. „ Unum coeleste, atque Divinum; alterum pennigerum, & „ aereum; tertium aquatile; terrenum quartum; divinae ani- „ mationis (inquit Plato) speciem, Deus maximè faciebat „ ex igne, ut splendidissimus esset, & aspectu pulcherrimus. „ Cumque eum similem universi naturae efficere vellet, „ ad volubilitatem rotundavit, comitanteque eum sapientia, „ optimae mentis effecit, circumque omne Coelum aequa- „ liter distribuit, ut hunc varietate distinctum bene, Graeci „ Κόσμον, nos lucentem & ornatum Mundum nominaremus. Haec ex Platone. Quae vero adversus hanc Platonis sententiam in 1. Meteororum Arist. scribit, parvi momenti sunt apud Platonicos. Si enim, inquit Aristoteles, coelum ignem esset, cum incredibili propemodum excessu hunc Mundum infe-

inferiorem superet, jampridem omnia, quae continentur, in ipso incendio consumpta fuissent. Sed ipsi respondent, cum elementum ignis contineat caetera elementa, ac proinde multis partibus major sit illis, qui fit, ut quae ab eo continentur, non similiter conflagraverint? Deinde, Aristoteles lib. 2. de Generat. tex. 20. & 21. ait ignem elementarem nostrati igni diversum esse: hunc enim non esse simplicem, sed mixtum, & habere caloris excessum, vimque urendi & absumendi corrumpendique corpora, illum autem minime: quemadmodum nix, seu glacies, seu gelu, frigidi est excessus; naturalis enim ignis vitam potius impartiendi, quam urendi viribus praeditus est, ceu in nobis insitus calor. Praeterea, quo ignis est in tenuiori materia, eo minorem vim habet urendi, ut ferrum candens magis urit, quam carbo, & flamma, quam elementaris ignis. Qum igitur coelum ex purissimo, tenuissimoque igni constet; mirandum non est si quamvis magnitudine multum excedat, ea tamen quae sub ipso sunt nequaquam incendat.

Platonis autem praecipui interpretes idem, quod nos supra docuimus, sensisse Platonem, asseverant. Taurus (ut refert Philoponus) in 1. com. in Timaeum, postquam locum Platonis a nobis supra citatum exposuit (Teophrastus inquit, quod si aspectabile & tractabile ex terra sunt & igni, ex his coelum, & astra constabunt; non sunt autem haec, inquit, ex illis, quintum corpus introducens, quod versatur in orbem. Verum, ubi quintum corpus illud esse docuerit, tunc hisce contradicat.) Haec Taurus. Qui non modo vult Coelum, & Mundum ex quatuor elementis concretum esse, sed etiam adversatur Theophrasto id neganti, & quintum quoddam corpus ex Aristotelis sententia introducenti. Porphyrius in expositione eorundem verborum, idem sentit: & post multa, subiungit haec. (Mundum ex quatuor constitutum esse elementis, diserte dicit Plato, quasi quintum illud corpus, quod ab Arist. & Archita inducitur, non esse putaverit.) Proclus quoque, tum in expositione Timaei, tum in eo libro, qui inscribitur Observationes eorum, in quibus Platonis Timaeo contradixit

Ari-

Ariſtoteles, *poſt quam multis verbis explicuit quomodo univerſum ex quatuor elementis conſtet, & Coelum ex igni, itemque aſtra: poſtremo ſubiungit haec, (non igitur, quaſi peregrinam in univerſo coelorum naturam inducere oportet, ſed illic ſummam perfectionem naturae eorum, quae hic viſuntur, conſtituentes, per illam, eamque quae illis ſit cognata, his corporibus ortum tribuere.)* Plotinus *in lib. de Mundo, eandem, quam nos, Platoni ſententiam tribuit, eamque multis verbis, & explicat, & tuetur, adverſus Ariſtot. cujus verba, ne ſim prolixus, hic non deſcribo. Poſtremo, Ariſtoteles Platonis diſcipulus, ſententiam, quam Platoni adſcripſimus, reprehendens, fecit Coelum quintum quoddam corpus ab elementis diverſum. His accedit, quod Plato non agnovit corpus aliud ſimplex, prae-,, ter quatuor elementa: ſic enim i Timaeo ſcribit, (dicen-,, dum eſt igitur cujuſmodi potiſſimum quatuor corpora fiant; ,, nam ſi hoc ſemel erimus conſequuti, procreationis terrae, ,, & ignis, & eorum, quae pro rata portione in medio eo-,, rum interiecta ſunt, veritatem facile conſequemur: tum enim ,, nemini concedemus, pulchriora iis, quae ſub aſpectum ca-,, dant, corpora uſquam inveniri, quorum quodque ad ſuum ,, genus referatur.) Si igitur Plato negat ullum corpus eſſe pulchrius his quatuor elementis, aut his quae fiunt ex ipſis, proculdubio non putavit Coelum eſſe omnino diverſum ab illis. At dicet aliquis, Platonem quinque ſolidarum figurarum, quae rectis conſtituantur lineis, & planis ſimilibus, ac naturae ejuſdem, cujuſmodi ſunt Cubus Pyramis, Octaedrum, Icoſaedron, Dodecaedrum, quatuor priores, quatuor elementis attribuere; nimirum terrae Cubum, Pyramidem igni, Icoſaedron aquae, Octaedrum aeri, poſtremam autem, Dodecaedrum, ſine dubio Coelo aſcribere: is non obſcure indicavit, ſicut figuram, ſic etiam naturam Coeli, diverſam eſſe ab elementis. Sed hi errant: non enim Plato illa figura Dodecaedri Deum uſum eſſe ait ad compoſitionem Coeli, ſed ad univerſitatis conſtitutionem: ut ex iis verbis, quae ſunt in Timaeo, perſpicuum eſt; (cum praeterea, inquit, quinta quaedam ſit compoſitio, ea Deus ad univerſi conſtitutionem eſt uſus; eaque figuravit,*

ravit, & descripsit universum.) Haec pluribus disseruimus, ut demonstraremus, Platoni Coelum non esse talem quandam naturam diversam ab elementis, qualem induxit Aristoteles, sed esse ex elementis compositum.

Decimumsextum argumentum Procli.

45. MAteria sempiterna est, & per se habilis ad suscipiendas formas; vel igitur formae in ea semper extiterunt, & semper erunt, & sic Mundus principio, & fine carebit: vel non semper fuerunt, aut erunt; quod est absurdum: quomodo enim materia ex aeternitate formis caruit, ad quas suscipiendas semper fuit habilis? Sed fortè dices, ab aeterno materiam habuisse formas vagas, imperfectas, & inordinatas; postea vero, productas fuisse formas perfectas. Verum id dici nequit: cum enim materia per se, ac semper habilis sit ad suscipiendas formas perfectas, nulla potest reddi caussa, cur non ab aeterno illas habuerit. Deinde, quid opus fuit prius habere formas imperfectas, ut deinde perfectas habere posset? quod autem Plato, materiam prius immoderate, ac inordinate motam fuisse dicit, id non ita accipiendum est, ut prius fuerit inordinata, deinde ordinata; sed cogitare debemus, eum illis verbis exprimere voluisse, qualis nam materia ex se, & suapte natura esset, nisi ab opifice Mundi distincta, & exornata fuisset.

Ad decimumsextum argumentum Procli.

46. *AEternitas materiae, qua fulcitur argumentum, jam supra improbata fuit: quare necessarium non esset pluribus verbis hoc argumentum refellere. Sed illud falsum est, Platonem, per id, quod inordinate movebatur, intellexisse materiam primam: Porphyrius enim ait intelligenda esse corpora naturalia, ex quibus mundus coagmentatus est; quae quoniam naturalia sunt, moventur illa quidem, verum nisi ab opifice Mundi in ordinem digesta*

gesta essent, & suum quodque situm & locum ab Architecto Mundi accepissent, turbato & vago motu agitata fuissent; ut navis dum gubernatore, & currus cum auriga destituitur. Id autem Platonem sensisse, illa verba indicant. (Quidquid enim erat; quod sub cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, non tranquillum, & quietum, sed immoderate agitatum & fluitans, idque ex inordinato in ordinem adduxit.) Quaenam, inquit Porphyrius, sunt, quae sub sensum cadunt, nisi, corpora? materia enim, cum secundum Platonem vix aut ne vix quidem spuria cogitatione comprehendatur, in iis quae sub sensum cadunt, numerari non debet.

Decimumoctavum argumentum Procli.

47. SI in Deo duae sunt voluntates, una, ut non sit aliquid inordinatum, quod Plato indicat illis verbis. (Cum enim constituisset Deus nihil mali admiscere, ex inordinato ipsum adduxit in ordinem.) Altera, ut universum bene colligatum & ordinatum conservetur, quam innuit Plato illa oratione, (nam cum voluntatem, & consilium meum nacti sitis, quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis, tum cum gignebamini, colligati, &c.) necesse igitur est, has voluntates, aut semper esse in Deo; aut interdum utramque, unam prius, alteram posterius. At interdum esse, interdum autem non esse, non convenit ei, qui semper est, & immutabilis semper perseverat: & prius, ac posterius in iis tantum insunt, quae tempori subjecta sunt. Quod si utraque voluntas semper quod vult efficit, semper igitur & inordinatum obliteratur propter perpetuam voluntatem, ut ipsum non sit: ordinatum conservatur propter voluntatem, ut ipsum sit perpetuum; cum utraque voluntas sit semper. Quare si fit utrumque semper, non prius erit inordinatum, quam ordinatum, nec ordinatum, quam inordinatum: quod si id quod ordinatum est, principio & fine caret, Mundus autem nihil aliud est,

quam

quam ordo, & id quod adductum est in ordinem: Mundus igitur ortus, & interitus expers erit.

Ad decimumoctavum argumentum Procli.

48. *Deus semper vult, ut non sit aliquid inordinatum: inordinatum enim Deus, & natura refugit; non tamen ideo sequitur, ut si semper vult non esse inordinatum, aut semper vult ordinatum, ipsum ordinatum semper sit: semper enim Deus, ut ait Plato, vult bonis omnibus Mundum explere, non tamen omnibus bonis semper Mundus expletus est: semper vult Deus, non esse malum, bonorum enim, inquit Plato, ad nullum aliud, quam ad Deum caussa est referenda; malorum autem, alia quaepiam est requirenda caussa, mali enim caussa, non est dicendus Deus; non tamen ideo sequitur, ut malum semper non sit in Mundo. Postremo, semper vult Deus ea quae fiunt in Mundo, non tamen necessarium est ea semper fieri, aut esse. Quamvis igitur Deus semper velit aliquid, vult tamen illud esse, sicut natura ejus patitur. Et ipse quidem semper voluit Mundum esse talem, qualis nunc est, sed non voluit, ut Mundus semper talis esset. Est igitur aeternitas in volitione Dei, sed non in effectione Mundi.*

Deinde, non si quod Deus vult, aliquando est, aliquando non est, ideo dicere oportet, Deum interdum hoc, interdum illud velle. Una est enim & simplex Dei voluntas, cujus unaquaeque res particeps est, quoad natura ipsius patitur. Vult Deus omnia esse similia sibi, vult esse bona, & conservari: similitudinis tamen, bonitatis, & conservationis ratio, non eadem est in omnibus. Semper igitur volebat Mundum esse conditum: verum, ut potest esse Mundus & suapte natura est capax durationis, ita esse volebat. Si igitur immortalitati, immutabilitati, aeternitati, atque indivisibilitati Dei, non repugnat mortalitas, mutabilitas & extensio rerum quas producit: non item absurdum erit, Deum voluisse semper Mundum fuisse ordinatum, ipsum autem non sem-

ſemper fuiſſe: non enim voluit, ut Mundus ſemper eſſet ordinatus, ſed ſemper, & ab aeterno voluit, ut Mundus tunc, & talis eſſet, quando, & qualem eſſe, vel poſſibile, vel melius erat (a).

Vigeſimum Argumentum Procli.

45. PLato in Politico ait, res diviniſſimas ſemper in eodem ſtatu permanere ſimiliter affectas & prorſus immutabiles. Cum igitur opifex Mundi ſit quidpiam omnium Diviniſſimum; ſemper idem & ſimiliter affectus erit. Quare alienum eſt ab ipſo, interdum facere & interdum non facere; ſed convenit illi, vel ſemper facere, vel nunquam facere. At nunquam facere in eum, qui eſt opifex omnium rerum, cadere nequaquam poteſt: relinquitur igitur, ut Deus ſemper Mundum faciat, ac proinde Mundus ſempiternus ſit. Praeterea, Deus, ut in Timaeo legitur, Mundum condidit divini exemplaris perfectiſſimam imaginem: cum igitur exemplar omnino ſempiternum ſit, neceſſe eſt Mundum, ſiquidem eſt imago ipſius, ambifariam ſempiternum eſſe. Ad haec, Plato Mundum Deum vocat; Deorum autem genus, & mutationis, & vitii expers eſt, quare Mundus ortu, & interitu carebit.

Ad

(a) Eſt haec de Divinis operibus philoſophandi ratio frequens ſcholae philoſophis: iis enim decretum eſt praecipuum, *Deum ferri ſemper ad id, quod melius eſt*: quo illi graviſſimis quaeſtionibus reſpondent. Nec neceſſe eſt ut id veterum Scholae Theologorum teſtimoniis confirmemus: nimis illa ſunt obvia. Sed illud animadverto, ea quum Leibnitius arripuiſſet, indeque *Theodiceae* ſuae ſyſtema conformaſſet, viſum fuiſſe novum his rebus lumen attuliſſe. Neque vero hoc dico, quaſi Leibnitiano operi meritum detracturus, cui profecto magnum ſemper erit, ſed ut intelligamus, plerumque judicium veteribus defuiſſet, raro ingenium.

Ad vigesimum argumentum Procli.

50. *IN hoc argumento, nihil novi ferè Proclus affert; nam prima pars argumenti, supra in sexto argumento, secunda in decimo septimo, tertia in undecimo, & ab ipso tractata, & nobis refutata fuit.*

Duodecim Argumenta Averrois pro Mundi aeternitate.

51. PRimum argumentum Averrois, ex 4. libro Phy. comm. 6. & 1. lib. de Coelo comm. 92. depromptum, sic habet. Qui de novo Mundum generant, debent necessario vacuum admittere; nam ubi nunc est Mundus, aliquando nullum fuit corpus, nimirum ante generationem Mundi, poterat tamen esse, quandoquidem ibi postea Mundus generatus fuit; ergo illud erat vacuum: namque vacuum non est aliud, quam receptaculum corporis, vacans tamen omni corpore.

Secundum argumentum, ex 1. lib. de Coelo, Comm. 22. Qui ponunt Mundum de novo generatum esse, non possunt demonstrare, esse Deum, & æternitatem ejus, sicut qui ponunt ipsum aeternum esse; & coguntur dicere ante generationem Mundi, fuisse aliquod corpus: & ratio est, quoniam, quod de novo fit, non potest immediate fieri a Deo; tum quoniam de novo fit, quod autem tale est, ab eo quod semper eodem se habet modo, proxime effici non potest; tum quoniam quod generatur debet prius ab alio alterari; Deum autem, & quoniam idem, ac immutabilis est, & quia est incorporeus, non potest immediatè aliquid novi facere, vel aliquid alterare: illud igitur, a quo Mundus proxime factus est, debuit esse corporeum, ut alterare posset subjectum, ex quo Mundus generari debebat, & ut varietate, ac novitate sui motus, aliquid novi producere posset, quod antea non erat.

Tertium argumentum, ex lib. 8. Phys. Com. 4. Si quic-

quicquid fit, ex subjecto, & opposito determinato fit. idque & ex vi demonstrationis, & ex evidentia sensuum certum est; contrarium autem hujus, nec ratione, nec testimonio sensuum ostendi potest; plane impossibile erit ex nihilo aliquid fieri: in tali enim productione, nec subjectum, nec oppositum ullum determinatum esse potest. His adde, quod omnis actio necessario conjuncta est cum motu: subjectum autem est inseparabile a motu, cum ponatur in definitione ejus. Quare qui ajunt primum agens posse ex nihilo aliquid facere, non praedicant excellentiam ejus, sed potius pugnantia inter se loquuntur; quomodo enim, vel circa nihilum versari, vel in nihilo recipi ulla actio potest? Vel esse agens sine patiente? cum haec sint relativa, quorum ea est natura, ut unum sine altero intelligi, nedum esse nequeat.

Quartum argumentum ex eodem libro, Commento 15. Qui faciunt Mundum de novo, coguntur fateri aliquam mutationem factam esse in Deo. Aut enim Deus eodem prorsus modo se habuit erga molitionem Mundi ab aeterno, ut tunc cum fecit Mundum, & sic necessarium est, ut vel ab aeterno Mundum fecerit, vel ut nunquam fecerit: aut diverso modo se habuit Deus, tunc cum fecit, quam sese habuerat ab aeterno; haec autem diversitas cum non potuerit oriri ex ipso Mundo, utpote qui nihil plane esset, necessario profecta est ex ipso opifice Deo.

Quintum argumentum, ex eodem libro & Commento: Ut se habet voluntas nova ad actionem novam, sic voluntas antiqua ad actionem antiquam: ergo a commutata proportione, sic se habebit voluntas nova ad actionem antiquam, sicut voluntas antiqua ad actionem novam, & contra: ergo sicut est impossibile a voluntate nova prodire actionem antiquam, sic est impossibile a voluntate antiqua prodire actionem novam.

Sextum argumentum, ex eodem libro & Commento. Si voluntas aeterna dicitur producere suum

effectum de novo, & non ab aeterno, hoc sine dubio contingit, vel ob aliquod impedimentum, vel ob defectum alicujus rei necessariae ad illum effectum producendum; necesse est igitur ante generationem Mundi, vel impedimentum illud removeri, vel illam rem necessariam adesse: quorum neutrum potest fieri sine motu. Saltem negari non potest, quin qui differt facere quod vult, expectet praesentiam illius temporis, & velit praeterire totum illum tractum durationis, qui praecedit illud *tunc*, in quo vult effectum producere; non possunt igitur effugere quin admittant, ante generationem Mundi aliquam durationem temporis extitisse.

Septimum argumentum, ex eodem libro & Commento. Aut tempus factum est cum Mundo, aut fuit ante generationem Mundi: sed cum nec tempus sine motu, nec motus sine mobili, nec mobile ullum extra Mundum esse possit, quomodo potuit esse tempus ante generationem Mundi? Sin autem tempus factum est, cum omne quod fit, vel in tempore, vel in instanti fieri necesse sit, cumque ibi tempus esse oporteat, ubi mens nostra distinguit prius & posterius, fiet profecto, ut ante generationem temporis, ipsum tempus fuerit.

Octavum argumentum, ex eo Opere, cui nomen est, *Destructio destructionum*, ex disputatione prima in solutione secundi Dubii. Nullum agens differt agere bonum quod vult, & intendit, nisi vel ob aliquod impedimentum, vel propter aliquod majus bonum; cum ergo ante generationem Mundi nihil plane esset, vel quod resisteret Divinae Potentiae, eamque retardaret, vel quod melius esset Mundo; nulla causa assignari potest, propter quam Deus, non ab aeterno Mundum fecerit. Incredibile item est, Deum elegisse privationem Mundi, quasi tempore infinito: nunquam enim privatio aut est prior habitu, aut diuturnior eo, nisi per accidens.

Nonum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione tertii Dubii. Causa, & causatum sunt relativa:

tiva; ficuti ergo accidit Mundo de novo effe caufatum, fic accidet Deo de novo effe caufam Mundi: cum ergo ab aeterno non fuerit caufa, poftea verò de novo effe coeperit caufa Mundi, idque non extrinfecus evenerit, nihil enim erat extra Deum ante generationem Mundi; neceffe eft confiteri id accidiffe ob aliquam mutationem factam in ipfo Deo. Si igitur Deus ab aeterno omnes conditiones habuit, quae requiruntur ad efficiendum Mundum, quid caufae reddi poteft, cur maluerit ab aeterno non effe Mundum, quam effe? quis enim, non inquam Sapientiffimus & Optimus, cujufmodi eft Deus, fed qualifcunque Artifex, cum poffit facere aliquod opus optimum, malit dici, & effe opifex ejus potentia, quam actu, cum tamen actus fit perfectior potentia?

Decimum argumentum, ex eadem Difputatione, in folutione decimi feptimi Dubij; Qui ajunt Mundum de novo creatum effe a Deo, cenfent ante hunc Mundum, alium potuiffe creari, & ante illum, alium; ex quo fit ut dilatio primi Mundi longior effet, quam fecundi, & fecundi, quam tertii, & tertius antiquior effet quam fecundus, & hic quam primus: dico autem primum, hunc noftrum Mundum qui factus eft. Et inter tertium, & fecundum, & inter hunc primum, intercederet aliqua duratio, quae cum non effet aeterna, deberet effe temporalis; quare tempus effet fine Mundo. Confirmatur hoc, quoniam ubi intellectus nofter invenit prius & pofterius, longius & brevius fecundum durationem, ibidem tempus effe oportet.

Undecimum argumentum, ex eadem Difputatione in folutione decimi noni Dubii. Quod eft non generatum, neceffe eft effe incorruptibile: cum ergo ante generationem Mundi poffibile fuerit Mundum generari, alioquin non fuiffet generatus, & talis poffibilitas aeterna a parte ante, erit quoque aeterna in pofterum; quare nunquam ceffare poterit; non ceffante autem poffibilitate, impoffibile eft actu Mundum effe;

cum enim primum Mundus actu esset, corrumperetur illa possibilitas: at posuimus illam sempiternam: possibilitas enim alicujus rei desinit esse cum primum illa res actu incipit esse.

Duodecimum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione vigesimi primi Dubii. Ante generationem Mundi, possibile fuit Mundum generari; omnis autem possibilitas fundatur in aliquo subjecto, quod dicitur esse possibile: omni enim agenti respondet patiens, cum sint relativa. Quare sicut possibilitas activa non potest esse nisi in aliquo agente, sic nec possibilitas passiva potest esse nisi in aliquo patiente, & sic necesse est concedere ante generationem Mundi, aliquod subjectum fuisse. Confirmatur hoc, quoniam Physicus ex iis, quae sunt nota sibi, judicare debet de iis, quae sunt ignota; cum igitur in cujuslibet rei generatione videamus, non unum oppositum recipere alterum, vel transmutari in alterum, sed aliud, quod est subjectum utrique; praeter rationem est, & contra disciplinam Physicam, dicere in generatione Mundi non praefuisse aliquod subjectum, sed ipsum *non ens* transmutatum esse in ipsum *ens*.

Solvuntur Averrois argumenta.

52. *AD supradictas Averrois rationes, hoc modo breviter respondemus. Ad primam. Si Mundo per se deberetur aliquis locus, & si Mundus factus fuisset per generationem naturalem, valeret utique argumentum; at nec Mundo, ut totum quoddam est, debetur per se aliquis locus, sed tantum ratione partium; & Mundus est per creationem ex nihilo, nec ante productionem Mundi praecessit aliquis locus aptus Mundum recipere; possibilitas enim, quae praecessit creationem Mundi, non fuit passiva ex parte subjecti, sed tantum activa ex parte Dei.*

Ad 2. Argumentum concluderet, si nos diceremus Mundum factum esse per generationem, & motum physicum;

cum; at nos dicimus Mundum fuisse creatum ex nihilo, tunc quando ut crearetur praescriptum & determinatum fuerat a Deo ab aeterno: talis autem creatio Mundi proxime monstrat Deum esse. Nam creare mundum ex nihilo non potest nisi is, qui habeat infinitam vim & potestatem, quique sit summe bonus & sapiens: hunc autem Deum esse, manifestum est apud omnes.

Ad 3. Tale judicium nostrorum sensuum ex duplici caussa profectum est; tum quoniam sensibus nostris tantum notae sunt generationes particularium rerum, productio autem totius entis, & ipsius universi, non potest sub sensus nostros cadere: tum etiam quoniam sensus humani tantum judicare possunt de generatione rerum corporearum & sensibilium, productio autem rerum immaterialium sensu comprehendi nequit. Quamobrem oportet, ut intellectus se supra sensus erigens, & generalem totius entis productionem, & specialem rerum immaterialium procreationem considerans, agnoscat in iis modum quendam productionis necessarium esse longe diversum ab eo, quem in generatione rerum particularium, & materialium, sensu percipimus. Neque vero creatio est actio conjuncta cum motu, ut subiecto aliquo, & patiente, & tempore indigeat. Et indigere subjecto ad agendum, excusari non potest, quin multum detrahat omnipotentiae Dei, & generali efficientiae, quam habet erga omnes res; tollit enim infinitatem divinae virtutis, nec patitur Deum esse proprie caussam efficientem rerum incorruptibilium.

Ad 4. Ab aeterno Deus decreverat facere Mundum, tunc cum factus est; nunquam igitur voluntas mutata est in Deo.

Ad 5. Effectus intelligibilis, & voluntarius prodit ab intellectu, secundum praescriptionem & definitionem ejus; & a voluntate, secundum ejus determinationem. Unde licet voluntas sit antiqua, & intellectus, tamen si determinaverint facere aliquid multo tempore post, effectus novus erit, & proficiscetur a voluntate antiqua, secundum suum propositum, propter quod illa voluntas ab antiquo decreverat, ut novus ille effectus aliquo certo tem-

pore existeret. Exempli gratia, si ego nunc apud me statuerem, ab hinc duos annos Lauretum ad sacram illam Deiparae virginis aedem religionis ergo proficisci, illa peregrinatio cum a me post duos annos suscipietur, procedet a voluntate antiqua, quae id duobus annis ante deliberaverat. Sic etiam Deus ab aeterno decrevit facere mundum, qui de novo inciperet, & haberet suae durationis initium; nihil igitur absurdi est, a voluntate antiqua, & aeterna, effectum novum (ea ratione qua expositum est) proficisci.

Ad 6. Valet argumentum de agente, quod operatur ex necessitate naturae, non autem de eo, quod agit libere, qualem esse Deum, supra capite primo multis arguments ostendimus.

Ad 7. Omne quod fit, in tempore, vel in istanti temporis fieri, locum habet tantummodo in iis, quae fiunt per motum physicum, & motui ciculari, cujus passio tempus est, subjecta sunt. Tempus igitur, una cum Coelo productum est per creationem. Creatio autem est actio quaedam divina, quae non mensuratur tempore, vel instanti temporis nostri.

Ad 8. Verum est id quod argumentatur Averroes, de agente, cujus, vel aliqua perfectio, vel aliquod bonum, & utilitas in actione ejus aliquo modo consistit; vel quod naturaliter ex necessitate operatur; tale autem agens, non est Deus. Non esse *vero Mundi ab aeternitate praecessit, non quod potius Deus illud elegerit,* quam esse *Mundi, sed quoniam Mundus ab aeterno esse non poterat, ac ideo necessarium fuit,* non esse *Mundi, ab aeterno praecessisset; vel quod si poterat esse, melius erat, ut de novo fieret, quam ab aeterno, propter eam causam, quam supra non semel exposuimus.*

Ad 9. Deus sine ulla mutatione sui produxit res novas; denominatur autem creator, vel conservator actu, & de novo, non formaliter & intrinsece, sed propter ipsas creaturas, quae ante erant potentia, postea sunt actu; antea non erant, postea de novo sunt productae: tales enim relationes non sunt mutuae, vel secundum

aequi-

aequiparantiam, sed in creatura sunt realiter, & subjective, in Deo autem secundum rationem, & terminative. Quamvis autem Deus ab aeterno habuerit omnes conditiones, quae requiruntur ad efficiendum Mundum, non tamen oportuit Mundum ab aeterno factum esse: tum quia Deus est agens liberum, non ex necessitate; agens autem liberum, etiam cum omnia requisita ad agendum adsunt, potest non agere; tum etiam, quia fortasse Mundus non potuit fieri ab aeterno.

Ad 10. *Si ante hunc Mundum fuisset creatus alius, ille diceretur antiquior ratione temporis, quod fuisset una cum ipso productum; plures enim circulationes in illo Mundo confectae essent, quam in hoc, & plus temporis ibi fluxisset, quam hic: denique, secundus Mundus, licet proprie non fiat in tempore, cum tempus ipsius una cum ipso producatur, & ipsum sit extra tempus prioris Mundi; potest tamen dici esse tempore posterior priori Mundo, quatenus cum secundus Mundus factus est, jam aliquot anni, menses, & horae, denique aliquid temporis praecesserat in priori Mundo.*

Ad 11. *Possibilitas, ut Mundus generetur, non erat aliqua potentia physica fundata in subjecto, cum ante generationem Mundi, nihil plane existeret: sed erat tantum possibilitas ex parte agentis, qui propter virtutem suam infinitam, & a nulla re dependentem, potest ex nihilo res producere.*

Ad 12. *Argumentum procedit de agente naturali, & finitae virtutis, & de modo generationis rerum Physicarum, qui nobis familiaris est; Deum autem, cum sit infinita vi praeditus, & omnium rerum auctor, non convenit existimare ad agendum egere adminiculo subjecti, seu materiae; praesertim cum sit quaedam actio ipsius propria, quam* creationem *vocamus, sejuncta ab omni motu physico, & nullius indiga subjecti. Quod si omni agenti aliquod patiens subesse necesse est, erit igitur aliquod patiens, quod a nullo factum erit, ac proinde Deus non erit causa efficiens omnium rerum. Atque haec quidem de argumentis Averrois.*

Duodecim alia argumenta pro aeternitate Mundi.

53. Exponamus deinceps alia duodecim argumenta pro Mundi aeternitate, non minus, quam omnia superius allata, in speciem probabilia; quae libuit hic adjungere, tum ne quicquam, quod veritati adversari & officere posse putaretur, nos quasi dissimulantes, consulto taciti praeteriisse videremur: tum, quo discussis omnium difficultatum tenebris, illustrior atque jucundior omnibus veritatis esset aspectus.

Primum autem argumentum hoc est. Quod de novo creatur, aut ante potuit fieri, aut non; si non potuit fieri, non poterit igitur creari; si potuit esse, ubinam illa potentia erat? in nihilo non potest esse, nec in subjecto: quia creatio non praesupponit subjectum aliquod. Et confirmatur, quoniam creatio non est ipsa res quae creatur, neque est Deus qui creat, sed est actio quaedam proficiscens a creante, & quae terminatur ad rem creatam; hanc autem actionem in aliquo subjecto recipi oportet: at hoc repugnat creationi, quae dicitur esse productio ex nihilo.

Secundum argumentum. Si Mundus creatus est ex nihilo, cum ipsum *nihil* sit quoddam indefinitum & indeterminatum, praeterea ipse Deus sit indifferens ad producendum quodlibet, non potest assignari ulla verisimilis ratio, cur a Deo potius hoc ens determinatum factum fuerit, quam aliud, & tunc, quam alias. v. g. si producit Coelum ex nihilo, cum Deus indifferens sit ad producendum Coelum, & quodvis aliud, similiter & ipsum nihil non sit magis determinatum ad productionem coeli, quam alterius entis, cur potius nunc producitur Coelum, quam aliud quodlibet ens? vel a quo determinatur talis productio ex nihilo ad ipsum Coelum potius, quam ad aliud ens?

Tertium argumentum. Si Coelum v. g. de novo productum est, quaero, antequam produceretur, vel poterat produci, & non produci, vel ex necessitate pro-

productum est: si prius dicas sequitur ut Coelum sit corruptibile; nam quod ante productionem sui poterat esse, & non esse postquam productum est, adhuc poterit esse, & non esse. Sin autem posterius dixeris, cum talis necessitas non possit esse, nisi ex parte agentis, extra ipsum enim nihil prorsus erat ante generationem Mundi; oportebit Deum ex necessitate mundum produxisse. Quod si ex necessitate produxit, cur non ante, seu ab aeterno produxit? nisi forte aliquod fuit impedimentum, quod retardavit ipsum.

Quartum argumentum. Aut Deus potuit facere Mundum ab aeterno, aut non: si potuit, cum Deus & Natura ex possibilibus faciant quod melius est, melius autem sit Mundum esse, quam non esse, procul dubio si potuisset illum facere ab aeterno, fecisset: si non potuit facere ab aeterno, ergo oportuit, ut aeterna quaedam duratio praecederet molitionem Mundi: at videtur & absurdum, & incredibile, quod Deus per totam aeternitatem expectare debuerit, donec potuerit Mundum facere; nam si Deus non potest facere Mundum ab aeterno, faciat igitur *tunc* cum primum potest facere, & cum illud, *tunc*, praecesserit aeternitas, aut ante illud, *tunc*, poterat facere Mundum, aut non; si non potuit hoc est incredibile, cur tunc potuerit, & non ante; si potuit, ergo potuit facere Mundum antequam potuit.

Quintum argumentum. Si Mundus, cujus aliae partes sunt corruptibiles, aliae incorruptibiles, de novo factus est, omnes partes ejus incoeperunt; quod autem incipit esse, desinit etiam esse; non igitur erunt aliquae partes Mundi incorruptibiles. Ex contrario autem videntur omnes debere esse incorruptibiles; nam quod non est factum ex subjecto, & contrario, id non est corruptibile; sed tales sunt omnes partes Mundi, utpote quae a Deo productae sunt per creationem; ergo omnes oporteret esse incorruptibiles.

Sextum argumentum. Motus mensuratur tempore; si ergo incoepit esse, vel incoepit in instanti, vel

in

in tempore; fuit igitur tempus ante motum: at tempus non est sine motu. Adde, quod cum tempus sit passio & numerus motus, sicut non datur prima pars, vel primum mutatum esse ipsius motus, ita non dabitur prima pars nec primum instans temporis: quare tempus erit infinitum. Quod si dicas, tempus, & motum concreatum fuisse cum ipso Mundo; hoc non potest dici: nam quae concreantur eadem productione terminantur & efficiuntur; at Mundus, vel Coelum coepit esse per primum sui esse, cum sit res permanens, & substantia completa per creationem producta; motus autem non potuit sic incipere, cum sit ens successivum, non enim potest dari vel prima pars, vel primum mutatum esse motus; ergo terminata creatione coeli, nondum erat motus. Quaerendum igitur est, quomodo postea productus fuerit motus, & quomodo non ante productionem motus fuerit tempus, cum coelum non modo natura, sed etiam duratione quadam instantanea, motum praecesserit.

Septimum Argumentum. Praestantius est non posse non facere bonum, quam posse non facere bonum: sicuti melius est facere bonum, quam non facere bonum; & melius est non posse facere malum, quam posse facere; sed communicare se aliis est bonum, ac Divinum quippiam, immo videtur esse proprium summi boni, & inseparabile ab ipso: cum igitur haec communicatio in molitione Mundi consistat, non potuit Deus non facere Mundum; quare, vel ab aeterno fecit, vel aliquod impedimentum fuit, propter quod non ab aeterno fecerit; atqui nullum impedimentum fingi potest, quod Deum retardare potuerit; ergo Deus fecit Mundum ab aeterno.

Octauum argumentum. Deus semper ac necessario facit, quod melius est: si enim ex duobus oppositis non semper eligeret ac faceret quod melius est, sed interdum quod deterius est, profecto nec esset summe sapiens, nec summe bonus: vel ergo simpliciter melius est Mundum esse, quam non esse, vel è contrario, non esse,

quam

quam esse. Si melius est Mundum non esse, quam esse, nunquam ergo Mundus potuit, vel debuit fieri a Deo; sin autem melius est Mundum esse, quam non esse, ergo Deus necessario (non quidem necessitate coactionis, sed necessitate opposita contingentiae) fecit Mundum. Sicuti ergo non est contingens Mundum fieri, vel non fieri; ita non erit contingens Mundum de novo fieri, vel ab aeterno fieri. Oportet igitur alterutrum horum esse necessarium; sed non fuit necessarium de novo fieri; ergo fuit necessarium ab aeterno fieri.

Nonum Argumentum. Si Deus necessario facit quod melius est; & bonum, quo est diuturnius, eo melius; cum igitur Mundum esse, bonum sit, melius utique fuerit ipsum aeternum facere, quam novum. Quare sic a Deo factus est.

Decimum Argumentum. Si melius est Mundum esse, quam non esse, & Deus necessario facit quod melius est, quomodo non est absurdum, dicere Mundum de novo factum fuisse? sic enim Deus praeposuisset privationem Mundi generationi ejus, idest, fecisset non esse Mundi aeternum, esse autem ejus novum.

Undecimum Argumentum. Si mundus de novo factus est; quaero, in tota illa aeternitate, quae praecessit generationem Mundi, vel Deus erat imperfectus, & otiosus, quia nihil faciebat; vel aeque perfectus, ac modo est; & tunc, vel erat necessarium, utile, & decens Mundum esse, vel non. Si igitur in illa æternitate fuit, vel necessarium, vel utile, vel decens, ut Mundus esset, oportebat Mundum, a Deo, qui summe bonus est, in illa aeternitate factum esse: si autem tunc non erat necessarium, aut conveniens, aut decens, vel fuit hoc tunc cum conditus est, vel nihil horum fuit; si fuit, quaerenda est ratio hujus diversitatis, cur fuerit tunc, & non prius, vel ab aeternitate; si nihil horum fuit, ergo frustra Mundus factus est; quod enim neque necessarium est fieri, neque utile, neque decens, frustra fit.

Duo-

Duodecimum Argumentum. Cum Deus ſit ſummè bonus, & velit omnia ſibi eſſe quam ſimillima, praeſertim ea quae immediate procedunt ab ipſo; ſicuti alias perfectiones communicavit creaturis, credendum eſt etiam communicaſſe aeternitatem, quae eſt una ex perfectionibus Divinis: & quemadmodum fecit Intelligentias in aliis omnibus rebus ipſi ſimiles: ita etiam feciſſe in aeternitate. Adde, quod magis apparet excellentia Dei, & infinita virtus ejus, ſi credatur, & praedicetur, non modo auctor eſſe rerum caducarum, & mortalium, ſed etiam opifex eſſe immortalium, & ſempiternarum; ut non ſolum poſſit creaturae tribuere aeternitatem a parte poſt (ut dicunt Scholaſtici) ſed etiam a parte ante.

Supradictae rationes diſſolvuntur.

54. *VErum ad haec argumenta non aegrius, quam ad alia, quae ſupra refutavimus, reſponderi poteſt, ad primum quidem hoc modo. Quod creatur antea poterat creari, non ob potentiam paſſivam alicujus ſubjecti, nulla enim materia tempore praeceſſit creationem Mundi, quin etiam tota ipſa materia prima creata fuit; ſed ſolum ob potentiam activam agentis, quod antequam crearet, poterat creare. Potentia enim creativa Mundi ex omni aeternitate fuit in Deo perfectiſſima.*

Ad 2. Multitudo, & distinctio earum rerum, quae a Deo creantur & determinatio uniuſcujuſque rei in gradu ſuo, non fuit orta ex ipſo nihilo, nec ex ipſo Deo ſimpliciter; ſed ex Deo, prout habet in ſe ideas, & notiones omnium rerum, ſecundum quas, & numerum, & magnitudinem, & gradus perfectionis diſtribuit rebus. Sic eſt in ſacris literis, Deum omnia feciſſe in numero, pondere, & menſura.

Ad 3. Mundus poterat produci, & non produci; quia libere productus eſt a Deo, non tamen idcirco continuo ſequitur, ut Mundus ſit corruptibilis: illud enim axioma (quidquid poteſt fieri, & non fieri, eſt corruptibile) verum eſt de eo, cui convenit talis potentia contra-

dictio-

dictionis, intrinsecè, & propter aliquod essentiale principium ipsius, quod est materia; non valet autem in eo, cui talis potentia non convenit intrinsecè, nimirum ex parte agentis, a quo propterea, quod libere, & non necessario productum fuit, antequam producetur, potuit produci & non produci. Quamvis igitur Deus libere impertiverit esse omnibus rebus, quibusdam tamen largitus est esse perpetuum, ut per se, ac suapte natura a nullo corrumpi possint: aliis autem dedit esse caducum, ac mortale, quo aliquando tandem deficiente, ejusmodi res interire oportet. Ergo intrinsece & secundum naturam suam, aliae res sunt corruptibiles, & aliae incorruptibiles: quaedam contingentes, & quedam aliae necessariae: quoniam aliae materiam & contrarium habent: aliae vero minimè. At res omnes ad Deum relatae, a quo libere productae sunt, ita ut potuerint non produci, & libere conservantur, ita ut possint non conservari, nulla est res omnino necessaria & incorruptibilis. Divisio autem rerum in corruptibiles, & incorruptibiles sumitur ex natura ipsarum rerum, non autem ex earum relatione ad Deum.

Ad 4. Non potuit Mundus esse ab aeterno: quod non arguit impotentiam Dei, sed repugnantiam ex parte creaturae; posita enim Mundi aeternitate, permulta consequuntur absurda, quae partim tetigimus in solutione primi argumenti Procli, partim infra adducemus. Quamvis autem Mundus non potuerit fieri ab aeterno simpliciter, & ut quidam ajunt categorematice, potuit tamen fieri ab aeterno syncategorematice, idest quocunque puncto aeternitatis vel temporis imaginarii, quod animo fingamus omni aeternitati coextitisse, ponatur Mundus, fieri potuit ante & ante fieri & in infinitum. Quemadmodum, licet Deus non possit (ut multi putant) producere aliquod infinitum actu, potest tamen producere infinitum hoc modo, quoniam quocunque dato finito, seu in magnitudine, seu in numero, potest Deus facere majus, & majus in infinitum; nec potest dari ullum finitum, quo non possit Deus majus facere. Potentia ergo ad creandum Mundum non debet terminari per aliquid citra aeternitatem absolu-

tè,

tè, eo modo ut tunc potuerit, & non ante; sed debet determinari per aeternitatem negative, hoc sensu, Mundus non potest creari ab aeterno simpliciter, sed potest creari ab aeterno hoc sensu, quia nihil potest assignari determinate citra aeternitatem, ante quod Deus non potuerit Mundum creare. Potentia ergo Dei ad creandum Mundum nec determinatur per aeternitatem, nec per aliquid determinatum citra aeternitatem, sed per id quod est citra aeternitatem, confuse, ac indeterminate.

Ad 5. Necesse fuit ut in prima productione rerum, omnes res ex nihilo producerentur: nihilominus tamen ex iis, quae tunc producta sunt, alia nacta fuerunt materiam, & contrarium, ex quibus, & per quae generari, & corrumpi possent: alia vero ab omni materia segregata, & a contrariis libera, immortalem, atque immutabilem naturam sortita sunt. Hinc igitur factum est, ut quamvis in procreatione Mundi omnes res simili productionis modo extiterint, tamen propter diversas naturas, quas in illa creatione acceperunt, aliae res fuerint corruptibiles, aliae vero incorruptibiles.

Ad 6. Non datur primum instans temporis, sicut non datur primum mutatum esse *motus circularis. De motu autem, cum non sit res permanens, nec a mobili vel termino* ad quem *distincta, non recte quaeritur quomodo producatur, per creationem ne, an per generationem: non enim motus per motum producitur, nec est motus ad motum, ut in 5. Phys. Aristoteles demonstrat. Coelum autem cum secundum substantiam mensuretur aeternitate vel aevo, non potest rectè dici esse prius motu circulari, vel tempore, vel instanti temporis, sed quadam duratione indivisibili ipsius aevi, cui responderet instans in tempore, si ponamus Coelum immediate postquam fuit creatum, moveri coepisse.*

Ad 7. Deus necessario facit bonum, hoc sensu, quod quidquid Deus facit, necessario bonum est; nulla tamen necessitate astringitur Deus, ut hoc, vel illud bonum faciat. Cum enim libere agere sit perfectio quaedam in homine, non ea est removenda a Deo, praesertim in iis

ope-

operationibus, quae sunt extra ipsum, in quorum effectione non consistit perfectio Dei. Deus igitur necessario facit bonum, quoniam quod ab eo fit, necessario bonum est, non tamen, necessario facit bonum, ut necessarium sit ipsum facere hoc vel illud: si enim fit a Deo, hoc ipso bonum est, & hoc ipso est melius esse, quam non esse, praecipue tunc quando fit: sin autem a Deo non fit, hoc ipso melius est non fieri, tunc praecipue. Atque hinc patet etiam octavi argumenti solutio.

Ad 9. Melius est aeternum esse, quam non aeternum, simpliciter loquendo; sed non est melius Mundo, quia repugnat naturae ipsius, ut coaeternus sit Deo. Sicut esse incorporeum simpliciter melius est, quam esse corporeum, sed non est id melius homini, cujus naturae repugnat, ipsum esse incorporeum. Vel aliter responderi potest, non esse melius Mundo ut is sit aeternus, ratione finis propter quem a Deo fuit conditus, nimirum ut ex eo Dei infinita potestas, atque majestas ab hominibus cognosceretur, quae facilius, clarius, certiusque ex nova Mundi molitione, quam ex ejus aeternitate cognoscuntur.

Ad 10. Quamvis ipsi Mundo melius sit esse, quam non esse, tamen Deo neque melius est, neque deterius est Mundum facere, vel non facere: quia Mundi effectio nihil Dei perfectionem attingit.

Ad 11. Ut Mundus in aeternitate coexisteret Deo, impossibile fuit: vel certe non decuit; ut autem aliquando fieret, existimare decet fuisse quidem conveniens, quandoquidem a Deo factus est, non tamen fuisse necessarium, ut non potuerit non fieri.

Ad 12. Communicavit quidem Deus creaturis eas perfectiones, quas conditio creaturae ferebat, eas vero, quae superant statum & conditionem creaturae, nec debuit, nec potuit communicare: neque enim fieri potest, ut creatura sit vel infinita virtute praedita, vel incaussata, & independens, ac (ut quidam putant) vel Deo coaeterna. Non est autem Deus auctor tantummodo rerum caducarum, sed etiam immortalium, & perpetuarum. Quod autem non possit facere sibi res coaeter-

nas

nas, hoc manifestissime indicat summam excellentiam Dei, cui nulla creatura; aut in essentia, & perfectione; aut in virtute, & actione, aut in vita & duratione, par & aequalis esse potest.

Atque haec quidem sint contra Peripateticos & nonnullos Platonicos, qui pro aeternitate Mundi, quasi pro aris & focis, ipsoque capite, acerrime dimicant, eamque pugnaciter & mordicus defendunt, disputata. Nos enim eorum tela, quibus veritatem petebant, hebetavimus, fregimus, fecimusque, ut ea nihil plane veritati possent officere.

Haec Pererius adversus aeternitatis mundi patronos. Debueram ego plurima in utrisque delere, quae recentibus philosophis nauseam creare possunt: sed id fieri non poterat, nisi tota superiori disputatione recusa, ac in succum ex praesentis philosophiae genio & notionibus conversa: quod quare noluerimus, sub illius initium diximus. Quamquam ego sic habeo, subtilitates hujusmodi dialecticas, a quibus jampridem abhorremus, ac jure abhorremus, non esse illas quidem toto pectore, velut conditissimos cibos, exhauriendas, sed interdum tamen, velut sinapi ad embammata, degustandas: sapidiora enim hinc nostra sunt & jucundiora. Illud hinc constet, nihil nisi mera sophismata aeternitatis mundani operis advocatos protulisse, viros autem in primis acutos & disertos, quod nostra interest. Nam qui iis nuper accessere, nihil fere novi attulerunt, sed veterem illam crambem recoquerunt, novisque tantum condimentis exornarunt veteribus arte & ingenio impares.

Prop. V. Existit Deus.

D. Deus est ens aeternum, ab omni materiae concretione segregatum, perfectissimum, omniscium, atque omnipotens, beatissimum, universi opifex & gubernator (ex def. 1.): existit autem mens aeterna (ex prop. 1.) & incorporea (ex prop. 2.), & infinite perfecta, adeoque omniscia, omnipotens, beatissima (ex prop. 3.), & mundi causa sapientissima (ex prop. 4.); ergo existit Deus.

Prop.

Prop. VI. Deus est unicus.

D. I. Argumenta omnia, quae Dei existentiam probant, probant etiam esse debere ens aliquod aeternum, intelligentissimum, potentissimum, perfectissimum, in quo sit ratio sufficiens existentium omnium, & possibilium. Quum autem unum hujusmodi ens sufficiens sit; nullum est argumentum, quo plura statui possunt.

II. Mundi gubernatio & ordo unicam ejus existentiae & gubernationis causam indicant. Enim vero partes Mundi omnes, cum majores, tum minores, quantum ex iis, quas noscimus, conjectare licet, ita constructae & ordinatae sunt, ut & primae ac simplices suis finibus aptatissime respondeant, & fines illi unicum generalem & communem ostendant: unicus autem finis unicam ejus causam intelligentem, & effectricem. Utitur hoc argumento acutissime S. Thomas. *Omnia enim, quae sunt*, inquit, *inveniuntur esse ordinata ad invicem, dum quaedam quibusdam deserviunt. Quae autem diversa sunt, in unum ordinem non convenirent, nisi ab aliquo uno ordinarentur: melius enim multa reducuntur in unum ordinem per unum, quam per multa, quia* per se unius *unum est causa, & multa non sunt causa unius nisi per accidens, in quantum scilicet sunt aliquo modo unum. Quum igitur illud, quod est primum, sit perfectissimum, & per se, non per accidens, oportet quod primum reducens omnia in unum ordinem sit unum tantum: & hoc est Deus* (a).

III. Deus est Ens perfectissimum, idest undequaque infinitum (ex thor. 3.): natura autem Entis perfectissimi haec est, ut non habeat aequale. Nam si aequale illi posueris, alterum altero limitabitur, idest deficient alteri infinitae alterius perfectiones. Ergo Ens perfectissimum non potest esse nisi unum. Est autem Deus ens perfectissimum; ergo unus est. Utitur & hoc argumento S. Thomas. *Ostensum est*, inquit, *quod Deus com-*

(a) *S. Tho. 1. part. qu. 11. art. 3.*

comprehendit in se totam perfectionem essendi. *Si ergo essent plures dii, oporteret eos differre: aliquid ergo conveniret uni: quod non alteri, & sic ille, in quo esset privatio, non esset simpliciter perfectus: si autem hoc esset, perfectio alteri eorum deesset. Impossibile est ergo esse plures Deos* (*a*).

IV. Deus existit necessitate naturae suae; ergo pugnat esse plures. Finge enim esse duos, quum non sit necessarium existere, nisi unum ens aeternum, & perfectissimum, intelligi posset alterutrum non necessario existere; id quod pugnat cum existentia necessaria. Est hoc Samuelis Clarckii argumentum (*b*).

Schol. Potest hoc theorema & gentium naturali quodam & communi sensu comprobari. Scilicet in tanta numinum Ethnicis cultorum copia unum semper eminentissimum utcumq; cognitum est. Demonstraverunt id ex instituto Lactantius (*c*) Huetius (*d*) Petavius (*e*) Cudworthus (*f*), aliique. Sane quicumque legerit Homerum, Hesiodum, Euripidem, Platonem, Aristotelem, Tullium, Senecam, Plutarchum, aliosque Gentiles Scriptores, agnoscet prespicue, illis Deum Principem, ac Patrem omnium unum tantum statutum esse, cui additi sint minores quidam alii. Aristoteles lib. de Republica 2. cap. 12. summopere Homerum commendat, quod Deus ab illo vocetur passim *πατὴρ ἀνδρῶντε θεῶντε hominum Deumque pater*. Sed & recentes nationes, ipsi Americani, Afri, Indi, Sinenses, ut ne quid dicam de Turcis, unicum supremum numen & regem adgnoscunt. Huttentotti, quae gens nullo alterius nationis commercio unquam usa est, summum hunc

(a) *Ibid.*
(b) *De Exist. & Attrib. Dei prop.* 7.
(c) *Lib.* 1. *Instit. Divinarum cap.* 6.
(d) *Lib.* 11. *Alnetanarum cap.* 2. §. 13.
(e) *De Deo lib.* 1. *cap.* 3.
(f) *In cap.* 4. *Systèm. Intellect.*

hunc Deum intelligunt, etsi illi nullum offerant sacrificium, nullas preces, quod, ajunt, quum beatissimus sit, nulla re indiget: quod probant quaedam aliae Americae gentes. Sunt fortassis qui adversus hoc argumentum opponunt, infinitam illam Deorum Dearumque turbam, quam Gentiles habuere, ut Hesiodus triginta millia Deorum memoraverit aetate sua cultorum. Respondemus, numquam Gentiles, si plebeculam excipias, quae hac in re audienda non est, numina plura aequalia statuisse & summa. Quod si plurima summa, & aequalia nominare videantur, sunt illa nomina ejusdem substantiae ex diversis adspectibus consideratae. *Quoties voles* (sunt verba Senecae lib. IV. de Beneficiis cap.7.) *tibi licet aliter hunc Auctorem rerum nostrarum compellare. Tot appellationes ejus esse possunt, quot munera. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, & Mercurium nostri putant .... Omnia ejusdem Dei nomina sunt varie utentis sua potestate.* Eodem ferme modo loquitur maximus Gentilis in epist. quadam ad B. Augustinum, & Gentiles omnes apud Orosium lib. VI. historiae cap.7. Consulatur Gerardus Johannes Vossius in Theologia Gentili (*a*). Nempe populares illi Deos pene infinitos, naturalem unum esse docebant. Quocirca miror, Eusebium Cesariensem opinari potuisse, supremum Deum nemini ante Christum, preterquam solis Hebraeis, innotuisse: ei enim opinioni non modo Gentiles, qui extant, verum etiam ipse Paulus (*b*), aperte refragantur.

Scholion generale ad caput superius.

1. PAucis complexi sumus quae Dei existentiam, & naturam spectant. Ea facillime ab iis, qui paullo perspicaciores sunt, copiosius deduci possunt.

(a) *Lib. 1. cap. 2.*
(b) *In capit. 1. Epistolae ad Rom.*

Philosophi tria genera argumentorum ad Dei existentiam demonstrandam adhibere solent, Philologica, Physica, Metaphysica. Philologica praeter alios egregie pertractavit Jaquelorius in dissert. de Exist. Dei. Physica Derham, & Niewentitius. Metaphysica Cudworthus, Clarkius, Fenelonus, Wolfius, plerique alii.

2. Philologica desumuntur ab historia humana, atque a consensu omnium Gentium. Primum, historia humana satis aperte demonstrat genus humanum aliquando coepisse. Antiqua historia ultra Ninum non assurgit: nam memoriae AEgyptiacae, Assyriae, Sinenses, quae paullo vetustiores sunt, manifestis fabulis revincuntur. Praeterea novitatem generis humani ostendunt Civitatum exordia, exordia & incrementa Imperiorum, notatae primae origines artium, & scientiarum, eaeque exiguae, & barbarae, a quibus veluti per gradus eo ventum est, quo nunc sunt. Quoniam ergo constat, genus humanum initium habuisse, id profecto nec ex nihilo est, nec ex bruta materia; ergo a summo aliquo Mundi conditore.

3. Jam vero nulla natio olim extitit, aut hodie existit tam moribus efferata, ut Deum esse, supremum universi conditorem, & gubernatorem, non constantissime & olim sibi persuaserit, & nunc teneat. Barbarae ipsae Nationes nuper a nostris Europaeis cognitae non solum ideam supremi cujusdam Mundi conditoris, licet obscuram, & confusam, verum etiam externum cultum, & religionem habent, velut penitissimi Tartari, & Samojedae ad Oceanum glacialem siti: item Islandi, Groelandi, Septentrionales Americani: tum Missipenses, Canadenses, Mexicani: Peruani quoque & Chilinenses. Jam Huttentotti, Caffari, Incolae Insularum Madagascaris, Sumatrae, Borni, Javae, Moluccarum, Philippinarum, caeterique ad Orientem positi: nam de interioribus Asiae populis, Indis citra ultraque Gangem, Sinensibus, tum & Japonensibus, nulli dubium esse potest. Id autem constat ex perpetuis itinerariis nostrorum. Omnes autem Gentes vel a natura ipsa in

hanc

hanc consensionem venerunt, vel a Deo ipso eam hauserunt doctrinam. Quocumque modo res se habeat, aut natura ipsa perspicuum est Deum esse, quippe *consensus omnium Gentium naturae quaedam vox est;* aut doctrina est a Deo ipsa primis mortalibus tradita: nam phaenomini generalis item generalis sit causa necesse est.

4. Quod si Gentes quaedam, paucae illae, & ignobiles, Deum ignorare repertae sunt, quod quidam Auctores retulerunt, id etiamsi dare velimus, mirum tamen non est: quandoquidem ab humano commercio segregatae, ac vitae tantum intentae, in immanem illam stupiditatem pervenire potuerunt. Interim paucorum hominum ignoratio non potest consensum caeterorum omnium minus validum efficere. Sed ne relationes quidem illae verae esse possunt: proficiscuntur enim ab iis viatoribus, qui Gentes, quarum barbariem narrant, vix de facie cognoverant. Ac vero qui cum iis Gentibus diutius versati sunt oppositum retulerunt. Incolas Capitis bonae spei Atheos esse primi viatores vulgaverant, quod falsum repertum est, postquam cum ea Natione Europaei commercia agitare ceperunt. Videri potest descriptio Capitis bonae spei Andrae Kolbi.

5. Athei vero quidam Philosophi, qui feruntur, aut ex animo non fuerunt, quum sit impossibile delere ex animo hominum, qui non penitùs oculis sint capti, notionem primae rerum omnium causae; aut si ex animo fuerunt, nulla est eorum ratio habenda: alioquin si res naturae ex furiosorum hominum judicio essent explicandae, nullum esset absurdum, quod non auctoritate alicujus Philosophi confirmari posset. Nec vero putandum est, omnes eos Philosophos, qui feruntur, Atheos fuisse. Plures enim in eum censum relati sunt, quod popularem superstitionem riderent. Clemens Alexandrinus negat, veteres illos Philosophos, Anaxagoram, Protagoram, Diodorum, Evehemerum, qui a Graecis Athei habiti fuerant, Atheos fuisse, putatque idcirco inter Atheos fuisse connumeratos, quod unum

Deum omnium conditorem & conservatorem intelligentes, popularia numina spernerent. Et vero ob eandem causam primi Christiani Athei habiti fuerunt, ut nos docent Justinus Martyr, Arnobius, Minutius Felix; quod scilicet nec Templa ulla haberent, nec populares Deos colerent. Judaei, *quod unum numen, & sola mente colerent*, ut loquitur Tacitus, inter Pantheistas imperitissime retulit Strabo geographus.

6. Argumentis philologicis accedunt argumenta physica. Ea desumuntur ex ordine, structura, finibus, motibus Universi. Immensa est haec Provincia, latumque differendi campum suppeditat. Nos unum aut alterum hinc desumptum argumentum attingemus: Tyrones enim in Theologia naturali instituendos suscepimus. Primum magna haec Universi machina tot parvis machinulis confecta est, quae ordine admirabili compactae sunt, & conservantur, unumque perfectum, & harmonicum conficiunt, ut nisi sapientissima quaedam, & potentissima causa partes ejus omnes ordinaret, contineret, moveret, proculdubio in chaos abirent confusum, quum nulla machinularum sit ex infinitis, quibus constat Mundus, quae non possit infinitis aliis modis cum aliis colligari, infinitisque aliis modis modificari. Nec responderi juvat, mechanica temperatione virium Universi, aut centripetarum, & centrifugarum, aut aliarum, potuisse tandem aliquando tantam machinationem existere, posseque nunc conservari. Nam primum quum vires istae varias habeant determinationes in variis Universi globis, aperte intelligitur, non suae naturae necessitate mechanica, sed vi & sapientia extrinsecae causae intelligentis haec omnia, & ex perfecta ratione moderantis, coaluisse, & stare. Deinde hujusmodi vires dum in perpetuo aliae cum aliis conflictu sunt, quod est necessarium in motibus circularibus, idest compositis, necesse est earum quantitatem imminui, & directionem paullatim mutari, nisi perpetua manu restauratrice gubernentur, quod saepe agnoscit Newtonus omnium mortalium in his rebus exercitatissimus.

7. Prae-

7. Praeterea ſingulae partes Univerſi ſuis & ipſe partibus ordinatiſſimis conſtant, quarum aliae aliis ſerviunt, ut arte ſumma ita factae,& ordinatae clare videantur. Ex.gr. in machina humana infinitae pene ſunt partes affabre inter ſe contextae, quarum quaelibet ſuum habet finem, & ad quem factam eſſe aperte intelligimus, omnes vero communem unum. Univerſa hominis machina temperata eſt ad vitam humanam efficiendam, & conſervandam: is eſt omnium partium, quibus ea conſtat, communis finis. Itaque omnes ejus partes ita conſtructae, & diſpoſitae ſunt, ut hanc vitam conficere, & conſervare poſſint. Nempe homo vivere nequit niſi anima, quae vitae eſt principium, omnes corporis partes ordinatiſſime moveat. Ut vero motiones iſtae ordinate fiant, neceſſe eſt, ut ſingulae hominis partes ad motus ſuos aptae ſint, atque ita aliae cum aliis contextae, ut motus ſuos aptiſſime continuare poſſint. Jam ita diſpoſitae ſunt, ut nihil aptius, & conſonantius excogitari poſſit. Nerui totam machinae harmoniam, & ſtructuram faciunt, ac continent, iique omnes ex uno fonte, ideſt cerebro, derivantur. Venae, & arteriae, aliaque vaſa ductandis liquoribus per totam machinam aptata ſunt. Singulis prope partibus tributi ſunt muſculi, & fibrae motibus conficiendis conſentanei, veluti totius machinae elateres quidam. Oſſa machinam ſuſtinent ne collabatur. Ne vero motibus officiant non uno continuo corpore continentur, ſed in partes ſecta ſunt, ac ligamentis conjuncta. Oculi, aures, & alia organa ſenſoria excipiendis impreſſionibus rerum externarum facta ſunt idonea. Cor impellendo ſanguini aptum: pulmones aeri excipiendo: ventriculus excipiendis, & concoquendis cibis: Lien & Jecur bili praeparandae, quae imprimis digeſtioni neceſſaria eſt. Tum aptata inteſtina ad excernenda ſuperflua nutritioni. His vero partibus infinitae aliae minores ac minores inſerviunt, ut nulla omnino ſit in corpore humano pars, quae non ad communem vitae finem ſpectet. Ac idem conſtat de omnibus individuis viventibus, brutis, plan-

tis, herbis. Coecus autem sit oportet, qui non videat, totam hanc rem sine cura sapientissimi Numinis fieri non posse. Sed omnino legendi sunt Niewintit, & Derham, qui copiosissime hanc rem explicant.

8. Quibus ex rebus patet quam a tota ratione aberraverint ii, qui aut sibi persuasere imperitissime, aut aliis impudenter persuadere voluerunt, Dei existentiam nullis posse naturae rationibus demonstrari. Imprimis autem ii commemorandi sunt Philosophi (quamquam ego Philosophos non dixerim, quum totam dehonestaverint Philosophiam ineptis argutiolis), qui existentiam Dei demonstrari e rerum natura non posse crediderunt, nisi naturae totius motus aeternus constituatur. AEternus, inquiunt, tantum motus aeternum Motorem demonstrat. Quod quum christiana dogmata vetent dicere, id collegerunt, fide tantum Christiana credi Deum esse, ratione naturae nesciri. Ita totam christianam Philosophiam in fanatismum converterunt. Nisi enim omnibus natura ipsa constet Deum esse, rerumque omnium procurationem habere, quae dicitur *divina doctrina*, nisi iis, qui a Deo accepere, nemini alteri divina haberi potest. Nam eum ne loquutum dicas, quem esse ignoras? Ita effecere ut nec acuti Philosophi, nec boni christiani viderentur. Invaluit haec opinio circa exitum XVI. Saeculi in Patavino Lyceo. Primus illam vulgasse videtur Jacobus Zabarella: mox excepit, ac pervulgavit Berigardus. Ac Zabarellae librum de primo Motore, in quo portentosam illam doctrinam tutatur, pluries editum testificatur Berigardus. Berigardi autem opus de *Circulo Pisano* eruditorum nemini ignotum esse potest. Est qui suspicatur Zabarellae judicium diu ante B. Thomae Aquinati in mentem juveni adhuc venisse. Nam in primo *contra gentes* libro argumento a motu ita Deum esse demonstrat, ut non consectaria modo, sed principia quoque omnia ejus argumenti ab Aristotele excipiat, quem constat ex motu aeterno aeternum Motorem demonstrasse. Ego non affirmaverim, quamquam scio aequo nimius Aristotelis prin-

principia eo in loco Thomam provexisse. Nempe exploratum est, Philosophos istos Peripateticos, quo Christiani essent, & Aristotelii, raro principiis Philosophiae, quam profitebantur, consentanee argumentatos: alioquin adoptato semel Aristotelicae Scholae systemate, & Naturam cum Deo miscere debebant, & sempiternum mundum constituere, & mentes humanas vires corporis minime ab illo separabiles, & naturae fatum, ac similia, quae adeo cum tota Aristotelis doctrina sunt connexa, ut perturbari illam funditus necesse sit, ubi haec rescindi velint. Itaque qui Aristoteli adhaesere tenacius, & Mundum cum Deo perturbarunt, velut David a divinando, forte etiam Abaelardus, & semper Mundum fuisse opinati sunt, ut Caesalpinus, & animas esse debere corporeas ex Aristotelis systemate, ut Pomponatius, Cremoninus, Zabarella idem, aliique *Alexandreorum*, ut dicebantur, quod in eo Alexandrum Aphrodiseum sectarentur: & fatum in natura agnoverunt, ut plures alii, quorum ego nomini parcendum nunc puto.

AP-

APPENDIX

AD CAPUT SUPERIUS

In qua de Dei natura uberius differitur.

§. 1. NIhil est ex quo conjicere non liceat esse Deum. Nam seu Nationum mirificum hac in re consensum animadvertamus, intelligimus vocem quandam naturae esse, quae non fallitur: seu intueamur motiones mundanas, earumque ordinem constantissimum, & statim se nobis offert, aeternus quidam sapientissimae mentis motor: seu perpendamus rerum generationes, vegetationes, sensum, mentem, & persentiscimus, fieri non posse, quin sit prima quaedam causa, quae vim, animam, mentem Universi partibus largiatur: seu tandem singularum rerum prorsus mirabilem structuram, ac infinitarum numero partium ordines finesque contemplemur, deprehendimus aperte suprema cujusdem mentis providentia & consilio esse omnia conformata. Praeclare ergo Tertullianus, (*lib.* 1. *contra Marcionem cap.* 1.) *habet*, inquit *Deus testimonia totum hoc quod sumus, & in quo sumus*. Sed haec argumenta quae in superiori capite velut in transitu indigitata sunt, accuratius uberiusque sunt hic pertractanda (*a*).

Consensus omnium gentium Deum esse demonstrat.

§. 2. AC quod spectat ad primum, praeclare illud exhibuit Cudworthus cap. IV. Syste-

---

(a) *Vide Sylvanum Regis Usage de la Rayson & de la foy lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 7., *Petavium de Deo*, *Cudvvortum cap.* IV, *System. Intellect.*, *Samuelem Clarkium in opere de existentia & attributis Dei*, *Derham in Theologia physica*, *Nievventitium de existentia & attribut. Dei &c. Jaquelotium &c.*

ſtematis intellectualis. Hoc autem argumentum eſt hujuſmodi. Omnes gentes ab hominum memoria aliquem eſſe rerum omnium opificem ac patrem, & olim conſtantiſſime tenuerunt, & nunc tenent. Ejus conſenſionis teſtes ſunt apud Veteres Plato (*a*) Ariſtoteles (*b*) Cicero (*c*) Diodorus Siculus (*d*) Seneca (*e*) Sextus Empyricus (*f*) Dio Chriſoſtomus (*g*). Quod pertinet ad praeſentes nationes, teſtatiſſimum id faciunt ii omnes, qui de praeſenti rerum humanarum ſtatu ſcripſerunt, teſtes magna ex parte oculati & docti. Quoniam igitur omnibus locis, atque omnibus temporibus ſupremum aliquod in natura numen creditum eſt, id habeat cauſam univerſalem neceſſe eſt: quae non poteſt eſſe alia, niſi aut primi alicujus hominis traditio, aut manifeſta naturae vox. *Nam nemo omnes: omnes neminem: ſinguli ſingulos fallunt*, inquit eleganter Seneca. Itaque hoc argumentum non eſt, quemadmodum cenſent Parckerus, & Baelius, contemnendum. Nam ſeu dicamus ex uno communi fonte eam doctrinam derivatam eſſe, ideſt a primo quodam generis humani parente & propagatore, & eſt argumentum certiſſimum, coepiſſe aliquando homines, ac proinde originem hunc Mundum habere, quod eſſe nequit, niſi a potentiſſima aliqua & intelligentiſſima cauſa. Seu dicamus depromptam eam eſſe ex aſpectu Mundi, & argumentum idem eſt perſpicuum, Deum eſſe: quod enim clare & evidenter omnibus videtur, non poteſt id non eſſe verum. Quoniam ergo tam longe lateque diffuſae conſenſionis aequae patens cauſa ſit, neceſſe eſt; nec alia eſſe poſſit prae-

(a) *De legib. lib.* x.
(b) *De Coelo lib.* 1. *cap.* 3.
(c) *Lib.* 1. *de Nat. Deor.*
(d) *Lib.* 12.
(e) *Epiſt.* 117.
(f) *In lib.* 8. *adverſus Mathematicos.*
(g) *Orat.* 12.

praeter eas, quas recensuimus; earum vero altera posita, Deum esse necessario conficitur; Deum ergo esse perspicuum est.

§. 3. Duo adversus hoc argumentum post Ciceronem (*a*) opponunt recentes quoque Athei, aut potius qui stulte Athei videri volunt. Primum, plurimas fuisse apud veteres, plurimas quoque esse hodie nationes, quae in maxima Dei ignoratione aut vixerunt, aut etiamnum vivunt. Atheos appellat Strabo Geographus AEthiopes quosdam, Callaicos Hispanjae populos, & antiquos Seres. Confidentius Eusebius Caesariensis in prioribus Praeparationis Evangelicae libris contendit, praeter Solem, Lunam, Astra, homines, aliasque naturae corporeae partes, nullum praeterea aliud numen gentes ad unam omnes ante natum Christum agnovisse, Hebraeis exceptis. Accedit eodem, quod vetustae ferme omnes gentes plura numina aequalia coluerint, ut si superius argumentum quidquam valet, conficiantur etiam plures esse Deos. Jam nostris temporibus, Caffri Incolae capitis bonae spei, & Huttentotti, populi quidam Borni, Canadensium plerique, atque omnes ad unum ferini Americani, Deos ignorant, quod ipse agnoscit eruditus Huetius (*b*): qui praeterea quum in demonstratione Evangelica omnes Deos Deasque quacumque patet Tellus ex Mose & Sephora expressos fuisse demonstrare nititur, eadem opera humanam esse & callidam imposturam Deorum opinionem ostendit (*c*). Americus Vespuccius de Americanis quibusdam sic scripsit, *exleges sunt, ab jure extorres, templa nec habent, minusque idola colunt.* (*d*) Georgius Hornius de Americanis quibusdam hor-

---

(a) *Lib.* 1. *de Nat. Deor.*

(b) *Lib.* 2. *quaest. Alnetanarum cap.* 1.

(c) *Apud Rainaldum in Annalib. Ecclesiast. ad annum* 1510.

(d) *In Hist. Universali pag.* 462. *edit.* 1666. *Lugduno Batanae.*

horrenda haec habet. *In Valle Nova, quae Popajanam adsita est, capiunt hostium suorum foeminas, & prolis causa domi alunt, quam vix editam devorant . . . . . Haec jam exempla omnem barbariem exhauserunt. Tamen restant alii juxta Ilheos in Brasilia, quos tum describam, ubi supra immanitatem vox reperta fuerit. Hi cum Aymuris bellum gerunt. Praegnantium ventres aperiunt, ac immaturos foetus extractos, statim spectantibus parentibus semicrudos & semivivos deglutiunt*. Hos Deum vel suspicari censebimus?

§. 4. Alterum, quod eidem argumento reponunt est, quod multi fuerunt Philosophi, non in Graecia modo, & in Latio, sed inter ipsos Christianos, tum & inter Muhammedanos, qui Atheismum professi sunt, quorum historiam collegerunt Samuel Parckerus disput. 1. de Deo, Buddeus cap. 1. de Atheismo & superstione, & recentissime Reimannus *in historia Atheismi*. Hinc concludunt, verum non esse principium illud, quo tota superior argumentatio nitebatur, consensione omnium gentium, Deum esse, firmari. Addunt, notitiam Dei proficisci potuisse, aut ab astutis legislatoribus, quo in obsequio populos continerent; aut ex timore phaenomenorum aeris. Ita Horatius (a),

Parcus Deorum cultor & infrequens,
Insanientis dum sapientiae
Consultus erro, nunc retrorsum,
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos: namque Diespiter
Igne corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Et Petronius Arbitrer in Satyrico,

Primus in Orbe Deos fecit timor, ardua Coelo
Fulmina quum caderent . . . . .

Quid, quod Johannes Baptista Vicus in Scientia nova pri-

(a) *Lib. 1. Ode 34.*

primam in gentibus Dei notionem e tonitru natam opinatur?

§. 5. His autem, quae partim ſeveriori Philoſopho indigna ſunt, partim manifeſto falſa, binis ferme verbis reſponderi poteſt: ſed nos paullo longiores erimus, quo tota ea res luculentius explicetur. Ac primum, quod ſpectat ad nationes Atheas, ſeu ad Atheos *negativos*, ut vocant, nullis certis argumentis demonſtrari poteſt, eos unquam extitiſſe, aut nunc exiſtere. Nam quae referuntur de Veteribus, partim incerta Auctoribus ipſis habentur, quippe qui iis Hiſtoricorum locutionibus utuntur, quas illi adhibent in rebus dubiis, *dicitur*, *fertur*, *fama eſt* (*a*): partim ex praejudicio originem habuerunt. Hiſtorici nempe Graeci & Latini dum Africanas aut Aſianas quaſdam nationes inviſerent, nec templa, nec idola, nec immenſum externarum ceremoniarum apparatum habere animadverterent, quippe quae antiquo more ſub dio & nude Deo ſacrificarent, quemadmodum de vetuſtis Parthis retulit Herodotus, in eam venerunt ſuſpicionem, nullos ab iis Deos coli. Aſſueti enim religioni omnimoda ſuperſtitione onuſtae, vix ſibi perſuadere poterant, gentes illas ſimpliciores, quaeque fortaſſis *ex naturae formula* Deum adorabant, quod in Latinis deſiderabat Varro (*b*), ullos habere Deos. Quid quod iidem Hiſtorici idem fecerunt cum Judaeis & Chriſtianis? Nam Strabo idem rotunde ſcribit (*c*), Judaeos rerum univerſitatem Deum agnoſcere, qua re nihil inſcitius ſcribi potuit: Juvenalis Coelum & nubes (*d*): Primos Chriſtianos Atheos vocabant Ethnici, eandem ſcilicet ob rationem, id quod diſcimus ex Juſtino, Tertulliano, Minutio Feli-

ce,

(a) *Strabo lib. 3: Geog.* Ενια δέ τὺς Καλλάικους ἀθέυς φάσι *c. de Callaicis quidam perhibent eſſe Atheos.*
(b) *Apud Aug. de Civit.*
(c) *In Geograph. lib.* XVI.
(d) *Juvenalis Vide & Maxi.*

ce, Arnobio in suis Apologeticis adversus Gentes. Quod si tam turpiter hallucinati sunt in earum gentium religione describenda, quibuscum familiariter versabantur, accuratiores esse non potuere in earum enarranda, quas vix nomine tenus inaudiverant.

§. 6. De recentibus nationibus idem dictum volo. Ac vero nemo hodie dubitat, veteres mercatores, aut ignoratione morum earum gentium, de quibus scribunt, aut ut praetium suis itinerariis captarent, portentosas hujusmodi fabellas evulgasse, quas avide, novitatis amore ut fit, caeteri deinceps Scriptores arripuere. Enim vero Cafri, quos primi Viatores Atheos fecere, magna ex parte sunt idolatrae, non parva etiam Muhammedani (*a*). Huttentotti, qui partem occidentalem capitis bonae spei incolunt, & supremum Deum agnoscunt, & minores alios habent, ut testificatur Andreas Kolbi in historia ejus nationis, in qua per plures annos familiariter est commoratus. Quinimmo gens nulla ex hominum memoria aliarum gentium commercio erudita, binas tenacissime traditiones retinet, Adamitici peccati, & Diluvii; ut agnoscere possimus ex uno omnes stipite nationes profectas, originemque habere hominum genus, nec nisi divinam. Jam idem constat de Insulis omnibus, quae per Eoum Oceanum disseminatae sunt: scilicet idolatrae sunt: falsas habent Religiones: sed habent tamen. Ac quod potissimum est, inter tantam Deorum turbam, supremam mentem mundi opificem agnoscunt, quamquam cultum, qui illi tantum debetur, partiuntur in plures. Nec aliud constat de Americanis ipsis efferationibus, in quibus nec potentissimae mundi causae notio penitus deleta est, & justi, ac honesti principia quaenam inesse scimus (*b*). Moribus quidem haec omnia mirifice depravata sunt: sed sunt

(a) *Andreas Kolbi in descript. capitis bonae spei.*

(b) *Vide descriptionem Ludovicianae voyages au Nort tom.* 5.

ſunt tamen. Quinimo virtutes quaſdam exercent tanto inter nos minus notas, quanto cultiores. Id quod quum ex aliis multis, tum nuper intellexi ex ea hiſtoria, quae de tentamine Freti Hudſoni ſcripſit Ellis. (*a*) Quid quod hiſtoriae creationis Mundi, peccati Adamitici, Caini, diluvii, aliarumque, ita ut habemus in libris Hebraicis, meminere (*b*).

§. 7. Quod ſi tantiſper concedamus, ex efferatis quibuſdam parentibus progeniem alicubi natam efferatiorem, religionis & juris negligentem, id efficere nullo modo poteſt, ut nullum habeat pondus prior noſtra ratio, niſi adeo ſtupidi ſimus, ut paucorum feritatem communi caeterorum hominum ſenſui praejudicium facere poſſe putemus. Nam quod de moribus quorundam populorum quidam juxta ac Hornius retulerunt, id partim declamatorio more exornatum eſt, partim impar eſt ad rem, de qua agunt, adſtruendam: de opinione enim hic diſſerimus, non de moribus: alioquin in cultiſſimis quoque Regionibus, in quibus & pietas eſt & religio, ac de utraque ingentia perpetuo cuduntur volumina, ſimilia flagitia plurima audiuntur. Quid, queſo, Andropophagi a vetuſtis Romanis diſtare putabimus? Niſi fortaſſe hoc, quod illi manibus & dentibus hoſtes dilaceraverint, hi ferro, & igne vaſtaverint, tanto ferociores, quanto non ſingulos ſinguli, ſed totas nationes ſtirpitus ſubverterunt. Unus Cajus Julius Caeſar exemplo ſit, qui in bello Gallico plus quam decem miriades interfecit, totidemque venundedit mancipia, quod ſubiratus animadvertit Plinius (*c*). Mitto autem hoc in loco ſingularem Euſebii opinionem: in ea enim, niſi plebem ſpectet, manifeſte fallus eſt. Nam Patrem *hominumque Divumque*, eumque *totum animum*, *totum animi*, ut loquitur Plinius, praeterea incorporeum & immor-

---

(a) *Henricus Ellis.*
(b) *Vide voyages au Nort. tom.* 5. *Relation de Miſſipi.*
(c) *Lib.* VII. *cap.* 25. *Baelius in Diction. Art. Caeſar.*

mortalem, omnes, quacumque Graecorum, & Latinorum imperium patuit, gentes agnoverunt, agnoscuntque hodie Persae, Indi, Sinenses, Japonenses. Non repugno admixta cum hac notione, quae nequeunt non eam corrumpere, totamque Dei naturam evertere. At si semel constituamus inter Atheos eos referre, qui nec plene, nec ut Dei perfectissimam naturam decet, de Deo opinantur, aut loquuntur, quum sit suprema illa natura incomprehensibilis, *ignoreturque melius, quam sciatur*, ut Augustinus loquitur, nimium ac stulte Atheorum historiam augebimus. Quamquam est id causae Atheorum alienum. Non enim hoc in loco quaerimus, quam recte homines de Deo sentiant, sed sentiant quidquam, nec ne. Quum postremum hoc constet inter omnes, idque aut natura, ut diximus, duce, aut primi alicujus institutione; invictum est argumentum, cur Deum esse credamus.

§. 8. Jam illud perridiculum est & ineptissimum, ex astutia Legislatorum, aut aeris phaenomenis, primum inter homines Dei notionem informatam. Id enim si esset, vetustissimae nationes ad unam omnes sine religione fuissent, eoque magis, quo vetustiores. Quum nunc contra, nationes omnes, quo primis mundi cunabulis viciniores, eo magis religiosae fuisse comperiantur; quod ii ignorare possunt, qui in antiqua historia omnino sunt hospites. Prima gentium omnium memorata historicis aetas Deorum perhibetur, imperio civili, ac Legislatoribus omnibus antiquior. Nulla natio AEgyptiis & Chaldaeis vetustior habetur, nec ulla religiosior, seu potius superstitiosior. Ac in reliquiis veterum gentium historiae nihil religione antiquius occurrit. Livius perspecte: *datur haec venia antiquitati, ut miscendo humana divinis, primordia urbium augustiora faciat*: nam nulla gens in societatem sine Deo & religione coaluit, nullaque non ab aliquo Deo non modo sui tutelari, sed parente & fundatore auspicata est. Quamquam quae exempla suspicionis suae proferunt Athei nostri? Licurgi puto, Minois, Numae: quibus

 ta-

tamen omnibus antiquiores ſunt poetae Theologi, Orphaeus, Linus, Homerus, Heſiodus, qui Theogonias ſcripſere. Prudenter igitur, non mendaciter, Legislatores egerunt, qui religione uſi ſunt pro fulcro Reipublicae: quandoquidem nullum eſſe poteſt majus ut affectuum frenum, ita ſocietatis vinculum, quam religio. Quod autem ajunt de aëris phaenomenis, iiſdem argumentis refellitur: nam nullum tempus conſtituere nobis poſſunt, quo inter homines ex tonitru Dei notio ſit excitata. Quamquam ne fieri quidem potuiſſet, ut omnes, quacumque patet Tellus, ex tonitru in unam eandemque notionem venirent, niſi informatam animo quamcumque Dei notitiam haberent. Accedit, quod ſi commentitia tantum haec notio fuiſſet, vix potuiſſet eſſe diuturna: *commenta enim delet dies*, *veritatem confirmat.* Similis fuiſſet ranuncularum Deo, quod eſt in AEſopicis fabellis. Sed demus (videant quam liberaliter agamus) barbaros homines tonitru excitatos fuiſſe, ut Deum imaginarentur quemdam potentiſſimum naturae rerum praeeſſe, quid Atheorum cauſae accedet? Non plus, quam ſi dicamus, homines ex mundi aſpectu duci ad Deum intelligendum & contemplandum. In quo ſi omnes conſenſerunt, argumentum eſt veri.

§. 9. Veniamus ad Atheos ſecundi generis, ideſt theoreticos, ſaltem Scepticos, qui quum in religione nati & educati eſſent, gigantum in morem, in eo colluctati diu eſſe videntur, ut ex animo extirparent pietatem, quam in eo impreſſerat natura ipſa: nam fuiſſe hujuſmodi aliquos, aut nunc etiam eſſe, ſaltem, ut dixi, Scepticos, non negamus. Principio pauciores hujuſmodi ſunt, quam eſſe feruntur. Nam Graecorum ii Philoſophi, qui populares Deos contemſerunt, aut omnes, aut aliquos, Athei habiti ſunt, quamquam de ſupremo Mundi opifice nihil dubitarent, veluti Anaxagoras, Socrates, Protagoras, Ariſtoteles, Evehemerus, quemadmodum praeclarè obſervat Clemens Alexandrinus. Tu ne Anaxagoram, qui diſerte mundum a perfectiſſima mente fabricatum docuit, in-

ter Atheos referes, quod Solem ex Deorum Canone abraserit? Evehemerum, quod Deorum Graeciae popularium ortum, & sepulchra indicaverit? Sed ne Democriticos quidem & Epicureos inter manifestarios Atheos retulerim, etsi minus recte de Deo senserint, cui mundi procurationem abstulerunt. Nam aliud est, ut dixi, non rectas de Deo habere sententias, aliud funditus auferre. Tota certe vetus historia agnitos a Democrito & Epicuro Deos perhibet, ut conjecturae potius illae sint Ciceronis & Plutarchi, voce illis Deos positos, re sublatos, quod populi judicium vererentur. Quid, quod Epicurei (tanta est naturae vis!) tantum abest ut religionem omnem contemnerent, ut potius *omnia sigilla venerarentur* (a), quod tradit Cicero in primo de Natura Deorum. Ii ipsi, qui magis impii inter Graecos habiti sunt, quum quid adversi accideret, aut aetas ingravesceret, tum tandem Deum agnoscebant, quod notatum Platoni. Praeclarum est quod narrat Laertius in Bione. Hic a Theodoro Atheo institutus erat. Quum autem in malam valetudinem incidisset non solum palinodiam recinit, sed nullam superstitionem adspernatus est. Idem dictum volo de iis, qui inter Christianos, Muhammedanos, Sinenses, Athei recensentur. Scilicet plerique, qui fortasse ex naturali tantum ratione religionem metieabantur, externasque ceremonias negligebant; a viris minus perspicacibus facilè impositum est. Plerique vero alii affectibus subagitati effecere, ut rerum scriptores ex animo magis eorum, idest ex affectibus, quam ex mente & ratione de eorum religione censerent. Qui supersunt, quos nihil defendat, vereor ut sibi ex animo persuaserint, nullum esse Deum: mihi enim sic videtur, hanc notionem deleri ex animo non posse, nisi tota extirpata ratione.

(a) *Locus Tullii est*: novi ego Epicureos omnia sigilla venerantes. Venerantes *autem cum Manutio lego*, *non* numerantes, *ut vulgari codices habent*.

§. 10. Deinde demus fuisse pauculos, quantula ii pars sunt generis humani, ut consensionem omnium hominum, omniumque temporum, nec plebis modo, sed eruditissimorum & doctissimorum, in dubium revocare possint? Praesertim quum isti, quod Baconus animadvertit, ex eorum fere sint numero, qui vix primis labiis sublimes disciplinas degustaverunt. Preterquamquod ipsis caeteri omnes credere debemus, ut ab ea persuasione dimoveamur, an eorum rationibus adduci? Primum indicium esset magnae stoliditatis, paucorum auctoritatem, auctoritati omnium, aut doctiorum, aut (agam liberaliter) aequae doctorum, praeferre. Rationes vero, quas effutire solent, omnes ex brevitate mentis humanae proficiscuntur, suntque partim deridiculae, partim paralogismi.

§. 11. Ac vero huc omnes Atheorum conclusiunculae, quas copiose Cudworthus retulit, redeunt: Primum quod quaedam de natura divina praedicentur, quae in eadem re non videntur posse componi, ut esse eum immutabilem & liberum, immensum, nec extensum ac divisibilem, & quae sunt ejusdem generis. Deinde quod intelligi non possit, unde sint tot mala, si Deus sit: nam quum sit ille omniscius, omnipotens, optimus, qui sciat, possit, & velit mala auferre, videtur aut ille non esse, ubi haec sunt, aut nullam rerum humanarum habere procurationem. Tandem quum Deus sit immensus, materiam omnem permeet, necesse est. Est autem totus actio, & quidem ut necessario existens, ita necessaria actio; totum ergo mundum necessario pervadit. Ita fit ut mundus tandem sit Deus, ex immenso corpore, immensaque mente conflatus. Huc, inquam, Atheorum omnes argutatiunculae conferri possunt, saltem praecipuae. Nam pleraeque aliae, quas Cudworthus protulit, vix sunt dignae anicularum lucubratione.

§. 12. Sed haec talia sunt, ut perspicuum sit, ex defectu adaequatarum Dei, finiumque universi idearum nasci omnia, atque idcirco adversus perspicuas rationes nul-

nullum habere pondus. Nam tum demum haec, quae ego *negativa argumenta* vocare soleo, locum habere possent, quum nullae rationes suppeterent, quibus Dei natura adstruitur. Nunc autem quum tot adsint, eaeque clarissimae, ut mox ostendemus, turpe est ex iis, quae non intelligimus, ea velle oppugnare, quae sunt manifesta. Quamquam ne pugnare quidem illa videntur, quae isti opponunt, si accurata ratione perpendantur. Nam, ut id paucis demonstrem, non video quid repugnet, naturam *immutabilem* esse, simul tamen & *liberam*: scilicet non mihi videntur hujusmodi homines justam libertatis notionem sibi informasse. Mihi potentia, quae ratione regitur, tanto videtur liberior, quanto minus errori, haesitationi, ac propterea mutationi obnoxia. Atque in hoc Deum liberrimum esse dico. Non ille externo fato subjicitur: nec aut praejudicatis opinionibus, aut mentis brevitate & imbecillitate, aut affectibus transversum agitur, ut voluntates suas emendare cogatur. Sui juris est: a ratione tantum sua movetur. Eadem illa semper: idem ille semper. Itaque immutabilis simul & liberrimus. Nam si quidquam prima illa Atheorum conclusio valet, videant quo prorepent: efficitur enim hominum stultiores, quippe qui saepius consilia mutant, magis etiam esse liberos, minus sapientes, quorum hoc proprium constituit Seneca, *idem semper velle, idem nolle*. Sed in eo sunt perridiculi, quod de natura humana, fortassis etiam sua, caetera metiri student.

§. 13. Eodem modo, non pugnat, omniscium esse Deum, omnipotentem, optimum, esse simul & mala, quae dicuntur. Nam haec, quae, ut dixi, dicuntur mala, ex nostri sensu & utilitate talia aestimantur, non ex finium universi ratione; nec pugnare cum Dei bonitate possunt, nisi si eadem opera dicamus, totam rerum universitatem unius hominis ergo, quae nostra est arrogantia, adornatam esse. Quid si haec, quae vocantur mala, vero hominis fini consentanea sint? Quid si divinae sapientiae regulae exigebant, ut haec essent? etiam tum cum Dei bonitate pugnabunt? Nam mala,

quae *moralia* appellantur, ut ne essent, Deus aut non potest, aut non debet, quemadmodum inferius explicaturi sumus. Ut vero ne essent mala physica, quae moralium sunt emendationes, ipsa Dei prohibet bonitas, ac in genus humanum benevolentia. Sed tota haec res paulo post disputabitur.

§. 14. Jam illud ineptissimum est, incorpoream rem non posse esse immensam simul & indivisibilem, quum nobiliores Philosophi nos doceant, spatium vacuum & immensum esse, & simplex atque indivisibile. Sed qui, inquiunt, immensus Deus & inextensus? Nempe quia totus mens, in qua nihil coagmentatum est & duplex. Quod autem pervadit Deus omnia, seu potius continet, qua ratione παντοκράτορα illum appellamus, id efficere nequit, ut sit materiae & mundi vis genitalis, & anima. Primum non est ille extensus corporum instar, ut misceri & penetrari, ac unum cum corporibus efficere sit necesse. Plurima suppetunt subtilium corporum exempla, quae quum crassiora permeent, impermixtam tamen ac constantem naturam suam retinent, quemadmodum lux, ignis, aether, quibus exemplis passim veteres Theologi utuntur. Ac sunt ista non omni ex parte rei nostrae aptata: sed sunt tamen talia, ex quibus facile licet conjicere, nihil pugnare incorpoream naturam, quaeque nullam *formalem*, ut ajunt, extensionem habet, per omnia liberrime penetrare, nec interim unam cum illis rem ac substantiam efficere. Illud vero, quod postremo addunt, totum esse mentem & actionem Deum, ex quo conficere sibi videntur, esse eum necessariam mundi mentem & actionem, totum est pessime conclusum. Nempe tota est quidem Dei natura mens, tota actio, ac necessario mens & actio: sed se ac natura sua ea mens & actio terminatur. Scilicet non ex se illa effluit, ut quemadmodum necessario mens est & actio, sit etiam necessaria actio & mens mundi. Quum enim sit in se perfectissima, nulla nec extrinseca necessitate, nec intrinseca indigentia in externa fertur. Quocirca quod extrin-

secus

ſecus agit, id liberrime agit: voluntatis eſt & bonitatis, non naturae ipſius neceſſitatis.

Dei Exiſtentia argumentis phyſicis demonſtratur.

§. 15. Accedamus nunc ad argumenta alterius generis, quae ſcilicet rerum Natura ſuppeditat. Manifeſtum exiſtentiae Dei argumentum ſuppeditant rerum mundanarum ordo, pulchritudo, fines. Adhibent hoc argumentum elegantiſſime Veteres juxta & novelli Philoſophi. Cicero Lib. II. de Nat. Deorum Cap. V. Cleantem inducit Stoicum obſervantem *aequalitatem motus, converſionem Coeli, Solis, Lunae, Syderumque omnium diſtinctionem, varietatem, pulchritudinem, ordinem, quarum rerum aſpectus ipſe ſatis indicaret, non eſſe ea fortuita. Ut ſi quis in domum aliquam, aut in gymnaſium, aut forum venerit, quum videat omnium rerum rationem, modum, diſciplinam, non poſſit ea ſine cauſa fieri judicare, ſed eſſe aliquem intelligat, qui praeſit, & cui pareatur: multo magis in tantis motionibus, tantiſque viciſſitudinibus tam multarum rerum, atque tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam immenſa & infinita vetuſtas mentita ſit, ſtatuat neceſſe eſt, ab aliqua Mente, tantos naturae motus gubernari*. Idem etiam argumentum Boetius in tertio de Conſolatione, proſa 12. ſic conformat: *Mundus hic ex tam diverſis contrariiſque partibus in tantam formam minime conveniſſet, niſi unus eſſet, qui tam diverſa conjungeret: conjuncta vero naturarum ipſa diverſitas invicem diſcors diſſociaret, atque divelleret, niſi eſſet unus, qui quod nexuit, contineret*.

§. 16. B. quoque Thomas in pr. lib. contra Gentiles ex Averroe, acutiſſimo Arabum Metaphyſico, paucis, atque preſſius idem argumentum concludit: *Impoſſibile eſt aliqua contraria & diſſonantia in unum ordinem concordare ſemper vel pluries, niſi alicujus guberna-*

 tione

tione, ex qua omnibus & singulis tribuitur, ut ad certum finem tendant: sed in mundo videmus res naturarum diversarum in unum ordinem concordare, non ut raro & a casu, sed ut semper, vel in majori parte; oportet ergo esse aliquod, cujus providentia mundus gubernetur, & hoc dicimus Deum. Addit etiam idem perspicacissimus Theologus, nullas res esse, quae cum pluribus modis esse possint, ut hoc modo potius, quam alio existant, suapte natura determinare se posse, sed indigere causa determinante: at distantia globorum coelestium, ut alia taceamus, esse potest infinite varia, ut patet: ergo ut haec potius sit, quam alia, causa indiget determinante, & conservante. Cujus argumenti, simile protulit Isaacus Newtonus in Optica ad quaest. 13. pag. 345. *Nam dum*, inquit, *Cometae moventur in orbibus valde eccentricis undique, & quoquo modo versum in omnes partes Coeli, utique nullo modo fieri potuit, ut caeco fato tribuendum sit, quod Planetae in orbibus concentricis motu consimili ferantur omnes. Tam miram universitatem in Planetarum systemate, necessario fatendum est, intelligentia & consilio fuisse effectam*. Quae doctrina confirmari potest ex altera ejusdem Philosophi (a). *Planetarum densitates esse reciproce, ut distantias Planetarum a Sole ductas in radices diametrorum apparentium. Densiores igitur sunt Planetae, coeteris paribus, qui sunt Soli propriores, Iupiter Saturno, & Terra Jovi; diversis utique distantiis a Sole collocandi erant Planetae, ut quilibet pro gradu densitatis calore Solis majori vel minori frueretur. Aqua nostra, si Terra locaretur in Orbe Saturni, rigesceret, si in orbe Mercurii in vapores statim abiret. Nam lux Solis, cui calor proportionalis est, septuplo densior est in orbe Mercurii, quam apud nos: & Thermometro expertus sum, quod septuplo Solis aestivi calore aqua ebullit. Dubium vero non est, quin materia Mercurii ad calorem accommodetur, & propterea densior sit*

(a) *Nevvtonus Lib. III. Princip. prop. 8. coroll. 3. 4.*

sit ac nostra ; quum materia nonnisi densior ad operationes naturales obeundas majorem calorem requirat. Quis non intelligat totum hoc sapientia & ratione factum ? Neque enim constantissima haec proportio sine ulla ratione directiva, solis mechanicis legibus, obtineri potuit.

§. 17. Sed contemplemur paulo vicinius rerum naturalium fines, qui aperte praedicant Deum omnia gubernantem. In tota Natura tam mira est rerum series, quarum aliae aliis nexae mutuo inter se officia reciprocant, ut hoc solum ostendat perspicue, cura supremae alicujus Mentis haec omnia esse architectata, & stare. Si quis attento oculo Plantarum structuram intueatur, atque infinitarum partium, quibus illae constant, non solum mirabilem nexum, verum etiam officia & fines, quae illae constantissime retinent, ut vasa, quibus nutriuntur, quibus succus nutritivus praeparatur, quibus effingitur ac formatur, ut erumpat aut in frondes, aut in fructus, quibus idem succus redit ad radices, & quasi, ut in animante sanguis, circulum absolvit : tum vero structuram & fines partium animalium, quum omnium, tum praesertim hominis, ut nulla sit ex tot, tamque diversis particulis, quae fini suo non bene respondeat; is aut truncus sit, aut praestantissimam Mentem haec omnia facere, movere, regere intelligat necesse est. Unam si oculi humani architectationem introspiciamus, tunicas, earumque figuram, humores, reticulum, nervum opticum, musculos multiplices ; tum munimenta exteriora, supercilia, palpebras, omnia ad id conformata, ut externarum rerum imagines reflexione, & refractione luminis in oculi fundo depingantur, non possumus actionem Naturae intelligentissimae, quae haec omnia fabricetur, non videre.

§. 18. Idem vero & in caeteris humani corporis partibus animadvertere possumus. Corporis nostri finis vita : ea nec sine partium integritate, nec sine motu constare nobis potest. Ac partes quidem motu continuo atteruntur & debilitantur. Iis reparandis & consolidandis cibus & potus necessaria sunt. Hinc gignuntur

tur ſanguis, lympha, humores, quibus corpus nutritur & viget. Jam quot erant neceſſaria, ut & cibum primum nobis parare poſſemus; deinde concerpere & incidere; tum molere, & ita deglutire, ut ſimul reſpiratio non impediretur? Ad haec, concoquere atque per totum corpus diſſeminare? Excernendae hinc erant particulae ſingulis corporis humani membris aut nutriendis, aut movendis. Pars nutritioni inepta ſequeſtranda, ac emittenda extrinſecus. Praeterea niſi extrinſecus quoque adjumentum motui ſanguinis, ciborum concoctioni, vitae denique arceſſeretur, brevi tota haec moles velut ſoffocata concideret. Itaque in auxilium adſcitus aer, qui pulmones pervaderet, quique vi ſua elaſtica non corpus modo ſubſtentaret, ſed partium ſingularum officium adjuvaret, ac vitam ipſam vitalem efficeret. Inde oculi circumſpectandis ſingulis, brachia corripiendis alimentis, canini dentes diſcerpendis, molares contundendis, lingua volvendis, exophagus deglutiendis, ventriculus concoquendis, apta. Exophagi autem & ventriculi ſtructura quam varia & mirabilis? Quam mirabiles fibrarum ordines, qui velut elateres alii alios ſuſtinent ac juvant? Quot his partibus varie commovendis conformati muſculi? Tum vaſa ductando per corpus ſanguini, alia lymphatica humectando; ac in primis vaſorum hujuſmodi valvulae, ne pondere deorſum decidat. Jam cor impellendo: Cordis autem mira prorſus fabrica. Quot enim fibrarum ordinibus inſtructum, quo contrahi, aut diſtendi poſſet? Arteriae diſſeminando, venae revehendo. Quis paucis poſſit comprehendere omnes partes, quibus vita efficitur & continetur? Quis glandularum uſus & utilitates? Quis pulmonum? Quis praeterea membranarum, cartilaginum, oſſium? Sed una nervorum propagatio ac contextura omnem mentem humanam excedit. Haec magnis voluminibus explicata ſunt. Eſt vero quiſquam qui haec omnia, quorum unus finis, vita, cui illa conformata, & ad quam ſpectant, nullo ullius Mentis artificio conformata fateri audeat? Mirifice haec illuſtrat

Nie-

Nieventitius in Opere praeclaro *de Existentia & Attributis Dei* part. 1.

§. 19. Duo opponunt adversus hoc argumentum profani. Primum aeternum esse Mundum, nunquam ortum, nunquam interiturum: quod nos argumentum in primo Capite occupavimus, ut necesse non sit quidquam ei rei hoc in loco addere. Alterum casu quodam haec omnia facta esse, dum atomi aliae aliis occurrerent, sicque implicarentur, quae Epicureorum fuit insania. Mundus, inquiunt, mechanicis legibus regitur. Haec sunt *faedera naturai* Democriti, quae repetit Lucretius. Ex iis legibus ita omnia possunt provenire connexa & structa, ut videantur ratione & consilio facta, praesertim, quum insita sit toti materiae natura quaedam activa, *natura gubernans*, ut idem vocat Lucretius. Materiae igitur particulae *natura* illa *genitrice* agitante infinitis modis necti & copulari potuere, quibus hic profecto, quo nunc stat, mundus comprehendebatur. Quid ergo mirum si tandem aliquando emersit? Ut ecce (nam hoc exemplo utitur recens quidam impiae causae patronus) (*a*) in possibilibus est Homeri Iliada ex fortuito literarum jactu tandem aliquando prodire: in infinita certe literarum coagmentatione ea inest. Quod autem possibile est, mirum non est, si aliquando ex possibilium numero quasi enatet.

§. 20. Sed nihil unquam minus considerate dictum fuit. Scilicet haec est profani generis ars, qua teguntur, paucis ad vulgi captum res maximas non subvertere, sed falso lumine velle opprimere. In eoque ii faciunt astute ac malitiose. Est enim haec hominis natura, ut subtili & longa rerum maximarum meditatione defatigetur: facili ac brevi, ad sensum & imaginationem accommodata oratione capiatur. Hinc quae acri rationis indagine indigent, primum velut ardua prae-

(a) *Auctor Libri pensées Philosophiques pag. 66.*

praetereunt, mox contemnunt, tandem esse pernegant, parabili, & in medio, ut inquiunt, omnibus posita scientia contenti. Itaque hoc quale sit videamus. Atomi, inquiunt, infinitae numero ex infinito tempore possibiles omnes pertentarunt coagmentationes. Demus haec tantisper: liberaliter enim agere mihi constitutum est. In infinitis, pergunt, atomorum machinationibus praesens mundi ordo inerat. Demus & hoc alterum tantisper, ut dixi, mox resumpturi. Quid ergo, inquiunt, mirum, si tandem aliquando prodiit? Sed quum ita concludunt, primum illud praetereunt, quod in quaestione est positum. Non id nunc agitur, in possibilibus atomorum unionibus hic ne mundus contineatur, sed hoc alterum, fortuita ne haec sit praesens Universi conformatio? Uno verbo, non quid possibile fuerit, sed id quod factum est. Utamur recepto exemplo. Quum de Iliadis Auctore disseritur, non id inquiritur, potuerit ne hoc poëma fortuito nasci, sed hoc, natum ne sit fortuito. Demus potuisse: id non efficit, ut ita factum sit. Lucretii carmen potuit esse fortuitum: neque tamen id probat, non esse Lucretii. Venus Coa ab alio sculpi potuit an idcirco non a Praxitele fuit? Potuit Mundus fortuito nasci: demus. Id non efficit, ut fortuito natus sit. Quo, inquiunt, argumento conficis, non fortuito natum, quod fortuito fieri potuit? Scilicet eodem, quo isti, etiam si nihil aliunde rescirent, non fortuitam esse Homeri Iliada, nec Virgilii AEneida affirmarent, quamvis inter possibilia fortuita agnoscerent. Nempe artem, rationem, consilium non tantum in prima mundani operis origine intelligo adhibita fuisse, sed perpetua ea esse cerno: iisdem progredi legibus quibus coepit: id quod sine praesenti Numine fieri nequit. Ut enim nobis persuadeamus, ea, quae mirabili ordine, & incredibili sapientia, non raro, sed constantissime fiunt, casu fieri, tota rationis humanae acconomia subvertenda est. Quis alioquin intelligat in casu factis non modo perfectissimae rationis regulas, sed perpetuam constantiam? Ut ecce. In possibilibus motionum seriebus est, ut

Psit-

Psittacus primam Newtonianorum principiorum definitionem pronunciet. Erit ergo in iisdem ut pronunciet & secundam. Quidni, ut omnes? Itaque & in possibilibus sit, ut totum systema recitet. Quid sit id saepe efficiat? Quid si ita, ut verba quidem immutet, rerum vero eundem servet ordinem? Quid si saepe turbare videatur, eaque mox perturbatio mirabilem cum toto systemate ordinem efficere deprehendatur? Quid tandem si tam confidenter, tantaque dexteritate difficillimas res & intricatissimas pertractet, disputet, compendifaciat, diducat? Haec esse in possibilibus negabunt? At nihil est, quod a ratione fit, ut, quemadmodum isti docent, fieri nequeat a fortuito atomorum concursu. At si id totum fortuito revera fieri Atheorum quisquam dixerit, fortuito eum quoque loqui necesse sit. Quot ego hujusmodi possibilia congerere possum, quae tamen fortuito fieri, pudeat vel impudentissimos Atheos dicere? Quid, inquiunt, ita? Quia sunt quaedam argumenta, seu potius vestigia, criteria, insignia, quibus sine ullo ratiocinio intelligat quis, ratione id fieri, etiamsi in possibilibus, & fortuitis combinationibus contineantur. Ea vestigia in sensus & rationem incurrunt, ut non sit necesse longius arcessere. Qua ex re fit ut ii facilius ea persentiscant, qui simplicius de rerum natura sentiunt, quique minus a phantasticis systematibus aliorsum distrahuntur. Inde certe fit ut in his rebus idiotae & judicent tanto verius, quanto simplicius, & constantius Naturae adhaereant, a qua tantopere Metaphysici longe aberrant. Stultum autem est sibi persuadere parva opera sine arte & ratione non fieri, fieri vero maxima.

§. 21. Deinde nego praesentem Mundum inter fortuitas atomorum consociationes contineri, utcumque illas infinita ponamus: neque enim in infinities etiam infinitis ejusmodi copulationibus mens & ratio continentur, quae nunc in Mundo sunt. Quemadmodum enim si nihil ab aeterno fuisset, non spatium, non materia, non Deus, nihil praeterea aliud, perspicuum

est

est & nihil possibile, & nihil deinceps futurum fuisse: ac si nihil fuisset, nisi materia immota & iners, numquam possibilem, nec futurum fuisse motum: eodem modo, si non fuere ab aeterno, nisi inane, & atomi, pondere tantum & motu praeditae, infinitis etiam earum combinationibus nego mentem & rationem procreari potuisse, ac inde repente prodire, ubi nec erat ulla, nec ulla ejus sufficiens ratio. Sed tollamus paulisper omnem de Mundo mentem & rationem, quam certum est non potuisse a fortuita atomorum conjunctione progigni; ac videamus, utrum saltem reliqua fortuitus hic, quem praedicant, atomorum concursus efficere potuerit. Indefinita est mundi extensio, in eaque, quantum intelligimus, infinita systemata planetaria esse oportet, apte omnia inter se cohaerentia. Non dubito, si ut corpus nostrum, ita totum universum animo complecti liceret, eandem in eo, atque in corpore, observaturos artem, ac praestantissimae rationis machinationem & artificium. Nam & universum ex maximis corporibus coalescens aptissime totum cohaeret, ut humana ratio nihil effingere possit ordinatius; & maxima haec corpora omnia sunt ex infinitis, ut ita dicam, machinulis, tanta arte constructa, ut quae inter homines sunt artis proportiones & regulae inde omnes natae videantur. Atomi ut fortuitis concursibus hoc totum tam affabre struerent, non modo eas regulas ac proportiones sectari in primis corpusculis coagmentandis debuere, sed in singulis deinde majoribus ac majoribus machinis: una in parte si a regula dissiliissent, totum ut perspicuum est, conturbassent, ac quidvis potius, quam tam doctum opus perfecissent. Tu igitur tantam in casu constantiam ac tamdiu reperire potes? Ego ne in efformando quidem plantulae semine esse posse mihi unquam persuaserim. Semen enim hoc totam in se distinctissime delineatam plantam complectitur, ac (sunt quibus id placet) ejus plantae semina alia innumera, horumque seminum plantas alias, atque sic porro. Ea debuit esse fortuiti atomorum con-

cur-

curſus conſtantia, ut nulla in parte infinitarum illarum, quibus haec machinatio abſolvitur, vel hilum claudicarent: minimum enim ſi ab arte vagatae fuiſſent, tu id efficere potuiſſe putes, quod eſt effectum? Valeant itaque, qui hanc in caſu regularum conſtantiam deprehendere poſſe confidunt. Quocirca quamquam hic mundus in poſſibilibus fuit, priuſquam oriretur, nam factus nunquam fuiſſet, niſi fuiſſet poſſibilis; tamen talia in eo artis, ſapientiae, rationis, ac tanta veſtigia cerno, ut jure negem, fuiſſe in poſſibilibus & fortuitis atomorum concurſibus. Quomodo quum horologium conſidero, in poſſibilibus illud fuiſſe agnoſco, priuſquam eſſet; neque enim alias unquam extitiſſet: ſed nego in poſſibilibus fodinarum metallicarum fermentationibus ac copulationibus unquam extitiſſe. Quid ita? Scilicet quia haec tum tandem poſſibilia ſunt, ſi data alia & conſtituta fuerint: quae qui non ponit, ſimiliter facit, ac ſi quis pronunciaret generatim, ex qualibuſcumque tribus lineis triangulum confici poſſe, quum id tum tantum obtineat, ubi duae quomodocumque ſumtae ſint tertia majores. Eodem modo Mundus hic, qui tam admirabili arte & ſapientia conflatus eſt, ita quidem in entibus poſſibilibus eſt, ubi data ſint Mens ſapientiſſima & praepotentiſſima: hoc ubi datum non ſit, eadem ratione nego, *Mundum hunc, in quo ars ineſt & ſapientia*, eſſe in poſſibilibus, qua nego, ex tribus lineis, quarum duae ſint tertia minores, vel ei aequales, triangulum naſci poſſe. Eodem modo, quum quis dicat, eſſe poſſibile ab homine fieri Farnenſem Taurum, is ita profecto intelligit, ubi Artifici inſit efficiendi ars: qua ſublata, non magis poſſibile eſt, quam a preſtantiſſimo artifice ſine ulla materia fieri.

§. 22. Sed majori jam utamur liberalitate. Mundus ex fortuito atomorum concurſu, an vi & ratione divina primum prodierit, id nunc inter nos & Epicureos diſceptatur. Fortuito natum docent illi: nos Mentis ſupremae numine architectatum. Erat, inquiunt illi, in poſſibilibus atomorum copulationibus: demus. Quid igitur,

tur, pergunt, prohibet dicere, potuisse inde emergere? Et hoc demus, potuisse: videant quam liberaliter agamus. Intelligant autem, nos disputare, non ut potuerit, sed ut factus sit. Potuisse, id damus: factus ne ita fuerit, id disputamus. Nam non statim consequitur, potuit id ita se habere; id igitur ita est. Nondum igitur constat, ita, nec ne, natus sit Mundus, ut illi contendunt. Nos contra docemus, esse supremam quamdam Mentem, cujus consilio & numine sit creatus. Ejus in tam vasto opere clara vestigia intueri putamus. Agant & Epicurei eadem nobiscum liberalitate, ac nobis vicissim dent, mundum ita fieri potuisse, ut docemus. Neque enim video quid pugnet, talem Mentem existere, ejusque vi ac numine procreatum esse & stare Universum. Sint ergo haec duo possibilia systemata, quorum altero ponatur, fortuito Mundum nasci potuisse, altero a Mente divina fabricari. Exigit ratio, ut id verum putemus, quod, omnibus perpensis, similius vero reperitur, praesertim, quum res sit non parvi momenti, sed ejusmodi, qua tota hominum vita continetur. Itaque in utrumque inquiramus, ac quale sit expendamus, odio & amore, spe & metu, si per profanum genus fieri potest, semotis: amice rem transigamus.

§. 23. Ut Systema quodvis sibi constet, duo requiruntur: primum *principia evidentia*, quaeque e pugnantibus notionibus minime coalescant: alterum plena & suapte natura inde fluens phaenomenorum, quorum causae perquiruntur, ratio, ut scilicet natura, non arte, inde nasci videantur. Quocirca perspicuum est, nec stare posse systema ullum, cujus principia aut ita obscura sunt, ut non intelligantur, aut sunt inter se pugnantia: nec etiam si principia clara fuerint & aperta, ubi nullam habet explicandorum phaenomenorum vim naturalem, & plenam, atque uberrimam efficaciam. In pugnantibus principiis nullum inaedificari potest systema, nisi quis sibi persuadeat, ejus, quod est, causam esse id, quod esse nequit. In perspicuis vero inaedificatum

si nul-

si nullam habeat explicandorum phaenomenorum efficacitatem, & quidem naturalem, quidvis potius est, quam eorum, quorum rationes & causae quaeruntur, systema. Conveniant haec inter partes necesse est, nisi a tota ratione aberrare velimus. Videamus autem, utrum haec duo, quae procul dubio in Theistarum doctrina constant, in Epicureorum systemate reperiantur.

§. 24. Rerum natura infinita ordinis, artis, sapientiae phaenomena exhibet. Eorum causam inquiro. Ea statim praesto non sit: in eo enim superius convenimus. Duo mihi deferuntur systemata, *casus*, & *Dei*. Ut in casum inquiram, primum perpendo, quae sit fortuitae plurium rerum coagmentationis natura? Nempe, ut eadem facilitate dissilire possint, qua convenere: ut partes sic junctae minime sint constantes, praesertim per longum tempus: ut difficillime series ex seriebus ordinatissimas, partibus ac toti consentientes, progignat: magis adhuc difficile, ut nulla in parte unquam mentiatur. Haec systema *casus* difficile & incredibile mihi faciunt. Praesto est alterum, *Dei*. Nihil in eo harum difficultatum. Nam Deus si est, ut est profecto, nequit esse, nisi absolutissimae rationis & potentiae, tum constantissimae voluntatis. Itaque quum haec omnia in univeso observem, mirum rerum omnium concentum, perennem constantiam, in qua tanta vetustas, quanta est apud homines memoria, nihil unquam mentita sit: constantiam praeterea tot serierum, quae perpetuo gignuntur, quaeque cum toto ipso exactissime consentiunt; quae me causa impellere potest, si non affectu, sed veri amore philosophari volo, ut non huic potius doctrinae adhaeream, sed ut videns ac prudens inextricabilibus illis Epicureorum tricis me ipse implicem? Repugnat certe ratio: nam hujus *systematis divini* principia in promptu posita & clara: facilisque explicandorum phaenomenorum ratio: illius, Epicurei, obscura minimeque intelligibilia principia, minus quoque clara expediendorum tantorum phaenomenorum ratio & via.

§. 25. Sed ut his me extricem tricis, praesto jam sunt aliae ac majores. Rationem & mentem in mundi partibus inesse video. Ex motu atomorum eam natam, cui unquam persuadeant Epicurei? Ut scilicet *ex non mente sit mens*, quod tantundem est, atque *ex nihilo esse aliquid*. At nullo negotio comprehendo, a suprema illa & potentissima Mente mentes alias procreari potuisse. Porro excipiet me statim alia, atque inextricabilior quoque quaestio. AEternae illae atomi, nec semina sunt, quibus continentur plantae, nec ova, unde prodeunt animantia, sed potius seminum, & ovorum elementa, quae quum coeant, & semina, & ova progignunt. Etiamne vi vegetante & animante praedita efficiunt? Etiamne constantissime semper eadem eodemque modo pragignere pergunt? Nullane unquam harum copulationum dissociabitur, ut plantae, aut animantis alicujus totum genus pereat? Difficile, credo, sibimet ipsi persuadebunt Epicurei. Quid autem? Vis illa vegetatrix & animalis in omnibus inerat atomis, an in parte? Qui non omnia animantia, si in omnibus? Qui tam docte secretae, ac tot, quot necessariae, si in parte? Nihil ego horum intelligo, quum Epicureos de *Casu* rationes prodant: contra cura supremi Numinis binis verbis explico. Sed infinita futura esset oratio, ubi omnia persequi esset animus.

§. 26. Accedo nunc ad totius Universi ordinem: mire me & in hoc implicant Epicurei: clara omnia sunt in Theologis. Temperatione aequabili virium centripetae & centrifugae Planetarum circa Solem totum stat systema nostrum: circa Stellas singulas fortassis alia. Id fortuitus atomorum discursus fecit, ac nunc conservat? Quid? Unum ne omnes in locum pondere suo gravitabant atomi antequam tam doctum opus machinarentur, an in diversas plagas? Non illud: alioquin unum esset earum omnium centrum, quod ne Epicurei quidem dixerunt. Si alterum, quum omnes aeque aeternae, aeque ab aeterno motu percitae, qui in plagas diversas determinatae? *AEternum* enim ac *necessarium*

non

non potest nisi unum in modum esse determinatum: Nam in aeternis & necessariis nihil esse potest *potentia*: totum *actu* est; quod peracute vidit Aristoteles. Hujus ergo variationis in atomorum natura aeterna nullas esse causas video. Extrinsecus ergo accessere. Nugatur autem Epicurus, qui atomorum declinationem & mutuum accessum sine ulla causa fingit: pugnat hoc cum tota ratione. At enim, vi attractrice praeditae sunt atomi: inde atomorum declinatio. Nam arripiunt hoc avidissime ex Newtonianorum Philosophia novelli Epicuri patroni, nec intelligunt, Newtono attractionem non causam haberi, sed effectum. Causam ergo ab Epicureis quaero mutui hujus accessus. In atomorum pondere vim centrifugam reperio. Centripetam unde quaeram? Incomprehensibilia ergo mihi praedicant. Sed demus hoc illis, utraque ea vi ab aeterno praeditas fuisse atomos. Quum copularentur, ac magna corpora conficerent, necessarium fuit, ut tot atomi una jungerentur & in Sole, & in iis Planetis, quae circum Solem aguntur, ut vires projectionis Planetarum omnium aequales essent attractioni Solis, quo ordo constare posset. Minimum si hanc proportionem exissent, ut altetera alteri vis praeponderaret, totum funditus mundanum systema conturbatum fuisset. Quaero ergo, quum infinitae numero essent atomi, cur non plures convenerint? Cur nullibi variaverint? Ego hic exitum non reperio. Nec nunc ea, quae superius, iterum interrogabo, cur tanta constantia perseverent. Exempli haec loco protuli, ut intelligant Epicurei, quam non incomprehensibile modo totum sit systema *casus*, sed etiam quam absurdum, quam inscite excogitatum, quam secum pugnans, ut pudere debeat, homines ratione praeditos in his dumetis rationes investigare velle ad impietatis causam patrocinandam.

Refellitur Pantheismus.

§. 27. Illud nunc accuratius demonstrandum est adversus recentes Atheos, Deum non esse ipsum Universum, sed Universi causam creatricem, atque gubernatricem. Et quamquam superiora argumenta, praesertim physica, una opera demonstrant, & Deum esse, & esse universi causam, adeoque ab eo distinctum: tamen quum Pantheismus seu Spinozismus, haud dudum plurimum invaluerit, particulatim is refellendus est. Deum esse hoc Universum error est perantiquus. Erant in ea opinione Eleatenses quidam Philosophi; erant Pythagorici, & Stoici; quod pluribus ostendit Buddeus (*a*). Seneca in Qq. Natural. (*b*) disertis verbis id docet. Cato apud Lucanum lib. IX. Pharsal. ex veterum sententia pronunciat,

Est ne Dei sedes nisi Terra, & Pontus, & Aer,
Et Coelum, & virtus? quid quaerimus ultra?
Juppiter est quodcumque vides, quocumque moveris.

Quamquam id cum emphasi dictum video, ut pro eo, quod Deus est ubique, omnia Dei nomine vocaverit. Jam retulit Albertus Magnus (*c*), Alexandrum Epicureum, qui Plutarchi tempore vivebat, eamdem tradidisse impietatem: *Alexander*, inquit, *Epicureus Deum esse materiam dixit, vel non esse extra ipsam, & omnia essentialiter esse Deum, & formas esse accidentia imaginata, & non habere veram entitatem, & ideo dixit, omnia idem esse substantialiter*. D. Thomas in 1. contra Gentil. 17. ejusdem impietatis defensorem facit quemdam *Davidem de divinando*, contra quem ex instituto disserit. Vasquez (*d*) refert de Petro Abailardo: *Deum*, inquit, *esse omnia*, &c.

(a) *De Ath. & Superst. cap.* 1.
(b) *Lib. II. cap.* 45.
(c) *Vide Perer. de comm. Princip. lib.* 5. *cap.* 12.
(d) *In prim. part. q.* 3. *art.* 3.

& omnia esse Deum: eum in omnia converti, omnia in eum transmutari asseruit. Petrus Vallensis in Itinerario testificatur plures Mahumedanos idipsum opinari. (a) Idem narrat Bernerius de Indis, alii de Sinensibus & Japonensibus.

§. 28. Apud Europaeos hanc impietatem in systema geometricum referre conatus est Benedictus de Spinoza, quod saepe a nobis adnotatum in prima horum Elem. parte. Hoc universum ex immensa cogitatione, seu mente, & immensa extensione, seu materia, conflatum esse vult, idque esse Deum, cujus idcirco duo sint attributa essentialia, cogitatio, & extensio. Haec Pantheistarum secta altas in Anglia radices jecit. Editus est apud Anglos liber sceleratissimus, auctore Tolando, qui Pantheisticon appellatur. In eo libro quid sint Pantheistae, his verbis explicatur apud Syckes: *Pantheistae ut plurimum vocantur propter sententiam de Deo, & Universo sibi propriam: Epicureis vero, & Choalogis e diametro oppositam, quum nullam confusionem primaevam, nedum casum ullum mundi opificem admittant Pantheistae, sed de rerum causa, & origine cum Lino vetustissimo statuant,* ἐκ παντὸς δὲ πάντα, ἐκ καὶ πάντων πᾶν ἐστιν. *Idest ex universo quidem sunt omnia, & ex omnibus universum. Hujus versiculi, quem semper habent in ore, purior est explicatio, quam nos hic breviter trademus. Universum itaque, cujus exigua portio est hic mundus adspectabilis, affirmant esse infinitum tam extensione, quam virtute; continuatione vero totius & partium contiguitate unum: immobile secundum totum, quum extra eum nullus sit locus aut spatium: mobile autem secundum partes, sive per intervalla numero infinita: incorruptibile simul & necessarium utroque modo, existentia scilicet aeternum, & duratione, nec nisi levi similitudine eodem nomine cum nostra intelligendi facultate appellandum. Cujus denique sunt partes integrantes semper eaedem,*

(a) *Tom. 3.*

ut partes constituentes in motu. (a) Hoc quale sit, quum alibi a nobis demonstratum est; tum inferius accurate perpendetur.

§. 29. Aggrediamur nunc ad haec absurda refellenda, quae adeo sunt secum ipsa pugnantia, ut verear ne oratione abutar in re minime necessaria. Ac Principio, mundum hunc corporeum non esse aeternum, sed aliquando coepisse, nec vero fortuito, sed consilio & providentia, quum saepe alias, tum praesertim in superioribus demonstratum est; nequit ergo esse Deus, qui mens aeterna est, cujusque numine & imperio mundus administratur. Deinde non modo corpora, sed ne materia quidem ulla habet aeternitatis attributa, quae Methaphysici esse docent, immutabilitatem, independentiam ab omni causa, perfectionem summam, quod ne Spinoza quidem negavit: e contrario mutabilis est, in infinitum modificabilis, nec infinite perfecta; non ergo in natura sua habere potest existentiam necessariam: contingens igitur est & facta; nec idcirco aeterna illa, & perfectissima rerum Causa, quam esse aliquam supra demonstratum est. Videri potest ut praeclare exornet hoc argumentum Soria in *dissert. de Existentia Dei*. Praeterea materia non solum omnis cogitationis est expers, sed ne capax quidem cogitandi, quemadmodum nos in secunda horum Elementorum parte ostendimus; ergo nec Deus esse potest, nec attributum Dei.

§. 30. Ad haec, demonstratum est superius propositione. 3. existere Ens quoddam aeternum, in quo sit ratio sufficiens eorum omnium, quae fiunt, aut sunt possibilia; ergo & ratio sufficiens eorum omnium, quae huic enti sunt propria, non potest esse in alio, sed in se ipso; alioquin non esset illud primum, in quo cunctorum est ratio sufficiens. Jam plurima contingunt ma-

(a) *Apud Sykes connexion de la Religion naturelle &c. pag.* 85.

materiae, quorum ratio sufficiens non potest esse in ipsa materia, veluti moveri, aut quiescere, hac aut illa ratione dividi, disponi, configurari, & trecenta alia, ad quae materia est prorsus indifferens; ergo materia nequit esse ens illud aeternum & primum, in quo sit omnium, quae accidunt, ratio sufficiens. Quod si dicas, materiam quidem non esse hoc ens aeternum & primum, sed attributum entis illius aeterni & primi; ens illud aeternum & primum ex iis conflatum erit attributis, quae sese mutuo destruunt, adeoque ens illud erit *impossibile intrinsecum*. Enim vero quum essentia cujusque rei existat ex unione omnium attributorum essentialium; si materia attributum sit entis illius aeterni, erit illud & *necessarium* & *contingens*, quae sunt si quae maxime pugnantia. Distinguere vero inter materiam & corpora, quod facit Spinoza, atque illam ponere immobilem, immutabilem, indivisibilem; haec vero divisibilia & mutabilia; illamque Dei attributum facere, haec modificationes, est vetus phantasma pro re obtrudere velle, ineptissimum illud, quodque absurdius est, quam ut refutatione egeat (*a*).

§. 31. Sed illud objiciunt quidam, non posse a nobis intelligi, ubi ita res se habeat, quanam ratione materia ab Ente illo aeterno & incorporeo creari potuerit. Ex hac ignoratione factum est, ut quum veteres Philosophi, tum novelli Athei aeternam materiam habuerint. Sed nihil minus acute concludi unquam potuit: saepe enim animadvertimus, ea, quae ignoramus, nulla suppeditare posse argumenta ad ea, quae scimus, revellenda. Materiam non esse aeternam hinc intelligo, quod nulla aeternitatis habet attributa, sed habet potius omnia iis contraria, quae enti aeterno inesse debent. Quod vero non intelligam, qua demum ratione creari potuerit, hoc non efficit, ut de origine

K 4 ma-

(a) *Vide quae super ea re dicta sunt in secunda Metaphys. parte.*

materiae dubitare possim, sed tantum ut imbecillitatem mentis meae agnoscam. Quo modo si quis horologium intueatur, minime ille quidem factum dubitabit, quantumvis ignoret, a quo sit Artifice factum, qua ratione, qua arte, & vi. Ac sane plurima sunt in Universo, quae generari nemo sanus in dubium vocaverit, quamquam omnes ignorant, qua ratione genererentur. Hominem ex homine, brutum ex bruto generari, ex semine semen, nemo ignorat. At quum ventum est ad vim & rationem, qua haec generantur, quot capita, tot sunt ferme hominum, & quidem doctissimorum, sententiae, fatenturque omnes se in re perdifficili & perobscura opinari.

§. 32. Scio acutissimos Philosophos ope rationis naturalis explicare modum creationis materiae: sed adeo infeliciter, ut me poeniteat ingenii humani. *Exemp. gr.* Johannes Lockius rem ita expedire studet. Detur spatium incorporeum aeternum, quod jamdudum gravissimis Philosophis placuit: potuit ei a Deo addi soliditas. Ita emersisset materia, quae nihil est aliud, nisi *extensum solidum*. Plura habet haec doctrina incommoda, quae Lockio ipsi negotium facessere potuissent, si rem accuratius expendisset. Primum quis intelligat existere posse rem quamdam incorpoream aeternam distinctam a Deo, nisi qui omnia religionis naturalis principia perturbaverit? Deinde, ut haec demus, quis sibi persuaserit, spatium immobile & indivisibile addita soliditate evadere divisibile & mobile? Sed dictum hac de re alias. Christianus autem Wolfius aliam viam ingressus est. Potentia Dei primum omnium creata elementa quaedam simplicia, inextensa, activa: hinc vero conflata corpora, arbitratur. Sed tantum abest ut nos levet difficultate, de qua disserimus, ut potius augeat. Principio eadem difficultas in intelligendo modo, quo hujusmodi elementa creata sunt. Tum accedit altera, qui ex inextensis elementis corpora prodire possint. Non haec fieri posse negamus: quo fiant modo, id nos ignorare profitemur. Itaque praestat ingenue fateri,

inter infinita alia, quae mortales ignorant, esse & hoc, qua tandem ratione sit creata materia. Id nobis sufficit, materiam non esse aeternam: neque necesse est ut illud quoque sciamus, qua ratione sit creata.

§. 33. Nunc quo plenius Pantheismus refellatur, describam hoc in loco integram Johannis Lockii orationem, qua ille demonstrat, nec totam materiam, nec singulas ejus partes cogitatione praeditas esse posse (a). *Videamus*, inquit, *qua tandem ratione profani homines persuadere sibi potuerint, mentem aeternam* (neque enim de ejus existentia dubitari potest) *corpore constare. Primum tota ne materia mundana, omnesque ejus partes cogitant? Non eo dementiae evasuros puto hujus aevi profanos, ut id dicant, nisi una opera dicere velint, tot esse entia aeterna cogitantia, quot materiae partes, idest infinita, atque idcirco infinitos esse Deos, quorum quilibet infinitos etiam alios sinu suo complectatur, quod est totam Mentem Mundi Architectricem radicitus extirpare. Qui enim tot monogrammi Dii in tam vasto tamque docto opere efficiendo consentire omnes potuere? Non ergo materia suapte natura & necessitate tota est cogitans. Quid ergo? Quaedam tantum partes hujus corporei Entis cogitantes erunt, caeterae stupidae? At tam est perabsurdum, ens cogitans ex partibus non cogitantibus componi, quam extensum ex non extensis. Deinde quum tota materia esse cogitans nequeat, pars ne una materiae hoc erit ens aeternum & cogitans? Non minora inde, nec pauciora consequuntur absurda. Enim vero aut haec tantum materiae pars aeterna est, aut non. Si primum, reliqua materia tota inde creata erit, nec nisi ab ente intelligentissimo, & potentissimo, quo tota moles Pantheistica concidet. Si secundum, quibus tandem illi argumentis, non totam quoque materiam, sed partem tantum unam cogitare adstruent? Neque enim natura & essentia pars ulla materiae ab alia differt. Quod si contendunt, ut iis sine ratio-*

(a) *Da Intellectu humano Lib.* IV. *cap.* 10.

ratione etiam credatur, non impii tantum, sed perridiculi quoque sunt. Postremo nec tota, nec una pars materiae esse ens illud aeternum cogitans dicetur, sed congeries quaedam plurium particularum? At qui illud nec unam aeternae materiae partem, nec omnes esse intelligit, is nisi nullam esse congeriem particularum quoque intelligat, lapide silice stultior sit necesse est. Ens ergo illud cogitans aeternum nec tota est materia, nec una materiae pars, nec ulla materiae congeries.

§. 34. Ostendam nunc, quam contrariis assertionibus narratio illa Pantheistarum, quae in §. 28. posita est, consarcinata sit.

I. Vires, quas in iis Universi partibus, quae cognitioni nostrae subsunt, observamus, omnes intensitate finitae sunt, varie modificabiles, usu quoque consumuntur. Virtute ergo infinitum non est universum; neque enim, si infinita esset intensitate universi vis ac potentia, finiti esse possent effectus, praesertim quum haec vis velut necessaria tota semper ageret. Sed nec ex infinitis numero, sed finitis intensione viribus, & per infinitas mundi partes dispersis, vis ulla infinita intensione existere potest, quemadmodum est per se perspicuum: plures enim vires tum majorem procreant, quum uni indivisibili puncto applicantur omnes, id quod Mechanicae tirones norunt. Qua ex re conficitur, ut aeterna non possit esse vis universi, quae & finita est intensitate, & varie modificabilis.

II. Unum illud est *aggregatione*, non *substantia*; Quum nulla sit corporea universi pars, quae ab alia parte intrinsecus pendeat, cujusque propterea *essentia* & *subsistentia* sine alia parte intelligi nequeat. Itaque tot universi sunt substantiae, tot una, quot in partes est illud secabile. Nisi ergo unum quum dicunt ordine & structura intelligant, quid sibi velint, omnes ignorent necesse est.

III. Qui dicere possunt sine contradictione, unam esse universi substantiam *immobilem secundum totum*, sed mobilem *secundum partes*, *sive per intervalla nume-*

ro

ro *infinita*? Nempe hae una substantia, quae Deus illis est, per intervalla infinita discerpitur, sed una interim est, incorruptibilis ac necessaria. Quid est aliud *ludere par impar*?

IV. *Intelligens*, ajunt, *eminenti quadam ratione*. Scilicet infinite intelligens esse nequit, nisi *tota* sit *actu* ejus intelligentia. Quum autem sit intelligentia unius substantiae immensae, ubique est intelligentia infinita & *tota actu*; ergo haec in nobis infinita & *tota actu*, qui ejus substantiae sumus partes, seu potius eadem illa una substantia. At haec & per se ipsa sunt falsa, & destruunt sequentia, *nec nisi levi similitudine cum nostra intelligendi facultate appellandum*. Nostra ergo intelligendi facultas nec illa est aeterna & eminens universi intelligentia, nec ab illa quidem *necessitate naturae* manans, quippe alterius generis, ut isti profitentur. Unde ergo? Meras igitur nugas agunt, ac imperitis naturalium rerum veritatis, si Diis placet, hujusmodi Doctores turpissime imponere student.

V. Tandem enigma illud, nisi Oedipus expediat, intelliget profecto nemo, *cujus partes integrantes semper eaedem* (idest, ut patet ex sequentibus, immobiles & immutabiles), *ut partes constituentes in motu*. An ne aliae *constituentes*, aliae *integrantes* Universi partes? Quae demum utraeque? Sed rem est agere supervacaneam eos studiose refellere, qui nec se intelligere unquam potuerunt, & cum impietate homines ludificare voluisse videntur. Nam pluribus id refellere, quod manifesto falsum est, scribenti juxta & legenti taedium molestum affert. Illud addam, maximum esse argumentum falsi systematis, quum illud nec contexi potest nisi per enigmata, nec defendi sine absurdis. Veritas enim per se ipsam lucet: falsitas nemini propinari potest, nisi tecta, ut ne suboleat quidam excipientibus. Mirum igitur esset, potuisse hoc systema ulli placere, praesertim Philosopho, nisi exploratum esset, homines aut animi perturbationibus commotos, aut melancholico temperamento praeditos, ea magis interdum venerari sole-

solere, quae minus intelligunt. Eſt enim hoc agitati & turbati judicii proprium, ut quidvis arripiat, quo ſibi ſatisfacere poſſe putat.

CAPUT II.

De illis Dei attributis, quae ei ut enti conveniunt.

PRoprietates, & attributa Dei ſolent ad tres claſſes referri, ut aliae ſint, quae ſunt Dei tanquam entis: aliae quae ei tribuuntur ut enti independenti; aliae tandem, quae Dei ſunt ut ſpiritus. Prioris generis ſunt ſimplicitas, bonitas phyſica &c. ſecundi vero immutabilitas, aeternitas, infinitas &c. tertii generis aliae ſunt phyſicae, ut intellectus, voluntas, potentia activa, libertas &c., aliae morales, ut juſtitia, miſericordia, amor, beneficentia. Nos in hoc capite praecipuas Dei proprietates primi, & ſecundi generis attingemus, de aliis, quae tertii ſunt generis, inferius diſputaturi.

Prop. VII. Deus eſt immutabilis.

D. Deus eſt ſubſtantia aeterna independens; ergo (per prop. 15. 1. part.) Deus eſt immutabilis: nam ut habet in ſe totam rationem ſufficientem ſuae exiſtentiae, & quidem aeternam, & neceſſariam, ita habet in ſe rationem ſufficientem ſuae conſervationis, ac aeternam item, & neceſſariam. Praeterea Deus eſt infinite perfectus (ex prop. III.); Ergo eſt quicquid eſſe poteſt. Eſt autem infinite perfectus ab aeterno, adeoque neceſſario; ergo ab aeterno, adeoque neceſſario eſt quidquid eſſe poteſt. Jam quod ab aeterno & neceſſario eſt quidquid eſſe poteſt, ab aeterno & neceſſario eſt immutabile; ergo Deus eſt immutabilis.

Schol. Et quidem Deus immutabilis ſit ſecundum eſſentiam, ac proinde ſecundum omnes ejus proprietates, neceſſe eſt. Nam quoniam eſſentia Dei nullas habet extrinſecas exiſtentiae ſuae cauſſas, ne ullas quidem habere poteſt extrinſecas cauſſas mutationis. Jam nec

ullas habere potest intrinsecas , quum unumquodlibet ens, potissimum aeternum & simplicissimum, ita natutura sua comparatum sit, ut natura sua destrui, & mutari nequeat: quidquid enim est, suapte natura & esse, & conservari amat. Sed & singula Dei attributa immutabilia sunt, ut intellectus, voluntas, bonitas, justitia, &c. quia sunt attributa Entis absolute infiniti. Itaque nec modificationes ullae, nec qualitates in Deo esse queunt. Modificationes voco varios existendi modos: qualitates vero limitationes essentiae, & attributorum. Deus autem cum necessitate naturae suae existat, & sit infinite perfectus, nec modos existendi varios subire potest, nec limitationes essentiae, & attributorum habere.

Duo adversus Dei immutabilitatem opposuere idiotae Philosophi, quae more suo paucis complexus est S. Thomas (a). Primum, quum tanta sit rerum novitas, & mutatio, eaque supremum Deum principium & auctorem habeat; non videtur is eadem semper velle, eadem nolle, nec proinde immutabilis est. Alterum quum Deus non ex necessitate velit quod vult; fit ut possit velle, & non velle idem: quodcumque autem habet potentiam ad opposita est mutabile; est ergo Deus mutabilis. Quibus pudet nos longiori oratione respondere. Principio quid pugnat Deum velle *mutabilia immutabiliter?* ut eleganter loquitur Augustinus. Neque enim quidquam vetat eadem aeterna ratione ac voluntate, & rerum velle origines, & velle series, & successiones. Deinde quum Deus sit in se perfectissimus, & beatissimus, quod saepè alias diximus, nulla naturae necessitate externas res vult: id autem nihil vetat, quin velit immutabiliter. Nam quoniam volendi eadem aeterna ratio semper est, fit ut eadem sit semper voluntas. Est haec Thomae ipsius responsio. *Licet*, inquit, *Deum velle aliquid non sit necessarium absolute*, *tamen est necessarium ex suppositione*.

Prop.

(a) *1. p. qu. 19. art. 7.*

Prop. VIII. Deus est simplicissimus.

D. Deus est incorporeus (ex prop. II.), & immutabilis (ex prop. VII.): non esset vero nec incorporeus, nec immutabilis, si esset compositus: Deus ergo simplicissimus est.

Schol. Itaque nulla est in natura Dei compositio: Non physica; quoniam partibus separabilibus non constat Deus. Nec metaphysica, quasi Dei attributa *formaliter ex natura rei* distinguantur, ut opinantur Scotistae; quia quodcumque Dei attributum natura sua est una eademque simplicissima essentia: non enim *aliud est Deo sapere, aliud esse*, inquit B. Augustinus.

Quod spectat ad compositionem *logicam*, si ea ita accipiatur, ut intelligatur posita in attributorum ratione tantum distinctorum reali unitate, ea convenit Deo: quippe quum hujusmodi distinctio in mente tantum nostra sit, non vero in re ipsa, nihil officit divinae simplicitati, & immutabilitati. Quod si compositio logica accipiatur pro compositione generis, & differentiae, ea admodum controversa est in Philosophorum scholis. Sunt enim qui Deum sub categoria, seu genere substantiae, ponunt, quasi notio substantiae Deo, & creaturis sit communis: alii negant; quod scilicet ratio substantiae non eadem sit in Deo, & creaturis. Ego omnem hanc controversiam ad vocabula pertinere puto: nam genera, & species sunt complexus idearum abstractarum genericis vocabulis copulatarum. Itaque quum quaeritur, utrum Deus sub genere substantiae sit, quaestio redit ad extensionem notionis vocabuli substantiae. Ceterum ad res ipsas quod pertinet, idem discrimen est inter Dei substantiam realem & substantias creatas, quod est inter infinitum, & finitum.

Prop. IX. Deus est immensus.

D. Deus est independens, ens necessarium existentiae; ergo existentiae modificationem non habet: haberet autem, nisi esset immensus, idest ubique; ergo Deus est immensus, omnipraesens, ubique.

Schol. Quemadmodum ex eo, quod Deus necessitate na-

naturae suae existit, conficitur, Dei essentiam esse infinitam, scilicet nullas habere qualitates, idest modificationes essentiae; ita ex eo, quod necessitate naturae suae existit, consequitur, nullos habere posse existentiae suae modos, idest esse immensum: nam ut qualitas est limitatio essentiae, & attributorum, ita modificatio existendi: & propterea situs ac locus sunt limitatio existentiae: in ente autem necessario existentiae, & essentiae nulla omnino esse limitatio potest.

Sunt qui immensitatem Dei ex existentia spatii vacui immensi & aeterni demonstrant. Totus in hoc est Henricus Morus in Enchiridio Metaphysicae. Scilicet postquam demonstrasse credidit, existere spatium reale aeternum, incorporeum, immensum; idipsum esse Dei immensitatem censuit. Sed ut demus spatium istud immensum existere; quum spatium hoc non totum sibi coexistat in singulis suis punctis, sed habeat formalem extensionem, idest partes reales extra partes, sitque majus totum, quam ejus pars quaelibet; si spatium hoc ipsa Dei est immensitas, Deus non totus sibi coexistet, habebit partes reales extra partes, erit major totus, quam quaelibet ejus pars, quae consectaria totam Dei naturam subvertunt. Immensitas ergo Dei non potest esse extensio realis, & formalis, quum Deus sit ens simplicissimum, totumque sibi coexistens. *Deus non mole, sed virtute magnus est*, inquit Aug. ad Volusianum Ep. olim 3.

Qua ergo ratione est immensus? Nempe Deum esse immensum, idest ubique locorum praesentem, inde scio, quod si in uno loco potius, quam in alio ponam, modificationem & limitationem ejus existentiae pono, quod cum natura entis independentis pugnat. Scio quoque, hanc immensitatem non esse *extensionem formalem*, idest quae habeat partes reales extra partes; quia haec formalis extensio simplicissimae Dei naturae, quae tota mens est, adversatur. Sed ingenue profitebor, me immensitatis hujus rationem minime comprehendere; neque id mirum est, quum mens humana

non

non ſolum finita ſit, verum etiam breviſſima. Huc ſpectat praeclarum illud Auguſtini in Tractatu 23. in Johannem. *Si non potes comprehendere, quid ſit Deus, hoc ſaltem comprehende, quid non ſit* (a). Ceterum hoc Theo-

---

(a) *Eſſentiam Dei & ſubſtantiam eſſe immenſam, ideſt ubique locorum, fidei chriſtianae dogma eſt, quemadmodum docebunt Theologi. Vide Jueninum Inſtitutionum Theologiae p. part. diſſert. 4. qu. 6. art. 1. Sed ea de re curioſius, quam par erat, ut ſolebant, Scholae Theologi diſputarunt*, per quid Deus conſtituatur formaliter ubique? *Ea in re duae fuerunt extremae Theologorum ſententiae. Nam aliis placuit, Deum ubique* ſubſtantialiter *conſtitui per* ſuam operationem. *Deus eſt totus actio, at ubique actio; adeoque ubique Deus*. Omnia tangit (*inquit Gregorius M. hom. 8. in Ezecchielem*) nec tamen aequaliter tangit. Quaedam tangit, ut ſint: quaedam tangit, ut ſint, & vivant: quaedam tangit ut ſint, vivant, & ſentiant: quaedam tangit, ut ſint, vivant, ſentiant, & diſcernant. *Quae huc redeunt, hanc Dei per univerſum diffuſam, ac commeantem actionem, efficere, & ut ſint, quae ſunt, & ut quaedam vegetent, veluti herbae ac plantae, & ut alia ſentiant, quemadmodum bruta, alia intelligant, veluti homines, ceteraeque mentes. Una omnia haec Dei actio efficit. Sed haec actio quacumque patet mundus diffunditur, compenetrat ac permeat omnia, efficitque & ut fiant, & ut moveantur, diſponantur, operentur, idque ſecundum aeterna ſuae ſapientiae leges, quin tamen ullo modo cum rebus ipſis miſceatur. Porro haec actio Dei eſſentia & ſubſtantia eſt, quae non uno, aut altero coercetur loco, ſed ubique eſt & agit. Atque hi Theologi, qui in hac exteriori Dei actione ejus immenſitatem collocant, ſic ſtatuunt, antequam univerſum crearet Deus, immenſum fuiſſe* aptitudine, *non actu: ſed ejus fuiſſe naturae ut poſſet in omnibus eſſe & operari, non ut eſſet* &

Theorema maxima omnium Gentium consensione confirmari potest. Vide quae super ea re scripsimus in prima parte Scholio propositionis 90., quaeque ibi eam rem quod attinet adnotavimus. Idem docent disertissime Divinae Scripturae. Jeremiae 23.: *Nunquid non Coelum, & Terram ego impleo, dicit Dominus*: Paulus Actor. 17. *Non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, & sumus.*

& operaretur in iis, quae nondum essent.

Contra vero sunt, qui Dei immensitatem non in hac immensa actione constituunt, sed in sui indistantia a rebus creatis, *a qua sequatur actio illa universalis. Scilicet antequam intelligatur, Deum ubique agere, intelligendum, Deum esse sua essentia & substantia* ubique diffusum, *ut loquitur S. August. ep. 57. Inest scilicet ubique substantialiter: hinc consequenter ubique agit. Atque hi etiam ante conditum Mundum Deum actu fuisse immensum censent, licet nulla esset ejus actio* ad extra, *ut loquuntur in Scholis. Erat scilicet ipse sibi &* mundus & locus, & omnia, *inquit Tertullianus lib. adv. Praxeam cap. 5.: erat ipse* sibi pro mundo, *ut Minucius Felix in Octavio. Ceterum animadvertendum hoc in loco est, ne hanc Dei per omnia diffusionem imaginari potius velimus, quam intelligere, aut ad modum diffusionis subtilium corporum adumbrare*: carnali resistendum est cogitationi (*inquit super ea re Aug. ep. 57.*) & mens a sensibus corporeis avocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut fumus, aut aer, aut lux ista diffunditur: omnis enim hujusmodi magnitudo minor est in sui parte, quam in toto: sed ita potius, sicuti est magna sapientia, etiam in homine, cujus est corpus parvum.

CAPUT III.

De proprietatibus Dei Spiritualibus, ac primum physicis.

Prop. X. DEus infinitam habet scientiam simplicis intelligentiae.

D. Scientia simplicis intelligentiae est comprehensio possibilium ut possibilium (ex Schol. Def. II.); Deus autem omnia possibilia, idest infinita, comprehendit, quum eorum omnium in sua essentia, potentia, & intelligentia rationes sufficientes contineat (ex prop. 35. 1.p.); ergo infinitam habet scientiam simplicis intelligentiae. Vide Scholion citatae propositionis 35.

Prop. XI. Deus & praesentia omnia Mundi entia, & futura comprehendit, adeoque infinitam habet scientiam visionis.

D. Mundus hic a Deo factus est, & ab eo conservatur (ex Theor. IV.); Totus ergo ab eo dispositus est, ac perpetuo disponitur, & agitur: Nam ratio sufficiens existentiae alicujus rei eadem omnino est atque ratio sufficiens ejus conservationis; totus ergo Mundus mente Dei comprehenditur, nisi dicere velimus, tantum artificem, aut non intelligere, quod fecit, aut non praevidere quid facturus sit. Est autem mundus compages rerum omnium, & quidem omnium locorum, omniumque temporum: mundi ergo individua omnia omnium locorum omniumque temporum Deus comprehendit, quia & ut futura essent, voluit, & voluit ut essent ordinata, & disposita: idest quia & ut sint, & ut ordinata sint, & ut conserventur, & pergant, ab eo tantum habent; haec vero est scientia visionis (ex Schol. Defin. 2.); Deus ergo infinitam habet scientiam visionis.

Schol. 1. Sed illud hoc in loco quaeri posset, *in quo medio* futura quum absoluta, tum libera, & conditionata Deus cognoscat? Nam possibilia in sua natura, & essentia intelligere, procul omni dubio est. Metaphysici in

varias

varias inverunt opiniones. Fuerunt quibus placuit, in *aeternitate* futura a Deo praevideri: haec enim futura alicui aeternitatis puncto coexistere debent; tota vero aeternitas coexistit Deo, velut in puncto indivisibili; in hac ergo aeternitate futura praescit Deus. Quemadmodum si dicamus totum circulum in uno coarctari centro, necesse est ut quaecumque circulo ipso comprehenduntur comprehendantur centro. Sufflaminat hanc opinionem vir doctus Dionysius Petavius (*a*). Qui enim ita differunt, non animadvertunt, non posse dici proprie futura praesentia esse, & totam aeternitatem unum instans, sed tropice tantum; non enim energia, inquit, idest non actu, sed δύναμει, seu potentia, res futurae Deo prasentes ab aeterno dicuntur. Dicere vero res futuras quandam habere ab aeterno realitatem, utcumque dici, ac sermone pronunciari potest (inquit idem Dionysius Petavius) intelligi vero, quum dictum ac pronunciatum sit, omnino non potest. Quo modo dici quidem potest unico indivisibili centro circulum comprehendi, intelligi autem nullo modo potest: nam nec circulus ille est, quem unico puncto definiri concipio; nec est hoc punctum, si circulo est aequale. Veteres Scholae Theologi in eo omnes concordabant mirifice, in se ipso Deum, & in suis ideis omnia, non modo possibilia, sed etiam futura cognoscere . Ea vestigia presserunt B. Thomas, B. Bonaventura, & Alexander Alensis; e recensioribus vero Cardinalis Cajetanus. Sed haec sententia minime efficit ut intelligamus, qui Deus futura libera cognoscat priusquam fiant : nam id est dicere. Deum cognoscere haec futura in suis ideis, atque Deum cognoscere in sua scientia, idest cognoscere quia cognoscit, quae *battologia* est mera. Itaque non explicant illud, quod quaeritur, qui possit Deus futura libera, quae indeterminata sunt, aut ut talia concipiuntur, certe & determinate cognoscere.

L 2 Qua-

(a) *Lib.* IV. *de Deo cap.* 5.

2. Quare ii verisimilius philosophantur, qui in suis aeternis decretis haec Deum intelligere docent. Futura enim omnia cujuscumque generis ad Mundum pertinent. Mundi autem *futuritio*, ut loquuntur, a Dei voluntate seu decretis, est: voluntate enim Dei fit, ut individua Mundi de mere possibilibus evadant futura: in hac ergo sua aeterna voluntate, seu in suis aeternis decretis, futura omnia videt Deus. Illud interim habet haec doctrina difficultatis, ut minus illa videatur componi cum rerum futurarum *contingentia*, ut vocant, & mentium libertate. Itaque factum ut veteres quidam Theologi dixerint, non Dei scientiam esse causam determinantem futura libera, sed haec illam. Ita praeter alios Auctor responsionum ad qu. orthodoxas ad qu. 58. & quandoque etiam Augustinus. Hinc usurpatum hoc in Scholis, *futura non ideo futura, quia praescita, sed quia futura praescita*. Qui nisi ita intelligant, futura, quia Dei voluntate decreta, & quia decreta praescita, ii profecto in Natura merum casum inducunt, id quod acute animadvertit Boëthius (*a*). Sed eam nos rem saepe alias disputavimus. Illud Boëthii ejusdem hic apposite memoriae revocandum est, *causam caliginis hujus esse, quod humanae ratiocinationis motus ad divinae praescientiae simplicitatem non potest admoveri*. Itaque his de rebus parce disputandum est, ne mentis nostrae limites excedamus. In omnibus enim quaestionibus, quae naturam Dei spectant, meminisse semper debemus, & naturam Dei undique esse infinitam, ac incomprehensibilem, & mentem nostram finitam esse atque brevissimam.

3. Fuere quidam, qui ut in hac re exitum reperirent, universalem tantum, non etiam singularium Deo scientiam tribuerunt. Alexander Aphrodisaeus, Themistius, Averroes, Deo *specierum* tantum rerum mutabilium, non etiam individuorum scientiam tribuunt; unde efficitur, ut specierum istarum curam

(a) *De consolat. lib. v. prosa.* 3.

ram habere Deus possit, non item individuorum, quasi species quidquam *reale* sint, si ab individuis discesseris. Averrois verba sunt (*a*). *Sollicitudo divina non est circa singularia, quoniam ipsa sunt infinita, quae cognitioni repugnant*. Momentosum quibusdam hoc videtur. Constat posito ente aliquo ex. gr. A. infinita similia esse possibilia. Positis ergo infinitis A. tum eodem argumento conficietur infinities infinita A. esse possibilia. Ac item his positis erunt possibilia infinities infinities infinita. Ita concludere sibi videntur, individua haec minime esse cognoscibilia. Inde Platonicum illud Aristoteli & Aristoteliis probatum, *scientia est de aeternis & universalibus*, quod Scholastici adoptaverunt, quin viderent nec unde oriretur, nec quo proreperet. Recentium Aristoteliorum Pomponatius in II. libro de Fato, Libero Arbitrio, & Praedestinatione (*b*) veteribus adhaerere videtur, contenditque scire singularia non esse perfectionem scientis, idque Aristotelis, ut solent isti, auctoritate fulcit. Ac licet sub ejus loci finem id refutare aggreditur; iis tamen rationibus efficit, ex quibus facile quilibet intelléxerit fucum velle lectoribus facere: ineptissimae enim sunt & pueriles.

4. Sed nihil excogitari potuit nec magis cum Dei natura pugnans, nec minus rerum ipsarum, de quibus agitur, consentaneum. Nam profecto pugnat cum divina Natura, esse Deum primam universi causam, nec tamen ad singularia quoque ejus vim & curam pertingere. Tum nihil est exploratius, quam has ipsas res mutabiles infinita arte & sapientia esse constructas, ipsasque earum mutationes artem quoque & ordinem sequi. Omnium ergo & singulorum Deus est causa. Sunt igitur omnia determinata Dei voluntate & decreto; ac propterea omnia Dei intelligentia continentur. Quod si id minime intelligere videamur, recolendum

(a) XII. *Metaph.* 51.
(b) *Cap.* I.

est id, quod saepe diximus, mentem nostram longe imparem esse Dei naturae metiendae, ac de ea balbutire nos magis ex ideis rerum nostrarum, quam ex certis exploratisque regulis disserere. Inepta est haec temeritas, nihil velle ne in natura quidem Dei, quod e ratione nostra dimetiri nequeamus, quum sint sensibus nostris & experimentis infinita quotidie subjecta, quae expedire nullo modo possumus.

5. Dionysius Petavius (*a*) quinque demonstrat esse propria scientiae divinae. I. scientiam Dei non esse qualitatem, vel accidens aliquod adveniens substantiae sed ipsam substantiam, quae tota intellectio est, & *tota animi*, *tota animus*, ut loquitur Plinius. II. Scientiam Dei nequaquam ex rebus ipsis duci atque hauriri, sed ex sese, ac natura sua, & in se ipso Deum omnia cognoscere. III. Unicam & simplicem esse, nec multiplicem, qualis est nostra. IV. Mutabilem, & variabilem non esse. V. Esse caussam omnium rerum. Quae quinque paullo fusius sunt a nobis explicanda.

6. Quod ad primum attinet, quum Deus sit mens simplicissima, & immutabilis, ejus scientia esse accidens nequit: accidentia enim non insunt, nisi in rebus compositis, aut mutabilibus. Hinc protritum est in Scholis illud Beati Augustini in VII. de Trinitate, *Deo idem est esse, ac sapere*. Revera quidquid aeternum est, Deus est, quum extra Deum nihil sit aeternum: quidquid autem Deus est, una est Dei substantia simplicissima; ergo quoniam scientia Dei aeterna est, non potest esse nisi ipsa Dei substantia. Nec opponas, scientiam Dei esse actionem, atque intelligi non posse actionem esse ipsam substantiam: nam ut perspecte observat B. Thomas (*b*) *Dei intelligere non est operatio exiens ab ipso operante, sed manens in ipso, adeòque non potest esse nisi ipsa Dei substantia* Eae tantum actiones substantiae esse non pos-

(a) *Cap.* I. §. V.
(b) *Qu.* XVII. *primae part. art.* IV. *ad* I.

possunt, quae non manentes sunt, sed transeuntes.

7. Alterum ex eo patet, quod quum tantum Deus sit aeternus, ejusque scientia non sit accidens, sed ipsa Dei substantia, non potuit a rebus extrinsecis proficisci, non magis quam Dei ipsius natura. Quocirca sententia Platonis *de aeternis exemplaribus extra Deum existentibus, quae Deus intuebatur, dum Mundum efficeret*, perfectissimae naturae divinae repugnat. Nam quemadmodum Aristoteles argumentatur, ideae extrinsecus advenientes intellectum perficiunt: ergo si Deus extrinsecus acciperet ideas, seu exemplaria rerum, extrinsecus perficeretur, quod dici non potest. Itaque recentiores Platonici ab ea sententia desciverunt, conatique sunt probare, ideas illas esse in natura ipsa Dei insitas, ac Platonem in meliorem sensum interpretari. Plotinus (a) *Praeterea*, inquit, *si necesse est mentem esse universi hujus artificem, illa certe rerum archetypa, non ista facta intelliget, ut ipsum producat. Igitur ante mundum illa sint oportet, non tanquam figurae impressae ab aliis, sed ut archetypa & prima, & ut ipsa mentis substantia*. Subtilissime quoque ea de re disputat Augustinus (b): eo in loco verbum Dei appellat, *artem omnipotentis Dei, atque sapientis, plenam omnium rationum viventium incommutabilium, & omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno, cum quo unum. Ibi novit omnia Deus, quae fecit per ipsam: & ideo quum decedant, & succedant tempora, nec decedit aliquid, nec succedit scientiae Dei*. Legatur, & B. Thomas (c).

8. Praeterea ex eo, quod Deus totus intellectio est, quodque omnia in se ipso intelligat aeterna intelligentia, sequitur omnia simul videre, atque idcirco ejus scientiam non multiplicem esse, sed unicam & simplicem, quemadmodum unica est, & simplex ejus

 sub-

(a) *Enneade* v. *lib.* IX. *cap.* 5.
(b) *Lib.* VI. *de Trinit. cap.* X.
(c) I. *part. quaest.* 14.

substantia. Acute Ammonius (*a*), *Deos*, ait, *omnia cognoscere praeterita*, *praesentia*, *&* *futura*, *sed eo modo*, *qui Deo consentaneus est*, *idest una*, *&* *determinata*, *&* *immutabili scientia*.

9. Quarta proprietas scientiae divinae est immutabilitas. Scientiam autem Dei esse immutabilem ex iis, quae superius dicta sunt, consequitur manifesto: nam quum scientia Dei non sit accidens ab essentia distinctum, sed ipsa Dei essentia, & substantia: non minus est immutabilis, quam Dei substantia. Praeterea quum Deus scientiam suam non extrinsecus hauriat, sed in se ipso intelligat omnia, rerum mutationes nihil officiunt immutabilitati scientiae divinae. Accedit auctoritas Scriptorum Sacrorum, qui passim docent, Deum non mutari, nullas esse apud Deum vicissitudines, omnia ejus oculis ab aeterno nuda & aperta fuisse, quae omnia comprobant divinae scientiae immutabilitatem. Sed, inquiunt, quum omnes res mundanae mutabiles sint, si scientia Dei eadem semper est, quae fuit ab aeterno, jam Deus mundana haec non intelligit. Respondemus Deum ab aeterno, non tantum primas mundi substantias, verum etiam omnes earum possibiles combinationes, & mutationes intellexisse. Omnia mundana, quae aut mutantur, aut mutabilia sunt, immutabiliter scripta sunt in Dei ideis aeternis.

10. Ultima divinae scientiae proprietas est, ut sit caussa essentiae, & possibilitatis rerum omnium, quemadmodum divina voluntas causa est, cur res futurae sunt, aut existunt. Itaque Sapientiae 8. v. 21. Dei Sapientia vocatur *omnium artifex*. Nimirum eae sunt essentiae rerum omnium, quas Deus ab aeterno intelligit, & intelligens intelligibiliter creat. Eleganter Augustinus (*b*), *Universas*, inquit, *creaturas suas & spirituales*, *&* *corporales*, *non quia sunt*, *ideo novit Deus*, *sed ideo sunt*, *quia*

(a) *Comment. in lib. Aristot. de Interpret.*
(b) *Lib.* XV. *de Trinit. cap.* 13.

quia novit. Et (*a*); *ex quo*, inquit, *occurrit animo quidam mirum*, *sed tamen verum*; *quod iste mundus nobis notus esse non posset*, *nisi esset*: *Deo autem nisi notus esset*, *esse non posset*. Eadem de re praeclare Boetius (b) Deum alloquitur.

. . . . . . Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipse,
Mundum mente gerens, *similique imagine formans*,
Perfectasque jubens perfectum absolvere partes.

Usus doctrinae de scientia Dei magnus est in vita morali. Nam qui recolit animo, Deum inspectare omnia, etiam intimas cordis latebras, sub Deo perfectissimo, & omniscio nolit profecto esse impurus, sed omnes actiones suas ad justum, & honestum componet.

Prop. XII. Nihil Deus efficit ad extra, nisi voluntate, & quidem plena libertate.

D. Nihil Deus efficit ad extra vi extrinseci & antecedentis fati impulsus; quippe nullum est hujusmodi Fatum (ex prop. 13. PP.): nec quidquam ad extra efficit naturae suae necessitate motus, ideft fato spinozistico (ex prop. 74. p. p.); ergo nihil efficit ad extra, nisi sese ipse & quidem liberrime determinet; ergo liberrime, & plena quidem libertate.

Schol. Enim vero quum Deus sit aeternus, & independens, a nulla exteriori caussa cogi potest. Nec vero naturae suae necessitate potest impelli; nam tota Dei natura in se est, & in se terminatur: perfectissima est, & beatissima: sibi sufficientissima; non ergo necessario ferri potest, nisi in se ipsam tantum. Quid? impelletur ne illa necessario a possibilibus? Sed quum possibilia haec nullam habeant ab aeterno realem existentiam, sed tantum idealem; nec habeant essentiam, & bonitatem infinitam; nequeunt naturam infinitam necessario permovere. Itaque nulla ex parte haec in Deo necessitas fingi potest. Sed

(a) *Lib.* XI. *de Civit. cap.* 10.
(b) *Lib.* III. *de Consolat. Philosoph. metr.* 9.

Sed quaeritur, quum ſit immutabilis, qui poteſt eſſe liber? nempe libertas in Deo eſt potentia ex ſua ratione, & voluntate, non invite, quodcumque libuerit agendi. Quum autem perfectiſſima in eo ſit ratio, perfectiſſima quoque erit voluntas: adeoque, ut eodem modo ſemper intelliget, ita eodem modo ſemper volet; ac propterea erit immutabilis, & liber.

Caeterum cavendum eſt Philoſopho, ne ex notionibus voluntatis, & libertatis noſtrae de voluntate, & libertate Dei diſſerat. Meminerit egregii illius Auguſtini dicti; *multa divina iiſdem nominibus (ac humana) appellantur, cum incomparabili diverſitate ſejuncta ſint* (a). Sunt autem voluntatis noſtrae quidam defectus, qui longe abſunt a Dei natura perfectiſſima. Ex.gr. I., quod non omnia ſimul volumus: II. quod non eadem ſemper: III., quod bonum aparens plerumque vero bono praeferimus. IV., quod plerumque ſuſpenſi haereamus. V., quod non ſolum bonum bono, minus majori, verum etiam bono malum interdum praeferimus. Qui defectus in nobis proveniunt partim ex imbecillitate rationis, partim ex naturae mutabilitate; ii ergo nequeunt eſſe in Deo, qui ſcientiam habet perfectiſſimam, & immutabilem, ac perfectiſſimam, & immutabilem naturam.

Prop. XIII. Deus eſt potentiſſimus.

D. I. Deus eſt quicquid eſſe poteſt; quippe neceſſitate naturae ſuae exiſtens; quum autem ſit ens actuoſum & potens, neceſſe eſt ut totam poſſibilem potentiam habeat; eſt ergo potentiſſimus. II. In Deo debet eſſe ratio ſufficiens eorum omnium, quae fieri poſſunt; ergo facere poteſt ea omnia, quae fieri poſſunt. Haec autem eſt omnipotentia (ex def. 3.) Deus ergo eſt omnipotens. III. Haec rerum univerſitas neque aeterna eſt, neque per eſſentialem emanationem a Deo profluens, ſed per creationem ex nihilo educta (ex demon-

(a) *In* II. *Lib. ad Simplicianum qu.* 2.

monstratis in P.P.); creatio autem ex nihilo exigit infinitam potentiam; Deus ergo est omnipotens.

Schol. Solent hoc in loco duae quaestiones a Metaphysicis agitari. I. an Deus efficere possit plura, quam efficit. Altera, facere ne possit meliora? Fatalistae primum negant, quippe qui docent, & Deum omnia simul facere, quae potest; & nihil posse, quod non efficiat: idest divinam potentiam esse totam in actu.

Utrumque autem falsum est aperte. Principio, si omnia simul, quae potest, efficeret Deus, nulla esset entium in universo successio, nullae series, sed universum esset compages entium tantum permanentium. Deinde quum Deus sit infinita potentia praeditus, quodlibet ens, quod Deus efficit, esset totum id, quod ex potentia Dei esse potest, idest infinitum: quilibet homo ex. gr. esset quidquid ex Dei potentia esse posset. Quod quum sit falsum; patet, Deum non omnia efficere, quae potest, sed ea tantum, quae rationes Sapientiae Divinae exigunt.

Tum dato uno possibili possibilia sunt infinita similia, ut dato uno homine infinitus hominum numerus possibilis est: omnia autem possibilia potest Deus: ergo si omnia efficeret, quae potest, existerent infinita omnium entium genera, infinitae infinities generum species, infinities infinita specierum individua. Id autem esset non universum ordinatum efficere, sed chaos confusum. Praeterquamquod tam est id impossibile ex parte rerum ipsarum, quam est impossibile existere plura infinita extensa solida simul.

At enim, intellectus & voluntas Dei sunt totae *actu*; ergo tota *actu* potentia. Respondemus, intellectum, & voluntatem Dei esse actiones interiores, quaeque interius ac in natura ipsa Divina totae terminantur, ac proinde necessarium esse, ut sint totae simul. Contra vero potentia est actio, quae in exterioribus terminatur; itaque necesse non est, ut sit tota simul in eo ente, quod sibi & ut sit, & ut beate sit sufficientissimum est, quodque idcirco nulla vi extrinsecus rapi potest. Quod

Quod ſpectat ad ſecundam quaeſtionem, Leibnitius, & Wolfius cenſent, ex omnibus poſſibilibus Mundis hunc, qui exiſtit, eſſe optimum; adeoque non poſſe Mundum a Deo creari meliorem, ſeu perfectiorem. Demonſtrant vero eſſe optimum, quia talis eſt Dei natura, ut ex bonis ſemper melius ſequatur: neque enim regulae Divinae ſapientiae patiuntur, ut Deus melius bonorum minori poſtponat.

Sed diſtinguendum eſt inter perfectionem, quae deſumitur a fine, atque idea, & perfectionem, quae dimetitur a numero, & intenſitate proprietatum realium. Primo modo accepta perfectione omnes Mundi poſſibiles ſunt aeque perfecti, & boni: quia neceſſe eſt ob infinitam Dei ſapientiam, & potentiam, ut omnes ſuis ideis, & finibus aeque reſpondeant. At ſecundo modo ſumta voce perfectionis, quoniam proprietates reales ſingulorum Mundi entium, & numero, & intenſitate ſemper ac ſemper augeri poſſunt; Mundus hoc ſenſu ſemper ac ſemper perfectior fieri poteſt: nam ea eſt rerum finitarum natura, ut ſemper hoc ſenſu perfectiores, & perfectiores fieri poſſint. Quod ſi quis nunc quaerat, cur hoc poſterius Deus non efficiat? Is nimia curioſitate in ſecretas Providentiae Divinae rationes inquirit.

Prop. XIV. Deus non poteſt moraliter efficere, quod ſuis attributis, praeſertim bonitati, & ſapientiae, adverſatur.

D. Deus eſt ens ſimpliciſſimum, & immutabile; ergo nullum ejus attributum alteri adverſatur: itaque voluntas ejus & potentia non poſſunt eſſe contraria ejus ſapientiae, bonitati, ſanctitati, juſtitiae, caeteris; nec proinde ea efficere, quae his attributis adverſantur.

Schol. Animadvertendum vero eſt, id non eſſe ex defectu potentiae phyſicae, ſed potius ex ejus infinita & immutabili perfectione: neque enim infinita, & immutabilis eſſet Dei perfectio, ſi Deus poſſet mentiri, injuſte, crudeliter, impotenter agere, peccare: haec enim imbecillitatis ſunt, ignorantiae, naturae mutabilis.

Prop.

Prop. XV. Deus est providentissimus.

D. Cuncta, quae existunt, a Deo sunt facta, atque ordinata, itaut Mundus hic sit magnum systema ex parvis aliis compositum, atque mirifico ordine digestum. Eodem ordine, quo sunt facta, perpetuo conservantur, & quidem ex singulorum praescientia (ex demonstratis); ea autem est providentia (ex Def. IV.); Deus ergo providentissimus est.

Schol. 1. Confirmant id res naturae omnes, quarum nulla est, quae non sit velut machina ex aliis machinulis contexta, itaut singulae ad communem quemdam finem factae intelligantur, ad quem pergunt, quem consequuntur; quod sine directione supremae cujusdam mentis nec esse, nec concipi potest. Vide dicta in Schol. generali capitis 1.

2. Ad haec accedunt argumenta alia desumta aut a natura humana; aut a natura civilium societatum. Ut hoc in loco nihil dicam de natura hominis physica, quae aperte Dei providentiam praedicat; certe regnorum ortus, & interitus, rerum humanarum vicissitudines, & periodi, etiam contra conatus prudentissimorum hominum, miracula, quorum testes extant omni exceptione majores, prophetiae, & id genus multa, clarissima suppeditant providentiae Divinae argumenta, quae ex historiae humanae lectione quivis colligere potest. Accedit quoque omnium nationum universalis, & perpetuus consensus. Antiquissimi Graeciae Poëtae singulis ferme paginis divinam providentiam praedicant. Jovis voluntate omnia fieri, saepissime canit Homerus, qui & illud subinde usurpat θεὸς διὰ πάντα θελέυται, idest *Deus perficiebat omnia*; apud Deos esse summam bonorum malorumque canit Hesiodus vers. 1438.: *Quid enim absque Jove a mortalibus perficitur? quid horum Juppiter non gubernat?* Idem canit Ennius vetustissimus Latinorum Poeta. *Quod nisi ita esset* (sunt verba Tullii) (a) *qui potuisset assensu communi dicere* En-

(a) *Lib.* 1. *de nat. Deor.*

Ennius, *aſpice hoc ſublime candens*, *quem invocant omnem Jovem?* Vigilius quoque (*a*).

. . . . . *O qui Rex hominumque*, *Deumque*
AEternis regis Imperiis, *&* *fulmine terres*.

Idem nobiliſſimi Philoſophi docuerunt, Pythagorici, Platonici, Peripatetici, Stoici. Democritici tantum, & Epicurei adverſus omnium hominum, & naturae vocem pertinaciſſimi fuerunt. Nempe jugum divinae legis formidabant, ac excutere volebant homines voluptuoſi & perditi. *Impoſuiſtis*, inquiunt, *cervicibus noſtris ſempiternum dominum*. *Quis enim non timeat omnia providentem*, *&* *cogitantem*, *&* *animadvertentem*, *&* *omnia ad ſe pertinere putantem*, *curioſum*, *&* *plenum negotii deum?* Hinc illae lacrumae! His accedit conſenſus omnium preſentium, etiam barbararum Nationum (*b*).

Duo adverſus hoc theorema oppoſuere olim Epicurei. Primum Providentiam pugnare cum Dei beatitudine. *Nam quod aeternum & beatum eſt* (inquit Lucilius Epicureus apud Ciceronem) (*c*) *id nec habere ipſum negotii quidquam*, *nec exhibere alteri*: *itaque neque ira affici*, *neque gratia teneri*, *quod quae talia eſſent*, *imbecillia eſſent omnia & mutabilia*: *Deum vero quid niſi quietum dicere licet?* *at ſi Deus regit curſus Aſtrorum*, *mutationes temporum*, *rerum viciſſitudines*, *ordineſque conſervat*, *terras & maria contemplans hominum commoda vitaſque tuetur*, *nae ille eſt implicitus moleſtis negotiis*, *&* *operoſis*. Sed puerile illud eſt argumentum: Deus enim qui pura mens eſt, quique infinita ſapientia, & potentia praeditus eſt, cujus ſapientia, potentia, voluntas unum idemque ſunt, ut ſine ullo negotio atque ſollicitudine omnia intelligit, ita eadem tranquillitate omnia vult, & volendo continet gubernatque. Nae igitur Epicurei ſtulti, qui Divina humanis metiuntur. Alte-

---

(a) *Lib.* I. *v.* 234.
(b) ~~*vide Huet. q. Alnet.*~~
(c) *In* I. *de Nat. Deor.*

Alterum est hujusmodi: si est providentia, cur boni homines miseria afflictantur, mali felicitate gaudent? Vetus est haec quaerela, quam in libris Hebraeorum, Graecorum, & Latinorum saepe audias. Hinc illa apud Auctores Veteris Testamenti, *cur via impiorum prosperatur?* & *Zelavi pacem videns peccatorum: quasi commotus est pes meus*. Diogenes Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis per plurimos annos Pirata fuit, multosque expoliavit, & occidit, felix ad extremam usque senectutem, *contra Deos testimonium dicere*. Dionysius Tyrannus Syracusanus quum templum Proserpinae Locrensis expilavisset, hinc secundissime renavigaverat Syracusas, *videtis ne*, inquit, *amici quam bona a Diis immortalibus navigatio sacrilegis detur*. *Thelamon autem* (sunt verba Cottae apud Ciceronem) *uno versu locum hunc totum confecit, cur Dii homines negligant: nam si curent bene bonis, male malis, est quod nunc abest: scilicet debebant illi quidem omnes bonos afficere, siquidem hominum generi consulant: sin id minus, bonis certe consulere debebant*.

Respondemus 1. id non semper verum esse: nam sceleratorum infelices exitus magnam faciunt historiae humanae partem. Deinde quamquam quidam videantur in sceleribus felicem vitam degere, tamen si pectora pandantur, fortassis omnium miserrimi adpareant. Parva ne miseria est scelerum conscientia dilacerari, quae ultio prima est & maxima! Praeterea non semper qui adparent boni, revera boni sunt: ob occulta peccata poenis affici possunt. Sed demus tantisper, bonos homines miseria afflictari, esse id potest, magnum bonitatis Dei & Providentiae argumentum, si hujusmodi malis aut purgentur a veteribus criminibus, aut instituantur ad virtutem. Praeclare Augustinus (a). *Placuit quippe Divinae providentiae praeparare in posterum bona justis, quibus non fruentur injusti; & mala impiis, quibus non excru-*

(a) *Lib.* 1. *de Civit. cap.* 8.

excruciabuntur boni. Ista vero temporalia bona & mala utrisque voluit esse communia: ut nec bona cupidius appetantur, quae mali quoque habere cernuntur; nec mala turpiter evitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur.

Interest autem plurimum, qualis sit usus vel earum rerum, quae prosperae, vel earum quae dicuntur adversae. Nam bonus temporalibus nec bonis extollitur, nec malis frangitur: malus autem ideo hujuscemodi infelicitate punitur, quia felicitate corrumpitur. Ostendit tamen Deus saepe etiam in his distribuendis evidentius operationem suam. Nam si nunc peccatum manifesta plecteret poena, nihil ultimo judicio servari putaretur: rursus si nullum peccatum nunc puniret aperte Divinitas, nulla esse providentia Divina crederetur. Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus evidentissima largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus: itemque si omnibus eas petentibus daret, non nisi propter talia praemia serviendum illi esse arbitraremur; nec pios nos faceret talis servitus, sed potius cupidos & avaros. Haec quum ita sint, quicumque boni & mali pariter afflicti sunt, non ideo ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est quod utrique perpessi sunt. Manet enim dissimilitudo passorum etiam in similitudine passionum; & licet sub eodem tormento, non est idem virtus & vitium.

Est autem hoc in loco animadvertendum, murmurationes ferme omnes humanas adversus providentiam Dei ex falsa universi ac nostri natura originem habere. Nam plerique omnes ita sibi persuasere, sui tantum ergo Mundum a Deo oportere esse creatum. Inde conficiunt, nihil in universo esse debere, quod felicitati suae faciendae non serviat. Quumque id tum falsum esse intelligant, cum plurimis naturae malis affliguntur, rursus in id convertuntur, aut Mundum nulla providentia regi, aut non ab uno bono Deo gubernari. In quo toto ratiocinio pluries illi & turpissime hallucinantur. Nam Deum hominum felicitatem velle, id omni vacat dubio: sed nostri tantum ergo Mundum esse conditum, id vero est, in quo de nobis quidem arrogantis-

tissime, de Universo vero imperitissime judicamus. Si totam rerum universitatem, ejusque genericum finem plene intueri possemus, nec de nobis tam superbe, nec tam abjecte de Dei operibus sentiremus. Intelligeremus enim ea ipsa, quae nos mala, & ordinis perturbationes appellamus, omnia esse sapientiae, ac propterea bonitatis Dei plena. Providentiae Divinae accusatoribus judicium super hac re hominis infensissimi Divinitatis hostis proferam: nequit hoc illis esse suspectum. Spinoza enim in Tract. Polit. sic scribit. *Quidquid ergo nobis ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde est, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturae ordinem & cohaerentiam maxima ex parte ignoramus, & quod omnia ex praescripto nostrae rationis ut dirigerentur volumus. Quum tamen id quod ratio nostra malum esse dictat, non malum sit respectu ordinis, & legum universae Naturae, sed tantum solius nostrae naturae legum respectu* (a).

CAPUT IV.

De Attributis Dei Moralibus.

***Prop.* XVI.** **Deus nullis affectibus animalibus, seu naturae commotionibus, idest affectibus proprie dictis, obnoxius est.**

D. Nam affectus hujusmodi argumentum sunt naturae mutabilis, & alicujus externi boni indigentis, idest non infinite perfectae (ex Prop. 57. II. P.); est autem Deus natura immutabilis, & perfectissima (ex supra demonstratis); hujusmodi igitur affectibus minime subjectus est.

Schol. Consulto dixi *affectus animales*: nam, utcumque minus proprie, duo affectuum genera distingui possunt, ut alii sint naturae commotiones, & agitationes, quos

(a) *Cap.* 2. §. 8.

quos brevitatis gratia *animales* voco; alii rationis decreta, ex quibus effecta bona, vel mala consequantur, quos *rationales* dicere possumus. Et primos quidem affectus sempiternae & perfectissimae naturae nullo modo convenire posse, perspicuum est. I. Non esset illa immutabilis & simplicissima, si hujusmodi affectibus agitaretur. II. Necesse esset illam aut indigere bonorum externorum, in quae hujusmodi commotionibus raperetur (affectus enim animales sunt naturae impetus vehementiores in ea bona, a quibus perfici posse putamus); aut ea timeret, si inde ab illis averteretur. Ceterum utrum etiam affectus rationales, qui sine commotione naturae sunt, respuat perfectissima illa natura, id nunc disquirendum est. Affectus isti ad duas etiam classes referri possunt, ut alii sint cum voluptate conjuncti, alii cum dolore.

Prop. XVII. Deo tribui nequunt affectus rationales, qui cum dolore conjuncti sunt, ut odium, ira, invidentia, zelotypia, timor, similes.

D. Primum: hujusmodi affectus sunt argumenta naturae indigentis, minime potentissimae, aliquid sibi timentis, ut per se est manifestum; ergo nequeunt Deo proprie convenire. Deinde hujusmodi affectus, si proprie accipiantur, pugnant cum natura beatissima, qualis est Deus.

Schol. At enim in Divinis Scripturis tribuuntur Deo ira, & odium, item zelotypia, tristitia, dolor intrinsecus, poenitentia &c. Respondemus, & Scripturas Divinas multa de Deo dicere humano sensu, & loqui linguam filiorum hominum, ut possint ab hominibus intelligi: quae omnia incommutabiliter sunt interpretanda, & consentanee Divinae Naturae. Sic quum Scriptura memorat oculos Dei, pedes Dei, manus Dei: quum dicitur Deum descendere, aut adscendere, ea omnia rationaliter capienda sunt, non carnaliter, inquit Austinus. Ira, quae in Scripturis tribuitur Deo, nihil aliud est, quam decretum rationis Dei, quo irrogatur poena peccato, ut loquitur idem S. Augustinus. Poeniten-

tentia item est voluntas Dei, qua quod factum est, ne amplius sit, vult, sed vult incommutabiliter, & sempiterne. Quae actiones contra leges Dei fiunt, aut homines, qui faciunt, dicuntur odio esse Deo, quia secundum decreta Dei sunt puniendi. Ita caetera humano more dicta, ut facilius ab hominibus caperentur.

Prop. XVIII. Affectus rationales, qui cum voluptate conjuncti sunt, in primis amor, recte Deo tribuuntur, sed modo eminentissimo, idest sine ulla naturae agitatione.

D. Nam hujusmodi affectus cum nullo Dei attributo pugnant, & praeterea consentanei sunt naturae perfectissimae, & beatissimae: recte igitur Deo tribuuntur, sed non ex nostris notionibus, verum eminentissimo modo, & qui cum perfectissima Dei natura consentiat.

Schol. Itaque Divinae Scripturae *Deum esse ignem*, idest amorem, & *caritatem* docent: *caritas est Deus*, inquit Johannes Apostolus in Epist. 1. Meliores quoque Philosophi, in primis Platonici, id comprobant. *Deus*, inquit Plato, *bonus est*, *& beneficus*. *Bonum*, inquit Pseudo Dionysius, *sui est diffusivum*: est autem Deus bonus, & optimus; ergo maxime sui diffusivus. Diffunditur autem per amorem, & beneficentiam; ergo plenus amoris est, & beneficentiae.

Caeterum hoc est maximum inter amorem Dei, & hominum discrimen, quod in nobis amor ab extrinseca bonitate & pulchritudine accenditur, estque boni, & pulchri effectus, qui nos in externa rapit objecta velut naturae & felicitatis nostrae complementa: in Deo vero ex intrinseca sui bonitate & pulchritudine existit, illi essentialis, atque idem semper, & immutabilis, caussa totius bonitatis, & pulchritudinis, quae est in universo.

Prop. XIX. Quum Deo tribuuntur virtutes morales, nequeunt ei tribui ex rerum nostrarum ideis, sed eminentissimo modo, idest naturae infinitae, & immutabili consentaneo.

D. Virtutes in hominibus morales ex oppositione vitio-

tiorum aestimantur, justitia ex injustitia, fortitudo ex imbecillitate, patientia ex animi impotentia, bonitas ex malitia. Praeterea virtutes in nobis exercitatione acquiruntur actuum: ad haec, nunquam perfectissimae sunt, & immutabiles; ergo non possunt ex ideis nostris divinae Naturae tribui, quin tota evertatur. Quocirca quum dicitur, patiens est Deus, cave putes, eum mala sentire, & ferre, quae in nobis est patientia, & fortitudo. Praeterea quum dicitur, justus est Dominus, cave putes, aut ex superiori lege ejus justitiam aestimari, aut quidquam ex jure, & rigore ulli debere, quibus binis notionibus justitia in nobis definitur. Similia eundem in modum accipe.

*Prop.*XX. Deus non potest velle miseriam creaturarum rationalium, quin mereantur.

D. Velle miseriam creaturarum rationalium, quin mereantur, aut irae est, aut odii, aut malignitatis naturae, quemadmodum per se est perspicuum; talia vero in Deum non cadunt (ex superioribus); ergo Deus nequit miseriam velle creaturarum rationalium, nisi ipsae mereantur. Praeterea Deus amor est, & sui diffusivus (ex prop. XVIII.); creaturae rationales opus sunt Dei, quas idcirco non potest non amare, & bonitatem suam in illas velle effundere, praesertim quum & ut sint, efficit, & conservat. Ergo non potest earum velle miseriam, quin mereantur; quia haec cum illo amore pugnant.

*Prop.*XXI. Deus vult creaturarum rationalium beatitudinem.

D. I. Deus non potest velle creaturarum rationalium miseriam, nisi illae mereantur (ex prop. 20.); praeterea earum habet curam, & providentiam (ex superioribus); posita autem est providentia in eo, ut singula ad suos fines dirigantur (ex Def. IV.); creaturas ergo rationales ad consentaneos naturae suae fines dirigit Deus. Est autem finis creaturarum rationalium beatitudo (ex demonstratis ex II. P.); ergo beatitudinem creaturarum rationalium vult Deus.

II. Deus

II. Deus Creaturas rationales efficit beatitudinis capaces, & necessario beatitudinem appetentes, miseriam aversantes; naturalia vero creaturarum in Deum immediate refunduntur; ergo Deus creaturarum rationalium vult beatitudinem. Ac vero nisi vellet, dum in iis necessarium beatitudinis amorem imprimit, profecto deluderet, tantoque vellet miseriores, quanto felicitatis appetentiores creat, quod cum natura Dei pugnat. Mirifice autem hoc theorema cum divinis Scripturis consentit. Nam praeterquamquod eae aperte docent, *Deum non velle mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat*; &, *non esse voluntatem Patris, ut unus hominum pereat*; &, *Deum velle, omnes homines salvos fieri*; &, *Deum non esse acceptorem Personarum*; *&c.*; tota quoque oeconomia divinarum Scripturarum eodem spectat, ut homines ad beatitudinem instruantur.

Prop. XXII. Deus non potest efficere creaturas rationales infinite intelligentes, & perfectas, adeoque malum metaphysicum, idest *deficientia a summa perfectione*, necessario creaturis adhaeret.

D. Infinite perfectum est necessarium essentiae, atque existentiae (ex I. P.); est autem impossibile intrinsecum, ut creaturae, idest contingentia, sint entia necessaria essentiae, & existentiae, quia nequit idem simul esse contingens, & necessarium, idest constare ex iis, quae se mutuo destruunt; nec potest Deus efficere impossibilia intrinseca; non potest igitur creaturas efficere infinite intelligentes, & perfectas; ergo creaturae suapte natura a summa & infinita perfectione deficiunt, quia ejus incapaces: ex quo sequitur, ut malum metaphysicum, idest deficientia ab infinita perfectione, necessario iis adhaereat.

*Prop.*XXIII. Creaturae rationales ut possint recta suum finem persequi, indigent lege morali.

D. Creaturae rationales nequeunt esse infinite intelligentes, & perfectae (ex prop. 22.): quum autem sint essentialiter liberae, quia essentialiter intelligentes (ex demonstratis in II. p.); sequitur, sine lege morali,

idest sine regula, eas non posse recta finem suum persequi. Quia enim non infinite intelligentes, possunt a fine aberrare: & quia essentialiter liberae, possunt deflectere a rectitudine.

Coroll. Quum providentiae Dei sit proprium, ut singula ordinatissime ad suos fines regat, providentiae Dei erat, legem creaturis rationalibus dare, qua illae ducerentur ad suos fines. Nisi enim eam legem dedisset, nec providus, nec bonus fuisset. Enim vero ut eas creaturas ad suos fines perduceret, nec legibus mechanicis uti poterat, quin regulas sapientiae suae violaret, nec eas infinite perfectas efficere. Scilicet posterius cum natura ipsa creaturarum pugnat: prius vero, quoniam esset vim libertati huiusmodi creaturarum inferre, ac propterea earum naturas pervertere, pugnat cum regulis divinae sapientiae. Praeclare Dionysius (a) *corrumpere naturam non est divinae providentiae*.

Prop. XXIV. Deus est bonus, & beneficus.

D. Deus omnium, quibus constat universum, curam gerit, & providentiam, praecipue hominum (ex prop. XV.), quorum non solum non vult miseriam, sed vult beatitudinem (ex prop. I. & 20.); eosque lege morali, quibus illi indigent (ex prop. 23.), regit (ex Prop. 47. I. P.). Praeterea quoniam & ut sint, & ut conserventur, efficit; profecto quidquid boni habent, Dei donum, & beneficium est; ergo bonus est, & beneficus.

Schol. Sed quaeritur, quum Deus sit bonus, & beneficus, sapientissimus, & potentissimus, unde mala originem ducunt, quibus homines perpetuo affligantur? Leibnitius tria malorum genera fecit, *metaphysicum*, *morale*, & *physicum*. Metaphysicum est deficientia a summa, & perfectissima perfectione: morale est legis transgressio, seu peccatum: physicum sunt dolores cum animi, tum corporis. Ostendemus nunc ex nullo horum-

(a) *De divinis nominib. lib.* IV. *apud B. Th.* I. *part.*, *q.* XXII., *art.* VI.

rum malorum divinam beneficentiam oppugnari, simulque eorum malorum originem ita explicabimus; ut ea naturae divinae consentanea esse intelligantur.

Prop. XXV. Malum metaphysicum non pugnat cum Dei bonitate, & beneficentia, ejusque origo in natura ipsa creaturae inest.

D. Malum metaphysicum est deficientia a summa perfectione (ex Schol. prop. superioris); summae autem, idest infinitae perfectionis creaturae capaces non sunt, quia entia dependentia, & contingentia; ergo in earum natura positum est, cur eas infinite perfectas Deus efficere nequeat (vide prop. 22.); ac proinde origo mali metaphysici in ipsa creaturarum natura inest, nec pugnat cum Dei benificentia. Quin quum tantò majus beneficium sit, qualemcumque essentiam & realitatem habere, quam nullam, quanto majus bonum est esse, quam non esse; fit ut unde alii argumentum desumunt contra Dei bonitatem, ubertissima argumenta sumi possint divinae beneficentiae, & benignitatis. Ac vero vix hominem reperias, in maximis etiam animi corporisque cruciatibus, & doloribus constitutum, qui non malit esse potius qualiscumque, quam nullus.

Prop. XXVI. Mali moralis origo in natura entium rationalium finita, ejusque libertate posita est, nec pugnat cum Dei bonitate, & beneficentia.

D. Quoniam enim nulla creatura infinite perfecta esse potest, adeoque ei malum metaphysicum necessario adhaeret (ex prop. 22.), omnis creatura rationalis errori subjecta esse potest. Ex quo fit, ut lege morali indigeat, qua possit recta finem suum persequi (ex prop. 23.), cujus legis promulgatio inter maxima Dei beneficia connumeranda est. Jam creaturae rationales ut sunt *essentialiter* intelligentes, & potentes, ita sunt *essentialiter* liberae, quum libertas in ratione sit posita essentialiter (*a*); adeoque etiam adversus vitae re-

(a) *Part.* 2. *prop.* 43. *sch.*

gulam beneficentissime eis a Deo latam agere possunt. Hoc vero est malum morale (ex Schol. prop. 24.) ; ergo mali moralis origo in natura creaturarum rationalium finita, ejusque libertate posita est. Porro id Dei benignitati non adversatur. Quid enim ? legem dare non debuit ? At id cum ejus bonitate, & providentia pugnat. An libertatem auferret ? Abstulisset etiam naturam, ut praeclare ratiocinatur B. Basilius (*a*), id vero Sapientiae divinae regulis contrarium est. An tandem nullas creaturas rationales fecisset ? Sed ita nulli suam bonitatem communicasset, nec proinde bonus & beneficus fuisset ; nullo ergo modo malum morale cum Dei benignitate pugnat. Quinimmo quum his malis moralibus Deus in bonum finem utatur, nam ea quoque in finem universorum ordinata sunt, ut disputat S. Augustinus (*b*); inde magis etiam, ac magis divina beneficentia apparet.

Prop. XXVII. Mala physica sunt argumentum Dei bonitatis.

D. Mala physica sunt media, quibus Deus nos revocat a nimio praesentis vitae ejusque bonorum amore, quo amore fit, ut aeterna bona contemnamus, atque legem violemus : scilicet sunt aut praeparationes ad vir-

tutem,

(a) Tom. 1. pag. 124. *Quisquis, inquit, conditorem reprehendit, quod non naturaliter peccati nos expertes creaverit, nihil aliud nisi rationis expertem naturam rationali praefert, & immobilem, atque impulsu, ac appetitione carentem ei, quae electione, & actione praedita est.* Maximus quoque Martyr in caput IV. de divinis nominibus hoc scribit. *Qui hoc sciscitantur, cur non tales Deus nos creaverit, ut etsi vellemus, minime peccaremus, itidem facere, atque si interrogarent, cur non mentis, & rationis expertes nos produxerit . . . tolle enim a nobis liberum arbitrium, non erimus amplius imago Dei, nec anima ratione & mente praedita.*

(b) *In libris de Ordine.*

tutem, ut non peccemus; aut justae punitiones, quia peccamus, ut a peccatis recedamus: ergo mala physica sunt media, quibus Deus utitur ad nostram perfectionem, & felicitatem faciendam; id vero argumentum est Dei in nos benignitatis, & amoris; ergo mala physica sunt argumentum Dei in nos amoris, & beneficentiae.

Schol. Praeclare Salomon: *meliora sunt verbera diligentis, quam oscula odio habentis*. Scilicet nisi Deus hujusmodi animi, & corporis doloribus perpetuo nos admoneret, non esse hanc, quam incolimus, nostram Patriam, esse hospitium, aeternorum bonorum obliti, praesentium aequo nimius amatores, terrae proni, & ventri tantum obedientes viveremus; Quemadmodum enim differit B. Augustinus (a), *duo amores duas Civitates fecerunt: amor nostri ad contentum Dei, civitatem diaboli: amor Dei ad contentum nostri, Civitatem Dei*. Providentiae ergo divinae est, & beneficentiae, quod nos his malis admonet, & revocat. Seneca ex natura Dei, & hominis (b) cogitate pronunciat, *Deum, quos amat, sibi indurare, & praeparare.* Tacitus quoque naturae humanae genium reputans, scribit: *secundae res acrioribus stimulis nos exagitant; quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur.*

AP-

(a) *De Civit. Dei.*
(b) *In lib. de Provid.*

APPENDIX
AD SUPERIORA

In qua de Dei beneficentia, & de origine malorum disseritur copiosius & accuratius.

§. I. QUae superius a nobis prolata sunt argumenta, ea non existentiam tantum primae ac summae universitatis rerum Causae demonstrant, sed ejus quoque *perfectionem infinitam*, *bonitatem*, *providentiam*, *beneficentiam*. Verum quum hoc in loco totius Religionis principia & fundamenta constituere decreverimus, atque adversus Atheos & Deistas tueri; totius vero Religionis praecipuum fundamentum sit bonitas, providentia, & beneficentia Dei; operae praetium esse censui copiosius & accuratius rem hanc tractare, ac Philosophum nostrum in eo undequaque munire, quod si labascat, ne reliquum quidem Religionis corpus stare potest. Agendum autem ob id etiam studiosissime, quod non defuerint nuper lascivientia quaedam ingenia, quae veterum Epicureorum ac Manichaeorum manes perabsurda quadam ambitione ex inferis revocare conati sunt. Petrum Baelium me in primis significare omnes intelligunt. Nam is ut rationem naturalem, quod ad Religionem attinet, in ordinem cogeret, Epicureorum & Manichaeorum adversus Dei bonitatem argutationes exornavit, ac nimium quidem exornavit, ut tunc demum, quod eleganter Leibnitius dicit, *rationem ad silentium adigeret, quum diu illa impudentissime, & procacissime adversus fidem clamitasset*, non ignarus, tum facilius repertum iri homines, qui de fide adversus Deum subdubitarent, quam qui rationi tam astute instructae renunciarent. Et plures quidem viri docti bonitatis Dei causam egerunt, quos ego vehementer etiam tum laudare soleo, quum intelligo non aeque omnibus rem ex

voto

voto successisse, certus eadem alios mecum humanitate acturos. Est enim profecto aliquid in tam justa tamque perdifficili causa etiam conatus, quo intelligant Athei, siqui animo sunt, quam exiguo numero sint ii, qui gigantum in morem adversus Deum praeliantur.

§. II. Deum esse intelligens & incorporeum, Ens necessitate naturae suae existens, Opificem ac Patrem Universi mundani operis; constat ex superioribus. Quum autem quod naturae suae necessitate existit, non possit non esse *quidquid esse potest*; consequitur, Deum esse *quidquid esse potest*, idest infinitum undequaque, cui nulla sit nec existentiae, nec essentiae limitatio, idest qui nec modo ullo terminetur, nec ulla qualitate finiatur. Nam ut modi, ita qualitates argumentum sunt existentiae & essentiae dependentis. Ac vero pone Deum non esse quidquid esse potest, jam potest esse aliud, quod naturae suae necessitate non sit. Id autem esse potest naturae suae ne capacitate, an vi alterius causae? non primum: nam si natura aeterna & necessaria esse potuit quid perfectius, quod non ab aeterno fuit, ea ne necessario quidem fuit. Nec posterius. Primum natura aeterna & prima, quae sit omnium causa ab altera pendere nequit. Deinde res, quae natura sua non potest esse, nisi quod est, ne vi quidem ullius causae esse aliud potest, quam est. Natura ergo aeterna & necessaria ab aeterno, & necessario fuit quidquid esse potest, idest ab aeterno & necessario fuit infinite perfecta.

§. III. Praeterea, quae rationes demonstrant Deum esse, idest aeternam & primam cunctorum causam, eae una opera demonstrant, in hac existere rationem sufficientem *existentium omnium* & possibilium, quae scilicet ratio nisi in Ente aeterno & necessario sit, in nihilo erit, idest nulla, quod est *contradictorium* (a).

exi-

(a) *Vide Auctorem operis* de cognitione veri *inter opera Augustini cap.* VII. *lib. ult.*. *Plura quoque habet in eandem rem Franciscus Suarezius in Metaphysica disp.*30.*sect.*2.

existere autem debent hujusmodi rationes sufficientes & in ejus intelligentia *intelligibiliter creatrice*, & in ejus essentia *eminentissime*, & *in potentia*, quod a nobis in prima parte demonstratum est. Nisi autem natura illa undequaque sit infinita, hujusmodi rationes nullae erunt; quae tamen sint necesse est. Quibus ergo argumentis demonstratur Deum esse, iisdem conficitur esse undequaque infinitum. Quo modo quae argumenta demonstrent, in data superficie contineri infinitas figuras planas eminenter, quae sint majores semper & majores, ea demonstrant quoque infinitam esse debere hujusmodi superficiem. Itaque quum possiblia infinita sint, ac majoris semper & majoris perfectionis in infinitum; quae natura eorum omium rationem sufficientem continet, undequaque infinita sit necesse est (*a*). Quae adeo explorata sunt, ut communi omnium sensu semper comprobatum fuerit, Deum esse, id, quo majus nihil esse possit, *optimum* scilicet *&* *maximum* (*b*).

§. IV. Quum ergo Deus sit infinite perfectus; sequitur esse & infinite bonum; ac sibi ad beatitudinem sufficientissimum. Et primum quidem per se est perspicuum: quoniam, ut Philosophi omnes maxima consensione docent, *naturalis perfectio*, & *bonitas absoluta inter se reciprocantur*, ut tantundem semper insit rei *bonitatis absolutae*, quantum perfectionis, seu *realis entitatis*. Quum ergo Deus naturae suae necessitate sit infinite perfectus, itidem naturae suae necessitate summe bonus est, & undequaque absolutissimus. Id Theologi dicunt *bonum & perfectum per essentiam* (*c*). Sed & inde consequitur eadem perspicuitate alterum, esse nimirum sibi ad beatitudinem sufficientissimum: *nihil enim aliud* (inquit Beatus Thomas) (*d*) *nomine beatitudinis intelligitur, nisi bonum*

(a) *Suarezius Metaph. Disp.* 30. *sect.* 17.
(b) *Vide Petavium lib.* VI. *Theol. dogm.*
(c) *B. Thomas prima parte qu.* 26. *Art.* 1.
(d) *Idem prima part. q.* 26. *Art.* 1.

bonum perfectum intellectualis naturae, cujus sit suam sufficientiam cognoscere in bono quod habet. Ac vero non quis facile reperiet, unde illi minus perfecta beatitudo inesse possit. Non defectu entitatis & bonitatis, quae in illo est summa & absoluta. Nec aut contrarietate partium naturae suae, quae in natura simplicissima nulla est; aut externis contrariis, quoniam naturae infinitae & summae, ac unice infinitae & summae, omnino nihil est contrarium. Jam nec affectibus, qui in Deo nulli esse possunt: affectus enim naturae sunt minime quae sibi ipsa sufficientissima sit, seu naturae, quae erga externa bona rapiatur, quasi in sui complementa, aut sibi ab externis objectis timeat, velut sibi infestis & contrariis: quae nunc duo a natura Dei infinita longe absunt. Ita necesse est Deum, Patrem illum ac Opificem cunctorum, esse beatissimum, nec rei cujusque externae indigum, qua possit esse beatior, nec sibi ab ulla externa re timentem, qua perverti aut turbari possit. Uno verbo, plene perfectum, plene tutum; quae duo ubi adsunt, beatissima natura illa est.

§. V. Ex divinae naturae perfectione infinita ejus consequitur absoluta bonitas & beatitudo: ex hac vero *bonitas relativa*, seu potius munificentissima beneficentia. Scilicet natura ista beatissima nec invidere ulli potest, nec irasci, nec omnino malefacere, nec non esse large benefica. Ac principio nihil verius & praeclarius dici posse arbitror, quam Platonicorum illud, *bonum est sui diffusivum, summum summe*, praesertim si beneficentia nihil de natura benefica demat. Observo inter homines, quo quis est dignitate ac loco eminentior, bonis affluentior, virtute ac sapientia ditior, suae dignitatis ac status tutior, eo esse publicae felicitatis amantiorem, eoque magis pro virili illam promovere. Necessario inde me concludere posse arbitror, Deum natura sua beatum ac perfectum, infinito supra creaturas loco situm, qui nec timere sibi quidquam potest, nec minor fieri participatione bonorum naturare suae; creaturis rationalibus beneficium esse debere, potissi-

mum,

mum, quas beatitudinis capaces efficit. Intelligo praeterea, quo quis imbecillior est, re & mente pauperior, minus loci, & status sui tutus, eo esse alieni avidiorem, sui parciorem, invidiae, odii, fraudis plenum; ergo nisi Deum constituam bonum, & beneficum, de naturae suae majestate deturbó.

§. VI. Idipsum ex natura nostra concludere possumus. Nos enim Deus beatitudinis capaces creat, & ita, ut natura ipsa, & necessario beatitudinem appetamus & sequamur, miseriam aversemur. Praeclare Augustinus, *omnes beati esse volumus: miseri non solum nolumus, sed nec velle possumus*. Quum autem, quae naturales insunt rebus & congenitae proprietates, inclinationes, habitudines, capacitates, eae a Deo immediate sint, idest a prima cunctorum causa; fit, ut immediate a Deo in nobis sit & conservetur naturalis iste beatitudinis appetitus, aut saltem capacitas, miseriae vero aversatio. Quod si nolit beatos, deludit profecto, ac vult miseros, quod cum natura sua pugnat. Uult ergo beatos. Esse autem nequimus, nisi sui beneficentia, & bonorum diffusione: ergo nisi efficiat, quum possit, ne vult quidem; atque idcirco ne bonus quidem est. Est autem bonus, & vult nos beatos, & potest, & naturae suae est velle & efficere; beneficus igitur est.

§. VII. Itaque Deus nec invidere ulli potest, nec irasci, nec omnino malefacere, quin is mereatur. Nam invidere & irasci imbecillitates sunt naturae aut aliquo bono indigentis, aut quidquam sibi timentis: nullo vero bono indiget Deus, nec quidquam sibi timet. Praeterea invidere & irasci dolores sunt, qui cum natura beatissima pugnant. Quo circa mirum est, Lactantium virum alioquin disertum & acutum, nec Theologiae naturalis imperitum, affectum irae vere ac proprie Deo tribuisse in eo libello, in quo id ex instituto agit. Potest esse enim quidpiam aliud, quod penitius naturam beatam tollat? Arnobius Lactantii hujus magister inde maxime Homeri Deos ridet, ac jure quidem & merito ridet, quod iracundos illos & conten-

tiosos faciat, nunquam pacatos, nec sibi, quod inde consequitur, constantes. Quum ergo nec invidere, nec irasci possit Deus; perspicuum est, nec posse alteri malefacere, quod ille non mereatur, aut quod illi non sit utcumque bonum. Alteri enim malefit, siquidem ille non meretur, aut si ei utcumque bonum non est, vel ex invidentia, vel ex odio, vel ex ira. Quod si quis suspicetur, Deum, immota natura sua, nec turbata pace, sic velut per jocum, quin & cum voluptate alicui malefacere, quin illi prodesse velit, is maximam Naturae hujus malignitatem praedicat. Neque enim malignitas major fingi potest, quam gratuitum alteri malum inferre, non sine ira modo & odio, sed cum voluptate. Qui autem sic ratiocinetur, is totam illam Dei naturam, quam superius constituimus, evertere quoque debet, ac pro Deo optimo maximo, rerum opifice ac parente, fictitium nescio quem genium & malignum sibi obtrudere.

§. VIII. Quae quum sint, consequitur, quae hominibus accidere videntur mala, nec mala ea esse, nisi *praesente sensatione* aestimata, sed bona, quod bonum procul dubio nostri finem spectent: nec nos pati a maligno Deo, sed a bono: nec esse argumenta Dei in nos irae, sed ejus potius in nos amoris: nos vero, qui illa non ex fine nec nostri, nec Dei, ut par est, sed ex praesente & molesta sensatione aestimamus, ut amara medicamenta pueri, mala habere; atque unde Deo gratias habere maximas oportet, inde argumenta capere criminandi. Enim vero cujusque rei bonum dici non potest nisi *ex fine*. Quaecumque rem aliquam ita perficiunt, ut ad finem suum ducant rectius & facilius, sunt illi bona, utcumque molesta sentiantur. Contra quae a fine avertunt, utcumque jucunda, mala esse necesse est. Homines ergo, qui ratione sunt praediti, non ut bruta animantia ex praesente tantum sensu, sed ex fine de bonis & malis judicare debent. Quae dici vulgo solent mala, ea reperientur bona, si ea regula uti velimus: ac e contrario eorum plurima, quae bona

habemus & dicimus, mala esse reperientur. Ne Epicurus quidem ab eo Canone dissenserit, qui docet, nec omnes omnino voluptates sectandas, nec omnes sine ullo discrimine fugiendos dolores (*a*). Ita si fiet, minus nos materiae divinam providentiam criminandi habebimus. Quod est reliquum, ubi mentem intendere velimus, id totum sui originem non in natura, sed in nostra libertate habere deprehendemus, ac ita, ut nec bonitatem Dei, nec providentiam accusare possimus. Sed paulo altius haec res repetenda est.

§. IX. Malorum, quae dicuntur, genera tria, ex Leibnitii partitione, constituere possumus. Est enim malum aut *metaphysicum*, aut *morale*, aut *physicum*. Metaphysicum est *defectus a summa & infinita entitate*: Morale *peccatum*: Physicum *dolor*. Metaphysicum necessario naturas omnes creatas consequitur, quae hoc ipso, quod creatae sunt, finitae ac terminatae sint necesse est. Nec vero id defectu divinae potentiae, aut bonitatis contingit, sed naturarum ipsarum, quae creatae infinitam hanc & summam perfectionem, quae entis est naturae suae necessitate existentis, nullo pacto excipere possunt: creatae modum existentiae habent, modum essentiae (*b*). Praeterquamquod ne si potuisset quidem Deus summam hanc sui & infinitam perfectionem creaturae *essentialiter* communicare, id, quatenus mens nostra intelligit, ejus sapientiam & bonitatem decuisset: nam pro tam ingenti mundana machina infinitis aliis machinulis mirabili prorsus ordine contextis, quam illum efficere voluisse inde constat, quod fecit, rem unam creavisset, seu substantiam unam, atque in eam bonitatem & perfectionem suam totam effudisset; quod ille profecto noluit, qui mundum ex infinitis propemodum substantiis infinitorum ordinum ac serierum

---

(a) *Vide Laertium lib.* x., *& in eum locum Gassendum*.

(b) *Vide hac de re acutissime disserentem Franciscum Suarez Metaph. disp.* 30. *sect.* 17.

rum voluit creare, quo pulchior esset, divinaque sapientia dignior. Itaque illud ab eo postulare tantundem esset, atque si elater ab artifice oraret, pro horologio unum ut conflaret elaterem, in eumque vim totam ac robur partium omnium conferret, quo esset ille perfectior & durabilior. Quod qui a Deo exigit, nae is perridiculus est, qui rem tam deridiculam ab Artifice sapientissimo expostulat.

§. X. Necessarium ergo est, ut homines singuli se non velut totam Universi machinam, sed ut ejus partes contemplentur, quae & secum, & cum toto harmoniam efficiant: adeoque de bonis & malis non ex suis & privatis commodis, sed ex communi omnium rerum fine judicent. Nec est ut quis opponat, potuisse homines, si non infinita perfectione praeditos creari, at saltem majori, quam qua nunc sunt. Putant enim quidam ita bonitatem & providentiam Dei ab omni criminatione futuram fuisse immunem. Nam & hoc imperite ac stulte excogitatum est. Principio si parva, ut isti ratiocinantur, hominum entitas & perfectio argumentum esse potest adversus Dei bonitatem, erit quoque maxima, dummodo finita: quaecumque enim homini tribuatur perfectio, dum illa finita est, infinito intervallo semper distat a summa & absoluta, eique malum metaphysicum perpetuo adhaeret. Itaque, si argumentum quidquam probat, hominis perfectio nisi infinita eidem exceptioni semper futura est obnoxia. Nequit autem esse infinita, ut demonstratum est; ergo ne parva quidem argumentum ullum contra Dei bonitatem suppeditat. Quocirca non idcirco Deum minus esse bonum fateri possumus, quod quum majorem entitatem singulis universi partibus dare potuisset, minorem dederit. In eo potius fatebimur sapientissimum, quod eam tribuerit, quae sit & cujusque entis fini aptata, & loco, quem illud in rerum natura obtinet, consentanea.

§. XI. Deinde nego majorem entitatem animi aut corporis humani majorem quoque esse hominis perfectio-

 nem,

nem, ac nego majorem entitatem argumentum esse majoris bonitatis & sapientiae rerum Opificis, minorem vero minoris, sed majoris tantum potentiae indicium esse contendo. Scilicet rerum perfectio creatarum, quando infinitae esse nequeunt, non in majori entitate posita est, sed in hoc, ut finibus suis aptatae sint, habeantque aptatas his finibus proprietates ac vires, ut & bonae sint, quocumque in gradu positae; &, si rationales fuerint, beatae esse possint. Quo modo horologii perfectio non illa in eo posita est, ut magnum sit, sed in hoc, ut partes singulae apte inter se cohaereant, omnesque finem, ad quem sunt factae, recta spectent, & consequantur. Eodem modo non homo perfectior, quia corpore major, mente capacior, vita longior: sibi integra constat perfectio, si par suo fini, par relationibus, quas ex universo, cujus pars est, sentire necessario debet: si iis praeditus viribus ac facultatibus, quae sui finem spectent, quibusque eum consequi possit. Creatura ergo rationalis adversus Dei bonitatem argumentum est, non si minor entitate, quam stulte illa majorem exigit, ubi habet loco & fini suo parem, sed si sui relationibus, & creatoris finibus minor sit. Bonitatem quod attinet divinam tam commendant creaturae entitate maximae, quam entitate minimae, si finibus & locis suis plene respondeant. In eo creaturarum perfectio constituta est: inde ars, sapientia, & beneficentia Creatoris dimetienda.

§. XII. Sed reponunt, id saltem in hominibus desiderari, tales ut ii habeant facultates, ac vires, quae suis finibus sint aptatae, quibus eos consequi possint. Nam quum unus sit naturarum rationalium finis, beatitudo; eaque, quod ad homines pertinet, posita sit in corporis indolentia, animi tranquillitate; nullae sunt in natura nostra vires, quibus utrumque istud consequi possimus: sunt potius necessariae quaedam causae, quibus miseri sumus, mens errori subjecta, animus perturbationibus, corpus morbis ac denique morti, ut suspicari, inquiunt, possimus, *non esse Deo curae felicitatem*

tatem nostram, *esse miseriam*, quod stultissimum Taciti verbum saepe audias ab hominibus perditissimis usurpari. Atque huc redeunt quaecumque sunt ab Epicureis & Manichaeis adversus Dei bonitatem & providentiam prolata. Quae ut quam stulta sint intelligamus, de origine mali moralis & physici disserendum porro est.

§. XIII. Constat ex superioribus Mundum sine malo metaphysico esse non posse, seu creaturarum nullam undequaque infinitam esse posse. Atqui haec prima est mali moralis scaturigo, quod deinde mala physica aut juste consequuntur, aut sapientissime praeeunt: utrumque certe magna Dei beneficentia. Sed explicemus haec paulatim. Universum hoc, quo nomine intelligo compagem rerum, omnium temporum, omnium locorum, non posse constare creaturis, quae singulae infinitam habeant entitatem, id jam, ut dixi, in compertis est. Consequitur ergo, creaturas rationis participes, quae hujus universi pars una sint, nec infinitae entitatis & bonitatis, nec infinitae cognitionis, nec infinitae potentiae esse posse. Interea sunt eae cum caeteris naturae creatae partibus conjunctae, loco, tempore, finibus, usibus, actionibus & passionibus, ut scilicet Universi harmonia servetur, nec sint tot universa, quot partes, quae nulla inter se concatenatione contineantur. Affici ergo ab iis necesse est, tum in eas agere, ac iis uti: uno verbo relationes rerum, quibus circumdantur, sentire. Sunt haec earum naturae consentanea, & Universi ordini. Nam primum sentire externas res possunt, & id ut possint ordo Universi postulat. Dein agere in eas & possunt, quia intelligentes, sentientes, activae; & ut queant, connexio, quam cum caeteris partibus habent, exigit. Quo modo unitatis ratio requirit, ut lapides, quibus fornix coagmentatur, & in sese mutuo agant, & a sese mutuo patiantur. Obtinet idem & in omnibus Universi partibus, quarum actiones & reactiones, actiones & passiones reciprocae sunt. Quod si ab Universo tollas, nihil illud praeter turbidum chaos erit.

§. XIV. Sed quando homines nec infinite sunt intelligentes, nec inter bona infinitae entitatis, & bonitatis versantur; efficitur, ut nec judicia habere possint immutabilia, nec, quamquam cum exteris rebus necessariam habent relationem, ab iis rapi necessario. Inest igitur illis idcirco integra facultas consultandi, & sese ex ea consultatione determinandi. Ea facultas non potest iis auferri, nisi 1. aut ablata ratione, aut 2. ablata potentia operatrice, 3. aut utraque extrinseca vi acta in id quod nec intelligit, nec vult, aut 4. earum natura infinite perfecta constituta, aut saltem cum bonis & inter bona infinitae magnitudinis. Tertium pugnat cum natura rationali, adeoque cum Dei providentia & bonitate: *corrumpere enim naturam non est divinae providentiae*, ut veteri scito constat (*a*). Quarti nulla natura creata capax est. Postremum esse nequit, quousque partes sunt Universi creati, ut affici ab aliis partibus, & in illas reagere possint. Priora duo qui exigit, is de mentibus lateres crudos fieri vult, nec ullas in Universo esse naturas rationis participes, de suo magis commodo solicitus, quam de Dei sapientia & bonitate. Ita intelligitur, libertatem, idest facultatem consultandi super bonis objectivis, atque secundum consultationem sese determinandi, nec necessario, sed cum indifferentia, naturam humanam consequi, ut ne intelligi quidem creaturae rationales possint, quae in Universo sint, & Universi partes, sine libertate. Quamobrem qui eam sublatam volunt, ut ne sint mala, ii nullas in Universo creaturas rationales esse volunt (*b*); id quod est dum Dei bonitatem tueri student, sapientiam funditus evertere.

§. XV.

(a) *Pseudo Dionysius lib.* IV. *de divin. Nominib. apud B. Th. p. part. quæst.* 22. *art.* 6.

(b) S. Basilius tom. 1. pag. 429. *Quisquis*, inquit, *conditorem reprehendit, quod non naturaliter nos peccati expertes*

§. XV. Jam vero constitutis creaturarum rationalium natura & loco, intelligitur facillime eas, nisi superiori ratione regerentur, potuisse a fine iis a Deo proposito aberrare, etsi non necessario aberraturas. Ad finem illum nimirum consequendum nec omnia mundi bona, nec quilibet eorum bonorum usus, ac propterea non quaevis harum creaturarum actiones, earum omnium, quas edere possunt, accommodatae sunt. Quo modo ad conservandum systema planetarium non quaevis corporum, quibus constat, motiones aptae sunt[r], sed infinitarum possibilium paucae tantum. Itaque ut homines (nam de his tantum deinceps loquemur) recta ad eum finem pergant, inter omnia Mundi individua ea eligere debent, quae ei fini consequendo aptata sunt, non quae aut remorantur, aut distinent, aut omnino abstrahunt. Praeterea quum eorum quoque bonorum, quae apta sunt, multiplex usus esse possit, nec vero omnes boni, idest fini consentientes, inter omnes usus eos debent eligere, qui fini conducunt, atque idcirco ex omnibus possibilibus actionibus, eas edere, quae eum finem spectant, cavere ab iis, quae quoquo modo fini illi adversantur. Ad hoc vero examen instituendum, & quidem in tota vita perpetuo, infinita pene sapientia, & infinitus labor adhibenda fuissent. Et la-

 bor

pertes creaverit, nihil aliud, nisi rationis expertem naturam rationali praefert, & immobilem, atque impulsu & appetitione carentem ei, quae electione & actione praedita est. Maximus quoque Martyr in caput IV. *de divinis nominibus* praeclare & ad rem nostram accommodate scribit, *eos, qui hoc sciscitantur, cur non tales Deus nos creaverit, ut etsi velimus, minime tamen peccemus, similiter facere, ac si interrogarent, cur non mentis & rationis expertes nos produxerit . . . Tolle enim a nobis liberum arbitrium, non erimus amplius imago Dei, nec anima ratione & mente praedita*. In eandem sententiam scribunt saepe veteres alii Patres.

bor quidem hujusmodi omnium certe maximus cum vita humana pugnat, ut non decuit Dei bonitatem ad hanc animi contentionem perpetuam homines vocare: Sapientia vero infinita *essentialiter* naturae creatae convenire nequit, nec si posset, Universi natura & ordo patiuntur. Ergo id supererat, ut haec hominibus sapientia per modum *legis* communicaretur. Quo modo cum infantibus sapientes educatores faciunt, quibus quoniam nequeunt vivendi, & agendi prudentiam *essentialiter* communicare, defectu capacitatis, ejus prudentiae & sapientiae praecipua scita ac dogmata per modum legis iis communicant, ut ita saltem recte vitam instituant. Porro ut in systemate mundano vires motrices, earumque leges perpetuo conservandae sunt, ut Universi ordo perpetuo servetur; ita ut ordo actionum hominis liberarum, seu earum ad finem directio perpetuo conservetur, perpetuo quoque lex moralis conservanda.

§. XVI. Jam vero superioris rationis scita & dogmata inferiori naturae non *essentialiter*, sed per *modum legis* communicata, nisi addantur motiva quaedam determinantia naturae illi inferiori consentanea, nullius momenti sunt in illa permovenda. Quum autem natura humana ita comparata sit, ac ita esse debuit ut voluptate, & dolore determinetur, oportuit ut supremus Legislator cum lege illa sanctionem poenalem conjungeret, siquidem sapientissime & providentissime agere vellet. Ita fit ut quemadmodum ex bonitate Dei sequitur, ut creaturis rationalibus leges vitae directrices ad sui finem communicet; ita ex Dei providentia & sapientia sequatur, ut eas leges poenis corroboret, quibus naturae rationales sibi consentanee ad fines suos ducantur. Apparet igitur, Dei bonitatis & sapientiae fuisse hominibus leges dare morales, easque poenis armare: alioquin ut sine legibus mechanicis corpora viribus insitis in chaos perturbatum abirent, nec ulli essent in universo fines, nec ordo atque harmonia; ita sine legibus moralibus vires hominum activae totam vitam turbarent, atque a fine suo abstraherent.

§. XVII.

§. XVII. Interim lege etiam morali lata, homini inter objecta minime infinita agenti integra libertas permansit. Ac primo libertas a coactione. Hanc enim libertatem solus Deus supremo ac omnipotente imperio in naturam auferre potest; nam caeterae exteriores causae quum in voluntatem humanam non agant, nisi ope rationis, nec vero ratio libertatem cogere possit, quam potius, ubi recta fuerit, idest *suprema lege informata*, perficit; eam libertatem auferre nequeunt. Deum vero omnino dedecet rerum naturas; & essentias pervertere, atque sic constitutum universi ordinem intelligibilem turbare. Qui igitur, ut mala moralia auferrentur, hunc in modum coactam hominis libertatem vellent, ii magis suae utilitatis, quam ordinis & naturae totius universi rationem habere videntur, atque, dum Dei bonitatem ex privata sui utilitate metiuntur, ejus simplicitatem, immutabilitatem, & sapientiam oppugnant. Ex quibus patet non jure, nec recte accusari Dei bonitatem, quod aut homini libertatem, qua praecipitem illum iturum intelligebat, non abstulerit, aut quod non ita fixerit, ut minime illa indifferens esset. Utrumque scilicet & naturae humanae contrarium est, & contrarium relationibus, quas homo habet cum caeteris mundi partibus, ac propterea ordini universi, & consequenter divinae sapientiae. Deinde constat illi libertas *a necessitate*. Scilicet nec a natura sua cogi potest, nec a rerum externarum ideis, & sensationibus: illa cogere se nequit: istae rerum sunt, quae infinitam entitatem non habent, ut idcirco non possint voluntatem humanam infiniti cupidam, atque infinitum natura sua spectantem, necessario trahere.

§. XVIII. Quibus positis, nullo negotio mali cum primis moralis, tum etiam physici origo intelligitur, non tantum sine ulla providentiae & bonitatis divinae offensione, verum potius cum magna Dei beneficentia. Nempe sunt consectaria mali metaphysici, libertatis, & legis, quorum primum Deus auferre non potest, posteriora duo non decet, quemadmodum ex superiori-

bus constat. Scilicet quoniam homo necessario est liber, mente vero finitus; lege, qua ejus libertas regeretur, indigebat. Ea lata, adhuc homini integra constitit libertas. Peccare ergo potuit. Ponamus peccasse: id ita avenire potuit, ut inde nihil adversus Dei providentiam & beneficentiam confici queat. Quid enim? Mentem homini dedisset infinitam? Fieri non poterat. Liberum non fecisset? Ne intelligentem quidem, nec universi partem efficere debebat. Libertatem unum in modum inflexisset? Est alienum a sua providentia rerum naturas pervertere. Legem ei nullam promulgasset, qua informaretur ad finem? Ita ne curasset quidem, nec fuisset bonus. Nullum creasset hominem? Id est divinae sapientiaa regulas praescribere, praesertim, quum hominem, si sapit, conditionis suae poenitere nequeat, quemadmodum ex iis, quae inferius dicturi sumus, intelligetur.

§. XIX. Jam quum semel malum morale invaluisset, Dei providentiae & bonitatis erat iis mediis hominem inde retrahere, & perpetuo ad vitae regulam adducere, quae vitae humanae sunt accommodatiora. Ac quando perpetuae felicitatis praemia minus eum tangunt, quam voluptates praesentium bonorum, in quibus ille contemplandis nimius est, oportebat ut poenis, idest doloribus, afficeret. Ea duo hominem docere possunt. Primum perfectam, quam ille sequitur, beatitudinem, in possessione horum bonorum, quibus circundamur, non inveniri. Alterum, nihil ei esse tutius, nec felicius, quam ab his bonis abstractum, aeternorum spe, divinae legi adhaerere. Mala ergo hujusmodi physica tantum abest ut testimonium, quod profani clamant, adversus Dei providentiam, & bonitem dicant, ut potius mirifice utramque praedicent: quandoquidem nec sapiens Deus, nec beneficus esset, si hominem, quem a vitae perfectae regula devium videt, accommodatis naturae suae mediis inde retrahere non studeret.

§. XX. Sed mala physica in immensum augent divinae

vinae bonitatis & providentiae hostes. Dolores & morbos exaggerant: improborum felicitatem & prosperitatem praedicant: scelera super sceleribus coacervata enarrant. Inscite omnia, aut non ad rem. Principio dolores, qui homini accidunt, in duas classes conferre possumus: nam alii a natura sunt, alii a libertatis & rationis abusu. Si omnes ad calculum adducamus, reperiemus multo plures esse, quos homo homini, homo sibi consciscit, quam qui a natura sunt. Hos tu in Deum retuleris, quos ille & vetat, & ut ne efficias, majores minatur? Quaestio ergo ad eos tantum dolores adducitur, qui sunt a natura, quos esse aliquos, seu justas scelerum poenas, quia peccavimus, seu admonitiones ut ne peccemus, ex ipsa Dei providentia & bonitate sequitur. Sed quantilla haec malorum portio sunt, si cum illis conferantur, quae aut impotentes affectus, aut imprudentia & inscitia hominibus affert? Interim haec bonorum, intensitate, duratione, numero longe majorum, copia, non solum compensantur, sed immane quantum exceduntur. Nam quum duorum generum sint voluptates, quibus perfruimur, aequabiles, & gestientes; illae perpetuae sunt, quoad vivimus, & perennes; hae, ut minus perennes, frequentissimae tamen. Confidenter dico, copia dolorum, de quibus loquimur, tantum abest ut possit cum voluptatibus utriusque generis conferri, ut a solis gestientibus longe superetur, praesertim in iis, qui recte & sapienter vivere didicerunt. Supersunt interea omnes voluptates aequabiles, quas idcirco minus inter bona censemus, quod perennes sint, nec, ut insolitas, animadvertimus. Usus sensuum, rationis, libertatis, vitae denique totius, ut nullae etiam adsint voluptates gestientes, aequabiles sunt & perpetuae voluptates, eoque gratiores, quo minus turbidae. Quamobrem quum major sit bonorum, quam malorum physicorum copia, ac mala etiam illa bona sint, quippe eo comparata, ut nos ad regulam vitae directricem adducant; summe fuerit dementiae Deum inde ut maleficum traducere. Major quo-

que

que dementia est, ex illis malis argumenta in Deo criminando arcessere, quae sibi homines conscifcunt, quaeque, si sapiunt, ac volunt, non solum facile, verum etiam magna cum voluptate vitare possunt.

§ XXI. Sed improborum, ut ajunt, felicitas, bonorum vero frequentes calamitates demonstrant, non esse curae Deo felicitatem nostram, esse miseriam. Nihil ego unquam nec ineptius, nec stultius ab homine dictum arbitror. Totum id ex turpissima ignoratione naturae & historiae humanae effutitur magis, quam dicitur. Scilicet in perspicuis esse debet, bonorum & voluptatum humanae vitae maximum esse interiorem animi tranquillitatem: nec, si dum in terris agimus felicitatis capaces sumus, in alio esse posita illa potest. Haec vero animi tranquillitas ex virtute nascitur, scelere turbatur. Itaque quemadmodum maximum hominum bonum est

Nihil conscire sibi, nulla pallescere culpa,

ita maximum est malum animi inquietudo, aegritudo laniena, etiam in caeterarum rerum apparatu & prosperitate. Ad rem Juvenalis (a)

. . . . Prima haec est ultio, quod se
Judice, nemo nocens absolvitur . . .

Atque id puto Graecos Poetas describere voluisse tragicis imaginibus Titii, cujus jecur vultur perpetuo arrodit, Thiestae lamentantis, Herculis ad Caucasum affixi, Orestis furiosi. Quid aliud est, nisi conscientia criminis, vestis illa Herculis exitialis apud Sophoclem,

Quae lateri adhaerens morsu lacerat viscera,
Urgensque graviter pulmonum haurit spiritum?

Audiamus Tacitum dum Neronis statum post Matrem Agrippinam interfectam describit (b), *Sed a Caesare perfecto demum scelere magnitudo ejus intellecta est, Reliquo noctis modo per silentium defixus, saepius pavore*

(a) *Satyra* XIII.
(b) *Lib.* IV. *Annal. cap.* 10.

re exurgens, *&* *mentis inops*, *lucem opperiebatur*, *tanquam exitium allaturam*. Hunc tu in ſcelere beatum dicas? Turpiſſima igitur peccant naturae humanae ignoratione, qui ſceleſtos homines idcirco beatos praedicant, quod nullis externis malis plerumque in ſuis ſceleribus turbari videant.

§. XXII. Sed peccant ignoratione hiſtoriae humanae. Ex tota patet hiſtoria, id quod uno verſiculo complexus eſt David, *vidi impium ſuperexaltatum: tranſivi, & ecce non erat*. Sceleratorum hominum vix unum aut alterum reperias, qui etiamſi diu vixerit tranquille, tranquillam oppetierit mortem. Plurimorum ac praeſtantiſſimorum Greciae Philoſophorum vox fuit, quemadmodum ſaepe refert Laertius, id in primis rariſſimum eſſe in Natura, *ut tyrannus pacifice moriatur*. Quid quod id ipſum conſectarium eſt naturae humanae? Eſt enim id ſcelerum proprium, ut ſceleſti homines ne ſceleſtis quidem amici eſſe poſſint, quippe qui ut timent omnes, ita omnibus ſuſpecti ſint neceſſe eſt (*a*). Inde autem fit ut nec tuti ſint unquam, & raro pacifice e vita excedant. Mentiuntur igitur Dei providentiae & bonitatis accuſatores, dum improborum felicem vitam ac exitum praedicant. Mentiuntur autem aut ex ignoratione naturae & rerum humanarum, aut ex attentione ad pauca & externa, aut ex maledicendi pervicacitate.

§. XXIII. Haec quum ſint, intelligitur nunc, quam ineptae ſint argutationes Epicuri apud Lactantium (*b*). Marcionis apud Tertullianum (*c*), Celſi apud Origenem, aliorumque, quae Baelius conſarcinavit. Epicuri in primis apud Lactantium haec ſunt concluſiunculae. *Deus aut vult tollere mala & non poteſt: aut poteſt & non vult: aut neque vult, neque poteſt: aut vult & poteſt. Si vult & non poteſt, imbecillis eſt, quod in Deum non*

cadit.

(a) *Vide Gordon ad Tacitum diſcourſ.* 4. *ſect.* 12.
(b) *De Ira Dei cap.* 13.
(c) *Contra Marcionem lib. II. cap.* 5.

cadit. Si potest & non vult, invidus, quod aeque alienum a Deo. Si neque vult neque potest, & invidus, & imbecillis est, adeoque nec Deus. Si vult & potest, quod solum Deo convenit, unde ergo sunt mala? Aut cur illa non tollit? Narrat hinc Lactantius, plerosque Philosophorum, qui providentiam defendebant, hoc argumento perturbari solitos fuisse, ac invitos pene adigi, ut Deum nihil curare faterentur. Eos conjicio, qui de bonitate Dei ex commodis suis differebant, aut qui Deum *de sola utilitate censebant, non de omnibus proprietatibus*, quod Tertullianus eleganter dicit (*a*). Marcionis vero argutationes hunc in modum narrat Tertullianus. *Si Deus bonus & praescius futuri, & avertendi mali potens, cur hominem & quidem imaginem & similitudinem suam, immo & substantiam suam, per animae scilicet censum, passus est labi de obsequio legis in mortem, circumventum a diabolo? Si enim & bonus, qui evenire tale quid nollet, & praescius, qui eventurum non ignoraret, & potens, qui depellere valeret, nullo modo evenisset, quod sub his tribus conditionibus divinae Majestatis evenire non posset. Quod si evenit, absolutum est e contrario, Deum neque bonum credendum, neque praescium, neque potentem.* Utrumque hoc argumentum repetit Celsus apud Origenem. Qua autem ratione haec exornaverit Baelius, non est operae pretium dicere, quando nihil addidit novi.

§. XXIV. His argumentis non una est veterum Philosophorum, & Theologorum responsio. Platonis quidam Sectatores, ac in primis Plutarchum, hunc in modum ratiocinatos constat (*b*). Deus fuit ex omni aeternitate, nec ullo contaminatus vitio, a quo propterea nihil mali proficisci potuit. Existit etiam ex infinito tempore materia, omnis qualitatis, omnisque motus in se spectata

(a) *Tertull. lib. I. contra Marcionem cap. 25.*

(b) *Ita haec digessit Mosshemius ad Cudvvorthum Tom. I. pag.* 233.

ſtata expers. In hac autem materia latuit ab omni aevo vis & natura quaedam ratione carens, & malefica, inordinatis atque turbulentis motibus brutam illam materiam ciens. Haec Plutarcho (a) eſt anima *contraria*, *& contrariorum opifex*: anima mente carens & malefica. Haec vero anima quum conſilii, cognitionis, & rationis inops ſit, evidens eſt, eam minus proprie vocari animam, nec quae mala facit, conſilio & data opera facere, verum neceſſitate quadam naturae. Quapropter Plutarchus non dubitat eam ἀνάγκην neceſſitatem nominare, atque eam illud ipſum eſſe fatum, de quo & Poetae cecinerint, & Philoſophi toties loquantur, contendere. Jam certo tempore Deus ad mundum ex hac materia conſtruendum acceſſit. Hunc vero quum omni ex parte pulchrum & ſecum concinentem efficere vellet, & materiam, quam animae illius ratione carentis impetus mirifice conturbaverant, componendam ſibi & dirigendam, & maleficae mentis materiam adminiſtrantis a recti & pulchri regula vehementer devios ſibi corrigendos & temperandos eſſe perſpexit. Utrumque igitur fecit. Materiam primum digeſſit, & ſuum elemento cuilibet locum aſſignavit. Deinde ne recte conſtituta denuo convellerentur, Mundi animam emendavit quantum potuit, & de ſua illi eſſentia partem addidit, ideſt ſpiritum ei indidit, qui varios ejus motus ita dirigeret, ut ſumma rerum omnium pulchritudo, & admirabilis totius univerſitatis concentus naſceretur. Itaque mundana anima duabus quaſi partibus conflata eſt, ex antiqua illa natura malefica, & ex parte divinae Naturae, quam Deus cum iſta ſociavit, quum mundum omni ex parte abſolutum facere vellet. Illa pars, quidquid mali vides oriri, producit: haec, ne quid inde detrimenti capiat rerum univerſitas, providet, aequabilique quadam lege coercet omnia & continet.

(a) *Plut. lib. de Iſide & Oſiride: item in lib. de Pſychogonia.*

net. Ex hac porro mundi anima animi nostri fluxerunt materiae portioni colligati. Itaque id de natura nostra dictum puta, quod de toto universo dictum est. Haec Platonici.

§. XXV. Non ego dubito conatus esse hujusmodi magnorum ingeniorum: sed interea sunt tales, qui tantum abest, ut divinae naturae majestatem tueantur, ut potius Pantheismo viam aperiant, conjugio illo naturae Dei & animae mundanae. Accedit eodem quod materiam, rem inertem, mutabilem, nec ulla attributa necessariae existentiae habentem, Deo coaequent. Tum tandem Manichaeismum inducunt, constituto aeterno & malefico mundi principio. Ac servari quidem ea hypothesi Deo sua bonitas videtur: sed majestas de loco suo turbatur, sapientia & potentia laeduntur. Neque vero in defendenda Dei natura, ita unius attributi ratio haberi potest, ut alia susque deque habeantur. Nam quemadmodum Dei natura res una est simplex, & sibi constans, ita Theologi oratione tota constituenda est & defendenda; quae si tota esse nequit, ne per partes quidem. Quamquam ne bonitas quidem Dei hoc systemate undequaque illibata servatur, qui quum sit potentissimus & sapientissimus, totam, ubi vult, mundanam animam ad obsequium fingere potest, quod nunc non efficit, si Platonicis credimus.

§. XXVI. Cudworthus, ut erat ille Platonicae Philosophiae studiosissimus, sibi persuasit, omnia ex superiori doctrina absurda removeri posse, si ponantur materia, & materiae anima, seu *natura genetrix*, ut vocat interpres, a Deo fuisse creatae. Non negaverim absurda quaedam eliminari: nego vero, omnia auferri. Nam ut caetera sibi consonent, illud in Cudworthi systemate absurdius quoque est, quam in Platonico, *naturam* hanc *genetricem*, seu mundi animam, non omnino regulis divinae artis obtemperare, sed reluctari in plerisque, unde ille malorum originem repetit. Scilicet minus absurde dicas, quod a Deo creatum non est, id illi non omnino esse obsequens, quam quod a Deo est, quasi obse-

obsequentius creari nequiverit. Naturae enim creatae, quae nec a se existit, nec ipsa se conservat, *potentia*, ut vocant, *obedientialis*, summa sit necesse est, ut nempe id sit continuo, & eo modo, quod artifici suo placuerit, & quo modo placuerit, ubi id non sit intrinsecus impossibile.

§. XXVI. Lactantius hunc in modum rationes subduxit. Deus, inquit, potest quidem auferre mala, sed non vult: nec ideo tamen invidus. *Idcirco enim non tollit, quia & sapientiam, qua bonum, & malum discernere possit, homini tribuit: sublatis vero malis, inutilem esse sapientiam, nec ulla in homine virtutis remanere vestigia, cujus ratio in sustinenda ac superanda malorum acerbitate consistit*. Est hoc systema, quod adversus Manichaeos ornavit plurimum, & promovit nuper apud nos vir acutus & doctus (*a*). Sparckius ad eum Lactantii locum, tum Baelius in Dictionario Art. *Pauliciani* vehementer hanc Lactantii doctrinam exagitant. Ego non negaverim quaedam esse in Lactantii ratiocinio minus commoda, minusque apta tantae quaestioni, ut videantur illa arrepta potius, quando nihil melius ei suppeteret, quam rei, de qua agitur, idest Dei hominumque naturae consentanea excogitata.

§. XXVII. Rectius Origenes, & Tertullianus mala moralia, ex quibus physica nata sint, libertati primi hominis tribuunt, quam illi adimi, aut vi adigi, Deo indignum censent. Sine libertate negant Deum decuisse homines creare; neque, libertate posita, non dare legem. Itaque cum tota superiori nostra ratiocinatione bona ex parte consentire videntur. Audiamus Tertullianum. (*b*) *At enim, non ita ille* (homo) *institui debuit, si libertas & potestas arbitrii exitiosa futura esset*. Respondet, *ita omnino institui debuisse. Oportebat Deum cognosci, bonum hoc utique & rationale.* *Opor-*

(a) *Piro in L'Antimanicheismo*.
(b) *Contra Marcionem lib.* II. *cap.* 6.

Oportebat dignum aliquid esse, quod Deum cognosceret ....
Oportebat igitur imaginem & similitudinem Dei, liberi arbitrii, & suae potestatis institui. Sapientiae ergo divinae consentaneum fuit hominem liberum creare. Quum autem quod rationi divinae consonum est, id bonitati contrarium esse nequeat; si homo liber divinae sapientiae & rationi conformis est, est & bonitati: praesertim quum quod erat necessarium ad libertatem regendam, lex nempe, plenissime Deus dederit: quo redit tota Tertulliani doctrina. Sed legi meretur integer Auctoris liber: nemo enim antiquorum superiora illa argumenta penitius convellit, ac dissipavit latius. Quum autem nos Tertulliani principia in superiorem disputationem inseruerimus, plurimumque illustraverimus, ex iis nunc superioribus argutationibus responsionem adornare operae pretium est.

§. XXVIII. Sed in primis distinguendae in Deo sunt duae potentiae, *physica*, & *moralis*. Physica est tota vis agendi, quae naturae infinitae inest. Moralis vero vis agendi suae sapientiae, bonitati, justitiae, sanctitati, aliisque attributis consentanee. Illa ad omnia pertingit possibilia: haec ad eam tantum possibilium partem, quae suae sapientiae, justitiae, bonitati consona sunt. Ex physica pugnantia tantum excipiuntur, idest *intrinsecus impossibilia*: ex hac *pugnantia moraliter*, idest quae cum suis attributis non satis consentiunt. Quaeris exempli gr. possit ne Deus hominem innocentem velut reum excruciare? Physica potentia posse concedo, nego morali. Idest si illud cum Dei potentia conferam, illam non excedit: si conferam cum ejus justitia & sanctitate, illis adversatur. Tam ergo immutabiliter Deus non facit *pugnantia moraliter*, quam non potest *pugnantia physice*. Exemp. gr. non faciet Deus circulum quadratum, quia is non est existentiae capax: sed eadem constantia non puniet innocentem veluti rerum, quia naturae suae adversum.

§. XXIX. Porro potentiae divinae moralis summa regula est infinita ejus sapientia: quippe fieri nequit ut

sum-

ſummus rerum omnium Artifex quidquam ſine ratione & ſapientia efficiat. Ergo quodcumque divinae hujus ſapientiae regulis adverſatur, id tam immutabiliter non efficiet Deus, quam immutabiliter non poteſt quae intrinſecus ſunt impoſſibilia. Jam vero quum Deus ſit ſimpliciſſimus, quodcumque divinae ſapientiae adverſatur, idipſum cum divina Natura pugnat, ac proinde cum caeteris, quoque Dei attributis; ut quod ſapienter non fit, id nec liberaliter, nec juſte, nec ſancte fiat. Quod tale vero eſt, ne velle quidem poteſt Deus; quia ſi quod eum non decet, vult, naturae ſuae adverſatur voluntas; nec propterea ſimpliciſſimus eſt & immutabilis. Tandem quae nec poteſt phyſice, nec poteſt moraliter, adeoque quae velle non poteſt, ubi non efficit, non idcirco minus bonus, niſi de utilitate noſtra Dei velimus bonitatem cenſere.

§. XXX. Quaerit nunc Epicurus, *poteſt ne Deus tollere mala & non vult? Vult, & non poteſt?* Si de malis metaphyſicis intelligit, nec poteſt, nec vult. Nam quum ens creatum entitate infinitum tam ſit natura ſua pugnans, quam circulus quadratus, id Deus non potentiae ſuae defectu, neque defectu bonitatis, ſed rei ipſius interna pugna non poteſt: quod vero non poteſt, id nec velle poteſt. Non igitur idcirco minus potens, aut minus bonus. Si vero de malis loquitur phyſicis, poteſt quidem phyſice, neque enim id ſuam potentiam excedit; ſed nequit moraliter, quia juſtus, quia bonus: neque enim juſtus eſſet & bonus, ſi, exiſtente malo morali, nullis nos ab eo poenis continenter revocaret. Quin ne ſapiens quidem eſſet ſi nullis ſanctionibus poenalibus leges ſuas armaret. Sed cur, inquit aliquis, non blandioribus remediis nos revocat ad regulam? Quia nempe quum tria tantum ſint hujuſmodi remedia, doctrina & lumen intellectus, vigor voluntatis, dolor naturae; qui priora duo reſpuimus, qui iis reluctamur, par eſt ut tertio agamur. In hoc non minus Dei ſapientiam admirari poſſumus, quam ejus bonitatem commendare. Quid ſi negem,

haec, quae Epicurus dicit, si ea demas, quae homo homini infert, esse mala? Neque enim sunt mala, nisi sensu aestimata: ex fine vero ubi censeantur, bona esse constat. Itaque, quod saepe dictum, sapientis Dei & benefici sunt argumentum. Quod si tandem mala intelligit moralia, nego Deum potentia morali auferre posse. Nam ut ea velit auferre, necesse est ut aut libertatem auferat, aut legem libertatis normam, quae non modo cum divina sapientia pugnant, sed etiam cum bonitate, ut demonstratum est. Moraliter ergo auferre nequit. Nec idcirco aut imbecillis, quia non potest moraliter, aut invidus, quia non vult. Sed potius quia non potest moraliter, & justus, & sapiens; quia non vult, bonus.

§. XXXI. Quid, inquit aliquis, peccavere infantes, ut sint illi etiam hujusmodi poenis revocandi ad legem? Non videtur in illis hoc systema locum habere posse. Ego contra nulla in re magis perspicua Dei bonitatis argumenta reperio, quam in malis, quibus infantes subjecti sunt, idest, quibus natura humana ab origine sua exercetur. Constat enim, eos mortalium vel levissimis malis vehementissime concuti, deque ordine suo deturbari, & officiis humanae vitae inhabiles reddi, qui nullis unquam hujusmodi sunt exerciti. Quo modo novelli milites nec ullo pacto praeparati, ad pugnae quoque adspectum non contremiscunt modo toti, sed & ordines deserunt, ac sua aliorumque officia pervertunt. Quando ergo in hanc vitam destinantur infantes, eae initiandi erant: erat eorum natura ita modificanda, ut nihil illa novi & insolentis, quo opprimeretur, reperiret: ita mala & ferre fortius potest, & in suam utilitatem convertere. In ea igitur re, qua conturbantur nonnulli, magnam ego Dei erga nos providentiam agnosco. Ponamus enim ita infantes ad juvenilem aetatem provenire, ut praeter vitae voluptates nihil ne minimae quidem aegritudinis sint experti, quid fiet his delicatulis, si vehementiori aliquo dolore sint coërcendi? Dio Syracusanus filium ita corruptum potius, quam

edu-

educatum, quum ad regulam revocare vellet, perdidit: *is enim usque eo vitae statum commutatum ferre non potuit, ut se de superiore parte aedium dejecerit, atque ita interierit* (*a*). Nam, quod alia in re gravissime Fabius Quintilianus pronunciat, *frangas citius, quam corrigas, quae in pravum induruerunt*, id in vita potissimum humana quotidie experimur.

§. XXXII. Eodem prorsus modo Manichaeorum argutationes infringuntur. Rogant, praescius ne erat Deus Adae criminis? Utique praescius. Voluit, ne laberetur? Voluit profecto, quia vetuit. Sed ita voluit, ut naturam suam, ut naturam Adae decebat. Pugnabat cum Adae natura, esse eum rationalem, entitatis finitae, inter finita, & finitorum portionem unam, nec liberum. Rursus dedecebat Deum, aut liberum hominem non rationis ope, sed exteriori vi impellere, aut alia ratione mechanica, ne laberetur, atque libertatis compotem, non ut liberum gubernare: aut quia liberum, non lege morali regere: quorum illud sapientiae, hoc bonitati adversatur. Quod bonitati supererat & sapientiae, lege illuminare, intrinseco vigore juvare, omni modo monere, id fecit totum, quemadmodum Moses narrat. Quum de Scriptura divina illud argumentum informent Manichaei, aequum est, ut ex illa discant divinae bonitatis & sapientiae cum primis mortalibus argumenta. *O Canes* (Tertulliani in Marcionitas verbis concludam) *quos foras Apostolus expellit, latrantes Deum veritatis, haec sunt argumentationum ossa, quae obroditis.*

CAP. V.

De Officiis creaturae rationalis erga Deum.

Prop. XXVIII. DEo debetur Religio.

D. Religio est cultus summi amoris, summi obsequii, & summae servitutis, ei exhibitus, cui debetur

(a) *Cornel. Nep. in Dion. c. 4.*

(ex def. v.): Deo autem debetur summus amor, quum sit summe bonus, atque totius nostrae bonitatis, & felicitatis causa; & summum obsequium, quum sit ens perfectissimum, & infinitum, & nostri amantissimus parens: & summa servitus, quum sit omnium absolutus Dominus jure creationis, & conservationis; ergo Deo debetur religio. Ii ergo Deo religionem denegare possunt, qui aut eum esse negant, aut negant universitatem rerum creasse, & conservare.

Schol. Sunt autem duae totius religionis partes arctissimo inter se nexu colligatae, & conjunctae, theoretica nimirum, & practica. Illa continent, quae de Deo sciri oportet; haec vero quae agere, ut Deo placeamus. Lactantius Firmiamus priorem partem *sapientiam* appellat, posteriorem tantum *religionem*. Ex priori nascitur posterior, nec sine illa recta esse potest. Itaque nisi quis Deum esse cognoverit, esse Universi opificem, & parentem, esse sapientissimum, providentissimum, optimum, justum, supremum legislatorem, ubique praesentem, omnia inspectantem, & quae sunt hujus generis, aut nullum ei cultum tribuere potest, aut non sanum, vel rectum. Porro theoretica illa, ut & haec practica, aut ex ratione naturae intelligitur, aut ex divina revelatione. Ex ista uberius, & perfectius, ex illa minus ample, minusque perfecte. Prima dicitur naturalis religio, posterior revelata. De posteriori Theologi disserere proprium est officium; priorem etiam Metaphysicus attingit.

Sed quaeret fortasse hic aliquis, cur religionem Deus a nobis exigat, poenasque acres minetur, nisi praestiterimus, & quidem incorrupte, & sancte? Quum Deus sit ens perfectissimum, sibique ad beatitudinem sufficientissimum, minime nostri indigum, profecto ob nullam suam utilitatem, aut voluptatem, quae inde ei accedere possit, obedientiam, & religionem ab hominibus exigit. Eam tamen illi nos deberemus, etiamsi minime exigeret, ac praeciperet, quum scilicet ob eminentissimam ejus naturam, tum ob infinita benefi-

cia,

cia, quae ab illo continenter excipimus, tum ob supremum ejus in res omnes imperium, tum tandem ob nostri ab illo dependentiam, sine qua homines nec intelligi, nec esse possunt. In primis haec dependentia inter nos, & Deum necessariam relationem constituit, ex qua porro fit, ut illi nos servitutem, & religionem debeamus. Quocirca ut esse nequit homo nisi a Deo, ita absurdum est, ut sine auctoris sui cognitione, & cultu vivat. Uno verbo, religio nostri erga Deum, naturam Dei, & nostram necessario consequitur.

Sed exigit eam Deus atque imperat, non quia utilis ei, aut necessaria, sed quia necessaria, & utilis nobis, adeoque quia bonus, & beneficus. Superius enim demonstratum est, homines, ut recte vivere possint, vitae regula indigere. Praeterea inferius demonstrabitur, solam legem, & religionem naturae sufficere non posse. Ex quo conficimus necessariam esse revelationem. Ergo quum Deus legem, ac religionem, & naturae via, & via revelationis promulgat, nostrae felicitati consulit, atque in eo se bonum, & beneficum ostendit. Se bonum, ac beneficum magis etiam ostendit, dum poenas acres minatur rebellibus; quia poenae sunt necessaria motiva, quibus creaturae liberae ad legem colendam impelluntur.

Accedit, quod sine religione ne in hac quidem vita homines tranquille vivere possunt. Enim vero homines vivunt tranquilli, quum ex recta vivunt vitae regula, quum justas rerum, quibus circumdantur, opiniones habent, ut sciant, quantum existimationis, & amoris, & spei mereantur; quum officia cuilibet debita praestant, cumque conspirant in eumdem omnes finem: quum tandem & in prosperis utili timore continentur, ne diffluant; & in adversis tutum habet perfugium. Haec autem omnia, nec sine certa regula homines scire, & exequi possunt, nec possunt sola naturae lege, & religione. Itaque quum ex naturali, tum ex revelata religione didicerunt homines, quantum rebus hujus vitae confidere liceat, qui earum sit usus,

qui omnium hominum finis, quae honesta, & justa, quanto caeteros amore amare debeamus. Quae quum praestent, tum amice conspirant, & vivunt. Praeterea inde quoque didicerunt homines, & ut ne superbirent in prosperis, quum Deus omnibus imperet, omniumque actiones expendat, vindicemque habeat oculum; & ut non desperent in adversis, dum sub justo potentissimi, & amantissimi Patris imperio sumus.

Ex quibus patet, delirare eos, & furere, qui contendunt, in statu irreligionis feliciores futuros homines, quam nunc sunt sub religione. Id contendit Lucretius. Enim vero in statu religionis homines secum Dei sapientiam, providentiam, amorem reputantes, & in adversis alacres vivunt, atque spe futurorum bonorum laeti, quod exemplo primae reipublicae Christianae in tormentis beatissimae, comprobare possumus. At impii, siquidem in adversis sint, nullum reperiunt fortunae suae praesidium; si in prosperis, quum in hac tantum vita confidere possint, quam mortalem esse sciunt, anguntur miserrime mortis expectatione. Itaque delirat, ut iterum dicam, Lucretius, quum conatur docere, non posse hominum vitam esse tranquillam, dum omnia inspectans atque puniens Numen timetur. Nam Numen hoc non Tyrannorum more gubernat, ut utilitatem tantum suam spectet, sed more Patris optimi, qui amat, & qui si punit id efficit, ut morigeri sint filii atque idcirco ut boni.

Accedit eodem, quod sublato Numine, & providentia, ne leges quidem ullae esse possunt, nisi quas utilitas imperat; nulla esse potest justitia, sed *id justum quod validius*. Quocirca homines lege brutorum vivent, ut id justum, & honestum habeant, quod fames, quod libido, quod ira, quod vis imperaverit. Est autem quisquam, qui in hac ferarum societate se posse esse tutum & tranquillum putet? aut quis potius non hanc vitam exhorreat?

Coroll. I. Religio haec soli Deo debetur. Nam debetur ei, qui summo amore, summo obsequio, summa

ma servitute est dignus; is autem est solus Deus, quippe is tantum est summe bonus, summe perfectus, summe Dominus. Interim hoc nihil prohibet, quominus Angelos, aut sanctos viros, Deo ob virtutum merita carissimos, pia veneratione prosequamur, non quidem ut Deos colentes, in quo errarunt Gentiles, sed ut Dei amicos, & servos religiose venerantes. Caeterum perfectus ille, & summus cultus impartibilis est, quemadmodum unica est, & impartibilis Divinitas. Ut idcirco quicumque illum alteri, quam Deo tribuit, magni criminis Divinae laesae majestatis reus est.

Coroll. II. Omnis Religio, in qua aut summus animi cultus, idest maximus, cujus est homo capax, Deo non tribuitur, aut plures Dii aequali religione & cultu adorantur, aut in qua non recte de Deo sentitur, falsa est. Patet ex superioribus.

Schol. Hinc sequitur Ethnicam, & Muhammedanam religiones falsas esse: sunt enim foedissimae superstitiones. Superstitio autem quamquam speciem religionis mentiatur, tamen eo est Atheismo deterior, quo specie pietatis aut Atheismum continet, aut ad Atheismum ducit, & quidem ita ut incautos facillime fallere possit. Audiendus est Plutarchus, qui in libello de superstitione copiose hoc explicat. *Superstitio*, inquit, *Atheismo ut nasceretur principium praebuit, & nato praebet defensionem, non veram quidem, neque honestam, praetextu tamen non carentem. Non in Coelo quidquam reprehensibile, neque in sideribus circum Terram, quae diem noctemque efficiunt, neque in animalium victu, neque in fructuum foeneratione quidquam erroneum & inordinatum conspicientes, Divinitatis abnegationem in Universum decreverunt: sed superstitionis facta, ridiculaeque perturbationes, & verba, & praestigia, & incantationes, & circumcursationes, & cruciatus, & impurae purificationes, immundaeque mundationes, barbaraeque & iniquae prope Templa punitiones, & injuriae, quibusdam causam praebent, ut dicant, satius esse non existere Deos, quam existere talia probantes, talibus gaudentes, & ita*

injuriosos, *& ita sordidos*, *parvaque de causa irascentes*. Haec Plutarchus. Plurima in eandem rem scribit Antonius Wandalius in libris de origine & progressu idololatriae.

§. 2. Superstitio autem omnium foedissima Ethnicismo continetur. E cum duplex sit superstitio, una *cultus falsi*, altera *cultus indebiti*, ut in Scholis loqui amant, utraque illa superstitio apud Paganos regnavit, regnatque etiamnum. Demonstrarunt id copiosissime antiquissimi illi & eruditissimi Christianae religionis Apologistae, Justinus martyr, Clemens Alexander, Origenes, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, Augustinus, aliique. Nos rem in pauca conferemus verba. Ut autem dilucide differamus, Gentilem Theologiam post Varronem in tria genera dispescemus, Philosophicam, Poëticam, & Civilem. Quod pertinet ad primam, ea quod ad partem theoreticam vera quidem continet aliqua, sed ita ut plurimis falsis depravata sint. V. g. Philosophi, saltem nobiliores, Dei existentiam, sapientiam, potentiam, bonitatem, providentiam, unitatem; tum & leges naturae, & animorum immortalitatem, adeoque poenas, & praemia alterius vitae adgnoverunt. Adgnoverunt & Theologiam Poeticam atque Civilem corruptissimam esse, ut ex solis libris Ciceronis de Nat. Deor. abunde patet. Sed errarunt in gravissimis capitibus partis theoreticae, & in practica omnes populi errores amplexi sunt. Ita Philosophi omnes materiam Deo coaevam posuerunt, & Deum Fato subjiecerunt. Eorum quidam Deum malum bono associarunt, ut demonstrat Plutarchus in lib. de Iside & Osiride. Plurimos quoque errores circa animam promulgarunt, praesertim *metempsychosin*, seu transmigrationem. At in practica, ne rigido quidem Socrate, & Divino Platone exceptis, omnes populi coeno volutati sunt: aliud scilicet in templis cum populo adorabant, aliud in Scholis docebant, inquit Augustinus. Moribus praeterea fuerunt corruptissimis, ut de Pythagora, Socrate, Platone, Catone, Zenone, Seneca,

neca, & aliis celebrioribus demonſtrat Auctor hiſtoriae philoſophicae Paganorum cap. 36. Itaque de omnibus omnino Gentilibus intelligenda ſunt verba Apoſtoli ad Rom. 1. 18. & ſeqq. *Revelatur*, inquit, *ira Dei de Coelo ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injuſtia detinent; quia quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis; Deus enim illis manifeſtavit . . . ita ut inexcuſabiles ſint, quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*. Toto ergo Coelo aberrant ii, qui Philoſophos quoſdam ſalvos eſſe putant.

§. 3. Illud quaeſitum eſt, utrum Philoſophi Gentiles fuerint Athei? Gentiles omnes Atheos appellat Apoſtolus, hoc ſenſu, quia ſine cognitione veri Dei, cujus ideam foedis commentis depravaverant, vixerunt. Clemens Alexandrinus in Stromatis, & Euſebius Caeſarienſis in praeparatione Evangelica ex inſtituto conantur probare, Gentiles fuiſſe Atheos, quod nullum alium Deum adgnoverint, praeter Naturae partes, aut omne Univerſum. B. Athanaſius in eadem fuit ſententia, eo permotus argumento, quod *pluralitas Numinum nullitas ſit Numinum*: nam perinde eſt, ſeu plures Deos aequales colas, ſeu nullum, cum verus Deus non poſſit eſſe niſi unus. Sed quid quid ſit de imperito Gentilium vulgo, certum eſt Philoſophos plures unum ſupremum rerum omnium opificem & Dominum adgnoviſſe; atque de eo in ſcriptis ſuis luculentiſſime teſtificatos fuiſſe, quod ipſe adgnoſcit Apoſtolus in loco ſuperius laudato. Interim quoniam Philoſophi omnes Deum, & materiae coaevum, & Fato ſubjectum fecerunt, atque alia doctrinae illi admiſcuerunt, quae cum natura veri Dei pugnant, ſuſpicione Atheiſmi liberari nequeunt. Praeſertim cum ſi voluiſſent ſibi eſſe conſentanei, procul dubio omnes fuiſſent Pantheiſtae, quod ego alias animadverti.

§. 4. Jam Poeticam & Civilem Gentilium Theologiam foediſſimam fuiſſe ſuperſtitionem, doctiſſimi ve-

veterum Philosophorum adgnoscunt. Quamquam quid necessarium est ad Philosophorum auctoritatem adpellare, cum extent Poetarum & Historicorum libri, qui abunde id demonstrant? Quum Homerum, aliosque Graecos Poetas lego, non possum non mirari, qua fronte homunciones tanta de Diis suis mentiri sint ausi, tanta illis humana vitia tribuere, ita quidem, ut bonus Plato in III. de Republica coactus sit, Poetas e Republica sua exterminare velut corruptores religionis, ipsosque primipilos Poetarum Homerum, & Hesiodum inferis addicere. Quis enim vero ferat Jovem, hominum Deumque Patrem, puellarum & puerorum raptorem, foederum ruptorem, bellorum architectorem: Mercurium latronem, Martem adulterum, Venerem meretricem, ita ut Spartae in Veneris honorem Meretrices magno sumptu alerentur, quae rem sacram tanto Numini facerent? Porro quis ferat sacrificia Bacchi, Cereris, Priapi, quae enarrare homines paullo honestiores pudet? praeterea Deos omnes Deasque fecere vinolentos, helluones, iracundos, invidos, plebejorum in morem rixantes, malorumque facinorum suasores.

§. 5. Ad haec, animantia bruta, elementa, fontes, fluvios, tum vitia, aut morbos, velut impudentiam, febrim, pallorem, venerem inter Deos retulerunt, itaut Lucianus induxerit Momum clamitantem, se, nisi Coelum tot monstris purgetur, abiturum. Porro quis ferat adoratos ut Deos spiritus malignos, & scelestissimos homines? nec dicant Gentilium Patroni esse haec Poetarum commenta. Primum enim Arnobius lib. 4. adversus gentes solide probat, Poëtas haec a populo accepisse. Ac sane verisimile non est, Poëtas populis probari potuisse, nisi eadem cum populis docuissent. Deinde quidam Philosophi, velut Anaxagoras, Socrates, Protagoras, Aristoteles, quod haec risissent, aut morte, aut exilio mulctati sunt.

§. 6. Illud vero stupiditatem omnem supergreditur, quod aut Deos ignotos adoraverint, quos ne nomine quidem vocare scirent, aut certe vocabula inania,

nia,

nia, seu nihili. Quod spectat ad primum, testificatur Lucas in Actis cap. XVII. 23. Athenienses Aram posuisse ignoto Deo. Habebant praeterea Graeci Aras positas Diis exteris & ignotis; habebant & Romani, ut Diis Asiae, Diis Europae, Diis Lybiae. Nempe quum plerumque ignorarent a quo potissimum Deo res aliqua esset petenda, ne aberrarent in precationibus, ignotis etiam Diis, ne ullus exciperetur, sacrificabant. Quod ad alterum, adorabant modificationes quasdam rerum, ut Tempus, Ventos, Sanitatem, Fortunam, Amorem Metum, & similia, de quibus copiose disserit Vossius in Theologia Gentili, Clemens Alex. oratione ad Gentes, Arnobius adversus Gentes, & Augustinus de Civitate Dei infinita hujusmodi deridicula Numina suppeditabunt. Proferamus aliquot ex Arnobio, & Augustino, qui ea ex Varronis libris descripserunt.

Portunus praestat commeatibus navigationes.
Consus salutaria & fida consilia suggerit.
Flora curat ut arva florescant.
Segetia ut Segetes felices proveniant.
Unxia praeest unxionibus.
Cinxia cingulorum replicationi.
Victua, & Potua sanctissime victum potumque procurant.
Laverna furum protectrix.
Bellona discordiarum, bellorum, & rixarum.
Fluviona praeest fluviis.
Pomona hortis.
Februttis febribus.
Panda, vel Pantica viis aperiundis.
Pellonia hostes pellit.
Lateranus praeest focis & laterculis.
Perfica Venereas voluptates perficit.
Portunda thoris genialibus praesto est.
Puta putationes curat.
Peta petitiones.
Nemestrinus nemora.
Terminus agrorum limites.

No-

Nodutis ad nodos perducit sata.
Vibilia ab erronibus viarum liberat.
Ossilao ossa infantibus durat.
Mellonia apum mel. &c.

Pauca haec satis sunt superque ad foedissimam Romanorum superstitionem intelligendam. Quam enim Divinitatis notionem habebant ii, qui iis rebus plura Numina praeficiebant, quas apud nos unus homo procurat, ut perspecte ratiocinatur Augustinus?

§. 7. Sed videamus quid ad haec Gentilium patroni Celsus, Porphyrius, Julianus protulerint. Possunt, inquiunt, omnes Gentilium Dii Deaeque ad quinque classes referri. Prima continentur Elementa, & Astra 2. Plantae: 3. Bruta: 4. Homines 5. Daemones. Ut a prima exordiamur, Coelum, & Tellus primi Dii Poetis vetustissimis habentur, ex quorum connubio caeteri sunt orti. Coelum faciunt antequam homines vitiis vitam depravassent versatum cum Tellure, unde minores alii Dei sint geniti. Id vero non aliud significat, nisi primos mortales, & res alias, e Tullure genitos, suppeditante Coelo humorem & calorem. Ad Tellurem referuntur Ceres, quae Graecis Δημήτηρ, quasi magna mater dicebatur, teste Platone in Cratilo, & Ops, & Pluto, idest partes Telluris inferioris. Vesta quoque & Juno, & Venus idem ac Terra (Vossius in 2. idololatrie cap. 59.) Proserpina quoque idem ac Tellus (Vossius ibidem cap. 60.) Praetera Maja, Faunus, Flora, Pales, Puta, Pomona, Segetia, Tutulina, Nodinus, Nodutis, Lactucinia, Hostilina, Volucrina, Deverrona, Runcana, Spinensis, & maxima pars eorum Numinum, quae superius memorata sunt, Terrae erant aut partes, aut vires, quae nominibus divinis adpellabantur, quod primum Chrysippus in lib. de Nat. Deor., nuper Vossius in laudato loco demonstravit.

§. 8. Ad Coelum infinitos Deos tanquam Coeli partes referebant. Sol omnibus ferme nationibus cultus, idque ab antiquo, ut Moses Deuter. cap. IV., & Jobus cap. XXXI. testantur, infinitam Deorum turbam

com-

complectitur: Bal & Bel (quae verba Dominum significant) Phoenicum, & Chananaeorum Dii, Solem referebant, ut idem demonstrat Vossius. Tradit Servius, Assyrios pro eodem habuisse Solem, Saturnum, Bal, & Bel. Hinc inferunt docti, Saturnum Carthaginiensem eundem esse ac Solem. Quum vero Moloc Chananaeorum idem sit ac Saturnus Carthaginensis, Moloc idem ac Sol. Hinc Infanticidia Saturno apud Carthaginem, & Moloco apud Chananaeos eadem. Legatur Vossius lib. 2. cap. 5., & Calmet in Dissert. de Numinibus Chananaeorum. Idem Vossius demonstrat, Adonem Phoeniciorum, Priapum, Bacchum, aliosque Deos, Camum Mohabitarum, Mitram Persarum, Osirim Aegyptiorum, & alios Deos unum esse Solem. Plurimae quoque Deae Gentilium Lunam referunt.

§. 9. His positis, Gentilismi Patroni sic concludunt, tot nempe Deos, Deasque, quae aut ad Tellurem aut ad Coelum pertinent, unum esse supremum Deum, pro diversis adspectibus, attributis, viribus, effectibus adoratum sub diversis vocabulis. Nec vero haec interpretatio nudius tertius inventa est. Eam enim reperimus adhibitam a Platonicis & Stoicis. Audiendus est Maximus Gentilis epistola ad Augustinum scripta, quae est 43. veteris editionis. *Equidem*, inquit, *unum esse Deum summum sive unicum, quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? hujus nos virtutes per Mundanum opus diffusas multis vocabulis invocamus.* Eadem dixerat Seneca pluribus locis.

§. 10. Veniunt ad alteram Deorum classem, Plantas nempe. Eas cultas esse non tanquam Deos, sed tanquam humano generi utiles, & divinas potius, quam Deos habitas, contendunt. Veteres enim utilia omnia, ut quae in genere suo essent excellentissima, divina vocabant, quod praesentibus quoque nationibus in usu est. Idem dicunt de animantibus brutis, quae tertia est deorum classis. Praeterea, addunt, quaedam Plantae atque animantes Diis quibusdam sacratae, ve-

lut res sacrae colebantur, quae imperiti posteriores velut numina introduxerunt. Pleraque etiam Animantia, plurimaeque plantae erant arcanarum rerum Symbola. Plutarchus in lib. de Iside & Osiride audacter adfirmat: *in Sacris Aegyptiorum nihil institutum esse a ratione alienum, nihil fabulosum, nihil a Superstitione profectum, ut nonnulli censent; sed alia habere morales utilesque causas, alia vero expertia non esse significationis cujusdam aut historicae, aut naturalis. Id declarant Aegyptii Sphyngas ante Templa collocantes, ut ostendant eorum Theologiam aenigmaticam esse.*

§. 11. Tres Deorum recensitae classes adpellantur Deorum naturalium, & animalium. Supersunt nunc Dii rationales, Homines nempe, & Daemones. Quod spectat ad homines, quae est quarta Deorum classis, aperte dicunt veteres Gentiles, eos inter Deos relatos virtutum merito, quemadmodum Sancti apud nos, quos & novendalibus Sacris & omni pompa colimus, Divosque adpellamus. Legi potest Cicero de Legibus in 3. Ceterum tantum abest, ut hos Divos summo Jovi aequiparaverint, ut potius aperte docuerint, eos omnes Jovis numen revereri, & timere, quod ex Homero colligas facillime. Restant Daemones. Hi referuntur ad duas classes, bonos scilicet, & malos. Utrosque in rerum gubernatione, potissimum humanarum, & ut homines regantur, & ut exerceantur a Deo adhiberi, Scripturae nostrae docent, & Beatus Thomas aperte ponit. Legem ipsam & omnem Reipublicae Hebraicae oeconomiam Deum per Angelos gubernasse aperte dicit Paulus ad Galatas III. versu 15., & Stephanus Actorum VII. versu 38. Augustinus ex instituto hanc sententiam libro III. de Trinitate cap. XI. demonstrat. *Illa omnia*, inquit, *quae Patribus visa sunt, quum Deus illis secundum suam dispensationem temporibus congruis praesentaret, per Creaturam facta esse manifestum est . . . . Sed ait aliquis, cur ergo scriptum est, Dominus dixit ad Mosem? quia quum verba judicis praeco pronunciat, non scribitur in gestis, ille praeco dixit,*

sed

sed ille judex. Haec ipsa credidere Gentiles. *Sunt quaedam Divinae mediae potestates* (inquit Apulejus in libro de Deo Socratis) *inter summum aethera & infimas Terras, in isto intersitae aeris spatio, per quas & desideria nostra & merita ad Deos commeant*. Idem docuerunt Plato & Platonici omnes, aliique Philosophi, quemadmodum Petavius, Cudworthus, & Petrus Daniel Huetius observant.

§. 12. Huic tam longae orationi paucis responsum sit. Nempe non negamus origenes Idololatriae acute & docte ab his explicari. Sed tantum abest ut subtiles hasce interpretationes populus intellexerit unquam, ut potius Atheos eos habuerit, qui haec praedicabant. Tum posteriora multo sunt haec Philosophorum interpretamenta, ut Epicureus ille apud Ciceronem in I. de Natura Deorum recte observet, admitti non posse, nisi simul statuatur, veteres homines Homeri & Hesiodi tempore Stoicos fuisse & Platonicos. Praeterea negari non potest & plures homines scelestos atque sanguinarios inter Deos relatos, & multa indigna de ipso summo Jove conficta, quum sint ea manifesta, & adgnoscant Plato, Tullius, Seneca, Lucianus. Tandem perspicuum quoque est adoratos Daemones malos ne nocerent, quod Beatus Augustinus in libris de Civitate Dei, & Grotius de veritate religionis Christianae lib. IV. cap. 3. pluribus probant. Non solum igitur theoretica verum etiam & practica Gentilium Theologia foedissima fuit superstitio. Itaque Varro Latinorum doctissimus ne ipsam quidem Romanam Theologiam probabat, in qua ille natus, & educatus erat. *Non ego* (inquit apud Augustinum de Civitate lib. IV. cap. 31.) *illa judicio meo sequor, quae Civitas Romana instituit: nam si eam Civitatem novam constituerem, ex naturae potius formula Deos, normamque Deorum essem dedicaturus*. In Religione igitur Gentili salus nullo modo esse potuit. Quumque praesentes Gentiles veteribus illis simillimi sint, sunt & hi, ut illi, extra veram Religionem. Neque opponant, Religionem suam miraculis & Prophe-

phetiis confirmatam fuisse; nam ea qualia sint inferius dicetur.

§. 11. Dicamus jam pauca de Mahummedana superstitione. Habet Mahummedana religio auctorem Mahummed. Is natus est Meccae ex conspicua inter suos familia circa finem saeculi sexti epochae Christianae. Pater ejus Abddallah filius Abdalmitalid qui inter Arabiae Reges refertur, de tribu Koreischitarum, qui Meccae imperitabant. Natus est posthumus duobus a patris morte mensibus. Quum autem esset ei res familiaris admodum tenuis, adolescens factus mercaturam exercuit, & *Caravanarum* caput egit, unde nata inter nostros fabella, fuisse eum Camelorum pastorem. Ea ex occasione Cadigae locupletis viduae conjux evasit. Ab adolescentia magnos animos, & dominandi effraenem cupiditatem prae se tulit. Sed cum dissimulandi artifex a natura videretur factus cautè omnia agebat. Cum tandem ad maturam fraudibus aetatem pervenisset, longo cum Judaeis, Gentilibus, & Christianis commercio edoctus, aptus evasit, qui novam religionem comminisceretur, & frustra tentatum ambitu ac largitione Imperium, superstitionis via adquireret. Magnam ergo sanctitatem simulare coepit, & cum Angelo Gabriele congressum: & quia morbo comitiali laborabat, persuasit id primum uxori, quippe feminae, mox caeteris amicis & clientibus, seu id stupiditate gentis crederent, seu, quod sua interesse putabant, credere simularent.

§. 12. Interim religionis novitas, & vetus suspicio, adfectari ea via regnum, ita Populares suos offenderunt, ut impostor de vita periclitaretur. Ergo anno Christi 622. die 16. Julii fugam arripuit, quam Hegiram Arabes vocant, quaeque celeberrima est Mahummedanorum epocha. Quum concessisset Medinam scelestorum manu collecta, specie propagandae religionis finitimis bellum intulit, & incredibili celeritate, quasi belli fulmen, Arabias ferme omnes, pervasit atque occupavit. Nec multo post seu occulto veneno, seu mor-

bo

bo lentiori laborare coepit. Post ejus mortem inter praecipuos gregales suos Regni & Superstitionis cura divisa. Tanto autem cum successu ea secta propagata est, maxime post quam Turcae e Tartaria oriundi immenso propemodum numero ei nomen dedere, ut ab ultimis Sinarum oris ad Hispaniae, & orbis tum cogniti fines, cuncta terrarum gentiumque in Mahummedanorum ritus, mores, linguam, corrumperentur. Atque nisi insuperabilis Caroli Martelli virtus obstitisset, ruptae impetu Galliae, totusque Occidens occupatus fuisset, cum jam immensis copiis in Pyrenaeos effusi usque ad Ligerim, & Turonum urbem cuncta Francorum invasissent. De vita Mahummedis legatur Humphridus Prideaux: de Religione Mahummedanorum Relandus (*a*).

§. 13. Mahummedanorum religio, leges, instituta, dogmata libro continentur, quem Alkoran Turcae vocant. Ejus libri stamina prima, prout sors offerebat, aut res exigebant, Mahummedes ipse scripsit, adjutoribus, ut est fama, docto quodam Persa, & transfuga Monacho. Sed & multa traditione veterum, atque doctorum suorum interpretatione tenent Mahummedani. Elmacinus in initio historiae Saracenicae circa duodecim recenset capita, quae Mahummed in exordio praedicationis suae potissimum spectavit. Nempe, quod credere homines jussit in solum Deum: eum colere & adorare: quod destruxit cultum Idolorum: praecepit circumcisionem: instituit jejunium mensis *Ramadam*: quinque orationes: peregrinationes ad templum Meccanum: prohibuit esum sanguinis, morticinii, & carnis porcinae: voluit credi Prophetis, & Apostolis: Christum Filium Mariae Prophetam fuisse, Se vero majorem illo: Legem & Evangelium a Deo esse *tradita*. Quae demonstrant Mahummedanam religionem novam esse interpolationem Hebraicae & Christianae. Gaspar

Tom. III. P Cal-

(a) *Vide & Gragnier in vita Machomedis.*

Calvorius *de variis orbis Religionibus* lib. 18. cap. 7. §. 11. in quinquaginta capita Mahummedanam religionem confert.

I. Revelationem esse necessariam.

II. Deum proinde Mysteria sua Prophetis, ac in primis Mosi & Christo manifestasse.

III. Legem Mosi, Psalterium Davidi, Jesu Evangelium a Deo datum.

IV. Hinc & illos, qui Mosi & Jesu crediderint, tunc temporis, salvari potuisse.

V. Mosis autem Legem, Davidis Psalterium, Jesu Evangelium hominibus fuisse nimis difficile, ac importabile onus.

VI. Judaeos porro, aut Christianos Scripturas corrupisse.

VII. Mahummedem igitur missum, qui Scripturas restitueret, novamque legem ferret.

VIII. Ipsum Deum propterea Mahummedi revelasse, quid docere deberet.

IX. Consignatas esse revelationes istas Divinas in Alkorano.

X. Secundum has divinas Alkorani revelationes unum tantum esse Deum.

XI. Non dari proinde Trinitatem in Divinis.

XII. Nec Jesum filium Mariae esse verum Deum, sed esse Dei Apostolum, Verbum Dei, & Spiritum de Deo.

XIII. Deum porro esse corporeum ac finitum (a).

XIV. Creatum autem esse Mundum a Deo sine Filio & sine Spiritu Sancto.

XV. Et quidem Diabolum factum esse ex igne pestilente.

XVI. In formatione autem hominis Deum ex luto collegisse pulverem multicolorem, indeque quaedam

---

(a) *Sed hoc negat jure Mahummedanis tribui Relandus.*

dam hominis individua ex albedine, quaedam ex nigredine, quaedam ex colore medio formasse, unde orti sint varii variarum gentium colores. Quaedam etiam de malitia, quaedam de bonitate participasse.

XVII. Animam hominis esse portionem Divinae substantiae.

XVIII. Angelos non esse Spiritus sed Corpora.

XIX. Hinc & generare posse.

XX. Et lapsui esse obnoxios.

XXI. Attamen poenitentiam agere, ac salutem denuo adipisci eos posse.

XXII. Fatali necessitate omnia a Deo regi.

XXIII. Vitae proinde terminum adeo fatalem esse constitutum, ut nec anteverti possit, nec prolongari.

XXIV. Hominem porro necessario vel bene vel male agere.

XXV. Adeoque necessario vel salvari, vel damnari.

XXVI. Hominem constitutum esse a Deo Chalifam sive Vicarium Dei in terris.

XXVII. Hominem obligatum esse ad legem Hebraicam servandam.

XXVIII. Hinc & circumcidendos esse masculos.

XXIX. Offerenda etiam Sacrificia.

XXX. Nec non servanda tempora sacra.

XXXI. Eaque tam privata quam publica.

XXXII. Uti sunt quotidianae preces.

XXXIII. Et Sacra hebdomadaria, praecipue in die Veneris.

XXXIV. Et Anniversaria, quorum praecipuum est jejunium *Ramadam*.

XXXV. Observandos porro esse ritus privatos, & & primum lotiones.

XXXVI. Et discrimen ciborum.

XXXVII. A vino abstinendum.

XXXVIII. Et ab usuris. Hinc sura secunda, *qui lucrantur foenus, non resurgent, nisi sicut resurgit, quem corripuit Satan*.

XXXIX. Juramenta esse servanda.

XL. Magistratum summo honore esse afficiendum.

XLI. Adeoque quae Imperator & Lex jubet esse facienda.

XLII. Quod si transgressus sit homo legem, poenitentia expiari posse.

XLIII. Hominem qui ita vitam instituat salvari.

XLIV. Antequam vero homo ad vitam alteram perveniat interfici ab Angelo mortis.

XLVI. Purgari quoque hominem priusquam Coelum ingrediatur a peccatorum scoriis & reliquiis.

XLVII. Juvandas igitur esse animas precibus atque satisfactionibus.

XLVIII. Futuram quoque resurrectionem mortuorum & extremum judicium.

XLIX. Et quidem incredulos & impios ad Infernum detrusum iri.

L. Fideles contra & pios Paradisum ingressuros. Haec est analysis doctrinae Mahummedanae, cujus singula capita ex Alkorano, & doctoribus Mahummedanis confirmat laudatus Calvorius. Consuli potest & Cathechismus Mahummedanorum, quem Relandus exhibuit.

§. 14. Quae quum sint facillime demonstrabitur Mahummedanorum religionem veram non esse. Primum in Alkorano Religio Christiana vera esse statuitur: quod autem veritati opponitur falsum est; ergo Mahummedana Religio in iis quae docet Christianae contraria falsa est. Esse autem plurima in Mahummedana superstitione Christianae religioni contraria mox ostendemus quum majorem propositionem demonstravimus. Religio Christiana ea est, quae in libris prophetarum, & Apostolorum continetur: Prophetae autem, Christus, & Apostoli quum fuerint a Deo missi, ut Mahummedes ipse docet, eorum doctrina vera est. Enim vero, Mosem aliosque Prophetas a Deo missos adgnoscit Mahummed, Sura v. & XXI. item Jesum Christum, Sura v. & XII.. Viros Sanctos fuisse qui primi Jesu disciplinam propagaverunt, Sura v. & 71.

Jesum

Jesum fuisse Messiam illum in Lege & Prophetis promissum Sura, 29. Vocat etiam Jesum Dei Verbum Sura 5. & 11. & Mentem Dei, Sura 4. 11. 29., & Sapientiam, ibidem. Praeterea Sura 31. scribit, Jesum nullum ex hominibus Patrem habuisse. Sura 5. & 13. adgnoscit, Jesum visum coecis, claudis gressum, vitam mortuis restituisse, & Sura 11. in Coelum evectum esse. Ex Mahummedis igitur sententia divina est & vera Christianae Religionis doctrina. Nec respondeant Mahummedani non amplius extare veteres Hebraeorum & Christianorum libros, sed hos, quos habemus, interpolatos esse & depravatos, adeoque praesentem Christianorum doctrinam longe esse diversam a doctrina Prophetarum & Apostolorum: est enim haec exceptio puerilis & inepta, nec locum ullum habere potest nisi apud gentem imperitam, & vetustatis incuriosam, quales sunt Mahummedani. Vide quae super ea re inferius dicta sunt.

§. 15. Veniamus ad argumenti assumptionem, atque demonstremus plurima esse in Alkorano Christianae Religioni contraria. Principio Deum facit Mahummed corporeum & finitum, quod manifeste scriptis Prophetarum & Apostolorum adversatur. Praeterea negat Trinitatem, & Messiae Divinitatem, quae in libris Apostolorum praedicantur aperte. Deinde Deum fato subjicit, quod omnem Dei naturam subvertit. Jam vero Jesum non fuisse mortuum, sed clam subductum in Coelum, cruci autem affixum, quoddam ejus simulacrum scribit Sura 9. quod Evangelio contrarium est. Accedit quod magnam religionis partem in ceremonialibus ponat Hebraicis, quae sunt ab Apostolis rejecta. Poligamiam simultaneam probat, quae exemplo ipsius Mahummedis, qui xv. circiter uxores simul habuit, hodie defenditur, quam rem Christus diserte improbat. Non adgnoscunt fidem in mediatorem necessariam esse ad salutem, quae in toto novo Testamento praedicatur. Tandem Alkorani praeceptum est, religionem ferro & igne propagandam, quod toti doctrinae Jesu Christi ad-

versatur. Et vidit haec Mahummedes atque, imposturae conscius, moriens dixisse fertur: *tamdiu legem suam duraturam, quandiu victoriam suorum*, quod retulit Ludovicus Vives de verit. Religionis lib. 4., confirmatque Scultetus in Ecclesia Mahummedana pag. 22.

§. 15. Tandem quum Mahummedes nullis argumentis missionem suam probaverit, non miraculis, non Prophetiis, non vitae integritate & sanctitate; sequitur merum fuisse impostorem. Profecto quis sibi persuaserit, virum raptorem, iracundum, fraudolentum, mulierosum, Dei fuisse prophetam ad religionem reformandam missum? Sed extant, inquiunt, Mahummedis miracula. Quae nempe? De Camelo nocte ei locuto, de subvectione in Coelum, de scissione Lunae, eique reddita integritate, quae omnia praeterquam ludicras fabulas esse ipsa per se manifestant, nullis testibus probari possunt. Bene autem habet, quod ipse Mahummed in Alkorano passim dicat se non fuisse missum ut miracula faceret, sed ut vi armorum Religionem propagaret, qua re nulla fingi potest absurdior & Dei providentia indignior: Religio enim in animi obsequio posita est, quod obsequium cum ex intellectus persuasione nascatur, non externa vi, sed sanae doctrinae praedicatione, miraculis, aliisque veritatis argumentis obtineri potest. Itaque Christus & Apostoli etiamsi divina virtute potentissimi essent, nunquam tamen vim in religione persuadenda adhibendam esse censuerunt, memores, vi, sine intellectus emendatione, ac sine vera doctrina, fieri hypocritas.

Prop. XXIX. Religio naturalis vera est, & sancta, minime tamen sufficiens, quia non integra.

D. Religio naturalis, quum quod ad theoreticam partem, tum quod ad practicam, nihil docet, nisi quod recta ratio omnibus hominibus praescribit. In theoretica enim parte haec continentur praecipua. I. existere mentem quamdam aeternam: II. & incorpoream, atque immutabilem: III. & omniscíam, atque sapientissimam: IV. potentissimam, Universi creatricem, &

con-

conservatricem: V. optimam, & beneficam: VI. providam, & remuneratricem, ideſt bona bonis, mala malis repraeſentantem: VII. animam eſſe immortalem, adeoque ſupereſſe alteram vitam, in qua poſſit eſſe beata, vel miſera: VIII. eſſe in natura legem vitae moralis directricem divinitus promulgatam. In practica vero parte ſequentia continentur: hanc Mentem ut optimam amandam, & quidem puro, & ſincero amore: ut dominam timendam: ut patrem venerandam: ut gubernatricem invocandam, atque ab ea veram beatitudinem ſperandam: ejus legibus obtemperandum, atque idcirco omnes homines ſpectandos ut fratres, adeoque amandos: nullam illis propterea moleſtiam inferendam, nullam injuriam, omni potius officio colendos. Haec vero, & plurima alia, quae ex his conſequuntur, non ſolum evidentia ſunt, verum etiam ſancta, hominum naturae accommodata, ſocietatem inter ſe hominum foventia, beatitudinem noſtram continentia; ergo religio naturalis, quae haec docet, vera eſt, & ſancta.

D. II. P. Primum, Religio naturalis accurato & recto uſu rationis diſcitur: non autem omnes homines hanc accuratam inquiſitionem inſtituere poſſunt; aut quod non omnes ea ſunt mentis perſpicacitate praediti, quae neceſſaria eſt; aut quod non omnes huic ſtudio vacare poſſunt ob vitae neceſſitates. Itaque neceſſarium eſt, ut religio per modum legis omnibus promulgetur, quandoquidem religio omnium omnino eſt; non igitur ſufficit naturalis, quae ope rationis diſcitur (a).

II. Ratio naturalis ſine revelationis ſubſidio in hominibus corruptis, quales omnes ſunt nationes notae, longe aberrare poteſt a vero: id exemplo omnium ferme Philoſophorum Ethnicorum comprobare poſſumus: Quum enim ſolam naturae rationem ſectarentur ut religionis ducem, in quantam aut impietatem, aut ſuperſti-

P 4

(a) *Vide ut praeclare hoc argumentum pertractat Origenes in 1. contra Celſum.*

ſtitionem iverunt? Legatur Lactantius (a). Ratio ergo naturalis ad homines in religione vera continendos minime eſt ſufficiens. Utrumque hoc argumentum accurate perſecutus eſt Foſterus (b).

III. Nemo hominum eſt, qui non agnoſcat, naturam ſuam eſſe corruptam, in primis in eo, quod perpetuo contra rationem affectibus agitamur, quodque videamus bona, probemuſque, mala ſequamur. Hinc facile deducere poteſt, genus humanum aliquo ſui crimine eo corruptionis evaſiſſe, & tam alte deſcendiſſe. Ex quo illud etiam conficiet, indigere nos aliquo medio potentiſſimo, ut naturae integritatem recuperemus. Quum autem nec ſola illud ratione noſtra excogitare poſſimus, nec viribus praeſtare, id quod tot irriti Legiſlatorum & Philoſophorum conatus oſtendunt; a Deo utrumque excipere debemus. Religio ergo naturalis, ut ſit perfecta revelatione & gratia Dei indiget.

IV. Natura Dei incomprehenſibilis eſt finitae rationi: ergo ſola ratione naturali nec adaequate intelligere poſſumus, quae Deo debemus, nec inter tot poſſibiles extrinſecos Deum colendi modos (nam & hi in ſocietate ſunt neceſſarii) quinam ſit Divinae Naturae accommodatior, eique gratior. Itaque & ad haec neceſſaria omnino eſt divina revelatio. Theologica ſunt bina haec argumenta.

Schol. Vetus eſt haec inter ipſos Chriſtianos Philoſophos quaeſtio, an ſola lex, & religio naturalis ſufficiat homini ad aeternam beatitudinem perducendo. Prolixam ſuper ea re diſſertationem edidit vir eruditiſſimus Auguſtinus Calmet. Fuere quidam veteres Chriſtiani, qui exiſtimaverunt, eas gentes, quae aut ante natum Chriſtum vixerunt, aut poſt natum, ſed inſciae Evangelii; ſi perfecte legem naturae & naturalem religionem

(a) *Lib.* III.
(b) *In opere de verit. Relig. adverſus Tindal.*

nem observaverint, salvari potuisse; quia scilicet vixissent ex ratione recta, quae Dei sapientia est. Ita Justinus Martyr, Clemens Alexandrinus, ac plures alii hos sequuti. Idem deinceps placuit quibusdam doctis recentioribus, qui opinati sunt, veteres quosdam Sinenses, qui ex recta ratione vitam duxerunt, naturalemque legem & religionem strenue coluerunt, beatos esse potuisse. Sed haec ignosci possunt philosophis ex sola ratione disserentibus: Theologus vero Christianus, qui affirmate docere possit non intelligo. Nam quantumvis hominis vitam ad rationem naturae exactam supponamus, nec naturae lex, nec vires hominum a peccato originali liberare possunt. Itaque Paulus Apostolus cum Hebraeis disceptans, concludit, ne Hebraeos quidem per legem Moysis salutem habere potuisse, tantum abest ut potuerint gentes per solam naturae legem. Ac revera, si id fieri potuisset, frustra Christus venisset, quod est Pauli ipsius ratiocinium. Hinc Petrus Apostolus rotunde pronunciat, *non esse in alio quoquam salutem, praeterquam in Christo, nec aliud fundamentum poni posse, praeter quam quod positum est*. Quocirca hujusmodi Auctores si sibi consentanei esse volunt, inutilem revelationem omnem pronunciabunt. Ea ergo opinio quum per se ipsa sit falsa, tum est in Christiano potissimum Theologo absurdissima. Jam vero Deismus, & Naturalismus, qui nescio disserendi magis, an perdite vivendi libidine inter nos longe lateque grassari coepit, in hoc totus est, ut etiam inter Christianos solam legem, & religionem naturalem ad salutem satis esse doceat. Primi hujus nefandi erroris & impietatis Auctores Pelagiani fuisse videntur, nimium elatis naturae humanae viribus: mox Sociniani longe provexere. Apud Anglos Tindal An. 1730. edito libro (a), *Christianismus tam antiquus, quam creatio*, Dei-

(a) *Titulus est Christianity as Old as the creation, or, the Gospel a Republication of the Religion of nature.*

Deiſtarum ſignum publice erexit. Inde tot impii libri nati ſunt, qui revelationem oppugnaverunt, ſola, ut videri volunt, naturali religione contenti. Sed eum horum temerarium conatum viri plurimi doctiſſimi maſcule repreſſerunt, egregiis pro religione revelata editis libris; inter Anglos, Samuel Clarkius, Forſterus, Dicton, Syckes, Stackhouſe, aliique plures: Inter Gallos Huetius in demonſtratione Evangelica, Abbadia, & Utvillus. Sed Utvilli liber in primis egregius & doctus. Is enim & revelatam religionem ſtrenuiſſime adſerit, & Deiſtarum ſophiſmata evidentiſſime diluit, magna & ſtili elegantia, & argumentorum vi. Nos ſuperius rationis naturalis imbecillitatem demonſtravimus, in ſequentibus Theorematis religionis revelatae neceſſitatem & divinitatem adſtruemus: brevius pro rei dignitate, ſed Elementorum anguſtiis accommodate: tirones enim inſtituimus, non Theologos docemus.

Prop.XXX. Revelatio eſt neceſſaria humano generi ut exacte ex fine ſuo vivere poſſit.

D. Nam ad hoc neceſſaria eſt Religio, ut patet ex ſuperioribus: quum autem Religio naturalis utut vera minime tamen ſufficiens ſit (ex prop. ſuperiori); conficitur, doctrinae a Deo revelatae hominem indigere.

Schol. Sed diſſeramus hac de re paulo fuſius: exigunt enim id tempora noſtra, in quibus Deiſmus immane quantum provectus eſt.

§. I. Ex iis, quae in ſuperioribus demonſtrata ſunt, ſatis intelligitur, nec homines ſine communicatione divinae rationis & ſapientiae recte vivere poſſe, ideſt recte & conſtanter media ſequi, quibus conſtitutum ſibi a Deo finem conſequantur: nec bonitatem Dei decere, ſine ſuprema hac vitae humanae regula eos ſibi committere, & quaſi derelinquere. Ea autem duo demonſtrant non *neceſſitatem* tantum divinae Revelationis, ſed ipſius praeterea *exiſtentiam*. Ac neceſſaria quidem eſt, quandoquidem homo, qui infinitam ſapientiam per modum *proprietatis eſſentialis* excipere nequit, non poteſt regi, niſi eadem ſapientia *per modum*

legis

legis ei communicata (*a*). Exiſtere vero, Dei bonitas & ſapientia nullo modo nos addubitare ſinunt: nam quia bonus, & ſapiens, quodcumque naturae pulchritudini, ordini, & regimini operum ſuorum neceſſarium eſſe intelligit, id procul dubio efficit: nec enim ei aut voluntas deeſſe poteſt, quia bonus; aut potentia, quia maximus; aut ſapientia, quia intelligentiſſimus. Sed quo clarius res haec tota explicetur, unaque opera Deiſtarum inſcitia & arrogantia demonſtretur, altius repetenda eſt.

§. II. Qui aut humanam naturam attentius contemplantur, aut purgata mente Dei proprietates perpendunt, poſſunt ii facillime ex utroque fonte quum *neceſſitatem*, tum *exiſtentiam* Revelationis cognoſcere. Exordiamur a natura humana. Poſſunt ejus duo ſtatus concipi, *integer*, & *corruptus*. Humanae naturae integrum ſtatum appello eum, in quo hominis ratio, & quae dicitur pars ejus ſuperior, Deo penitus ſubjecta ſit, appetitus vero & ſenſus rationi rectae. Nihil enim in hujuſmodi homine diſcors, nihil turbatum eſt. Nam ratio ſupremae Dei rationi parens, ejuſque vehementi amore ſuſtentata, ab errore immunis eſt: appetitus vero & ſenſus rationi huic ſubjecti nec tumultuant, nec deſciſcunt, nec per devia praecipitem hominem agunt. Nihil hoc homine pulchrius, nihil beatius concipi poteſt. Statum vero hominis corruptum eum dico, in quo ratio humana ab appetitu & ſenſu illecta ab immutabili ratione diſſentit, appetitus & ſenſus a ratione humana, itaut ejuſmodi homo aut non ſemper recte judicat, aut ſi quandoque bona videt, probatque non illo ſupremo amore ſuffultus, deteriora ſequatur, toto vitae ordine diſcors, ſecum ipſe perpetuo pugnans, atque perpetuo inquietus. Nihil hoc homine deformius, nihil miſerius.

§. III. Hominem in ſtatu integro fuiſſe a Deo creatum

(a) *Vide App. ad prop.* 27.

tum qui dubitat, is etiam aut de Dei sapientia, aut bonitate, aut potentia dubitet necesse est. Nam quum is tantum status hominis fini aptatus sit, mirificeque ei conducat, quem finem natura ipsa sectatur, & ad quem a Deo est factus, nisi in eo creatus homo sit, id factum necesse est, aut quia nescivit Deus, aut quia noluit, aut quia non potuit. Ac nescivisse Deum, idest non ante operum suorum fines, mediaque finibus iis aptata mente comprehendisse, quam procrearet, nemo dicet, nisi qui aut omnem divinam naturam sublatam vult, aut ejus nondum infinitam intelligentiam sibi persuasit. Jam & voluit, quia sapiens, quia bonus. Scilicet quod sapientiae suae regulis, quod bonitati & sanctitati suae consentaneum est, id Deus velit oportet, citiusque id, quod constituerat, non efficit, quam regulis suae sapientiae & sanctitatis efficit contrarium. Illud libertatis erat, nihil omnino rerum creare: hoc *hypotheticae necessitatis*, nihil creare, nisi ex regulis aeternae suae intelligentiae & bonitatis. Tandem quum & quaecumque existunt, & ea sint, quae Deus ab ipsa aeternitate intelligens *intelligibiliter creavit*, quaeque suo tempore ut essent voluit: & possit Deus *physice* quidem quantum intelligit, *moraliter* vero quantum vult; dubitari non potest, quin & potuerit. Quoniam ergo intelligebat Deus statum hominis integrum sapientiae & bonitati suae esse consentaneum, & quia talis volebat, & poterat; fecisse consequitur. Itaque in hoc capite rationi ipsi naturae divinā Scriptura consentit, idque aperte omnes docet; quod ratio quoque ipsa, si attente incumbat, intelligere possit, quum ex hominis, ut dixi natura, tum ex natura & proprietatibus Dei. Nec quod ejusmodi veritates animi indagine indigeant, qua comprehendantur, minus sunt illae verae: nisi ea tantum inter certa & vera ponere velimus, quae primo intuitu intelligimus, quod qui docet, nae is solemniter insanit.

§. IV. Quid quod ejus status vestigia quaedam in ipsis quoque antiquis nationum traditionibus reperire

est?

est? Quod quum viri plures eruditi demonstraverint, minus orationem nostram desiderat. Nam vix dubitare possumus, quin *aetas* illa Saturni *aurea*, *& ver aeternum*, ut appellat Ovidius, primaevum illum hominis statum designent, quem descripsit Moses. Accedit eodem aetas Deorum AEgyptiorum, quae non potest ad alium statum spectare. Insignis est apud Strabonem locus in xv. Geographiae libro, quo in loco Calanum Indum loquentem introducit, ac utrumque hominis statum delineat, integrum, & corruptum. Meminere & ejus status Huttentotti, qui in tanta morum barbarie, majorum suorum antiquissimas quasdam traditiones velut e naufragio conservarunt (*a*). Meminere & Americae septemtrionalis incolae, quorum testimonium tanto minus esse debet suspectum, quo minus illi in literis culti, minusque ex aliorum moribus habent (*b*). Observarunt haec omnia Veteres rei Christianae Apologistae, in primis Clemens Alexandrinus, & Eusebius Caesariensis. Plura eam rem attinentia collegere Grotius, Burnetius, Huetius, aliique (*c*).

§. V. Qui vero statum hunc attente perpenderit, is intelliget, & in hoc quoque statu necessariam homini fuisse divinam Revelationem, seu communicationem divinae sapientiae, legis, gratiae. Nam quandoquidem hic status positus erat in subjectione humanae rationis rationi & legi Dei, appetitus vero ac sensum rectae rationi; perspicuum est, rationem & legem Dei perpetuo obversari debuisse humanae menti; & perpetuo quoque appetitum animalem ac sensus interiori quadam & divina virtute in obsequium rationis contineri. At quoniam hic status non diu duravit, saltem nunc

(a) *Andreas Kolbi in descriptione capitis bonae spei.*
(b) *Voyages au Nort tom. 5. de la Luisien.*
(c) *Grotius de Veritate Religionis Christianae lib. 1. §. 15. Burnetius in Archeologiis Philosophicis, Huetius in Alnetanis quaestionibus.*

nunc inter homines nullus esse deprehenditur, illique generalis haec & intima hominis corruptio successit, hanc primum paucis expendamus, mox demonstraturi, quam praesenti hominum statui necessaria sit Dei Revelatio (a). Ac ab eo integritatis statu, in quo homo conditus fuit, desciviffe, & se in eum conjecisse, quum corruptum diximus, testes, heu miseri, tot sumus, quot sumus. Quamcumque enim hominis partem consideremus, nihil in illo reperiemus, nisi intellectus tenebras, voluntatis inconstantiam, & perturbationem, imperium sensuum in rationem, naturam secum discordem ac pugnantem. Hinc scelerata animi consilia, furentissimi affectus, mores depravatissimi, vitae quum privatae tum publicae longe lateque grassantes calamitates. Uno verbo, hominem omnino alium, quam quem a Deo creari par fuit. Locus est egregius Leonis Magni. *Haec*, inquit, *voluntas* (hominis) *vaga incerta, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus caeca, honoribus tumida, curis anxia, suspicionibus inquieta, gloriae quam virtutum avidior, famae quam conscientiae diligentior, & per omnem sui experientiam miserior fruendo his quae concupiverit, quam carendo, nihil in suis habet viribus, nisi periculi facilitatem: quoniam voluntas mutabilis; quae non ab incommutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius intenditur actioni* (b).

§. VI. Hic hominum post beatam illam integritatem status. Inde vero mihi perspicuum est, homines omnes, nisi eos manifestata a Deo doctrina & lex instituat, intimusque vigor regat, & in praesente vita, & perpetuo miseros esse futuros. Ex quo conficio commentum humanum non esse, versari inter eos divinam hu-

(a) *V. Thomas Burnet's Demonstration of true Religion.*

(b) *De vocat. Gentium lib. 1. cap. 6.*

hujusmodi institutionem (*a*). Nam quum confero inter sese quae homines sola sua ratione duce de Deo, mundo, religione, officiis excogitarunt, aut doctrinarum, quas primum quum conditi essent a Deo acceperunt, interpolationes & depravationes ex suo genio, cum iis, quae, qui divinitus docti dicuntur tradiderunt, tanto haec illis praestare intelligo, quanto lucem tenebris. Ex quo concludo, non solum necessariam homini esse hanc divinae sapientiae scholam, verumetiam extare aliquam.

§. VII. Sed opponit Tindal novus ille Deistarum Patronus: Naturalis Religio Deum auctorem habet; perfecta ergo est & omnibus numeris absoluta, nisi dicere velimus, minus Deum providisse, quum illam homini daret, quid homini ad finem suum perducendum esset necessarium, idque deinceps experientia doctum. Praeterea quum ea Religio in aeternis & immutabilibus rerum essentiis fundata sit, tam est immutabilis, quam aeternae illae rerum

---

(a) *Mihi sic videtur, consistere non posse Dei providentiam cum hoc, quod Deistae nostri generi humano persuadere conantur, nullam inter homines Dei esse revelationem. Et constat inter Deistas ipsos, suprema Dei cura quum caetera, tum homines in primis conditos esse. Tanta est, ut demonstravimus, humani corporis effectrix ars, ut a nulla alia causa, nisi sapientissima & potentissima strui potuerit. Qui tantam ergo curam in hominis corpore machinando contulit, quique perpetuo servat ac tuetur, nullam is animi procurationem habebit? Quoniam ergo constat, mentem humanam superiori quadam indigere ratione, qua totam hominis naturam sapienter regat, quis sibi persuaserit, Deum, a quo tantum hoc praesidium sperare possumus, quum caetera hominem tanta diligentia accuret, in hoc, quod est potissimum, deserere? Itaque aut utrumque hoc pernegandum, id quod nullo fieri pacto potest, nisi ab iis, qui omni ratione destituuntur; aut agnoscendum utrumque.*

rerum essentiae. Necessaria ergo nullo pacto est religio revelata (a). Quae ille ita jactat confidenter, ut oracula fundere videatur. Nihil autem minus considerate, minusque cogitate dici potuit. Nam quod dicitur perfectum & sufficiens id relationem habet necessariam non ad rei tantum naturam, sed ad singulas quoque ejus περίστασεις: quae si immutentur, potest minus esse illud perfectum, minusque sufficiens. Integro homini ac primaevo Dei favore praedito, & facultatibus suis recte utenti potuit naturalis illa religio esse satis: in eo hominis statu perfecta erat. Sed eo semel immutato, nec sufficiens illa fuit, nec perfecta, idest omnibus numeris absoluta. Est humana ratio oculo persimilis. Oculus si nihil officiat, aut corrumpat, iis viribus, quibus primum est praeditus, objecta intra ejus athmosphaeram posita percipiet: si nervus opticus obstruatur, si humor chrystallinus densior evadat, aut si ab objectis removeatur longius, & morbis purgari oportet, & novis indiget viribus ac mediis. Itaque hominis ratio in Adae filiis & corpori mancipata, ab aeternis objectis remotior evasit; & vanis erroribus depravata medici indiget; & imbecillis facta corroborari & sustineri debet. Quare quae integro adhuc homini perfecta & sufficiens fuit naturalis Religio, corrupto satis esse nequit (b).

§. VIII. Sed vero quae sit hominum eorum mens, qui hujusmodi Scholam aut non agnoverunt, aut velut confictam repudiaverunt, quantum in ea ad beate vivendum sit praesidii, opiniones & mores gentium abunde demonstrant. Neque vero nunc hominum hujusmodi errores in scientia Naturae perridiculos memoro: nemo enim, qui in historia Philosophiae vel mediocriter versatus est, ignorare potest, in quantis profana isthaec Philosophia ine-

(a) *Christianity as Old &c. cap.* 1. *&* 2.
(b) *Vide Stackhouse le sens litteral de l'Ecriture Sainte cap.* 23.

ineptiat, quot contineat absurda, quot secum pugnantia, quam in ipsis rebus, quas sensibus contrectamus, caecutiat. Operam esset perdere, in his revincendis occupari. Socrates, quo nemo inter Graecos doctior habitus, majorum Physicorum opiniones ac disputationes considerans, *vaticinari eos ac furere* dicere solebat, quemadmodum retulit Xenophon *in memorabilibus*. Eos tantum hoc in loco errores specto, qui *Religionem*, & *Moralem* adtinent. Si ab institutione divina discedamus, non dico nunc in populo, sed in ipsis Philosophis, errores reperiemus, quibus naturalis illa Dei notio, quae ex humanis mentibus penitus deleri nequit, foede depravata est, atque totius pietatis, religionis, scientiae moralis principia corrupta. Id nunc demonstrandum nobis est, quo intelligamus, quantopere homini ad recte de Deo cogitandum, recteque vivendum, quibus tota continetur pietas & religio, hujusmodi institutio sit necessaria.

§. IX. Origo Mundi Philosophis, qui solam rationem naturae consulebant, aut ignota, aut infinitis erroribus commaculata, id quod satis patet ex Scholio prop. IV.. Mundus aeternus ac fine principio Democriticis & Eleatensibus: necessitate aeterna factus Peripateticis: casu pluries genitus Epicureis. Homines ipsi e Tullure nati velut fungi, quibusdam: aliis animi delapsi ex astris, aut e mundana anima hausti: & mortales quidem plurimis cum corpore: aliis longaevi quidem, sed aut vagi per corpora etiam brutorum, aut tandem interituri: aliis incertae naturae & originis. De natura Dei nihil apud hujusmodi Philosophos sani. Chaldaeis, Heracliticis, Stoicis igneus est, & quidem anima Mundi: immensus Pythagoreis, sed item Mundi anima informans, ex quo animi nostri capiantur: Fato illigatus pene amnibus, ut ne possit quidem, quod vult: cum pervicaci & obstipa materia, ac mundana anima perpetuo decertans ipsis quoque divinis, si Diis placet, Platonicis. Providentia aut imbellis, quia Fato acta, ipsis Stoicis, qui providentiae vindices videri volebant; aut

nostra idest sublunaria, non attingens, ut Aristoteli; aut nulla, ut Epicureis; aut cum fortuna & casu conjuncta, ut Politicis & populo. Jam ne Monarchia quidem Dei, nisi admodum paucis cognita. Et derisere Philosophi Deorum turbam popularium, sed aut Deo malorum Principium coaeternum coaequarunt, aut Mundi fabricam, & regimen in plures divisere, ut scilicet ignari homines originis suae Auctorum, per plura & incerta vagarentur, nec quid colendum sibi esset scirent. Uno verbo, *qui Deos esse dixerunt tanta sunt in varietate ac dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias*, inquit Cicero. Agnoverunt id Potamonici Scholae Alexandrinae alumni, postquam disputationibus Christianorum ad incitas redacti fuerunt. Itaque ut suppetias labenti Philosophiae ferrent, distinguendum censuere inter *Philosophos*, & *Philosophiam*, ut sic honestius & Philosophos coarguerent, defenderent interea Philosophiam, quasi aliud illa sit, quam Philosophorum opiniones & disputationes (*a*).

§. X. Quid nunc errores in Morali Philosophia recensere attinet? tot sunt ac tales, ut merito Philosophiam pudere possit imbecillitatis suae. Ac quum ea potissimum Philosophiae parte genus humanum indigeat, ut recte & praeclare vivat, intelligitur quam parum sit in sola humana ratione ab omni divina institutione, & vi destituta ad beate vivendum praesidii. Principio de fine bonorum & malorum incerta omnia apud Philosophos, qui solam sunt naturam ducem sequuti. Unus Cicero in iis libris, quos super ea re conscripsit elegantissimos, id copiose docebit, & Laertius qui in nulla veteris philosophiae parte enarranda copiosior fuit, quam in hac, quae de *fine est*. Ignorato autem ultimo hominis fine, quod recte Aristoteles dixit, necesse est,

(a) *Vide Mosshemium in dissertatione* de deturbata per Recentiores Platonicos Ecclesia, *ad calcem systematis intellectualis Cudvvorthi*.

eſt ut & in mediis eligendis haeſitemus, ac incerti perpetuo ſimus: ex quo illud etiam efficitur, ut tota hominum vita perturbata ſit. Deinde illud etiam accedit, quod de vitae humanae norma aut nihil docuerunt certi, aut omnino eam abſtulere, aut, quod tantundem eſt, eas conſtituerunt regulas, quae perdendae vitae aptiores ſunt, quam regendae, id quod conſectarium eſt ignorationis *finis* humanae vitae: nam vivendi regulas humana ratio, niſi divinitus hauriat, ex fine tantum inveſtigare poteſt. Itaque nihil eſſe natura *juſtum*, aut *injuſtum*, *honeſtum*, aut *turpe*, ſed omnia ea conſuetudinibus & legibus humanis originem debere, plures horum Philoſophorum dixerunt. Celebre eſt illud Calliclis *in Gorgia Platonis*, qui quae Philoſophi de juſtitia & injuſtitia velut ex naturae fontibus differunt, vocat hominum *deliramenta*, *&* *nugas*. Eadem vox fuit Ariſtippi perpetua: eadem Epicureorum, qui juſtitiam & injuſtitiam ſola utilitate metiendam eſſe docebant, quo quid humanae ſocietati perniciabus excogitari poteſt? Et differuere quidam Philoſophorum de Jure naturae, & Officiis, Platonici, Stoici, Peripatetici, ſed incerti de fine bonorum, incerti de norma, ſibi non conſtantes. Praeterea aut ea excogitarunt, quae, quod ſuperiora natura humana ſint, inutilia prorſus ſunt, ut Stoici, & Platonici, quorum praecepta non iis hominibus qui ſunt, ſed iis, quos illi comminiſcebantur, magna ex parte aptata erant: aut omnia ad inane quoddam honeſtatis idolum accommodarunt: aut in Cive formando intenti, pietatis negligentes, impium fecere, quod de Ariſtotele adnotavit Picus Mirandolanus comes (*a*). Hanc igitur tu Philoſophiam vitae magiſtram aſſumes? Equidem nihil incogitantius unquam ſcriptum reperio, quam illud Ciceronis (*b*), ſi ad hanc Philoſophiam pertineat, *o vitae Philoſophiae dux! o virtutis*

(a) *Lib.* IV. *de Notionibus*.
(b) *Lib.* V. *Tuſculanarum cap.* 11.

indagatrix, *expultrixque vitiorum*! Quod si esset verum, qui idem Cicero scribere potuit (*a*), *quotus quisque Philosophorum invenitur*, *qui sit ita moratus*, *ita animo*, & *vita constitutus*, *ut ratio postulat*? *qui disciplinam suam non ostentationem scientiae*, *sed legem vitae putet*? *qui obtemperet ipse sibi*, & *decretis suis pareat*? Qui Justinus Trogi, *profuisse plus apud Barbaros ignorationem vitiorum*, *quam apud Graecos cognitionem virtutum* (*b*)? nam Philosophi, ut eleganter Augustinus loquitur, *ad loquendum faciles*, *ad efficiendum ineptissimi erant* (*c*).

§. XI. Jam quod plenius id quod volo demonstrat, inter ipsos Hebraeos & Christianos, qui paulo liberius philosophari voluere, & hanc rationem secuti ab institutione Prophetarum & Apostolorum discessere, in iisdem se erroribus implicuerunt, in quibus Ethnici sine revelatione. Cujus quae esse alia potest causa, nisi quod sola humana ratio, quae ex naturae notionibus informatur, homini ad pietatem plene instituendo inepta sit? Enim vero ut apud Ethnicos absurdiores de Deo, pietate, natura in scholis Philosophorum reperias opiniones, quam in vulgo ipso Philosophis & Poetis antiquiore, quod nempe veterum traditionum tenaciores populi, ut non innovare, ita ne corrumpere quidem facile sciant; ita inter Hebraeos & Christianos pestilentium dogmatum iis fuere Auctores, qui plus ex jecore suo scire voluerunt, quique majori Philosophiae ardore, quam *divinae regulae*, se rapi passi sunt. Ac mitto nunc Hebraeos, quorum Cabalistae, Caraitae, aliique ex quo tempore Aristotelis & Platonis Philosophiam admiserunt, dici nequit quanta aut inanium somniorum farragine, aut superstitione, aut impietate doctrinam Dei foedaverint (*d*): Christianorum, ut videri voluerunt, quosdam consideremus. Nam

(a) *Ibid. Lib.* II.

(b) *Lib.* II. *cap.* II.

(c) *Lib.* VIII. *de Civit. Dei*. *Vide Lactantium Lib.* III.

(d) *Buddeus in introductione ad Historiam Philosophiae Hebraeorum*.

Nam unde nata deliria Valentini & Marcionis? Quorum qui apud Irenaeum, & Tertullianum legit ineptias, atque delirantium aegrorum formas, se taedeat rationis humanae necesse est. De eodem fonte prodiere Pelagiani, quos Semi-Epicureos dicere possis, aut primum inter Christianos, quod censuit Bodinus, Deistarum germen. Quum in Italia XIV. & XV. saeculo Peripatetica & Platonica Philosophia nimis plerisque admirationi esset, in quot ridicula, absurda, impia ivere Patricius, Cardanus, Pomponatius, Cesalpinus, Berigardus, Cosmus Rugerius, Brunus Nolanus, Vaninus? Unde autem & Macchiavellismus, & Hobbesianismus, pestilentissimae Philosophorum sectae? Jam quum in tota Europa haec philosophandi ratio non ita pridem invaluisset, qua revelationis incuriosi sola naturae ratione niti homines coeperunt, inde Socinianismus, Deismus, atque Atheismus denique longe invaluerunt. Nempe omnibus eadem causa: una sola & corrupta ratio dux: una nimia Philosophiae admiratio: unus divinae institutionis contemptus. Intelligo nunc, qui factum sit ut divina oracula breviter ac nude proponerentur. Scilicet non solum, *quod non decebat aliter, ut quum Deus ad hominem loqueretur argumentis assereret suas voces, tanquam fides ei non haberetur, cujus est non argumentari, sed pronunciare verum*, quod censuit Lactantius (a): sed ut ne occasionem curiosius investigandi animantium omnium maxime curioso homini suppeditaret: ut doceret, quod Germanicus apud Tacitum pronunciat, *sanctius esse de Deo credere, quam scire*: ut nostrae rationi diffidendum assuefaceret in iis rebus, unde vitae beatitudo pendet: ut rationem nostram divina institutione rectam efficeremus.

§ IX. Opiniones hominum de Deo, de Natura, de Legibus, perridiculae, absurdae, impiae perspicue demonstrant quam inepta sit humana ratio, nisi divinis no-

(a) *Lib.* III. *cap.* I.

notionibus informetur & regatur ad hominum vitam pietati conformandam. Mores nunc spectemus populorum, ut inde videre possimus, quo tandem foeditatis sine divina institutione evadere queamus. In duplici classe sunt mores omnes positi: nam aut vitam civilem spectant, aut religionem. Quod pertinet ad posteriores, eae nationes, quae sine divina revelatione vixerunt olim, aut nunc etiam vivunt, in tam deridicula, nefanda, impia superstitione fuere, aut nunc sunt, ut cum animo mecum reputo, satis mirari non possum, animantes rationales tot numero, tamdiu, ac in tanto mentis stupore esse potuisse; itaut verendum esset, ne commenticiae fabulae videantur, nisi tanta contentione gravissimorum testium narrarentur, ut stupidius esset non credere. Civilem & Poeticam Theologiam apud Ethnicos unam eandemque fuisse, Poeticam nempe theoricam; Civilem vero Poeticae practicam, ut quod illa de Diis narraret, haec publice exhiberet, & Ethnica historia cum Poetis collata demonstrat, & pluribus evicerunt veteres Chistianae Religionis Apologistae, in primis Arnobius, & Augustinus (*a*). Itaque qui Poeticam noverit, Civilem quoque novit. Deorum, Dearumque amores scelestissimos, raptum puerorum ac puellarum, mendacia, iras, ac omnem vitae corruptionem in scenis exhibebant Poetae, populo belle plaudente. Ac graviores Philosophi quidam fuisse videntur, qui haec improbarunt (*b*), quam Dii ipsi, Deorumque administri, quibus Auctoribus haec publice credebantur, & exercebantur.

§.XIII. Jam vero quis turpitudinem mysteriorum Eleusinorum, Orphicorum, Dianae, aliorumque enarret? Clemens quidem Alexandrinus se pudere scribit minutatim illa narrare, quae tot gentes facere non puduit (*c*).

Bac-

(a) *Arnobius Lib. IV. Aug. in 6. de Civit.*
(b) *Plato de Legib. lib.* III. *Cic. lib.* II. *de Nat. Deor.*
(c) *Exhortat. ad Gentes.*

Bacchanalia ludos fuisse Baccho sacros ignorat nemo: quum tamen ebrietatis, impudicitiae, omnigenaeque spurcitiae exercitatio essent, ut jure Varro apud Augustinum (*a*) *emotae mentis homines* bacchantes appellaverit, Senatusque Romanus quum primum Romam inducerentur, velut foedam Civitatis corruptionem vetuerit (*b*). Jam quis ferat sceleratissimos homines inter Deos relatos? Est quod magis cum Religione ac Religionis fine, idest vitae honestate, sanctitate, felicitate pugnet? Ut ecce meretrices ipsae publice cultae, Laena ab Atheniensibus, Lupa, Faula, & Flora a Romanis, quas Lupanaris magistras fuisse ex veteri historia demonstravit Lactantius (*c*). Nihil ego nunc dicam de Venere, cujus impurissimos amores theatra omnia personabant. Pudet quoque me *Floralia* describere: nam *praeter verborum licentiam, quibus obscoenitas omnis effundebatur, exuebantur etiam vestes, populo flagitante, meretrices, quae tunc Mimorum fungebantur officio, & in conspectu populi usque ad satietatem impudicorum luminum cum pudendis moribus detinebantur*, quae Lactantius ita narrat, ut ad tempora usque sua continuata indicet. Interim honesta haec dicere possis, si cum Graecorum mysteriis compares. Praeterea quis Mutuni, aut, ut Arnobius vocat, Tutuni Dii, seu Priapi, obscoena facta, quae illi sacrificia habebant, commemoret libenter? *In cujus sinu* (Lactantii verbis potius dicam) *pudendo nubentes praesident, ut illarum pudicitiam prior Deus delibasse videatur* (*d*). Id quod hodieque plures Asiae Nationes efficiunt (*e*). Et est praeterea, qui vitae humanae regulam, qui veram religionem ab hominibus sibi suaeque rationi & affectibus commissis expe-

(a) *Aug. de Civit. lib.* VI. *cap.* IX.
(b) *Livius lib.* XXXIX.
(c) *Lact. lib.* 2. *cap.* XX.
(d) *Vide &* Aug. *lib.* VI. *de Civit. cap.* IV.
(e) *Voyages de la compagnie orientale de l'Indie.*

ctet? Potuissent gentes illae obscoeniora & profaniora exercere sacrilegia, si uni huic rei tota vita studuissent? Quae igitur pietatis & religionis versabatur in hujusmodi animis notio? Itaque ego non miror publice Atheos a Paulo Apostolo, mox etiam a vetustis Patribus habitos.

§.XIV. Sed est praeterea quod magis exhorreamus. Nemini ignotum & hostiis humanis sacrificatum apud Ethnicos, ut religio, quae hominibus conservandis de Coelo delata est, in foedam superstitionem versa iis extirpandis incumbuisse videatur. Mirum dictu est, quot gentes in haec parricidia velut furiosae irruerint. Plusquam triginta nationes his sacrilegiis se polluere solitas enumeravit Eusebius *in Praeparatione Evangelica*, pluresque alias novelli viatores detexere (a). Inter Romanos ipsos Lactantii tempore Latialis Jupiter sanguine humano colebatur, ut merito is exclamaverit, *o dementiam insanabilem? Quid illis isti Dii amplius facere possent si essent iratissimi, quam faciunt propitii? Quorum suos Auctores parricidiis inquinent, orbitatibus mactent, humanis sensibus spolient? Quid potest esse his hominibus sancti? Aut quid in profanis locis facient, qui inter Aras Deorum summa scelera committunt? Nonne satius est pecudum more vivere, quam Deos tam impios, tam profanos, tam sanguinarios colere?* Enim vero Religionis est homines mansuefacere, alios in aliorum opem excitare, virtutem in pectoribus humanis gignere, non de hominibus belluas immanes reddere. Itaque insigne hoc criterium verae & divinae religionis est, quod Eusebius adnotavit. Cujus locum, cum egregius sit, & si paulo longior, producam tamen, sed semel tantum.

§.XV. Ex *quo ipsius* (Servatoris nostri) *doctrinae per universum orbem diffusae verbis & concionibus hominum aures*

(a) *Vide Lomejerum de gentium lustrat. cap.* XXII. *Joan. Spencerum ad Origenem pag.* 22. *&* 23., *& Petrum Petitum lib.* II. *de Andropophagis cap.* IX. *&* X.

aures afflari coepere, continuo factum est, ut qui ferini prius ac barbari nationum omnium mores fuerant, iidem lenioribus, & humanioribus institutis mansuescerent. Itaque nec Persae, qui semel ejus disciplinae nomen dederunt, nuptias amplius cum matribus ineunt, nec Schytae, quod in eorum quoque regionem Christi sermo penetravit, humana jam carne pascuntur: nec alia barbarorum genera incesto filiarum ac sororum concubitu polluuntur: nec ad mares furiosae libidinis aestu mares ipsi rapiuntur: nec caeteras, quae naturae leges violant, corporis voluptates persequuntur: nec canibus atque volucribus necessariorum ac propinquorum suorum cadavera, quibus id quondam in more fuerat, objiciuntur: nec senio jam confectis, ut antea, laqueos injiciunt: nec sibi amicissimorum carne post obitum antiquo ritu saginantur: nec majorum instituto daemonibus tanquam Diis homines immolant, nec sibi carissimos jugulant falsa pietatis opinione delusi. Haec nimirum illa sunt, aliaque id genus propemodum infinita, quibus infesta quondam hominum vita habebatur. Haec Eusebius. Qui haec barbara facta cum Christianae Religionis praeceptis comparaverit, is duo intelliget. I. quam imbecillis sit natura humana ad se formandum & regendum sine coelesti doctrina: II. Religionem Christianam, quae tam brevi tam immanes mores diuturnitate temporis firmatos delevit, coelo vim suam atque ortum habere.

§.XVI. Nec vero nunc nobis quisquam opponat, etiamsi Christiana religio praedicata non fuisset, paulatim tamen Gentes ad ingenii, opinionum, ac morum culturam perventuras fuisse: nam hoc est, quod omnino conficit, rationem naturalem nullo modo sine divina institutione ad haec pertingere posse, quod nulla temporis diuturnitate meliores homines efficiat: id quod etiam probat, nisi Christiana Religio praedicata fuisset, nos tam immanes, & publice corruptos futuros fuisse, quales veteres ante Christum nationes fuere. Videamus, ut haec demonstremus, qui mores, quae dogmata apud praesentes nationes, quae Christo non adhuc dedere nomen.

men. Idololatria in omnibus: ceremoniae nefandae ac impiae. In Philippinis Insulis Sacerdotes foeminae: quae, ut olim in Floralibus, nudae, ac pudorem, quod majus quoque, exutae, quae apud Orientales Indos, & Tartaros se publice praeterea prostituunt, eumque Deorum cultum habent. Nasingae in India frusta carnis suae obtruncant ac palpitantem intrepide Diis sacrificant. Sacrificia humana pluribus in locis usitata, ut in Insula Ceylon, Mexico, Peru, Terra Firma, Virginia. Solem, Lunam, Astra apud omnes ferme culta: sed addita bruta ipsa magis nefanda, velut Simiae & Elephanti in Ceylon, Serpentes ac Tigres in pluribus Africae locis; aves ac pisces in Guinea. Nec minus absurda dogmata. Alibi duo Dii crediti, alter Coeli, Terrae alter, velut in Tartaria: in Insula Formosa, ut inter Huttentottos, boni ac mali Dii statuti. Siamenses quemdam Deum agnoscunt, sed non natura, verum vi sua ac merito factum, postquam scilicet, per infinita propemodum corpora pertransierit. Apud Malabares mutabiles Dei, ac, ut Romani Consules, minime perpetui: providentia praeterea praecipuarum, non omnium rerum, ut videantur Principum jura ac potestatem transtulisse ad Deos. Metempsychosis vulgata apud Orientales omnes, nec quidpiam aliud confidentius assertum. Plerique apud Malabares & Indos perpetuo vesci Deos, ut antiqui Chaldaei, sibi persuasum habent, seu antiqua disciplina, seu Sacerdotum Vafricie. Tartari, Guineenses, Canadenses defunctorum quoque animas vitae omnibus subsidiis indigere credunt. Sed Lectores obtundo.

§. XVII. Quid mores? Minime illi quidem meliores. Apud Orientales Indos ut & Guineenses uxores viventes cum corporibus virorum igni traditae. Quum occubunt Reges, familiares occiduntur, qui illis in altera vita administrent. Pluribus in locis Americae eorum, qui vulnere moriuntur, scatentem sanguinem exugunt, ut ita scilicet ferociae assuescant. In Africa, Brasilia, & Hispaniola humana carne vesci non exhorrescebant. Relatum

latum quoque est, Canadenses humanis praedis velut venatione victitare solitos. Sint haec viatorum fabellae: sed illud certum, quod infantes, ut apud Veteres, multis in locis hodie exponantur, ac in primis apud Sinenses. Quod mihi non humanitatis modo leges omnes violare videtur, sed naturae quoque animanti adversari: siquidem video id inter feras ipsas nunquam usurpatum, quae pro partubus suis ita ut pro vita dimicant. Mitto alia ferociae & barbariei exempla, quae copiose collegit Episcopus Londinensis (a). Haec nisi ostendant, quam imbecillis sit humana ratio ad vitam & pietatem conformandam, non video quid evidentius in rebus humanis reliquum sit.

§. XVIII. His nunc addo, quod etiamsi constituere velimus, rationem humanam, quae ad Religionem & Moralem pertinent, plene omnia intelligere posse, ut nihil omnino, quod scitu sit necessarium, eam lateat; inutilem eam adhuc reperiemus in genere humano ad moralem & pietatem instituendo. Neque enim idem est, purgatam hominum exercitatorum rationem intelligere quidquam posse, & eandem aut omnes generatim posse ad idem instituere, aut eorum etiam flectere naturam, & quasi ad agendum inducere, qui id intellexere. Principio ratio utcumque clara & distincta intellectum coget, naturam aut non omnino, aut vix commovebit. Vix ea momentum aliquod habet, aut exiguum habet ad naturam emolliendam, atque ad pietatem, justitiam, honestatem inflectendam. Naturam doctrina meliorem non effici, tota hominum doctissimorum vita me docet. Quantumvis enim perfecta sit ratio, haud tamen minus odio, amore, ira, metu, ambitione, avaritia, superbia, aliisque affectibus perturbamur. Iis semel excitatis, aeque stulti ac docti, aut prope eundem in modum, agitantur, addo, aeque plerumque homines ac belluae. Ratio ergo intellectum cogit ad

(a) *Praeservatif contre l'incredulitè, & le libertinage lettre pastorale II.*

ad aſſenſum, naturam non movet, niſi admodum imbecilliter, ad actionem: ac quum movet, non ipſa per ſe, ſed affectuum inſtrumentis utens, movet. Ad vitam igitur & pietatem ipſa per ſe ſola non ſufficit. Opus eſt ergo doctrina, quae vigorem praeterea naturae tribuat, quae nos emolliat, quae ad virtutes promptiores efficiat. Intellexere Veteres quidam, in primis Plato, qui in Menone virtutem non acquiri, ſed a Deo demitti docet. Eſt & Epicteti locus ſuper hac re egregius, quem alibi nos deſcripſimus (*a*).

§. IX. Deinde demus tantiſper, eam eſſe humanae rationis vim, ut & ſingula divini cultus officia, & officia vitae quum privatae tum publicae docere poſſit, & voluntatem praeterea ipſam permovere, atque perturbationes compeſcere; concedent profecto nobis Deiſtae, id praeſtari non poſſe, niſi a mente exercitio & ſtudio exculta: omnium enim ignorantes naſcimur omnes, nec niſi exercitio & ſtudio rationem augemus & perficimus, ut ad id, quo natura tendimus, habilis eſſe poſſit. At nunc quotus hominum quiſque eſt, qui ita intellectum ſtudio & exercitio excolere poſſit, ut his omnibus ſit aptus? In ea quam vivimus vita humana, plures artibus vitae neceſſariis incumbere neceſſe eſt, quam meditationi. Ita maxima hominum pars ut non excolere mentem, ita ſibi ad pietatem & juſtitiam ſatis eſſe non poteſt. Ex quo conficitur, ad genus humanum his in rebus inſtruendum, ſine generali quadam & ſuprema inſtitutione, rationem humanam aut nullam, aut admodum exiguam vim habere (*b*). Eſt porro Deus bonus & beneficus, ut hominibus deeſſe in neceſſariis minime eum deceat; dubitari ergo nequit, extare aliquam divinam revelationem, qua homines ad pietatem & juſtitiam informentur, ac divinitus

(a) *Part. II. Append. ad cap. ult.*

(b) *Eſt haec praeclara Origenis ratiocinatio in I. contra Celſum, cujus locum vide.*

nitus vigorem accipiant, quo pii & justi sint.

Prop. XXXI. Libri novi testamenti genuini sunt.

D. Liber genuinus est, qui ab omnibus qui Scriptoris aetatem consecuti sunt, genuinus est habitus: tales autem sunt libri Novi Testamenti: nam non Christiani modo omnes, qui tempora Apostolica consecuti sunt, sed Ethnici quoque Scriptores Apostolis, idest Jesu-Christi Discipulis, tribuerunt; sunt ergo genuini.

Schol. §. I. Postquam demonstratum est, homines suapte ratione & vi sine Divina revelatione nec inter se recte ac sapienter vivere posse, nec cum Deo sancte; consequens est, ut in illud inquiramus, versetur ne inter homines divina aliqua doctrina ac lex, qua homines officia sua rite possint componere? Ac versari aliquam tria probant 1. hominis indigentia, 2. Dei summa bonitas ac providentia, 3. nationum omnium maximus consensus. Nam nec homo beatitudinem sine Dei doctrina assequi potest, nec summa Dei beneficentia pati, ut homines sic incerti vagentur: & nationum omnium temporum, omniumque locorum mirifica super hac re consensio, unde proficisci potuit, si nihil divinitus unquam acceperint ad vitam & religionem quod pertineat? Quum autem vulgatum sit inter eos, qui christano nomine censentur, non solum esse aliquam inter homines doctrinam divinitus revelatam; quae nos ad mores, ac Dei cultum & pietatem plene instituere possit, verum quoque eam iis libris contineri, qui idcirco divini habentur; ut Deistis morem geramus, ad publicam hanc atque perantiquam tot gentium persuasionem perpendendam aggrediamur, ac ita aggrediamur, quasi heri aut nudiustertius in has regiones devenerimus, ne quidquam ex anticipatione conclusum profanum genus obmurmuret. Rem autem ita partiemur, ut quoniam christiana pietas & religio libris is potissimum contineatur, qui Novi Testamenti dicuntur, eorum primum genuinitatem, veracitatem, divinitatem explicaturi simus, deinde in libros Veteris Testamenti inquisituri.

§. II.

§. II. Principio autem librorum Novi Testamenti genuinitas iis argumentis demonstratur, quibus inter homines nulla esse possunt certiora. Liber genuinus is est, qui ab eo Auctore scriptus est, a quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur. Omnis autem liber est genuinus, qui genuinus habitus est omnibus proxime & continuata serie sequentibus cum aetatibus. Ita Caesaris Commentarios genuinos esse non dubitamus, quum & proxime consequentium aetatum, & aliorum iis succedentium constanti testificatione constet: nam & genuinos agnoscunt Cicero, & Hirtius, ac deinde Strabo, tum Svetonius & Plutharcus & Grammatici postmodum veteres, ac reliqui subinde ad hanc usque aetatem Scriptores. Sunt autem libri Novi Testamenti genuini habiti ab omnibus sequentibus Apostolos Jesu Christi aetatibus ad nos usque perenni consensione, uti constat non ex traditione tantum popularium omnium Christianorum, sed nobilissimorum Scriptorum, Clementis Romani Pontificis, Ignatii, Polycarpi, Papiae, Quadrati, Aristidis, Agrippae, Hegesippi, Justini Martyris, Melitonis, Theophili Anthiochensis, Apollinaris, Irenaei, aliorumque secundi a Christo saeculi Auctorum. Tum Tertulliani, Clementis Alexandrini, Apollonii, Policratis, Origenis, Hyppoliti, Cipriani, Dionysii Alexandrini, aliorumque tertii saeculi Auctorum. Postremo omnium quotquot Ecclesia Christiana Scriptores habuit nobilissimos ac celeberrimos. Genuini ergo sunt libri Novi Testamenti. Utitur hoc argumento strenue Augustinus adversus Faustum Manichaeum, qui adulteratos esse Novi Testamenti libros effutiebat: *Platonis*, inquit, *Aristotelis*, *Ciceronis*, *Varronis aliorumque ejusmodi Auctorum libros*, *unde noverunt homines quod ipsorum sint*, *nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua?* (a) Quod si quis ne id quidem ad fidem

(a) *Lib. 33. cap. 6.*

fidem faciendam satis firmum putet, videat quo argumento probare possit proavita bona haereditario jure ad se pertinere. Vide historiam textus Novi Testamenti Milii per omnia saecula continuatam in Prolegomenis ad Novum Testamentum, & Ricchardum Simonium (*a*).

§. III. Audiamus quibus argumentis tantam christianorum persuasionem ac tam solide constabilitam Deistae nostri evertere conentur. Primum, Christi, inquiunt, Discipuli, qui horum librorum Auctores feruntur, homines erant analphabeti, idest litterarum inscii: scribere igitur ipsi libros istos non poterunt; genuini ergo non sunt. Sed litterarum omnium inscios eos esse oportet, qui hunc in modum argumentantur. Primo plures Christi Discipuli, eorum, qui Auctores feruntur librorum Novi Testamenti, litteras scivisse constat. Nam Matthaeus cum Telonio praeesset litterarum erat haud dubium peritus. Lucas Philosophus erat & Medicus, ut Hieronymus testificatur (*b*). Paulus in Mosaica lege a Gamaliele fuerat eruditus. Marcus ab Apostolis in Philosophia christiana institutus, ac Alexandriae Episcopus Praefectus, & ipse litterarum peritus esse debuit; saltem ita vetus persuasio fert, quam nullo argumento ex antiqua historia deprompto refellent Deistae. Controversia ergo redit ad Jacobum, Johannem, Petrum, & Judam, quos fuisse piscatores traditum est in his ipsis libris. Sed primum id non obstat, quominus legere & scribere sciverint, cui Hebraei ferme omnes studebant, utpote qui legem deberent ediscere. Ac Origenes quidem ea de re adversus Celsum disputans (*c*) piscatores, ait, fuisse Apostolos, sed non professione & instituto nautas, ut necessarium fuerit litteras ignorare.

Deinde

(a) *Histoire critique du texte de nouveau Testament cap.* 1. *tum Stackouse le sens litteral de l' Ecriture S. tom.*2. *cap.*1.

(b) *De Scriptoribus Ecclesiast. in Luca.*

(c) *Lib.* 1. *adversus Celsum*

Deinde demus eos amanuensibus usos, est quod deroget eorum librorum genuinitati? Neque enim vero minus genuinus liber erit, quem ego dictavi, quam quem ego scripsi. Jeremias Propheta Baruc Amanuensi est usus. Perridiculum autem fuerit idcirco ejus scripta minus habere genuina.

§. IV. Sed (videant quam liberaliter agere decrevimus) demus tantisper, nihil constare ex antiquis monumentis, scribere ne Apostoli sciverint, quum interim constet vetustissima omnium Christianorum traditione, hos libros, de quibus agimus, ab iis fuisse scriptos, quibus tandem argumentis eam persuasionem convellent Deistae? Necesse enim est ut hujusmodi argumenta ejus sint ponderis, quo vetus illa fides elevari possit: alioquin stultum fuerit ab ea discifcere nulla alia ratione motos, praeter quam a libidine contradicendi. Jam quae sunt haec argumenta Deistarum? Legere, inquiunt, ac scribere nesciverunt Apostoli. Unde id resciverunt Deistae? Nam tota iis adversatur vetustas. Scilicet erant piscatores. An idcirco litterarum inscii? Potuere, inquiunt, esse analphabeti. Perbelle prorsus. Quasi vetus historia tanta Testium concordia confirmata nullo alio argumento, nisi vanis hisce hypothesibus rejici possit. Quod si in caeteris columina ista criticae & dialecticae faciant, nae ii puerorum lusus sunt.

§. V. Opponunt secundo, plerosque Novi Testamenti libros ab antiquis aliquot repudiatos fuisse ut spurios, veluti Evangelium Lucae a Cerintho, & Carpocrate: Johannis Evangelium ab Alogis: Acta Apostolorum, & Pauli Epistolas a Severianis, & Cerinthianis; alia ab aliis: non constat igitur de horum librorum genuinitate. Sed mirum est a viris Critices peritis, ut videri volunt, posse urgeri paucorum impudentiam, aut potius rabiem, contra Veterum omnium contestationem! Nam si hujusmodi argumenta vim habent aliquam, dicamus etiam Herodoti historiam Constantini temporibus confictam fuisse, quod id Jacobo Gau-

Gauderio placuerit, AEneidem Virgilii a Benedictinis elucubratam, quod id velit Arduinus. Non pudet Deistas intestabiles homines pro causa sua appellare? Nimirum mos fuit haereticorum omnium, eos divinae Scripturae libros repudiare, quos erroribus suis contrarios esse intelligebant, quod adnotatum Irenaeo. Ita Vetus Testamentum repudiaverunt quicumque inde arguebantur. Alogi quum negarent Christum esse λόγον Dei, Joannis Evangelium rejecerunt, unde revincebantur (*a*). Cerinthiani quum circumcidi oportere Christianos arbitrarentur, in libros Paulinos invecti sunt. Similibus ex causis alii agitati Ecclesiae sese opposuere. In quibus idcirco quid praesidii Deistae nostri reperire possunt? Nisi una cum illis insanire velint.

§. VI. Jam opponunt tertio, libros istos corruptos esse, ac plane diversos ab iis, quos Apostoli scripserunt. Id vero sic nituntur probare. Primum haec narrat Victor Tununensis Episcopus Africanus Auctor coaeus: *Messala Consule, Anastasio Imperatore jubente, Sancta Evangelia, tamquam ab idiotis Evangelistis composita reprehenduntur & emendantur*. Victoris hujus Chronicon, in quo haec leguntur, primum editum fuit Ingolstadii per Canisium Anno 1600. deinde a Scaligero ad Chronicon Eusebii. Refert porro Victor, idem factum narrari ab Isidoro Hispalensi in suo Chronico. Et leguntur haec eadem verba in Chronico Isidori Hispalensis edito Parisiis Anno 1607. Non dubito quin hinc Mahummedani Alkorani conditores acceperint id, quod saepe scribunt, nos corrupisse Evangelia. Deinde infinitae, inquiunt, propemodum sunt variae lectiones in libris novi Foederis, id quod Novum Testamentum Millii abunde demonstrat. In praefat. Novi Testamenti editi a Westenio triginta mille variae lectiones numerantur. Vix tot sunt verba Novi Testamenti. Tertio vero sic argumentantur: pleraque sunt,

(a) *Vide Epiphanium haeresi* 51.

quae veteres Patres ex scriptis Apostolicis citant, quae non sunt in libris, quos habemus, aut diversa sunt. Prioris generis est illud, quod apud veteres plures reperitur usurpatum: *estote probi nummularii*, quodque in Novi Testamenti libris nullibi extat. Posterioris generis est hoc in Epistola 2. Clementis: *Si exiguum non servastis, quis magnum vobis dabit? Dico enim vobis; qui fidelis est in minimo, & in multo fore fidelem*. Quae verba leguntur quidem apud Lucam, sed plane diverso modo.

§. VII. Quasi triumphat his argumentis Collinus (*a*). Sed pudet me hic Deistarum ingenii: quid enim produci potuit ineptius? Primum, quid conatus fuerit Anastasius (neque enim factum illud negare nunc oportet) non inquiram (*b*). Demus, quod isti sibi blandiuntur, violentas manus ipsis Apostolorum codicibus injecisse; id non magis evertet eorum Codicum, quos nunc habemus, integritatem, quam conatus tot aliorum haereticorum, qui exemplaria quaedam divinarum Scripturarum itidem depravaverunt, *quo accomodarent eloquia Domini male composito phantasmati*, ut de Valentinianis loquitur Irenaeus (*c*): neque enim Ecclesia, quae in accurandis libris Sacris diligentissima semper fuit, ut una Eusebii historia docet, Anastasii illo Codice usa deinceps fuit, sed eo quem per manus ab Apostolis acceperat; quod facillime demonstrari potest conferendo eos Evangelicos codices, quos nunc habemus, cum Commentariis veterum Theologorum Anastasio antiquiorum, quod egit Millius in Prolegomenis copiosissime. Inde intelligetur, quaecumque veteres illi Theologi ex libris Evangelicis citant, ea eadem in nostris legi, si paucas variantes lectiones, aut Amanuensium Sphalmata excipias, quae rei substantiam non attingunt, ut paulo post

(a) *Libert. de penser*.
(b) *Vide Huttevillium la Religion Chrétienne lib.1.cap.12.*
(c) *Lib. 1. cap. 1.*

post ostendemus. Ac ea, quae veteres illi Theologi describunt loca librorum Evangelicorum tot sunt numero, ut si in unum colligantur, ac ordine suo componantur, ea integrum conflatura sint Novum Testamentum, quod nunc habemus. Adeo ne apices quidem illis exciderunt, in quos Commentarios scriberent. Quocirca etiamsi vera sit haec historia, quum perspicuum sit, praesentes Evangeliorum libros eosdem esse, ac eos quibus ante Anastasium Ecclesia utebatur, Deistarum inde petitum argumentum nullius momenti est, nisi simul demonstrent, & Anastasium caetera omnia Evangeliorum exemplaria flammis addixisse, quacumque patebat christianismus, & totam deinde Ecclesiam Anastasiano exemplari usam. Oportuit id videre homines, qui rationem totum humanum genus docere sunt aggressi. Quid quod ne Anastasii quidem ille conatus totos Evangelicos libros spectavit? Vide ut id demonstrat Huttevillius in loco superius laudato.

§. VIII. Quod autem veteres quandoque Patres aut citent Evangeliorum sententias verbis ab iis, quibus nunc in iis libris conceptae sunt, diversis; aut eas, quae nunc non extant, ex pluribus causis fieri potuit, quae librorum hujusmodi integritati non officiunt. Primum Veteres illi memoriter sententias Scriptorum citare solent, nec loca consulere quum scribunt. Itaque mirum non est, si quandoque verbis discrepent. Quid quod plerumque unum pro alio librum citent? Saepe quoque generatim Scripturam citant, non addito nec Auctore, nec libro, id quod eos memoriter saepissime Scripturarum sententias laudasse demonstrat. In Epistola (a) Ignatii ad Smirneos extat haec sententia ex Evangelio, *apprendite & contrectate me, & videte, quod non sum incorporeus spiritus*. Eusebius profitetur, se ignorare unde sit desumpta; in quo ego solitam Eusebii diligentiam requiro: paucis enim variatis verbis legi-

(a) *Apud Euseb. in historia Ecclesiast. lib. III. cap. 36.*

legitur apud Lucam (*a*), probatque quod dixi, memoriter saepe citasse Scripturam Patres, nec verba admodum curasse, sollicitos de sententiis.

§. IX. Deinde antiqui illi Patres sententias quasdam, quae ex traditione tantum habentur, velut Scripturam citant, non dubitantes, idem utraque habere pondus. Observatum id Clerico (*b*), confirmatumque loco Barnabae ex Epistola catholica. Praeterea placuit quibusdam & haec quoque causa hujus variationis, quod Veteres aliqui non raro Apocryphis libris usi fuerunt, quos a genuinis id temporis non satis discernere valebant (*c*). Librum Pastoris plures antiqui velut canonicum habuerunt. Sed ferebantur ea aetate alia Evangelia, velut secundum AEgyptios, Hebraeos, duodecim Apostolos, Petrum, Matthiam: ferebantur aliae Apostolorum Epistolae, & alia Acta Apostolorum (*d*), quae Gelasius Papa in Concilio septuaginta Episcoporum tandem damnavit. Non probat Huetius hanc responsionem. Et vero generatim falsum est hujusmodi libros non publica Ecclesiae traditione velut imposturas Gnosticorum aliorumque Haereticorum habitos, quum & Irenaeus, & Eusebius, & Epiphanius, aliique veteres Scriptores diserte id notent. Sed negari non potest, librum Pastoris apud quasdam Graecas Ecclesias publice lectitatum (*e*): & Irenaeum ac Origenem sub nomine Scripturae laudasse. Fecit idem quandoque Tertullianus, qui deinde Ecclesiae traditionem doctus vocavit *Scripturam Apocrypham & falsam*, & *omni Concilio nostrorum damna-*
tam

(a) *Lucae* 24. V. 39.

(b) *Ad Hammondum Matth.* 11. V. 23.

(c) *Vide Simonium Critique du texte du nouveau testament.*

(d) *Vide Fabricium in Codice Novi Testam. Pseudoepigrapho & Simonium loco citato cap.* 3.

(e) *Vide Hieronymum de Script. Ecclesiast. in Herma, & Eusebium lib. III. historia Ecclesiast. cap.* 3.

tam (a). Negari quoque nequit Clementem Alexandrinum habuisse pro libris divinis Epistolam Barnabae, Revelationem Petri, & alios libros, quod ex illius monumentis patet, agnoscitque Eusebius (b). Sententiam illam, *estote probi nummularii*, quam & Origenes (c) & Dionysius Alexandrinus (d) & Cyrillus Hierosolymitanus (e) laudant, ex Evangelio secundum Hebraeos haustam censuit Husserius, probavitque Valesius (f). Certe Hieronymus (g) ex traditione Christi eam sententiam profectam docet. Potuit autem ex traditione colligi ab Auctore Evangelii *secundum Hebraeos*.

§. X. Quod spectat ad variantes lectiones, hae duorum sunt generum, aliae quae sententias, aliae quae verba attinent, integris sententiis. Prioris generis variationes, seu potius corruptiones, saltem in locis, quae fidem & mores continent, nullas esse in sacris Novi Testamenti codicibus, vel ex eo perspicuum est, quod nullae huc usque ejus generis produci a Deistarum diligentissimis potuere. Posterioris vero generis, etsi aliquae sint (nam eas antiquitus extitisse agnovit Origenes (h), & Hieronymus (i)) eae tamen integritati horum librorum non officiunt, quando incorruptae perstant sententiae. Sed terret quosdam numerus triginta millium variantium lectionum! Nempe totius rei, de qua agitur, imperitos. Hic enim numerus totus conflatus est

(a) *De pudicit. cap.* 10. *&* 20.
(b) *Lib. VI. Historiae Eccles. cap.* 13. 14.
(c) *Tom.* 19. *in Evangelium Johan.*
(d) *Apud Eusebium. lib. VII. historiae Eccles. cap.* 7.
(e) *Catechesi* 6.
(f) *In Notis aa Eusebium Lib. VII. historiae cap.*7.
(g) *In Epist. ad Miner. & Alex.*
(h) *Homiliis in Matth. Vide & Ambrosium in Epistolam ad Rom. cap.* 6.
(i) *In Epistolam ad Rom. cap.* 5. *& in Praef. ad Pentat. & Praef. in quatuor Evang.*

& ex omnibus paulo antiquioribus Codicibus, quum editis, tum manuſcriptis, & ex meris grammatices variationibus. Quum autem in tanta antiquitate nullius libri tot diſſeminata fuerint exemplaria, quot Codicum Evangelicorum, mirum eſſe non debet tot in iis Amanuenſium menda reperiri. Per XIV. enim ſaecula, in quibus ars Typographica ignota fuit, infinities propemodum Codices ſacri ſunt deſcripti, nec ſemper ab accuratis, & doctis librariis (*a*).

§. XI. Ex his autem vetuſtis Codicibus manuſcriptis, magna ex parte privatis tantus variantium lectionum numerus collectus eſt. Nam ii Codices, qui ut exemplaria in Eccleſiis habiti ſunt, quoſque ſolos in hac controverſia conſiderare debemus, admodum exiguam variarum lectionum copiam ſuppeditant. Atque hae quoque variationes ſi cum veteribus commentatoribus conferantur, ita facile emendari poſſunt, quemadmodum ſunt emendatae, ut non ſuperſit locus, qui dubiam, aut corruptam ſententiam referat. Enim vero in ipſis Millianis variationibus quaenam eſt, quae in iis, quae Chriſtianam doctrinam ſpectant, aut dubiam, aut corruptam ſententiam contineat, aut ſaltem, quae collatis pluribus exemplaribus, & veterum commentariis, non ſit in iis Codicibus, quibus utimur, ad ſuam genuinitatem redacta? Sed magna pars variantium lectionum, quas protulere Millius & Weſtenius grammaticae ſunt, nec ad ſententias pertinent. Exemp. gr. Matth. II. v. 6. *ποιμανῆ* pro *ποιμανεῖ*, quod vetuſtis librariis frequens eſt, qui *η* cum *ει* ſaepe mutant. Reperias quandoque *τι* pro *οτι*. Lucae XII. v. 36. *ἀναλύσῃ* pro *ἀναλύσει*. Lucae XVII. v. 22. *ἐπι θυμήσητε* pro *ἐπι θυμήσετε* mutato *ε* in *η*. Ibidem v. 32. in quibuſdam codicibus *Λώθ* pro *Λώτ*. Ad Corinth. II. v. I. in quibuſdam exemplaribus deeſt *γάρ*. Ad Galatas IV. v. 6. *Υιοὶ*, *filii*

cum

(a) *Vide Praefat. Kunſteri ad Edit. Lipſienſem Novi Teſtamenti Milliani*.

cum emphasi; in aliis codicibus additum Θεῦ, quod perinde est. Plurima sunt horum generum variantes lectiones. Jam non minor pars sunt verba quaedam primum in margine adnotata ad sententiae claritatem, quae deinde irrepsere in sequentes codices. Caeterae variae lectiones nihil officere potuere, quominus Ecclesia Catholica, collatis, ut dixi, pluribus antiquis exemplaribus, & Patrum commentariis, emendatissimam nobis daret authographorum editionem. Vide B. Augustinum de utilit. credendi cap. III.

§. XII. Sed retractemus haec, quo ineptissimum scrupulum Collini admiratoribus penitus avellamus. Primum dico varias hujusmodi lectiones tantum abesse, ut textus integritati officiant, ut potius mirum in modum confirment. Quod sic demonstro. Eae, aut recentium sunt codicum, quales bona ex parte sunt Millianae & Kunsterianae, aut e codicibus publicis vetustissimis, vel e libris Patrum Graecorum, Latinorumque haustae. Primi generis lectiones variantes jure merito contemni possunt, quando praesentes Novi Testamenti Codices ad fidem vetustissimorum & publicorum, aut librorum Patrum quatuor priorum saeculorum accuratissime probari possunt, ac dari emendatissimi. Neque enim critico habenda ratio est recentium veterum Auctorum codicum, ac oscitantiae, imperitiae, malitiae novellorum librariorum, vel etiam editorum, nisi is se omnino critices imperitum demonstrare velit. Lectiones vero secundi generis, in duas ego classes confero, *rerum*, & *verborum*. Rerum variantes lectiones in exiguo sunt numero, quod agnoscit Kunsterus ipse in praefatione, quodque legendo Millii Novum Testamentum nemo est, qui non statim intelligat. Sed eae quoque, ut ex inferius dicendis patebit, nec systema doctrinae Evangelicae ullo pacto aut incertum reddunt, aut dubium, nec ipsam Evangelicam historiam: eas spectant res, quibus etiam si careamus, & doctrinae systema, & historiam Evangelicam integra haberemus. Praeterea nulla est, quae collatis veterum Pa-

trum libris, uti Kunſterus juxta, & Millius agnoſcunt, ac fatentur, non ad veram, & genuinam referri poſſit. Hoc vero totum mirifice integritatem codicum Novi Teſtamenti comprobat: nam & probat iiſdem veterem Eccleſiam codicibus uſam, quibus nos utimur, & in tot veterum codicum uſu, ac tanto temporis ſpatio nullum in eos errorem obrepſiſſe, qui aut vitiaret, aut obſcuram, & incertam doctrinam Evangelicam redderet. Verborum autem lectiones variae, quae totum ferme illum numerum abſorbent, tales ſunt, quas mediocriter in Graeca lingua verſati internoſcunt facillime: linguae vero Graecae ignaris nihil officere poſſunt ad rerum intelligentiam, quam ex verſionibus habent.

§. XIII. Utrumque iſtud nunc demonſtremus. Unum caput novi Teſtamenti Milliani perpendemus, quo judicium de caeteris fieri poſſit. In primo igitur capite Evangelii Matthaei variantes lectiones, omiſſiones, additiones, corruptiones ex quinquaginta propemodum exemplaribus numerat Millius circiter quinquaginta, quod mirum eſſe non debet in tanta codicum varietate, quinimmo mirum eſt non plures repertas. Earum autem mere grammaticae, quae nullo modo ſenſum turbant, quaeque a pueris animadvertuntur, ſunt 33. circiter. Ex gr. v. 3. Εσρών, pro Εσρὼμ. v. 4. Αμιναδὰμ, pro Αμιναδάβ. ibid. Νααςών, Αασσὼν, Αασον, Νααςςὸν, pro Νααςςὼν. v. 5. Ωβηθ, Οβιθ, Ιωβὴθ pro Ωβὴδ. v. 6. Σολομῶνα, pro Σολομῶντα. v. 7. Ασσὰ, Ασὰφ, pro Ασα. v. 10. Μανασῆ pro Μανασσῆ, uno ſcilicet σ pto duplici deſcripto, quod operae pretium cenſuit diſerte adnotare Millius. Praeterea Αμμὼν pro Αμὼν: adnotaſſet & hic duplex pro uno μ. v. 11. Ιεχωνίαν pro Ιεχονίαν, ο in ω mutato. Quid perſequar hujuſmodi ineptias? Eſt ne quiſquam, qui ob ejuſmodi variationes MM. codicum codices ipſos in dubium vocare audeat, praeſertim Deiſtarum, qui gravem & incorruptam rationem ſectari profitentur? Porro *defectus*, qui dicuntur, niſi me feſtinans oculus fefellit, numerat 12. qui tales ſunt, ut ſenſum nullo pacto turbent.

v. pro

v. pro Βίβλος γένεσεως Ιησȣ̃ χριςȣ̃: in AEthiopico deest χριςȣ̃ v. 5. *Salmon autem genuit Booz de Rahab*: in veteri codice incuria scribae deest Rahab. Desit in omnibus, inquam, ut & prius illud χριςȣ̃, an quidquam de sententia decedet? Jam v. 6. *David autem Rex genuit Salomonem*: in plerisque deest τὸ ὁ βασιλεὺς, *Rex*: quasi vero si desit etiam in omnibus ignorari possit, Davidem Salomonis Patrem fuisse Judeae Regem. v. 18: in vulgata deest *Jesu*, posito tantum, *Christi*; *Christi autem generatio sic erat*, quum in caeteris Graecis legatur, *generatio autem Jesu Christi*, id quod nullius momenti est, ut patet. v. 20. *Ecce Angelus Domini*: deest in plerisque τȣ̃ κυρίȣ: item nugae. Nec majoris momenti sunt alia, quae, ne fastidio sim lectori, lubens omitto. Ejusdem naturae sunt additiones, quas nunc me piget referre, ut & immutationes verborum, quarum quatuor potiores versiculis 20. 21. 22. & 23. contigerunt in quibusdam codicibus, quaeque nullo modo sensum mutant. Ita v. 20. φαίνεται pro Εφανη: & v. 21. Καλέσȣσι, pro Καλέσεις, *vocabunt*, pro *vocabis*. Ex his paucis exemplis de caeteris judicabit lector aequus, ut intelligere possit, quam inepti sint Deistae nostri, qui hoc argumento genuinitatem librorum novi Testamenti impetunt, & stupidae admiratorum plausum captant.

Prop.XXXII. Libri novi Testamenti veraces sunt.

D. Nam nihil in illis est quod pertinet ad historiam, quod aut non verisimile sit, aut non magna consensione a pluribus narratum, aut quod sinceriorum testium auctoritati falsitatis argui possit; nihil quoque quum in Religionis theoria, tum in praxi, quod non adamussim cum ratione ipsa consentiat, aut rationem emendet & perficiat: quae autem sunt talia vera sunt; libri ergo Novi Testamenti sunt veraces.

§. I. Sed res exigit, ut haec accuratius demonstremus. Duobus omnino partibus tota librorum Novi Testamenti doctrina absolvitur, *historica*, & *dogmatica*. Bipartita quoque est dogmatica: nam aut *theorica* est, aut *practica*. Demonstrandum nunc est in libris Novi

Te-

Testamenti nihil esse nec in historica eorum parte, nec in dogmatica quum theorica, tum practica, quod non eas habeat veritatis tesseras, quas ne Deistæ quidem repudiaverint, nisi Pyrrhonismum inter homines invehere ament. Exordiemur a parte historica. In omni historia ad rationis libram perpendenda tria sunt spectanda, historicorum nempe, qui enarrant, *numerus*, *scientia*, *probitas*. Quod pertinet ad numerum, inter axiomata hoc Huetii omnes habemus, *historiam*, *quae res gestas ita narrat, ut narrantur in multis libris coaetaneis, vel aetati, qua res gestae sunt, proximis, veram esse* (*a*). Nisi enim eae historiae, quae hunc in modum narrantur, verae essent, nihil essent ex veteri memoria, quod pro vero suscipere possemus. Unde enim quemdam bello clarum, cui Caesari nomen fuit, aliquando vixisse scio? Ex Caesaris nempe ipsius commentariis, ex Hirtii, Ciceronis, Bruti, Livii, Vellei, Lucani, aliorumque scriptis, qui vel temporum illorum, quibus Caesar vixit, aequales fuerunt, vel suppares. Non aliter enim sciri aut credi possunt, quaecumque ipso oculorum nostrorum testimonio non cognovimus, quam ex aliorum verbis: alioqui Mediterraneus Oceanum esse non credet; nec Americam, aut Indiam esse credent Amstelodamenses, qui patrio solo nunquam excesserunt, & virgula divina sibi suppeditari putabunt pretiosissimas merces, quae inde quotannis referuntur.

§. II. Circa scientiam, si constet historicos aut coaetaneos fuisse & rebus quas narrant praesentes, aut ita proximos, ut nullo negotio eas nescire potuerint: praeterea nec omnino stupidos, & rerum, de quibus agitur, intelligendarum capaces, de historiae veritate dubitari non potest, nisi iis argumentis, quae testificationem illam longe possint superare. De probitate historicorum sequentia observari debent. I. An historici affectu aliquo adulationis, ambitionis, amoris, odii, spei, aut alio

(a) *Huetius demonst. Evang. axiomate II.*

alio agitati scripserint. II. An personarum, quarum res gestas narrant, vel exiguas virtutes studiose perquirant, vitia vero vel probra occultare nitantur. III. An spectaverint voluptatem, aut utilitatem suam. IV. An saltem ad imponendum aliis publica aliqua auctoritate exacti sint. Si eorum nihil in historicis suspicari possumus, eos integrae probitatis, & fidei esse dubitare nequimus: convenire enim debet inter sanae rationis homines, non idem esse *dubitare*, ac *velle dubitare*. Itaque dubitare sine ullis dubitandi motivis, voluntatis est petulcae, non sanae rationis.

§. III. His positis hunc in modum demonstro, partem historicam Novi Testamenti veracem esse. Historiae Novi Testamenti narrantur a pluribus, & coaevis magna ex parte testibus oculatis, nec barbaris, nec omnino idiotis, saltem rerum, de quibus scribunt, intelligendarum capacibus, in quibus omnes probitatis characteres adsunt, quippe qui ut eam doctrinam propagarent, gravissima pericula, dolores, & mortem denique subjerunt: qui nullum commodum humanum, aut spectabant, aut sperabant, cum eorum doctrina omnia bona praesentis vitae in comparatione aeternorum bonorum, quae praedicabant, contemnenda praecipue esse contineret: tandem qui Magistri sui probra omnia, condiscipulorum vel umbras vitiorum distincte enarrant. Vera igitur historia est, quae libris Novi Testamenti continetur. Praeterea historiae istae eodem prorsus modo narrantur ab iis Christianis, qui aetati illi proximi fuerunt, & quorum plurimi erant Philosophi acutissimi e Gentilismo ad Christianismum conversi, ut Ignatius Martyr, Justinus Martyr, Polycarpus, Theophilus Antiochenus, Tatianus, Irenaeus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, aliique; ergo historiae istae verae sunt.

§. IV. Idipsum confirmatur auctoritate historicorum exoticorum, Judaeorum nempe, & Gentilium. Pauca attingam & praecipua; nam copiosissime id actum est a viris doctissimis. Ac primum Johannem cognomen-

to Baptistam Judaeos ad virtutem, & pietatem excitasse, & lavacrum dimittendis peccatis adhibuisse, testis est Josephus in lib. antiquit. Hebraic. & de Bello Judaico: testis autem Apostolis coaetaneus. Jesum Nazarenum vixisse quondam in Judaea rerum Romanarum potiente Tiberio, non tam universus orbis Christianus, sed & Judaei omnes, quicumque post illa tempora scripserunt, & Gentiles ipsi testantur, in primis Svetonius in Claudio (a), ubi *Chrestus* scribitur pro *Christo*, quia nomen illud Graecis & Latinis notius erat: tum Tacitus lib. 15. Annal. qui postquam de Christianorum suppliciis a Nerone illatis locutus esset, addidit: *Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio Imperante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat*. Plinius quoque junior Epist. omnibus obvia, quae lib. 10. Epist. est 97. cujus & Tertullianus meminit in Apologetico, & Euseb. in Chronico, scribit: *Christianos carmen Christo quasi Deo dicere solitos, obstrictosque inter se, non in scelus aliquod, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, neve fidem fallerent.* Nempe primaevi Christiani eadem docebant, & agebant. Oppidulo Judaeae natum fuisse Jesum ex paupercula puella Fabri materiarii uxore, in Ægyptum praeterea aufugisse, agnoscebat Celsus Christiani nominis hostis infensissimus (b).

§. V. Edita a Christo & Apostolis miracula confessi sunt Hebraei Thalmudici operis conditores, quod opus sub initium tertii saeculi compilatum est, ut conficiunt Hottingerus (c), & Bartholocius (d). Extat eadem super re praeclarum Josephi testimonium in 18. antiquit. Judaic., in quo Christi, ejus resurrectionis, & miraculorum praeclaram facit mentionem, de quo loco in sequenti prop. differemus. Eadem miracula Christianae re-

(a) *Cap.* 25.
(b) *Apud Origenem contra Celsum lib.* 1.
(c) *In Hist. Eccl. part.* 1. *cap.* 3. *sect.* 3.
(d) *In Biblioth. magna Rabinica tom.* 3.

religionis hostes infensissimi Celsus, Porphyrius, Julianus, Alkorani conditores agnoverunt. Tandem eorum miraculorum totus Christianus orbis testis est luculentissimus: inde enim natus Christianismus, ac longe lateque provectus. Quid enim? An tot nationes nomen Christo dederunt sine ullis miraculis? Id si contingisset aut omnium miraculorum fuisset maximum, aut maximum esset argumentum veritatis doctrinae Christianae: neque enim nisi veritas, quae per se cuique pateat tam longe propagari potest sine ullis, quibus permoveantur homines, miraculis. Nec opponant Mahummedanae superstitionis exemplum. Nam quum sensui indulgentia doceret Mahummedes, eaque inter Barbaros, vim praeterea armorum adhiberet, longe dispar est ratio. Christiana scilicet doctrina una omnium est, quae minime sensibus adulatur, quae affectibus, violentissimis naturae nostrae stimulis, adversatur, quaeque nulla armorum vi, nulla saecularis litteraturae copia, imo adversus & arma, & saeculares litteras latissime est disseminata. Quod vero Baelius regerit, & Principes Christianos vim armorum adhibuisse, ut Gentilismum extirparent, ineptum est: Principes enim Christiani diu post provectam Religionem provenere, sub initium IV. Saeculi, ut testatissimum facit utraque historia, Ecclesiastica, & Civilis. De historica ergo Novi Testamenti parte, saltem praecipua, & quae reliquae fundamentum est, indubiis constat argumentis.

§. VI. Pergamus ad alteram, dogmaticam nempe. Ea quoque bipartita est, ut dictum, *theorica*, & *practica*; quarum illa spectat quae de Deo divinisque rebus scire homines oportet, haec vero quae agere. Ut a theorica initium faciamus, ejus dogmata ita cum principiis rectae rationis consentiunt, ut Deistae vel utraque excipere, vel utraque repudiare debeant. Id paucis & per summa capita demonstrabimus. Libri Novi Testamenti docent Deum existere, eumque esse *purum spiritum* (Johannis IV. 23. & 24.) Eum esse aeternum & immensum (I. ad Timotheum cap. I. 17., Act.

VIII.) Praeterea esse unicum (ad Ephes. IV. 6.) & esse bonum, atque beneficum. (Lucae XVIII. 19.) & immutabilem & immortalem. (ad Rom. I. 23. ad Thim. II. 6. Jacobi I. 17.) & omniscium (Act. XV. 18. ad Hebr. VI. 16.) & omnipotentem (Matth. XIX. 26. 2. ad Corinth. VI. 18.) creatorem universi (passim in omnibus libris), & diligentem conservatorem (Matth. VI. 25. 26.) & justum, itaut peccata puniat, virtutes remuneretur, (ad Rom. II. 6. 7. & II. ad Thessalon. I. 6.) Praeterea docent mentes humanas esse immortales. (Matth. X. 28. Lucae 12. 4. 5.) eas manere praemia, aut poenas aeternas secundum opera earum (Matth. XXV. 31.) & alibi. Mitto caetera, ne sine ulla ratione justo sim prolixior. Haec omnia dogmata, & quae aut haec antecedunt, aut comitantur, aut consequuntur, & ratio naturae manifestissime comprobat, & sensus hominum communis confirmat, & Deistae ipsi non inficiantur. Vera ergo sunt, & consequenter vera pars dogmatica & theorica Novi Testamenti.

§. VII. Veniamus ad practicam. Moralis Christianorum librorum pars exactissimis Philosophiae ratiociniis conformis est, conformis & finibus, ac relationibus hominum, quas aut inter nos, aut cum Deo, aut cum caeteris rebus habemus: quinimmo moralem ipsam, quam humana ratio docet, auget novis & utilibus doctrinis, emendat in plerisque, ac illustrat, falsa Philosophorum systemata evertit, homines sibi atque aliis conciliat, societatem humanam mirifice fovet; nihil igitur ea verius & sanctius excogitari potest. Sed explicemus haec uberius. Officiorum, quae purgatissima ratio naturalis ex nostri aut relationibus, aut finibus, docet, tria sunt suprema genera, erga Deum, erga nos, erga alios. Naturalis ratio docet Deo deberi amorem, obsequium, servitutem, invocationem, gratiarum actionem. Est enim Deus & Pater nostri amantissimus, & natura excellentissima, & dominus, & benefactor, & gubernator sapientissimus. Eadem ratio docet nos debere nobismetipsis curam, & custodiam, tum totius hominis,

nis, tum partium nostri singularum, & animi quidem majorem, ut praestantioris partis, minorem corporis, omnesque conatus nostros ad veram beatitudinem debere dirigere. Tandem docet nos proximo nostro, idest omnibus aliis hominibus natura nobis aequalibus, debere & amorem justitiae, ne ullo eum modo laedamus, eique suum tribuamus, & amorem humanitatis, ac beneficentiae, ut quocumque modo possumus, ei benefaciamus. Haec omnia e fontibus rationis naturalis manare, tum alii, tum potissimum Ricchardus Cumberlandus in tractatu de legib. Nat. geometrice prorsus demonstravit (a). Sed eadem, & quae ea antecedunt, comitantur, aut cum iis connexa sunt, libri Novi Testamenti copiosius & luculentius, quam ipsa recta ratio naturalis, condocent: nova ad virtutem calcaria addunt, novas relationes patefaciunt; idque tanta perspicuitate, ut non sapientum modo, sed infimae plebeculae captui se accommodent. Id per praecipua capita demonstrabimus. Nam omnia unum in locum conjicere ejus est, qui Christianae religionis integram moralem explicare aggrediatur.

§. VIII. Deum esse amandum, & quidem super omnia, omnes scripturae Evangelicae docent: docent & amandum esse super patrem, & matrem. (Matth. x. 37.) Porro omne studium nostrum in eo positum esse debere praescribunt, ut ipsi placeamus, & alia omnia ita diligamus, ut comparatione facta ea quasi non amemus (1. ad Corinth. 7. 29. & seqq.). Praeterea signum amoris hujus esse, si ejus praecepta observemus (Johan. IV. 21. & Epist. 1. 3.) Esse honorandum, & glorificandum (1. ad Thimot. 1. 17. & alibi): in eo solo fidendum & sperandum (Matth. VI. 25.): Timendum timore filiali, ut boni simus (passim in omnibus libris): Adorandum (Matth. IV. 10.). Invocandum, & orandum (Matth. VII. 7. ad Roman. XII. 12.): &

(a) *Vide & Vollaston Ebauche de la Religion naturelle.*

& quidem haec omnia ei praestanda non in externis tantum signis, sed *in spiritu*, non in superstitione, sed *in veritate* (Johan. IV. 23.): Gratias ei agendas (ad Ephes. V. 20. & saepe). Praeterea vetantur in his libris omnes actus, etiam cogitationis, qui sunt hujusmodi officiis oppositi.

IX. Quod ad nos attinet, praecipitur nobis, studere non bonis hujus vitae, quae praeterit, sed bonis aeternis, quae nos vere & sempiterne beatos facere possunt. In hujus vitae beatae comparationem instruimur nedum uxorem, filios, parentes, amicos, bona fortunae, sed etiam vitam contemnere (Matth. XVI.24. Luc. IX. 23. ad Titum XI. 12. & passim).

X. Circa alios homines, amor speciei humanae, idest omnium hominum, nobis natura aequalium, ex quo amore caetera fluunt in societatem humanam officia, facit in Scripturis Sacris utramque paginam. Hinc Matth. XXII.39. 40. dicitur, ex his duobus praeceptis, *Dilige Dominum Deum tuum super omnia, & proximum sicut te ipsum, totam Legem & Prophetas pendere*. Apost. ad Rom. XIII. 6. & seqq. egregio id ratiocinio concludit: *reddite igitur omnibus, quod debetis, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timor, timorem; cui honor, honorem. Nemini quidquam debete, nisi ut alii alios diligatis; nam qui diligit alterum, legem implevit: siquidem illud non moechaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quid est aliud praeceptum, in hoc sermone summatim comprehenditur: diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Quid amplius, & praeclarius de Officiis erga homines ratio naturalis praedicat? Amor erga proximum, obsequium erga Majores, reverentia erga Magistratus, observantia legum civilium, abstinentia ab alieno. Jam, quod est divinius, ipsi inimici nostri diligi præcipiuntur. (Matth. V. 4.), & adversus eos, qui nobis infesti sunt, mitem animum, & patientem exhibere (ibid. 39.) Beneficentia porro perpetuo commendatur, praesertim protrito illo, *quaecumque vultis ut faciant vobis homines*

nes ea & vos facite illis: ista enim est lex; & Prophetae (Matth. VII. 12. Lucae VI. 31) Haec delibasse sat erit. Ex his vero patet, veram esse, & sanctissimam Novi Testamenti doctrinam moralem.

Prop.XXXIII. Vera miracula non possunt esse nisi a Deo, aut Dei Imperio in Naturam.

D. Nam vera miracula sunt, quae aut substantia, aut modo, & vires rerum naturalium superant, & contra constitutas in universo mechanicas leges fiunt (ex def. VII.): id autem totum nemo potest, nisi qui vires habet tota natura majores, quique imperium in naturam exerceat, idest Deus totius naturae auctor, & moderator; vera ergo miracula Dei sunt opera.

Schol. Plures viri docti de natura miraculorum disseruerunt, eaque Dei esse opera demonstraverunt. Accurate hanc rem inter caeteros pertractavit nuper Serges. Hic liber ad incredulos refellendos utilissimus esse potest. Sed dolendum est, Auctorem Gente Anglum ea admiscuisse, quae necessaria non erant, quaeque odium in nos indignum Philosopho & Christiano ostendunt. Potuit enim in vera causa versari, quin Catholicos perstringeret.

Prop. XXXIV. Libri novi Testamenti sunt Divini.

D. I. Libri novi Testamenti per omnia veraces sunt, ut superius demonstratum est: Eorum Auctores caetera omnia genuinitatis, simplicitatis, veracitatis manifestata argumenta praeseferunt: impostores ergo haberi non possunt: saltem nihil est in illis, ex quo suspicari possimus voluisse mundo imponere; adeoque sine ulla ratione, imo adversus gravissimas simplicitatis, & veracitatis rationes, habere illos impostores, est omnino furere. Affirmant autem hujusmodi Auctores, doctrinam quam scribunt divinam esse; nam aut ea scribunt, quae a Christo audiverant, qui a Deo Patre acceperat, ut Matthaeus, Johannes, Petrus, Jacobus, Judas; aut quam acceperant ab ipso Deo, ut Paulus, qui se fatetur Apostolum Jesu, *non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, & Deum Patrem* (ad

Galat. 1, 1.): aut eam tandem, quam ab aliis Apostolis, qui cum Christo convixerant, edocti erant, ut Lucas (Luc. 1. 2.) & Marcus. In hoc ergo mendaces non sunt, alioquin sceleratissimi impostores fuerint oportet. Quae enim scelerattior hominibus impostura fieri potest, quam iis Dei nomine mentiri? Divini ergo sunt Novi Testamenti libri.

§. II. Ad haec addi possunt plura alia divinitatis argumenta. Primum *sanctitas*, *puritas*, & *sublimitas* doctrinae, ad quam mortalium nemo usu tantum rationis unquam pervenit. Quis certe non miretur, homines litterarum rudes & in rerum contemplatione minime versatos non tantum naturae leges ac hominum officia explicuisse diserte, ac ita ut nullibi fallerent, sed de Deo & providentia, deque altera vita tam distincta, ac toti rationi conformia docuisse? Quis praeterea, tantam doctrinae constantiam, atque harmoniam? Certe nihil tale unquam ne Graecorum quidem doctissimi generi humano dedere, quorum philosophia & sibi minime constans & in tot sectas divisa quot capita, satis demonstrat hominum esse opus, non Dei. Secundum, spiritus propheticus, qui in Auctoribus horum librorum reperitur, quique esse nisi a Deo nequit. Et sunt in Novo Testamento prophetiae non per ambages, sed luculentis verbis scriptae, eaeque impletae adamussim. Longum esset omnia persequi. Unam memoro, mala quae Judaeis evenere, obsessio, fames, Urbs solo aequata, totidem pene verbis praedicta a Christo fuerant, quot facta narrat Josephus in libris de Bello Judaico. Nemo Josephi narrationes cum Evangelicis praedictionibus conferet, quin statim sacro quodam horrore corripiatur. Tertium vis ad persuadendum novam Religionem, qua Religio dominans Ethnica, & spiritus carnis potentissimi hostes evertebantur, & quidem tanta celeritate, quanta non dicam ulla alia doctrina unquam, sed ne ullum quidem imperium armis dilatatum est. Romani enim ut ad eam imperii molem pervenirent, quae sub Augusto fuit, septingentis prope annis continenter bellum gessere,

fere, & Mahummedani sexcentis propemodum annis. Quartum tanta Discipulorum in hac Religione tuenda, constantia, & fortitudo, ut durissimos cruciatus, exquisitissima supplicia, & mortem contemnerent, homines non idiotae tantum & simplices, ne quis dicat pecorum more alios post alios ruisse in tormenta caecos, sed praeclari Gentilium Philosophi, viri litteris, avita nobilitate, & gestis magistratibus illustres. Quintum, & maximum infinita miracula variorum generum, & talia, quae satis constat non potuisse, nisi vi divina perfici. Operae pretium est eos consulere, qui hujusmodi argumenta latius deducunt. Nos argumentum a miraculis desumptum hoc in loco uberius illustrabimus.

§. III. Quum libri Novi Testamenti veraces sint, sequitur, dubitare nos non posse de miraculis, quae a Christo & Apostolis facta, ut doctrinam quam praedicabant, divinam esse confirmarent, in iis libris narrantur. Narrantur autem talia miracula, quae non nisi a Deo perfici poterant, aut, quod perinde est, ab aliis causis Dei ipsius imperio & vi. Hujusmodi sunt, conversio aquae in vinum; panum & piscium portentosa multiplicatio; mortuorum etiam quatriduanorum resuscitatio; desperatorum morborum sanationes solo verbo factae, ut caecorum a nativitate, paralyticorum per plurimos annos, imperium in daemones &c. Et haec quidem miracula non clanculum, sed propalam efficiebant Christus, & Apostoli; quorum totus populus testis erat oculatus. Sed perpendamus pauca, idque exempli loco. Panum, & piscium multiplicatio, quae bis eodem modo contigit (Math. XIV. & XV.) creationis species est, quae non hominum tantum vim, sed totius naturae superat. Miraculum autem ejus generis, in quo nulla impostura subesse potuit, quippe quod reales effectus secuti sunt, saturitas plurium millium hominum; fragmenta pluribus sportis collecta: miraculum in quo sensus ferme omnes sibi mutuo testimonium dicebant, oculi, odoratus, gustus, tactus in-

ternus, & externus; cujusmodi certe nullis imposturis subesse possunt; Miraculum praeterea, cujus qui modum attentius considerat, nequit non in Christo vim Divinitatis, intelligere. *Jesus autem convocatis Discipulis suis dixit: misereor turbae, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei Discipuli, unde ergo nobis in diserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam?* Nempe humana ratio cum exigua potentia conjuncta sibi diffidebat. Habemus hic argumentum humanitatis. Quid autem ad haec Jesus? Nihilo commovetur magis, quam si nemo adesset. Itaque more suo tranquille ac confidenter, *quot*, inquit, *habetis panes? At illi dixerunt, septem, & paucos pisciculos*. Quis ad haec non expavisset in tanta jejunorum hominum copia? Erant enim quatuor millia hominum, praeter parvulos & mulieres. Ille vero audacter praecipit, turbae ut discumbant. Qui hic divinae potentiae characterem non agnoscat, is omnino bardus & stupidus sit necesse est. Nemo enim tanta animi firmitudine & confidentia de re tanta quidquam spopondisset, nisi summus Naturae Auctor. Verbo res ex voto cedit. Discumbunt turbae: is accipit septem panes & pisces, gratias agit, frangit, datque Discipulis suis, Discipuli populo. *Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfluit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas*. Ejusdem generis est alterum miraculum quod cap. XIV. enarratur. *Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes, disertus est locus, & hora jam praeteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. Jesus autem dixit eis, non habent necesse ire: date illis vos manducare*. Est hoc cum Discipulis ludere velle, quos non ignorabat nihil habere tantum, quo quinque millia virorum, praeter mulieres & parvulos, saturari possent. Itaque Discipuli, *non habemus hic nisi quinque panes & duos pisces*. *Qui ait eis, afferte mihi illos huc*. Quid facturus? Quinque ne etiam panes, ac duos pisces tantae turbae dividet? Non est id integram gentem ludibrio habere velle? Videamus quo evadat.

Jubet

Jubet turbam discumbere: accipit quinque panes & duos pisces. Nempe potentiae suae conscius erat: alioquin insanire oportebat, qui id ageret, ut tot deludificaret. Jam aspicit in Coelum, benedicit, frangit, dat Discipulis panes, Discipuli turbis. *Et manducaverunt omnes & saturati sunt. Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & parvulis.* Quem haec non illacrymare cogant prae laetitia? Nam hinc non solum Jesu potentia in totam Naturam intelligitur manifeste, sed etiam summa intelligentia & providentia, ut, quemadmodum dixi, stupidus sit, qui in hoc ejus divinitatem praesentissimam non agnoscat.

§. IV. Atque ea via est & ratio, qua Christus omnia sua miracula efficiebat. Nempe non laborabat, ac se angebat, velut qui impetret, exitus incertus, sed effundebat confidenter ex sese ac natura sua, nihil cunctans, nec futuri imprudens: Conscius ergo sibi erat naturae suae divinae ac potentiae. Sunt praeterea talia quae perpetravit miracula, ut scientiae naturalis periti facile intelligant, imperium fuisse illi in rerum Naturam, quam solo nutu moderabatur. Rogat leprosus, ut velit sanare. *Volo*, inquit: *Mundare: & mundatus est* (Matth. VIII. v. 3.) *Centurioni, vade, & sicut credidisti fiat tibi: & sanatus est puer in illa hora* (Ibid. v. 13.) tetigit manus Socri Simonis, & *reliquit eam febris* (ibid. v. 15.). Paralytico ait, *surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam:* & surrexit (ibid. v. 27.). Imperat mari, & placatur (Matth. XIV.): ficuli maledicit, & *arefacta est continuo ficunea* (Matth. XXI. v. 19.). Mitto caetera quae ejusdem sunt Naturae. Quem hunc esse oportet, cui tota rerum natura obsecundat, nullis illa machinis, nulla vi corporea acta? Qui igitur haec miracula legunt, non facta tantum legere debent, sed modum etiam, quo sunt facta. Qui si ita Novi Testamenti historiam legunt, non possunt ii non Christi vim divinam agnoscere, ac divinam to-

tam, quam ille praedicavit, doctrinam. Sed & illud etiam in primis animadvertere debent, haec omnia miracula non in alium finem fuisse comparata, nisi ut homines crederent, Jesum esse a Deo missum, ejusque doctrinam veram esse & divinam. Nec vero aliam ob rationem haec credere oportere, nisi ut nova haberent & potentissima ad virtutem calcaria: ut non solum Deum amarent ac metuerent, quo par est obsequio, sed praesertim ut amarent sese mutuo, ut alii aliis faverent, ac vitam & societatem facerent pacatam & jucundam, ut ne cuique inferrent injuriam, neque molestiam, ut ne essent fures, mendaces, calumniatores, adulteri, perjuri, uno verbo, ut virtutem colerent, horrerent vitia. Nihil inde sibi nec honoris, nec commodi, nec voluptatis promittebat, quod fieri oportuisset, si non fuisset nisi purus homo, nec egisset, nisi ex solis motivis naturae & rationis humanae.

§. V. Accedunt jam eodem miracula alia plurima, quae primi Christiani in confirmationem doctrinae suae ediderunt, quorum totus antiquus orbis Christianus testis extitit oculatus; quod testimonium, qui respuit, is dicat etiam necesse est, tot gentes Graecas, Ægyptias, Asiaticas, Romanas, omnium cultissimas, Christianae praedicationi credidisse, nullis miraculis actas. Quod praeter quam quod manifestissimum est, ut dixi, veritatis Christianae doctrinae argumentum, est etiam miraculum miraculorum, ut ratiocinantur August. lib. 22. de Civit. Dei S. Chrysost. homil. 34. in Matth. & Damasc. lib. IV. Fidei Orthodoxae.

§. VI. Huic argumento ita respondent Deistae. Primum, non esse argumento, ut liber, quo miracula narrantur, sit divinus: nam potest etiam profanus Auctor miracula ab aliis edita colligere, quin is divinam auctoritatem suis historiis conciliet. Deinde etiam eos, qui a Deo missi non fuerant, quique idololatriam profitebantur, miracula edidisse: nam Magi Pharaonis quaedam & ipsi miracula fecerunt ipso Mose teste. Miraculorum quae apud Graecos facta sunt, plenae sunt

Grae-

Graecae historiae Herodoti, Diodori Siculi, Plutarchi: Latinorum Livius. Vespasianus caeco visum, claudo integritatem membri dedisse, dum in Ægypto esset, retulit Tacitus scriptor coaevus, & alioquin severus. Apollonii Thianaei miracula narrat Philostratus in ejus vita. Ea vero talia, & tanta fuerunt, ut Hierocles Gentilis Philosophus parallellismum scripserit vitae Christi, & Apollonii. Ad haec Moses in Deuteronomio negat ex solis miraculis divinitatem Prophetae alicujus dignosci posse. Tum Christus Matth. XXIV. pronunciat etiam impostores facturos miracula. *Surgent*, inquit, *Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetae, & dabunt signa magna, & prodigia*. Tandem miracula esse possunt effecta caussarum naturalium ignotarum. Enim vero ignoramus quousque natura rerum agendo progredi potest, adeoque non possumus affirmare ea quae dicuntur miracula non esse effecta causarum naturalium, sed Dei: quo potissimum argumento vim miraculorum elevare conatur Spinoza in Tract. Theologico Polit.

§. VII. Sed haec facile refelluntur. Et primum quidem argumentum vim aliquam haberet, si qui scribunt Christiana miracula non iidem essent qui fecere. Nunc autem quum iidem Apostoli, qui haec narrant, & doctrinae, & miraculorum in doctrinae illius confirmationem patratorum auctores sint, conficitur ejusdem utraque originis esse, idest a Deo. Alterum vero argumentum duas habet partes: Prima urget miracula Magorum Pharaonis. At cum ea Deus seu occulta naturae arte, seu Cacodaemonis ope fieri permiserit, ut ex collatione miraculorum Mosaicorum intelligeretur vera Divinitas, quod perspicuum est ex ipsa Mosaica narratione, causae Deistarum non favent. Altera de Ethnicorum miraculis nititur vulgatis, & antiquis rumoribus, quos posteriores Historici collegerunt, & quibus propterea quae fides sit adhibenda, nemini ignotum esse potest. Pleraque etiam eventa fortuita, aut quorum caussas ignorabant, antiqui inter miracula retulerunt. Itaque Cicero in libris de Nat. Deor.,

tum in libris de Divinat. veterum Romanorum miracula aut ridet ut fabellas aniles, & rumores vacuos, aut ad causas naturales refert. Rident quoque saepe Livius, & Tacitus, nec raro Plutarchus.

§. VIII. Sanctus Augustinus de Civit. Dei. x. 16. hunc in modum totum hunc locum pertractat: *Haec ergo*, (miracula Gentilium) *atque alia hujusmodi, nequaquam illis, quae in populo Dei facta legimus, virtute ac magnitudine conferenda sunt: quanto minus ea quae illorum quoque populorum, qui tales Deos coluerunt, legibus judicata sunt prohibenda atque plectenda, magica scilicet vel theurgica? quorum pleraque specie tenus mortalium sensus imaginaria ludificatione decipiunt, quale est Lunam deponere, donec suppositas, ut ait Lucanus, propior despumet in herbas: quaedam vero etsi nonnullis piorum factis videantur opere coaequari, finis ipse, quo discernuntur, incomparabiliter haec nostra ostendit excellere. Illis enim multi tanto minus sacrificiis colendi sunt, quanto magis haec expetunt: his vero unus commendatur Deus, qui se nullis talibus indigere, & Scripturarum suarum testificatione, & eorundem postea sacrificiorum remotione demonstrat*. Quae doctrina huc redit 1. Quaedam Gentilium miracula ludificationes phantasiae esse, & sensuum. 2. Quaedam alia videri nostris coaequari, sed fine longe discerni. 3. Finem illorum esse plurium Deorum cultum, quem ratio ipsa naturae improbat: horum unius tantum Dei. 4. Itaque etiam si demus facta illa esse, ex fine ipso redarguuntur. Caeterum non ita haec sunt accipienda, quasi Daemones vera miracula possint efficere: ea enim non potest, nisi qui imperium in Naturam habet, idest solus Deus. Solum Deum miracula facere posse, pluribus demonstrat B. Thomas (a), qui idem cap. seq. negat miracula substantiarum aliarum spiritualium vera esse: quae duo capita lectu sunt dignissima, simul & quae ibi adnotat acu-

(a) *In* 3. *contra Gentil.* 103.

acutissimus Theologus Franciscus Ferrariensis.

§. IX. Quod spectat ad miracula Vespasiani, Johannes Clericus (a), Christophorus Augustus Heumannus (b), Johannes Laurent. Mosshemius ad Cudworthum (c) aliique inter arcana Majestatis referunt, ut scilicet cupidus novi Regni firmandi Vespasianus ea ad plebem circumveniendam excogitaverit, complicibus Sacerdotibus Serapidis, iisque sibi favore Numinum majestatem majorem conciliaret. Id ex ipsis Taciti, & Svetonii narrationibus constare arbitrantur. Ille enim his prodigiis *favorem & inclinationem Numinum erga novum Imperatorem demonstratum esse*; hic vero *auctoritatem, & majestatem novo Principi, quae ipsi defuisset, accessisse* perhibet (d).

§. X. De miraculis Apollonii Thianaei in diversa abierunt Theologi. Veteres, in primis Origenes contra Celsum, & Eusebius Caesariensis adversum librum Hieroclis, partim conficta putaverunt, partim ope Daemonis facta. Cudworthus (e) censuit genio malo armatum Apollonium, ut Servatoris nostri factis fides detraheretur, atque labefactatis Christianorum virtute turpissimis superstitionibus auxilium ferretur. Mosshemius autem ad eum Cudworthi locum not. 18. neutram responsionem probat. Nam quum Thianaei gesta magna veterum consensione narrarentur, si ut conficta habeantur, nihil putat reliquum esse ex veteri historia, quod similiter rejici nequeat: in quo B. Augustini prudentiam imitatur, qui, ut vidimus, non omnino ea Gentilium mira facta negat, quae facile sit ostendere a causis naturalibus fieri, nec esse vera miracula. Deinde si ope Daemonis dicantur facta quae de Apollonio

(a) *In Hist. Eccles. Saeculo II. ad annum* 138.
(b) *Peculiari dissert. de miracul. Vespas.*
(c) *In system. Intellect. cap. IV.* §. 15. *not.* 12.
(d) *Vide Tacitum Hist. III.* 88. *& Sveton. in Vespas.*
(e) *In systemat. Intellect. cap. IV.* §. 15.

nio narrantur, censet injuriam inferri Divinae Providentiae, quae dum Christi doctrina tot laboribus & miraculis propagabatur, permiserit aequalia fieri a Daemonibus. Ipse igitur arbitratur Apollonium, qui pro eo tempore non indoctus Medicus, & Philosophus erat physicus, partim arte medica, partim fraudibus ea gessisse, quae deinde auctiora facta variis narrationibus Gentilium ad posteros pervenerint. Legi meretur tota illius & copiosa dissertatio. Eadem videtur fuisse mens Auctoris responsionum ad qq. Orthodoxas inter opera Justini.

§. XI. Ego in Mosshemii sententiam concedo, nec ullo modo dubito, Apollonium ope scientiarum naturalium, potissimum apud homines idiotas, ea fecisse miracula, quae deinde rumore vulgi aucta, atque ornata ad eos pervenerint, a quibus ejus gesta sunt descripta. In id me, ut dixi, Mosshemii illa dissertatio movet; movet Philostrati stilus ille Romanensis, & non ignoratae Gentilium Sacrificulorum, & Philosophorum artes, quibus Christianam religionem, qua aperte, qua per cuniculos impetebant. In id me quoque eadem inducunt, ut plurima in Apollonii vita conficta; alia longe exornatiora producta nullus dubitem. Conficta tamen talia, quae apud viros graves, caeteris gestis fidem derogare debent. Nam qui narrat Apollonium avium linguarum callentissimum fuisse, & cum iis sermonem continuasse, omniumq; artium innatam sibi scientiam habuisse, quibus nugis Philostratus libros de ejus vita saburravit, aut fabulam Romanensem cudit, aut impudentissime mentitur. Eum tu igitur historicum dices, ac non potius sophistam, & declamatorem?

§. XII. Argumenta porro e scriptura petita hoc probant, sola miracula non quaecumque, sed quae ignaro vulgo miracula videantur, praecisa veritate doctrinae, non esse manifestum argumentum, eum, qui hujusmodi miracula efficiat, hominem esse vere divinum. Itaque Moses addit, siqui efficit miracula, dicat sequimini

mini Baal, nolite ſequi. Quae quum ſint, & Doctrina Chriſtiana vera ſit, miracula ab ejus doctrinae Doctoribus patrata apertiſſimum argumentum ſunt ejus doctrinae Divinitatis. Praeſertim quum talia miracula ſint, quae omnem Naturae vim excedunt, nec fieri poſſe intelligantur, niſi ejuſdem cauſae vi, ac numine, quae rerum univerſitatem & condidit, & gubernat, ideſt quum ſint miracula, non quoad *modum* tantum, ſed etiam quoad *ſubſtantiam*, ut Theologi loquuntur. Et quum tres ſint verorum miraculorum gradus, uti perſpectiſſime docet B. Thomas (a). I. Eorum, quae quoad *ſubſtantiam* facti Naturam ſuperant. II. Eorum, quae a Natura quidem fiunt, ſed non in iis ſubjectis, in quibus facta leguntur, ut vitam mortuis daret III. eorum quae non quoad *ſubſtantiam*, ſed quoad *modum* Naturae vires excedunt (b); eorum omnium exempla patentiſſima ſunt in Novo Teſtamento, ut quivis facile collegerit. Vide ut hunc locum diligenter pertractat doctiſſimus Jeſuita Paulus Segneri (c). Sed & accuratiſſime hanc eandem cauſam egit Proſperus Lambertinus, nunc Benedictus XIV. *de Canonizatione Sanctorum.*

§. XIII. Poſtremo, licet ignoremus extenſionem virium totius naturae, non ignoramus tamen & vim naturae finitam eſſe, & ſuos habere terminos praefinitos, quos intelligimus, earum rerum naturas, a quibus, vel in quibus miracula fiunt. Itaque quum tale miraculum videmus, quod vim & potentiam infinitam exigit, ſeu ſui *ſubſtantia*, ſeu *modo* quo fit, qualia ſunt multiplicatio panum & piſcium, quae vere creatio ex nihilo, eſt, reſuſcitatio mortuorum, & ſimilia; confidenter pronunciamus a Deo eſſe. Praeterea quum videmus ab homine hujuſmodi perfici miracula, quae & ſuas vires excedunt, & vires earum re-

rum,

(a) *Prima part. quaeſt.* 105. *art.* 8.

(b) *Vid. Ferrar. in* 3. *contra Gentil. ad cap.* 102.

(c) *In Opere vere aureo* Incredulo ſenza ſcuſa *part.II. cap.IV.* & 5.

rum, quibus velut instrumentis, aut velut objectis miraculorum, utitur, non dubitamus divinae esse originis, praecipue si ea continenter fiant, & perpetuo: nam pugnat cum Divina Providentia hujusmodi miraculis homines in errores induci. Et sane nunquam falsa miracula in falsae doctrinae comprobationem facta, & quidem continenter, ac perpetuo facta legas, ut in eorum suspicionem venire homines nunquam potuerint: Providentiae enim divinae illud est, quod binis verbis enunciat Cicero, *commenta delet dies*.

§. XIV. Woolston Anglus homo anno 1727. nova via, & ratione, quam nemo hucusque excogitaverat, miracula Novi Testamenti elevare aggressus est. Contendit nempe allegorice omnia interpretanda esse, ac animorum curationes, non res factas spectare. Itaque si Woolstono fides, quae Christus, & Apostoli fecisse miracula narrantur, nunquam reipsa fecere, licet morbos animi curaverint, idque vocabulis e corpore desumtis narravisse. Addit realia miracula effecturos Christum, & Apostolos in altero Christi adventu; narrari vero veluti facta ab Apostolis, ut Christianorum animi ad spiritualem Christi adventum praeparentur carnalibus & corporeis allegoriis. Interpretatio, inquit, litteralis Novi Testamenti carnalis est, & occidit; spiritualis ergo sensus sectandus est: quod ille principium quo ad miracula evertenda abutitur, subdole magna veterum quorundam Patrum copia statuere conatus erat usque ab anno 1705. ut sibi scilicet praepararet impietatis suae viam. At haec hominis absurdissimi portenta risu, aut miseratione digniora sunt, quam severa confutatione: nam quis serio eum confutaverit, qui scribit totam Livii historiam allegoriam esse eorum gestorum, quae spiritualis Respublica Romana egit, aut post diem Judicii perficiet? Interea accurate ejus hominis ineptias omnes & minutatim refellit, quem saepe laudavimus, Stackouse.

§. XV. Christiani nominis hostes, tam illi veteres quam novelli Atheistae, solent haec adversus Christi, & Apostolorum, quae referuntur miracula, objicere;

non

non iis, nisi idiotas commotos, ac principio paucos: doctos vero, & nobiles homines restitisse semper, quousque armis omnes adigerentur, subversis a Principibus Christianis Gentilium delubris, ac ad Christiana sacra suscipienda publice omnibus adactis, quod postremum nescio quo fine Baelius in Dict. critic. Art. Muhammed ambitiose exornavit. Quo tamen argumento nullum nec inscitius est, nec magis falsum, quod ego copiose ostendam.

§. XVI. Principio non paucos Christo credidisse, idque miraculis impulsos, Historia Evangelica ita narrat, ut nulla suspicandi ratio nobis supersit (a): *& secutae sunt eum turbae multae de Galilaea, & Decapoli, & de Hierosolymis, & de Judaea, & de Trans-Jordanem*. Eadem alibi narrantur, ac ita narrantur, ut qui narrant simul indicent, se id velut aliud agentes narrare, non data opera, ut imponant: narrare autem, seu potius indigitare, velut rem notam. Eam narrationem sequitur *consequentia realis*, *realis effectus*, verae rei gestae character. Ecclesia scilicet Hierosolymitana populatissima fuit, ac Episcopos habuit ex circumcisione antequam Hierosolyma per Titum everteretur, tum sequentibus annis, quod ex historia Eusebii intelligimus; intelligimus & ex sequentibus actis ejus Ecclesiae. Nec vero idiotae tantum credidere, sed docti quoque plures, nec plebei tantum, sed nobiles. Utrumque hoc aperte demonstrant Epistolae Paulinae & Acta Apostolorum, in quibus hujusmodi plures, data occasione, memorantur, salutantur, commendantur. Qui a Paulo dicuntur *Adjutores in Evangelio* Hebraei erant in lege primum docti, deinde in Evangelio. Quosdam ex Aristobuli domu, Regiae scilicet stirpis, credidisse, Paulus tradidit (b). Videri potest Eusebius (c), quo in loco scribit

(a) *Matth.* IV. 15.
(b) *In Epist. ad Timoth.* II. *cap. ult.*
(c) *Lib.* III. *hist. Eccles. cap.* IV.

scribit accurate prorsus *Paulo prope innumerabiles Adjutores fuisse, quos commilitones vocat: quorum ille*, inquit, *plerosque immortali Epistolarum suarum testimonio ornatos perpetuae hominum memoriae commendavit.* Praeterea (*a*). Princeps unus venit ad Jesum pro sua emortua puella, quam Jesus resuscitavit: nec dubito, quin ejus domus crediderit. Fuisse ejusdem generis alios, quos Evangelistae in tanto credentium numero memorare omiserint, certus sum. Nam ex historia Evangelica colligo, unos Sacerdotes, atque illis conjunctos vel sanguine, vel amicitia, vel utilitate, Christo restitisse, ne si crederent, imperium, quod usurpaverant in populum, ac cum eo vitae voluptates omnes & commoditates una opera amitterent.

XVII. Jam vero de Judaeis juxta & Gentibus ex coaevorum, aut vicinorum fide discimus, nobiles plurimos, & quod praecipue refert, omnigena litteratura ornatos, Christianam Religionem esse amplexos. Quod pertinent ad Judaeos, tota, ut dixi, Ecclesia Judaica, quae & gregem, & pastores habuit generis sui, uberrimum est argumentum. Testatur quoque Egesippus apud Eusebium (*b*) Apostolorum temporum ferme aequalis, primores Hierosolymorum quosdam credidisse. Quod spectat ad Ethnicos, qui inire calculum velit veterum omnium Episcopatuum ad Constantinum usque, is reperiet per trecentos annos infinitos propemodum Asiae, Africae, Europae Episcopos, ex Gentilibus fuisse litteratis ad Christum conversis. Quot autem, quales, ac quanti fuerint, unus docebit Eusebius in primis octo libris Historiae Ecclesiasticae, qui Episcoporum successiones ad aetatem usque suam scribere voluisse testatur. Tot scilicet fuere viri litteris insignes, ut quum in persequutionibus quotidie Episcopi interirent, semper alii praesto essent, qui mortuorum in locum subirent.

Eo-

(a) *Matth.* IX. 18.
(b) *Lib.* II. *Hist. Eccles. cap.* 23.

Eorum plerorumque opera habemus, aut fragmenta, quae hoc in loco memorare supervacaneum est. Quot praeterea alii, qui nunquam Episcopi fuere? Pantenus, Clemens Alexandrinus, Justinus, Origenes, Athenagoras, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, aliique Philosophi praestantissimi, ut recte Eusebius (*a*) quum ea de re incidisset sermo, scribat, *viros insignes litteris & pietate, qui Apostolis successere per orbem terrarum, se numerare non posse, ac eos tantum commemorare, quorum sua aetate scripta supererant*.

XVIII. Sed & plures quoque Christo illustres nomen dederant. In Epist. Eccles. Smirnensis ad Ecclesias Ponti, quae paulo post initium saeculi secundi scripta est, legitur, *Policarpum dum caperetur orasse pro magnis juxta & humilibus, nobilibus & obscuris Christianis*, quos Tyrannorum furori relinquebat: apud Eusebium (*b*). Sub Domitiano Flavia Domitilla Flavii Clementis consulis ex sorore neptis, aliaeque foeminae paris conditionis celebres fuere (*c*). Sequentibus temporibus sub ipsis Gentilibus Imperatoribus viri fuere natalibus nobiles, qui Christiani erant, ut ex Eusebii colligitur historia. Exempla delibo, ut intelligatur quam inscite Deistae crocitent, Christianam Religionem non fuisse nisi idiotarum & plebejorum. Quod si plures adhuc ei resistebant, id fiebat, quod Tyrannos verebantur, nec tantae erant fortitudinis, ut se, bona sua, liberos, ac uxores internecioni dare auderent. Caeterum quum paulo aliquando remisisset persecutionis furor, ut sub Trajano, sub Adriano, sub Antonino Pio, sub Galieno, mirum dictu est quantum in numerum intra paucos annos Christiani creverint. Facta tandem libertate suam Religionem profitendi Christianis

(a) *Lib.* II. *hist. Eccles.*
(b) *Lib.* IV. *cap.* 15.
(c) *Vid. Irenaeum lib.* V. *& Euseb. lib.* III. *hist. Eccles. cap.* 18.

nis sub Constantino totus orbis Romanus intra annum fere Christianus evasit.

XIX. Quod vero addunt, vi abactos Ethnicos credidisse, ignorantiam veteris historiae aut turpissime produnt, aut inepte simulant. Quae arma pro Christianis, ac non potius contra Christianos, ad Concilium usque Nicaenum sunt adhibita? Interea Concilii Nicaeni tempore pene totus orbis Romanus Christianus erat, creveratque non armis suffragantibus, sed adnitentibus contra. Remanserant, neque id nego, in angulis quibusdam Gentiles Idololatres: pleraeque quoque gentes, ut Germanorum quaedam, Hungarorum, Nortmandorum, Svevorum, Danorum, armis aut illectae, aut adactae ad christianismum VII. VIII. & IX. saeculo. Sed qui inde infert Christianismum armis propagatum, ignorare debet ante ea saecula Gallias, Italiam, Graeciam, Thraciam, AEgyptum, Asiam Minorem, Palestinam, Armeniam, Parthiam, Chaldaeam, Persidem, Christianos fuisse. Falso itaque ac temere Baelius censuit, non posse nos Mahummedanis opponere armorum vi eorum superstitionem crevisse, ac tam late provectam esse, quod & christiani Principes armis quoque adversus Etnicos sint usi: nostra enim Religio fundata, ac quaquaversum propagata erat, quum arma Principes adhibuere, nec ex christiana regula, nec id exigentibus christianis. Mahummedana vero armis primum plantata est, atque armis veluti regula superstitionis ejus *essentiali* dilatata. Inter impostoris enim illius scita hoc erat primum, *adhibenda arma*. Quum tamen Christus, Apostoli, & successores, praedicatione, miraculis, vitae sanctitate adversus arma pugnassent, & in immensum crevissent, interque praecipuas regulas docuissent, *sed nec Religionis est cogere Religionem, quae sponte suscipitur, non vi*, ut loquitur Tertullianus ad Scapulam cap. II. *& sacrificium non est, quod exprimitur invito*, ut Lactantius (*a*).

Prop.

(a) *Lib.* V. *cap.* 20.

Prop. XXXV. Deistarum objectiones adversus historiam Novi Testamenti refelluntur.

§. I. Argumentorum, quae contra libros Novi Testamenti protulere Deistae, non unum est genus. Quaedam enim historiam impetunt, quaedam doctrinam. Primi generis argumentum primum est. Josephus, & Philo, ambo Judaei, & Jesu suppares aetate, quum quae ad Rempublicam & sectas Judaeorum spectant enarrent accuratissime, de Jesu tamen, ejusque secta, doctrina, miraculis ne verbum quidem faciunt. Quid autem simile vero est a diligentissimis & accuratissimis historicis rem omissam, quae potissima & maxima erat, praesertim quum quaedam res christianae fuerint cum historia Judaica necessario connexae, itaut praeteriri nequiverint sine magno historiae dehonestamento. Hujusmodi sunt caedes infantium ab Herode facta; causa mortis Christi, & rumores eam ob rem in Judaea excitati; Christi resurrectio, ut & resurrectio veterum quorumdam Patrum, qui etiam inter Hebraeos Hierosolymis versati sunt redivivi. Senatus Hierosolymitani contra gliscentem Religionem acta; Acta Pauli, ejusque defectio a Judaismo, & sexcenta alia. Scimus, inquiunt, produci locum quemdam Josephi, ubi de Jesu Christo honorifice loquitur; sed locus est interpolatus, ut viri docti plurimi, praesertim David Blondellus, & Tanaquillus Faber demonstrarunt. Interpolationem tria probant. Primum quod eo in loco Jesus agnoscitur esse Messia, quum tamen Josephus, qui secta Pharisaeus erat, eum pro Messia habere non potuerit. Secundum, quod scribat non tantum Hebraeos, sed plurimos etiam ex Gentilibus ad se pertraxisse, quum Jesus solis Judaeis praedicaverit. Tertium quod ita scribat, quasi suo tempore Christianorum religio antiquissima fuerit; *neque*, inquit, *ad hanc diem defecit denominatum ab eo Christianorum genus*. Accedit quod Origenes contra Celsum memorat ob occasionem Jacobi justi dici a Josepho provenisse Judaeis tot mala, quae a Romanis passi sunt, & indicat locum in 18. antiquit. nec interim meminit

ejus loci, qui nunc in disceptationem venit, quum causae suae magis etiam quam prior fecisset. Id autem argumento est non extitisse hunc alterum locum id temporis in Josepho; neque enim omisisset Origenes.

§. II. Sed nunquam Criticae, & Logicae imperitiores Deistae mihi videntur, quam quum in veteribus impugnandis historiis, quae coaevorum consensione magna narrantur, ejusmodi argumentorum generi, quod *negativum* vocant, quodque ipsi etiam rident, aequo nimius indulgent. Criticorum omnium una est doctrina: *si historia aliqua a pluribus & coaevis narretur, non posse revocari in dubium, quod ab uno, aut etiam pluribus, & ipsis coaevis, praetereatur*. Quippe qui praeterit non negat; nec potest nisi oscitantiae aut malitiae accusari. Quae quum sint non video quid ex Josephi, & Philonis silentio pro causa sua concludere possint Deistae, praesertim quum causae fuerint silentii. Nempe Josephus secta erat Pharisaeus, quae omnium maxime propter suas superstitiones & hypocrisim a Christo castigata fuerat, quaeque idcirco omnium maxime in Christum saevierat: uterque vero Philo, & Josephus opprobrium maximum in omnes Judaos manare videbant ex injusta Christi, & Apostolorum persecutione, & nece: nec enim vero adeo obtusi pectoris erant, ut ex Christi & Apostolorum virtutibus nequirent hoc saltem intelligere, etiam ex Hebraicis regulis, fuisse illos viros justos, sanctos, Deo caros. Itaque ne aut veritatem laederent, cujus fortassis erant conscii, aut suorum iram incurrerent, existimavere prudentius tacere, quam loqui. Qua ex re ego concluserim, hoc silentium omnium maximum esse Christianae veritatis testimonium, quod praestare illi ambo poterant. Neque enim si fabellas jactari sibi persuasissent non eas omni eloquentia refellissent. Quid si horum quaedam velut nullius pretii, dum Resp. Judaica magnis ageretur malis, habuit & contemsit.

§. III. Jam quaedam indicat. caedem infantium nullibi quidem memorat, sed ea scribit, quae demonstrant,

non

non abhorruisse ab eo scelere Herodem. Fuisse enim illum, *ad saeviendum propensissimum*, & quidem *πρὸς πάσαις ταῖς αἰτίαις*, *quavis ex causa*, *ac ne ab intimis quidem amicis sanguinarias manus abstinuisse*, diserte is scribit (*a*). Alibi, *mendacio*, inquit, *statim fides*, *erantque criminationibus ipsis velociora supplicia* (*b*). Notat eandem hominis saevitiam in libris de bello Judaico. (*c*) Scribit alibi haec, quae rei, de qua agimus, viciniora quoque esse videntur. *Timore pavidus erat Herodes, & ad omnes suspiciones excitabatur*, *multosque innocentes, metu ne quem nocentium intermitteret*, *in tormenta ducebat* (*d*). Genium tandem Herodis suspiciosum & truculentum ex extrema voluntate deprehendi potest: edixit enim moribundus, ut ex singulis Judaeorum familiis, ac primoribus, singuli statim se mortuo necarentur, ne Judaica gens excessus sui laetitia efferretur (*e*). Quod si annales Herodis, quos Josephum scripsisse testatissimum facit locus in XIV. antiq. cap. 17., superessent, intelligeremus fortassis, non fuisset haec a diligentissimo historico, a Christianorum licet partibus averso, aut iis infenso, praetermissa. Id hic nobis sufficit, tale descriptum Josepho Herodis fuisse ingenium, quod satis probet, nihil ab eo alienum enarrasse Matthaeum. Sed quiquid ejus sit, qui tacet, nec negat, nec affirmat, quod veteri regula dixere Jurisperiti. Itaque non magis ex silentio Auctoris adversus enarratas a plurimis coaevis historias quidquam concluseris, quam ex iis Geometriae axiomatibus, quae nusquam extant, oppugnaveris Euclideas demonstrationes. Age da historicum Romanum rei sui temporis ab omnibus aliis commendatae nullam facere mentionem: conficies eam rem falso ab aliis narrari? Ut ecce fuere coaevi

(a) *Antiq. XV. XII.*
(b) *Ibid. cap. XVII.*
(c) *Lib. XVII.*
(d) *De bello Judaico lib. XIX.*
(e) *Idem lib. XVII. Antiq. cap. VIII.*

Livius ac Dionysius Alicarnassensis, Josephus, & Tacitus: neuter tamen alterius meminit; confice neutros extitisse. Non tu tetra bile agitaris?

§. IV. Sunt quibus placet Philonem librum in quo θεραπευτας descripsit, de primaevis christianis composuisse, ac inde demonstrari Philonem *non modo vidisse* (sunt verba Eusebii) (a), *sed etiam vehementer probasse, & miratum esse Apostolicos viros, qui ex Hebraeis oriundi ob eam causam Judaicos ritus, atque instituta, tunc temporis magna ex parte servabant*: sed qui Philonis librum de Therapeutis legerit, vereor ut hanc Eusebii opinionem probare possit, immane quantum doctrina, mores, instituta Therapeutarum a primaevis Christianis distant. Oppugnavit itaque eam vir eruditissimus Henricus Valesius adnotationibus in eum Eusebii locum. Ejus praecipuum argumentum est id, quod ipse narrat Eusebius de Therapeutis, quos habuisse ait scripta veterum quorumdam suae sectae auctorum, qui legem allegorice exposuissent. *Quomodo haec de Christianis* (sunt Valesii verba) *accipi possunt, qui tum novelli erant, & nudius tertius nati? Quaenam rogo sunt scripta illa? Quinam vetusti Auctores, & Principes illius sectae? Non certe Prophetarum libri: hos enim diserte ab illis separat Philo . . . . Non Evangelia quae vix tunc scripta erant Philonis aetate, nedum ut & Evangelistae pro vetustis Auctoribus haberi etiam tum possent*. Valesio se opposuit eruditissimus Benedictinus Bernardus de Monfaucon, qui libellum illum Philonis gallice vertit & cum dissertationibus eo spectantibus Lutetiae edidit. Monfaucono iterum responsum est ab amplissimo, & doctissimo viro Johanne Boucherio in Senatu Divionensi Praeside; Copiose hanc totam rem pertractat & Prideaux in historia Judaeorum.

§. V. Sed & non praetermisit bonam harum rerum partem Josephus. Plurimis enim in locis utriusque operis

(a) *Lib XI. hist. Eccl. cap.* 17.

ris meminit Johannis Baptiſtae, Jacobi fratris Domini, ejuſque mortis. Tum & Chriſti, ejuſque mortis, reſurrectionis, & doctrinae. Praeſentem hunc locum, qui extat in 18. antiquit. quemque mire vexarunt Critici, ut expediamus oportet. Inquit autem: *fuit autem hoc tempore vir ſapiens, ſi virum illum oportet dicere: erat enim mirabilium operum effector, magiſter hominum, qui vera libenter amplectuntur. Et plurimos quidem ex Judaeis, plurimos autem ex Gentilibus ad ſe pertraxit. Hic erat Chriſtus: quem quum a primoribus gentis ſuae accuſatum Pilatus ad Crucem damnaviſſet, ab eo diligendo non abſtinuerant, qui primum coeperunt. Nam poſt tertiam diem redivivus ipſis apparuit, quum divini Vates haec & alia quamplurima admiranda de eo praedixiſſent: neque ad hanc diem defecit denominatum ab eo chriſtianorum genus*. Haec Joſephus. Genuinum eſſe hunc locum probat conſtans, & perpetuus codicum ferme omnium conſenſus. Probat & Euſebii auctoritas, qui illum retulit, & in IV. demonſtratione Evang. & in v. Hiſt. Eccleſ. 12. Eundem locum retulit Hieronymus (*a*), & Iſidorus Peluſiota (*b*) & Suidas in Lexico, & alii permulti. Quod vero eo non ſint uſi veteres ante Euſebium, non Clemens Alexandrinus, non Origenes, non Juſtinus, id aut ignorationi, aut negligentiae, aut quorumdam codicum defectui (*c*) tribui poteſt. Certe adverſus conſtantem codicum omnium conteſtationem argumentum eſt mere negativum.

§. V. Nec meliora ſunt argumenta Blondelli, & Fabri, quemadmodum demonſtravit Huetius. Principio Joſephus Jeſum non agnoſcit pro Meſſia (quo ex loco primum argumentantur); ſed tantum ſcribit talem fuiſſe habitum inter ſuos Jeſus: enim Chriſti nomine vocabatur & apud Judaeos, & apud Gentiles:

 quae

(a) *De Script. Eccleſ. in Joſepho*.
(b) *Lib. IV. Epiſt.* 126.
(c) *Vide Diction part.III.*

quae Josephus dum refert ingenui historici partes agit. Deinde Josephus tempora sua spectavit dum scripsit plurimos etiam ex Gentilibus ad se pertraxisse Jesum, & Christo tribuit, quod Apostoli Christi effecerant. Tertium vero argumentum ineptum est: verba illa: *neque ad hanc diem defecit &c.* non antiquissimum tempus, sed praeteritum tantum ostendunt, adeoque veram continent narrationem. Sed vide quae super hac re collegit Carolus Daubuzius ad calcem Josephi ex editione Avercampi.

§. VII. Huic argumento addunt aliud ex historia Resurrectionis. Contendunt primo, possibile non esse, ut corpora semel mortua revocentur ad vitam, ex quo conficere sibi videntur, nec Jesum resurrexisse: quae historia quum praecipuum sit Christianae Fidei, & Religionis fundamentum, si vera non est, de Religione Christiana actum est. Deinde si Jesus resurrexit (inquit Celsus apud Origenem) (*a*) & Spinoza (*b*), cur Senatui Jerosolymitano, cur Pharisaeis, & inimicis suis non apparuit? Ita enim facillime eos perfidiae suae convincere poterat, ut ne mussitarent quidem amplius. Inde vero progrediuntur Deistae, atque inscitissime conjiciunt, aut Discipulos Jesu ejus corpus subripuisse, dehinc vulgasse eum resurrexisse; aut phantasia, vel spectro aliquo deceptos id sibi persuasisse, quod maximopere desiderabant; quod quae volumus facile credamus.

§. VIII. Respondemus primam objectionem indignam esse Philosophis. Qua enim ratione impossibilem vocant Christi Resurrectionem, absolute ne & intrinsecus, an extrinsecus & relative? Primum non dicent, nisi perridiculi esse velint; neque enim impossibile est animam, quae a corpore semel soluta est, iterum illi uniri: nam quum non sit impossibile animam humanam corpori uniri, & dato uno possibili, possibilia sint infi-

(a) *Lib. II. contra Celsum.*
(b) *Epist. 23. ad Henric. Holdenburg.*

infinita similia, possibile est infinities separari, & infinities corpori uniri. Quod si Christi resurrectio intrinsecus impossibilis non fuit, ne extrinsecus quidem; quandoquidem nihil eorum, quae intrinsecus possibilia sunt, Deo esse potest impossibile. Atque ita ratiocinatur Justinus Martyr, seu quisquis auctor sit, responsione septima ad objecta de Resurrectione in Justini operibus: *Si elementa*, inquit, *subjiciuntur ad eorum, quae generantur creationem & ad eorum, quae intereunt restitutionem, quomodo si incredibilis, atque impossibilis esse eorum quae intereunt existimatur restitutio? num incredibilis, atque impossibilis etiam erit eorum, quae ab initio genita sunt creatio?* Praeclare quoque super eadem re disserit Augustinus (a). *Utrum*, inquit, *non potest facere, ut resurgat caro, & vivat in aeternum; an propterea credendum non est id eum esse facturum, quia malum est, atque indignum Deo? . . . si volunt invenire, quod omnipotens non potest, habent prorsus: ego dicam: mentiri non potest. Credamus ergo quod potest, non credendo quod non potest. Non itaque credentes quod mentiri possit, credant esse facturum quod se facturum esse promisit: & sic credant, sicut credidit Mundus, quem crediturum esse praedixit, quem crediturum esse laudavit, quem crediturum esse promisit, quem credidisse, jam ostendit.*

§. IX. Ad alteram objectionem respondemus, non esse a nobis exigendas rationes operationum Dei, quae esse possunt infinitae, & praestantissimae. Quum constat Deum aliquid dixisse, aut fecisse, Dei auctoritas summae nobis rationis loco esse debet: divinus est Augustini locus (a). *Jam ergo tria*, inquit, *sunt incredibilia, quae tamen facta sunt. Incredibile est Christum resurrexisse a carne, & in Coelum ascendisse cum carne: Incredibile est Mundum rem tam incredibilem credidisse: Incredibile est homines ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos, rem tam incredibilem, tam efficaciter Mundo, &*

(a) *Lib. XXII. de Civit. Dei cap. 25.*

in illo etiam doctis persuadere potuisse. Horum trium incredibilium primum nolunt isti, cum quibus agimus, credere. Secundum coguntur & cernere quod non invenerint unde sit factum, si non credunt. Tertium, resurrectio certe Christi, & in Coelum cum carne, in qua resurrexit, ascensio toto jam Mundo praedicatur, & creditur. Si credibilis non est, unde toto terrarum orbe jam credere est? Si multi nobiles, sublimes, docti eam se vidisse dixerunt, & quod viderunt diffamare curarunt, eis Mundum credidisse mirum non est; sed istos adhuc credere nolle perdurum est. Si autem, ut verum est, paucis, obscuris, minimis, indoctis eam se vidisse dicentibus credidit Mundus, cur pauci obstinatissimi, qui remanserunt, ipsi Mundo jam credenti adhuc usque non credunt? Qui propterea numero exiguo ignobilium, infirmorum, imperitorum hominum credidit, quia in tanto contemptibilibus testibus numero mirabilius divinitas se ipsa persuasit. Non potuit vehementius Spinozae impudentia retundi: sed legatur locus integer. Progreditur enim ultra, & quum demonstrasset Apostolos plurima egisse miracula, ut Christi resurrectionem Mundo persuaderent, inde conficit, vere Christum resurrexisse: miracula enim Deus nulla efficere potest in falsitatis confirmationem; quia scilicet hoc unum non potest Deus omnipotens, mentiri. Non itaque probare possumus Origenem contendentem, Christum multiplex corpus & varium post resurrectionem habuisse, ita tamen ut quum coram omnibus esset, non ab omnibus videretur, aut cognosceretur, quippe, quod non omnes habuerint oculos aptos ad eum intuendum: id enim nullum habet in historia, aut traditione Evangelica praesidium.

§. X. Quod conjiciunt vero Deistae id cum narratione resurrectionis Jesu Christi pugnat aperte: tales enim circumstantiae hujusmodi narrationem comitantur, ut nulla suspicio suboriri possit, subripuerint ne Apostoli corpus, & fraudem fecerint, aut phantasia & spectro falsi sint. Id ita demonstrabimus. Quum mulieres duae sepulchrum Christi vacuum reperiissent, ab

An-

Angelo sunt admonitae, Christum resurrexisse. Id autem solum firmum esse potuit resurrectionis Christi argumentum. Quid enim? An corpus Jesu sublatum clanculum fuerat? A quibus tandem? Quum sepulchrum ejus rei metu diligentissime custodiretur? Praeterquam quod suspiciones istae locum aliquem haberent si nulli Jesus redivivus apparuisset. Nunc autem primo apparuit Magdalenae prope sepulchrum Marci XVI. 19. Johannis XX. 11. Secundo apparuit Mulieribus a sepulchro Jerosolymam redeuntibus Matth. 28. Tertio apparuit Petro Lucae 24. Quarto duobus Discipulis Emmauntem euntibus. Sed quum adhuc dubitaretur, Jesus, ut omne dubium tolleret. Quinto apparuit omnibus Apostolis simul, uno Thoma absente, Lucae 24. & Johann. 20. Illis autem prae timore, & gaudio, fidem non habentibus, ostendit manus & pedes, atque una cum iis comedit, bibit. Sexto iterum apparuit Discipulis omnibus una cum Thoma, qui non videre tantum, sed & tangere voluit, ita rem divina Providentia gubernante, ut posterorum dubia praeoccuparet, Johann. 20. Septimo prope mare Tiberiadis omnibus iterum Discipulis se manifestavit, & cum iis manducavit, & bibit. Johann. 21. Octavo apparuit plusquam quincentis Fratribus simul, quorum plerique supererant, quum haec scriberet Paulus I. ad Corinth. XV. *6*. Nono tandem dicitur versatus cum Apostolis per quadraginta dies loquens de Regno Dei; secundum quae omnibus Discipulis intuentibus in Coelum ad Patrem abiit. Act. I. 3. Quis autem, qui omnia haec accurate perpendat, sibi persuadeat Apostolos aut phantasia deceptos fuisse, aut insigni fraude voluisse decipere; ac potuisse? Saltem producant Deistae rationes, ob quas de hujusmodi historia dubitant; nam dubitare sine ratione, non est dubitare, sed dubitare velle, aut potius nolle credere. Id autem indignum est, non dico hominibus veritatis inquisitionem profitentibus, sed quocumque homine, qui sit rationalis. Sed & ostendamus Apostolorum testimonium tanti esse, ut de eo dubitare nequeat, nisi qui omnem rationem excusserit.

§. X.

§. XI. Ac primum nulla dubitandi ratio est: aut enim testibus nullis credendum est, aut cur illis non credatur ratio afferenda est. Deinde causa cur de fide eorum dubitari non debeat, manifesta est. Nam si ratio illa valere debet, quod discipuli ejus fuerint, tum necesse est, ut dicatur eos mentitos fuisse, aut contra mentem suam voluisse affirmare quod sciebant falsum esse. At 1. Nulla ratio hoc sinit credere: nam statim falsi redargui, & convinci potuissent, ostenso cadavere. Nec quo minus id fieret dubitare potuissent: nam quotquot eorum in populo Judaico erant, in primis optimates, & proceres, qui Jesum Cruci affixerant, & quorum intererat, ut jure Cruci affixus crederetur, ac proinde a Deo non suscitatus, hostes habebant sibi quoque ut Magistro infensissimos; quos huic famae, & rumori omnibus viribus obstitutos esse, non poterant non credere: in primis si ad manus cadaver esset, cujus oculari demonstratione & inspectione rei veritas evinci poterat. At nemo unquam repertus fuit, qui eos falsi redarguere ista ratione potuit.

§. XII. Jam quo fine id isti testari voluissent? Ut enim credamus eos testari voluisse verum esse quod ipsi apud animum suum certi erant falsum esse, nullo prorsus fine, id nullo pacto est verisimile. Recte olim Piso dixisse legitur, *cui bono?* Si fine aliquo id eos testatos esse dicas, necesse utique est, ut eos id testatos dicas eo fine, ut doctrinam, & Religionem Jesu Christi Magistri sui propagarent quaquaversum. Recte inquies. At 1. Religionem illam propagantes se ipsos damnassent, reosque aeternae mortis fecissent. Inter axiomata enim Religionis istius est, non esse mentiendum, & mendacio hominem reum irae divinae, ac mortis aeternae fieri.

§. XIII. Ad haec, quo fine eam propagatam ire voluisset? An ut utilitatem aliquam inde consequerentur? At quam utilitatem? ut gloriam, opes, voluptatem sperare inde se posse crediderint, dici non potest. Contraria omnia certe expectanda erant, & contraria omnia

nia ipsis eventura, ipsa Religio praedicebat. Sed & evenire jure meritoque credere debuissent, quod testari voluissent id, quod sciebant falsum esse, mundumque Universum dedita opera fallere. Ubi quaeso latebit tantae improbitatis stimulus? Quid eos ad tam miseram, & periculosam malitiam incitare potuit & impellere? nisi dicas eos delectationem in eo quaesivisse quod mundum totum fallere possent, quod nimis profecto impossibile est. Hoc nescio an cadat in desperatissimae improbitatis hominem. Nam primo, quae spes ut tam enormi & grandi mendacio fides adhiberetur? Aut quam fidem ei adhibitam iri crederent, quum ipsi mendacium esse scirent, eique non credere possent? Secundo, quid in delectatione illa potissimum esse poterat, quum scirent, ac prospicerent sibi ea propter omnia pericula ac mala metuenda esse? Tertio quis credat eos isto mendacio delectionem sibi quaesivisse, aut quaerere voluisse, quo doctrina, ac religio propagaretur, quae tantum ad homines omni virtutis, ac pietatis genere ornandos, composita erat? Quare concludo, eos non modo idcirco quod discipuli Christi fuerint suspicione falsi gravandos minime esse, sed contra ideo majorem fidem mereri. Hoc autem argumentum tanti apud me semper fuit, ut illud semper crediderim solum sufficere veritati, & divinitati Religionis Christianae plene demonstrandae, idemque verum judicabunt, quicumque paulo attentius illud consideraverint (*a*).

§. XIV. Pulcherrimus est, quique plurimum ad rem nostram facit, Arnobii Presbyteri locus in primo adversus Gentes: *Sed non creditis*, inquit, *gesta haec? sed qui ea conspicati sunt fieri & sub oculis suis viderunt agi testes optimi, certissimique Auctores, & crediderunt haec ipsi, & credenda posteris nobis, haud exilibus cum approba-*

(a) *Egregia tota haec res demonstratur ab Humfredo Dicton de veritate Religionis Christianae ex Resurrectione Domini nostri Jesu Christi.*

bationibus tradiderunt. Quinam isti sunt, fortasse quaeritis? Gentes, Populi, Nationes, & incredulum illud genus humanum, quod nisi aperta res esset, & luce ipsa, quemadmodum dicitur, clarior, numquam rebus hujusmodi credulitatis suae commodarent assensum. At numquid dicemus illius temporis homines usque adeo fuisse vanos, mendaces, stolidos, brutos, ut quae nunquam viderant vidisse se fingerent, & quae facta omnino non erant, falsis proderent testimoniis, ut puerili assertione firmarent, quumque possent vobiscum & unanimiter vivere, & inoffensas ducere cognitiones, gratuita susciperent odia, & execrabili haberentur nomine? Quod si falsa, ut dicitis, historia illa rerum est, unde tam brevi tempore totus mundus ista Religione completus est? aut in unam coire qui potuerunt mentem gentes regionibus disjunctae? Ventis, coelo, convexionibusque dimotae? Asseverationibus illectae sunt nudis, inductae in spes cassas, & in pericula capitis immittere se sponte temeraria desperatione voluerunt; quum nihil tale vidissent, quod eos in hos cultus novitatis suae posset excitare miraculo? Imo quia haec omnia & ab ipso cernebant geri, & ab ejus praeconibus, qui per orbem totum missi beneficia patris, & munera, Diis hominibusque portabant veritatis ipsius victae, & dederunt se Deo, nec in magnis posuere dispendiis, membra vobis projicere, & viscera sua lanianda praebere. Sed conscriptores nostri mendaciter ista prompserunt, extulere in immensum exigua gesta, & angustas res satis ambitioso dilatavere praeconio. Atqui utinam cuncta referri in scripta potuissent, vel quae ab ipso gesta sunt, vel quae ab ejus praeconibus pari jure, & potentia terminata. Magis vos incredulos faceret vis tanta virtutum, aut apprehendere locum fortasse possetis (quod videretur simillimum veri) & incrementa rebus apposita, & inditas scriptis, & commentariis falsitates. Sed neque omnia conscribi, aut in aures omnium pervenire potuerunt gesta gentibus in ignotis, & usum nescientibus litterarum. Vide totum locum.

Prop. XXXVI. Refelluntur Deistarum objectiones adversus

versus dogmata librorum Novi Testamenti.

§. I. Accedunt jam Deistae ad doctrinam Novi Testamenti aggrediendam. Ajunt in ea deprehendi quaedam, quae cum tota ratione pugnant, ut non videantur a Deo proficisci potuisse: quippe quum sit ille summa & absoluta ratio. Haec autem argumenta in tria summa genera conferri possunt. Nam principio, ajunt, Fato omnia fieri, Scriptores Novi Testamenti aperte dicere videntur: deinde non omnibus dona sua, & gratias Deum largiri: tum quaedam docent, quae praecipua rationis naturalis dogmata convellunt: tandem nonnulla praecipiunt, quae cum societate humana consistere nequeunt. Sunt haec omnia a viris doctis & cribrata acutissime, & plene refutata, quorum ego nomina, quae vulgatissima sunt, praetereunda censeo (*a*). Sed suscepti a me operis ratio exigit, ut & ego non illa omittam, praesertim quum, nisi animi fallor, quaedam afferre posse censeo minus ab aliis animadversa. Minutatim ergo argumenta referam, & refellam: nec omnia tamen, scilicet etiam levissima: indignum est enim Philosophi gravitate ad ineptias quoque confutandas aggredi. Ea igitur tantum perpendam, quae veri speciem quamdam mentiuntur, quaeque incautos fallere possint. Sed & ab his quoque abstinuissem, contentus veritatem Christianae Religionis demonstrasse, nisi essent illa non in veteribus modo libris, sed in pluribus quoque opellis, quae haud dudum insano consilio vernacula Gallorum lingua sunt editae, vulgatissima, ut turpissimum censeamus, quum Religionis hostes, quod B. Basilius dixit, clament, nos tacere, quasi caussa diffisi.

Pri-

(a) *Vide Differt. Huttevillii immortali ejus operi la Religion Chrêtienne prouvée par les faits praefixam.*

Primum Deistarum argumentum ; Fato omnia rapi ex Christianorum doctrina perpenditur, & refellitur.

§. II. PRimum autem argumentum est hujusmodi: Scriptores Evangelici docent, ne arboris quidem frondem moveri sine voluntate Dei; omnes ergo motiones naturae a voluntate Dei repetunt immediate, ita ut homines nihil faciant sine illo. Itaque Theologi quidam eo venere, ut pronunciarent, res creatas nihil prorsus efficientiae habere, sed Deum ad earum praesentiam efficere omnia: *creaturarum esse pati, Dei efficere*, quemadmodum Philo loquitur (*a*). Gabriel Scholae Theologus in primis acutus & perspicax *probabilem* hanc dicit *opinionem* (*b*), confirmatque verbis Pauli, *Deus operatur omnia in nobis* (1. ad Corinth. cap. XIII.) Inde Thomistarum doctrina, *omnia a Deo physice praedeterminari*: inde Cartesianorum, creatas res nullam habere motionum suarum efficientiam, sed esse earum *causas*, ut vocant, *occasionales*. At hoc totum cum humana libertate pugnat, quam esse aliquam invicta argumenta demonstrant, ut necesse sit, alterutrum esse verum.

§. III. Sed totum hoc argumentum non Christianae tantum Theologiae, sed intimioris quoque Philosophiae imperitiam patefacit, estque a nobis saepe retusum, demonstratumque, una esse posse & concursum Dei cum causis secundis, & earundem causarum activitatem & libertatem, quum actio Dei in creaturis concausa sit earum actionum, quae ex potentiis creaturarum naturalibus manant, ut idcirco libertatem non evertat. Sed retractemus hoc accuratius. Principio nego, aut Evangelicos Scriptores, aut Christianos Theologos omnem

(a) *In lib. de Cherubin, & flamma gladii*.
(b) *In* IV. *sententiarum dist.* 1. *art.* 3. *dub.* 3.

nem rebus creatis efficientiam denegasse. Num eaedem illae Scripturae, quae docent, Deum & *volatilia Coeli pascere*, (Matth. VI. 26.) *& foenum agri circumvestire* (Ibid. ver. 30.) & *nec passerculum cadere super terram sine voluntate Patris* (Matth. XIX. v. 29.) & Deum *operari omnia in rebus* (I. ad Corinth. cap. XIII.) & *non esse nos sufficientes cogitare aliquid ex nobis*, *sed sufficientiam nostram ex Deo esse* (II. ad Corinth. cap. 3.) ac similia, quae supremum Dei in res omnes imperium, ejusque curam & providentiam nos docent; eaedem, inquam, Scripturae, & praecipiunt, & vetant, & exhortantur, & rogant, quae totidem sunt argumenta, & nos aliquid posse ac agere. Eaedem lamentantur nos minus divinis legibus parere. Eaedem dicunt, nos *Spiritui Sancto resistere* (Act. VII. v. 51.). Quae si quis cum Stoicorum invito illo quidem & ineluctabili fato componere potest, is aut neutrum intelligit, aut quae dicuntur contraria ignorat. Deinde quam Deistae Christianis tribuunt sententiam, eam illi non aversantur modo, sed & stultam vocant, ut B. Thomas (*a*), & temerariam, ac erroneam (*b*). Itaque ille idem Gabriel veritus impietatem non est ausus defendere. Diserte quoque veteres Theologi adnotant, Deum verbis illis, quae sunt in primo Geneseos capite, *germinet Terra herbam virentem* (*c*) rerum efficientiam significari. Neque id illi ipsi, qui *physicam praedeterminationem* induxerunt, pernegarunt unquam, quod quoniam testatissimum facere possunt eorum opera, supervacaneum est eorum loca proferre.

§. IV. Quid autem divini Scriptores modis illis loquendi

(a) III. *Contra Gentes cap.* 69., *&* I. *p. q.* 105. *art.* 5.

(b) *Suarez in Metaphy. disp.* 18. *sect.* I., *quo in loco ex instituto ea de re disserit*.

(c) *Vid. B. Basilium hom.* 9. *in Exaëmeron*, *&* *Ambrosium item in Exaëmeron lib.* III. *cap.* 8., *& lib.* V. *&* VI.

quendi sibi velint, ut explicemus, paulo altius exordiendum est. Deum esse primam eorum quae sunt omnium causam, constat inter omnes. Eorum autem omnium, quae sunt, duo constituimus suprema genera, corpora, & mentes. Constat praeterea quod suapte natura non existit, nec suapte natura conservari posse, ac ut alterius virtute existit, ita alterius quoque vi conservari. Corpora ergo, & mentes, quae suae naturae necessitate non existunt, ne conservari quidem suapte natura possunt. Dei ergo vi atque potentia, qua primum esse coeperunt, existere pergunt, idest conservantur, quo modo praeclare in Scholis dicitur, & vere, *conservationem esse perennem creationem*. Quum autem dicitur corpora & mentes sese conservare non posse, id sic intelligi debet, ut nullas sui proprietates, attributa, qualitates conservare sibi possint; sed quemadmodum quas habent naturales proprietates, ac attributa, ea a Deo habent, ita a Deo, ut conserventur quoque habere. Inest autem quum in corporibus, tum praecipue in mentibus, praeter proprietates alias substantiales, vis quaedam activa, & operatrix, veluti gravitatis, attractionis, motionis, vegetationis, generationis &c. in corporibus: intelligendi, volendi, movendi &c. in mente: ea igitur vis, potentia, facultas, nec existit primum, nisi a Deo, nec operatur quidquam, idest existere, & conservari pergit, nisi vi, & actione, aut, ut vocant, *concursu* Dei. Itaque nihil magis perspicuum in natura est, quam Deum sua immensa, atque infinita actione cuncta conservare, idest omnia a Deo, & ut fiant, & ut conserventur, pendere. Id Scripturae divinae docent, in quo cum recta ratione adamussim concordant. Ac certe mirum est posse Deistas in hanc doctrinam invehi. Quid efficerent si quidquam esse, aut fieri Scriptura diceret, minime quod, ut esset, & fieret a Deo penderet? Duorum alterum inde confici clamarent: aut esse in rerum universitate entia quaedam aeterna, ac independentia, aut purum esse in Natura casum. Ita efficitur, ut studio contradicendi, in

duo

duo contraria invehantur, quod fieri non potest, nisi duo quoque contraria vera esse fateantur, uti Logicae Tirones norunt: nam *qui est* & *non est* juxta negat, *is non est*, & *est* una opera affirmat.

§. V. Porro quod ajunt, actionem hanc divinam stare non posse cum humana libertate, imperite faciunt. In tribus facultatibus posita est humana libertas. I. Intelligendi. II. Volendi. III. Agendi: Radix volendi intellectus, agendi voluntas. Tres eae facultates humanae menti essentiales sunt. Ut quum mentes aeque & mentium proprietates, & ut sint, & ut conserventur a Deo habeant, a Deo ut sint, & ut conserventur tres illae facultates, est. Conservantur autem ita, si illis Deus actione sua vim non inferat, sed ut concausa adjuvet. Fac enim vim illi inferri, jam non natura sua mens intelligit, vult, operatur, idest, nec intelligit ipsa, nec vult, nec operatur. Quomodo non dicitur agere lapis, qui non ipse se ad motum impellit, sed ab exteriori causa impellitur: ita compressis, aut extinctis mentis facultatibus, ne natura quidem illa mentis consistere potest: actione ergo sua Deus rerum naturas evertit; quod quum sit contradictorium, quandoquidem actione Dei res omnes conservantur (ex superiori §.) non illis facultatibus vim infert Deus. Adjutor ergo est & concausa. Ac id scripturae ipsae nos docent, quum invocare Deum adjutorem docent: *Deus in Adjutorium meum intende*. (Psalm. 69. 1.) & *Adjutor meus es tu* (Psalm. XXXVI. 9.) super quibus Augustinus (a) praeclare observat, *nomen Adjutoris praescribit tibi quia & tu ipse aliquid agis*. Nec nunc inquiro *simultaneus* ne sit Dei concursus ille, an *praeveniens*, ac *praedeterminans*. Quicumque sit, talis profecto esse nequit, quo voluntates humanae cogantur. Neque vero Deistis, idest iis qui foris sunt, rationem reddere debemus earum quaestionum, quas cum fratribus

 nostris

(a) *Serm. 13. de verbis Apostoli.*

nostris agitamus, quando utrique profitemur nihil privatis nos opinionibus humanae libertati detrahere velle. Sed videor longius progredi, quam via, & ratio instituti operis patitur, ac veniam repeto.

Secundum Argumentum ex particulari Dei bonitate & gratia desumptum, refellitur.

§. VI. ALterum vero argumentum, quo saepe Deistae utuntur, hinc depromitur, quod scriptores Novi Testamenti doceant Dei bonitatem, & gratiam non ad omnes pertingere, sed ad eos tantum, quos Electos vocant. Videtur, inquiunt, diserte eam causam agere Paulus in Epist. ad Rom. Accedit eodem, quod revelatio hujusmodi, sine qua homines nullo pacto servari possunt ab aeterno interitu, nec pertinuerit olim ad omnes, qui epocham Christi anteverterunt, nec hodie prosit illis, qui eam ignorant, quales sunt maxima Telluris pars. At haec pugnant cum Dei bonitate, qui ut est omnium pater, ita par est omnibus praesidia vitae suppeditare. Certe praesidia vitae corporeae suppeditat omnibus, quacumque patet Tellus. Negabit autem vitae moralis, & aeternae beatitudinis?

§. VII. Hoc argumentum partim ex imperitia doctrinae Novi Testamenti, partim etiam ex ignorantia veteris historiae proficiscitur. Principio falso dicunt, in libris Novi Testamenti praedicari bonitatem Dei, & gratiam peculiarem, quasi Deus aut non omnibus consulat hominibus, aut non omnes velit beatos fieri. Accuratissime totam hanc rem pertractavit Claudius Pellecterius in Opusculo de Gratia universali edito Lucemburgi anno 1725. Hujus nos hominis ratiocinium paucis complectemur. Primum ille argumentum desumit ex ipso nomine *Jesu, quod ei est inditum, quia ipse futurus erat Salvator populi sui*. (Matth. I. 29.) Hic populus sunt omnes omnino homines: *omnia mihi*, inquit, *tradita sunt a Patre meo*. (Matth. XI. 27.) Secun-

eundo: Peccatores invitat: *ad eos venisse se fatetur*. (Matt. IX. 12. 13.) Nemo autem non peccat aliquid: *si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*. (Johann. Epist. 2. cap. 8.) Praecipue vero omnes in Adam peccant, (Apost. ad Corinth. 1. 15.) omnes ergo venit salvos facere. Tertio (Matth. XXVIII. 19.) *Data est mihi omnis potestas in Coelo, & in Terra; euntes ergo docete omnes gentes &c.* vocat omnes; Apostolos mittit ad omnes: baptizari vult omnes. Quarto Petrus (Act. XI. 17.) *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem . . . . & erit omnis quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit:* Praedicari vult omnibus spiritu suo: vult omnes ad se converti, ut omnes salventur. Quinto *Mandatum Dei vita aeterna*. (Johan. XII. 50.) Quoniam autem impleri nequit praeceptum sine gratia: *sine Deo enim nihil possumus*; mandatumque est omnium; & gratia est omnium, ne dicamus Deum finem quidem velle, non media.

§. VIII. Nec vero hanc universalem gratiam negat in Epistolis suis Paulus, qui non potest aliud doceri a Magistro, cujus & spiritu docet. Eam potius saepe laudat. Atque in ea praecipuus est Pellecterius. Principio prima ad Corinth. XIII. ad 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & Christo omnes vivificabuntur*: omnes autem & singuli in Adam moriuntur: omnes ergo & singuli in Christo vivificantur. II. *Charitas enim Christi urget nos, aestimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est Christus . . . .* Pro omnibus mortuum, & resurrexisse Christum quum praedicat Paulus, is profecto omnibus Christi gratiam dari consequenter praedicat. III. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc Mundum peccatores salvos facere*: sunt autem peccatores omnes (1. Johann. 1. 8.) (a); fidelis ergo ille sermo est

V 2 &

(a) *Vide & B. Hieronym. lib. 1. adversus Pelag.*

& verus: cum emphasi, quasi inter praecipua, quae acceptione sint digna, resonat, pro omnibus venisse Christum, ac consequenter omnibus prospicere. Quarto tandem protritum & apertum est illud Apostoli: *Deus vult omnes homines salvos fieri* (1. ad Timoth. 11. 4.). Sed & in eadem illa Epist. ad Rom. Illustre testimonium praestat gratiae universali, *An Judaeorum*, inquit, *Deus tantum? Imo & Gentium. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & praeputium per fidem*. Quod confirmat in Epist. ad Galatas: *Quiquumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judaeus, neque Graecus*.

§. IX. Deinde falso quoque dicunt, Paulum in Epist. ad Rom, Cap. IX. hujusmodi particularem gratiam docuisse, quam Supralassarii, aut Infralapsarii docent. Id ut intelligantur, ab Epistolae fine rem totam repetam. Disceptat in ea cum Judaeis, an lex Hebraica salvare homines possit? Praeterea an jure Deus Ethnicos ad veram Religionem vocaverit, ac loco pertinacium Hebraeorum esse voluerit? Nam Judaei, qui tempore Pauli his de rebus disputabant, & tuebantur sola Judaica lege servari homines posse, & non jure repulsos Judaeos, eorumque loco Gentes adscitas, quam ob rem potissimum indignabantur Apostoli. Utrumque refellit Paulus. Quumque plurima eam in rem dixisset capite illo IX., deinceps, quo magis superbiam Judaeorum & praefidentiam retundat, & hoc addit, gratiam hanc, qua olim vere Israelitae, deinde veri Christiani fiunt, mere esse gratuitam, idest Dei donum, ne illam operibus legis se posse consequi superbientes Judaei confiderent. Id autem ut conficiat exemplis utitur Judaeis notis, idest e Veteri ipso Testamento depromptis: primum Sarae & Rebecchae, quae tum filios susceperunt, quum parere natura vetarentur: tum exemplo Jacobi & Esau, quorum ille electus fuit, ut haeres esset promissionum Abrahae factarum, hic quamquam primogenitus rejectus, idque antequam nascerentur, atque boni aliquid, aut mali agerent, ne id promeritos

tos quisquam dicat. Opponit deinceps sibi, id si ita sit, iniquum esse Deum. *Absit*, inquit: *Moysi enim dicit, miserebor cui misereor . . . . igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*. Ideft non iis exemplis doceri volui, Deum esse personarum acceptorem: sed hoc tantum, gratiam operibus nostris minime nos promereri, sed misericordiae Dei esse donum. Idipsum porro ostendit exemplo Moysis, quem excitavit, ut ostenderet in eo virtutem suam, ut annunciaretur nomen suum in universa Terra: excitavit autem ex infinitis aliis, quos ad eandem dignitatem, idemque munus praedestinare poterat, quosque pro aeternis suis judiciis præteriit. Atque hoc item ut superbiam Judaeorum retundat, qui lege & majoribus suis confidentes, indignabantur Gentes in eum a Christo vocatas locum, quem ipsi olim obtinuerant. Id quod iis iterum e vaticiniis probat: *sicut*, inquit, *Osea dicit, vocabo non plebem, plebem meam, & non dilectam, dilectam . . . . & erit in loco, ubi dictum est eis, non plebs mea vos &c.* Probat & a supremo Dei in res omnes imperio, velut figuli in cretam: *numquid dicit figmentum fictori suo, cur sic me fecisti?* Ex quibus tandem concludit, *quid ergo dicemus? Quod Gentes, quae non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam. Justitiam autem quae ex fide est* (non ex lege, ne superbiatis). *Israel autem sectando legem* (quasi scilicet ex sola lege esset justitia) *in legem justitiae non pervenit*. Quare? *Quia non ex fide, sed quasi ex operibus*. Itaque patet nullo pacto Paulum gratiam & bonitatem Dei universalem, quam saepe praedicat, in hac Epistola oppugnare voluisse.

§. X. Postremo quamquam revelatio Evangelica & evolutior sit, & copiosior, tamen non ita Dei beneficia hoc tempore coarctanda sunt, ut per totam retro actam aetatem defuerint. Divina enim doctrina, qua homines ut cum virtute vivant, egent, primis profecto hominibus coaeva fuit: nam Deus quum dupliciter ad homines loquatur *via naturae, & via prophetiae*, ab initio utroque modo sese hominibus communicavit,

 nec

nec ſemel, ſed ſaepe, nec uno modo, ſed pluribus; ut ſi homines attendere voluiſſent, nihil eis potuiſſet deeſſe, quo veram pietatis, & virtutis viam intelligerent. Ac demus hoc in loco non aliam hiſtoriae Moſaicae fidem, quam quae caeteris antiquis hiſtoricis praeſtatur, quam ei denegare non poſſumus ſine totius rationis everſione: Quis ignorare poteſt, non Adamum modo, ſed & Cainum, atque Abelum, & Sethum, & Enochum, ac fortaſſis alios, quos praeterit Moſes, in hac Dei Schola edoctos fuiſſe? Quis in eadem inſtructos Noemum ac liberos, deinde Abrahamum, Iſaacum, Jacobum, ac deinceps alios? Itaque non nationum modo parentes primi, ſed porro alii ſaepiſſime a Deo edocti fuere, ut ſi homines eam doctrinam ſervare voluiſſent, ac non affectus ſuos ſectari, habuiſſent procul dubio poſteri omnes illa omnia pietatis & virtutis praeſidia, quae Hebraei. Quaerere autem, cur Deus non aliis nationibus ſimiliter fecerit, atque Hebraeis, eſt nimis curioſe in arcana Providentiae Dei decreta inquirere. Conſtet hoc in loco, divinam revelationem ita hominibus factam, ut & ad omnes pertinuerit natura ſua, & omnes eam conſervare potuerint, ſi, ut dixi, in ea cuſtodienda diligentiores fuiſſent veteres Gentium parentes. Quod ſi quis iterum quaerat, cur non prius evolutior haec & copioſior Novi Teſtamenti revelatio facta fuerit, binis verbis cum Theodoreto reſpondebo: *Reprehendite, ſi poteſtis, Medicos, quod valentiora medicamenta poſtremo loco reſervent. Nam lenibus uſi antea, fortiora poſtmodum adhibent* (a). Praeclare haec differit & S. Athanaſius in *lib. de Incarnat.*: Ibi, *prolapſis in peſſima quaeque mortalium ſtudiis, ac moribus, non defuiſſe Numinis providentiam*, ait, *quo minus iis conſuleret, ac quibus par erat modis & rationibus ad ſalutaria & honeſta revocaret. Primum conditarum uſu rerum, & aſpectu ad auctoris notitiam, ac cultum, & amorem alli-* cere

(a) *Serm. 6. contra Graecos to. IV.*

cete studuisse; Coeli, Solis, ac reliquorum Siderum, terrae, maris, elementorumque omnium ac corporum: quorum ex mirabili concentu, & in unam consentiente varietate deprehendere ac nosse poterant artificem Dei sapientiam. Sed quum frustra haec expertus esset, Legem & Prophetas, vivos scilicet pro mutis praecones, doctoresque submisisse. Quod quum nihilo felicius respondisset, tum demum filium Dei necessario descendisse. Haec latius ibidem Athanasius. Locum eumdem egregie pertractat S.Johannes Chrysostomus in libro, quem ad eos scripsit, *qui scandalo erant affecti*: ubi divinam erga homines curam, ac solicitudinem, & innumera in eo beneficia pulcherrime describit. Legendus & Theodorus Ancyranus in Oratione Natali Domini (a). Paulinus Episcopus Nolanus in Panegyrico de Obitu Celsi idipsum cecinit versibus his,

Multa mihi dederat prius & promissa salutis,
Et praecepta, quibus per bona dirigerer.
Sed quia nec legis posito medicamine, primi
Inveterata patris vulnera dilueram:
Et neque praemissis divino ex ore Prophetis
Expectare Dei munera, credideram:
Et genus humanum passim sine lege fidei
Desperata salus merserat in tenebras,
Regnabatque simul peccatum in corpore nostro,
Mors in peccato, daemon in interitu,
Captivumque hominem tristis metus, & miser error
Altius in mortem praecipitare dabant,
Interea Pater ipse polo miseratus ab alto
Errantum lapsus pestiferos hominum,
Serpentemque truci dominantem in morte cadentum,
Non tulit, & natum misit ad omne bonum.

(a) *Videatur & Petavius Theologicorum dogm. to. IV. lib. II. cap. 6. §. 7.*

Tertium Deistarum argumentum ex iis Novi Testamenti dogmatibus deprомptum, quibus totidem rationis naturalis decreta oppugnari opinantur, refellitur.

§. XI. Tertium autem argumentum ex iis Novi Testamenti doctrinis depromunt Deistae, quibus decreta quaedam, eaque prima, rationis naturalis convelli opinantur. Sunt vero hujusmodi Novi Testamenti doctrinae praecipue tres, *Trinitas*, *Incarnatio divini Verbi*, *Peccatum originale*. Primo dogmate hoc naturale decretum, *quae sunt unum eidem, sunt unum inter se*, oppugnari putant: Altero plura rationis naturalis scita, quibus constat infinitam esse inter naturam Dei, & hominis distantiam: Tertio hoc Philosophorum omnium dogma, *qualitates non migrare de subjecto in subjectum sine subjecto*. In quibus argutationibus refellendis paulo erimus longiores: nisi enim tota aberremus via & ratione, ea afferemus, quibus prolixitas compensetur. Ita autem refellemus, ut principio demonstraturi simus, esse illas ineptas: mox particulatim enucleaturi.

§. XII. Ac in primis ineptas voco, quod non de suis & propriis principiisconriventur, quodque idcirco hoc unum concludere possint, Mentem nostram esse brevissimam, ac esse plura quae ejus captum excedunt. Omnium primum quatuor esse dico gradus humanae cognitionis, I. Sensum. II. Phantasiam, III. Rationem puram, IV. Fidem, seu assensum superiori rationi praestitum. Primus, isque ut mihi quidem videtur imperfectissimus gradus est sensus. Is enim non attingit nisi praesentia, & a quibus tangitur. Praeterea non attingit nisi singularia, & corporea. Hoc primum omnium utuntur pueri. Alter gradus huic connexus, sed paulo latior, & provectior, est *imaginatio*, seu *phantasia*: extenditur enim ad illa etiam quibus sensus minime tangitur. Sed & in hoc cum sensu convenit, quod nonnisi singularia & corporea imagina-

ri

ri possimus. Tertius est *pura ratio*, quae longo intervallo a sensu, ac phantasia distat, & progreditur longissime, & incorporea, ac universalia quoque complectitur. Quartus tandem est communicatio superioris rationis, eaque pertendi in infinitum potest, per gradus, quorum alii aliis sint altiores: nam & finita est mens humana, & infinita Dei ratio, quae humanae menti paulatim, & per gradus communicari potest. Perspicua sunt haec, & certa.

§. XIII. Deinde constituendum est, nec totam rerum Naturam a nobis comprehendi posse (*a*), & Naturam Dei omnino esse incomprehensibilem. Constat hoc inter nos ex una parte, & Collinum, Baelium, aliosque Deistas ex altera. Itaque neutrum longiori demonstratione indiget. Sed ne repetere idem saepius cogamur, paucis id totum explicabo. Primum Naturam ego rerum heic dico totam hanc rerum universitatem, quae substantiis constat corporeis, atque incorporeis. Eam comprehendi a nobis non posse pronuncio: sed omnes idem ultro fatentur. Posita autem in his est ea incomprehensibilitas: Primum genera substantiarum minime scimus; perridiculum enim est asserere nullas esse alias, praeter intelligentes, seu spiritus, & corporeas. II. ignoramus substantiarum intimas essentias: inde tot super iis Philosophorum concertationes. III. non omnes substantiarum proprietates in numerato habemus. IV. Naturam, & extensionem virium activarum minime comprehendimus. V. Quae ex his consecutura sunt in longius tempus, & omnia quae compossibilia cum illis sunt. VI. Omnia quae minime incompossibilia. Ex quibus consequitur manifesto, ut plurima nobis vera a superiori ratione communicari possint de iis, quae in rerum

(a) Facit huc Plinianum illud. *Furor est mensuram ejus animo quosdam agitasse, atque prodere ausos .... quasi vero mensuram ullius rei possit agere, qui sui nesciat.* Hist. Nat. *Lib. I. cap.* 1.

rerum universitate sunt, quae omnem nostrum captum superent. Tum communicari nobis possunt plurima compossibilia, quae item captum nostrum excedunt, aut videntur incompossibilia.

§. XIV. Secundo, quod de rerum natura diximus, id potiori jure de Deo dicamus oportet. Plene ejus naturam, & essentiam nec comprehendunt, nec omnino unquam comprehendere poterunt mentes creatae. Quum enim sit ens *extensive*, & *intensive* infinitum, quamvis datam amplissimam, sed finitam, capacitatem, infinito semper intervallo exuperat. Itaque I. non omnia Dei attributa intelligit humana ratio, quamvis purgatissima. II. Nec totam attributorum ejus extensionem. III. Nec naturam & extensionem interioris actionis, & necessariae intellectionis, & volitionis. IV. Nec totam extensionem potentiae, aut actionum externarum, & liberarum. V. Nec omnia compossibilia cum his, aut incompossibilia. Ea interim omnia Deus ipse comprehendit. Possunt ergo infinita vera nobis a Deo communicari, quae interea nos nullo modo, aut ratione nostra metiri, aut intelligere valeamus. Haec si quis negat, is dicere quoque debet, universorum justam mensuram esse mentem humanam. Quod si quis dicit, cum eo disputatio omnis erit intercisa.

§. XV. Quibus constitutis subducamus nunc rationes accuratius, ac videamus, quaenam cum ratione recta revera pugnent, quae esse falsa necesse est, cum illa, quae excedunt, non idcirco falsa dici possunt, quod excedant, ne perabsurdi esse velimus. Principio ajo, ea pronunciata contraria esse rationi naturali, ac propterea falsa, quae posita in uno gradu cognitionis, suis clare perceptis manifesto adversari intelliguntur; ut quum pronunciatur de sensu, vel phantasia, quae clare perceptis sensus & phantasiae manifesto adversantur; aut quum pronunciatur de paenu rationis, quae clare perceptis a ratione contraria sunt; aut de ratione superiori, seu auctoritate divina, quae manifeste auctoritati divinae repugnant. Ita si quis pronunciet non esse corpora,

pora,

pora, aut non non esse solida, aut non esse lucida, idque veluti ex sensuum experimentis, is contraria rationi pronunciat. Item si quis proferat velut ex ratione *tres trianguli angulos aequales esse tribus rectis*, aut, *idem simul esse & non esse*, is falsa profert. Praeterea si quis asserat velut de auctoritate divina, *futuram non esse resurrectionem corporum*, quod manifestae auctoritati divinae est oppositum, id falsum est. Hujus primae propositionis ratio est, quia ut clarae sensuum perceptiones in rebus sensibilibus caeteris praeferuntur; ita clarae rationes in intelligibilibus; & clarae auctoritates divinae in iis, quae non assequimur facultatibus nostris, veri criteria sunt.

§. XVI. Deinde ajo, ea pronunciata, quae de inferiori gradu cognitionis adversus claras testificationes gradus superioris depromuntur, quantumvis videantur manifesta, esse rationi contraria, & falsa, standumque in iis esse superioris gradus evidentiae, non inferioris. Enimvero tota ratio dictat meliori, & perfectiori rationi credendum, quam imperfectiori. Itaque si quis Geometricam demonstrationem perceptis sensuum, vel phantasiae, oppugnat, is plane est absurdus. Si in eadem basi intra easdem parallelas duo parallelogramma constituantur, alterumque in infinitum per totam aeternitatem protrahatur, dum alterum uno digito comprehenditur, semper esse aequalia demonstratur a Geometris, reluctante phantasia. Curvam ad suam asyntoton per totam aeternitatem accedere, quin sese contingere possint, est perspicuum: quamvis datam lineam in infinitum dividi posse, nemo, nisi stupidus dubitat: extitisse ab aeterno ens aliquod, ac aeternitatem sine ullo initio nos praecedere, apertissimum est. His omnibus reluctatur phantasia, gradus scilicet cognitionis ratione pura inferior: nec interim auditur: superiora illa non attingit: fallitur: de ratione pura nemo una subdubitat. Idipsum dici necesse est, si de ratione pura oppugnantur ea, ad quae pura ratio progredi nequit, qualia sunt quae nobis communicantur a Deo, aut de rerum natura, aut de natura sua ra-

tioni

tioni nostrae incomprehensibilia: Ridet Geometra puerum, qui quod phantasia intelligere theorema nequit, illud falsum esse inclamat. Ridet Metaphysicus idiotam, qui quod substantias incorporeas tangere nequit, nullas esse contendit. Distantia major est inter rationem hominum purgatissimam, & Dei rationem, quam inter sensum, & intelligentiam. Ergo is quoque ridiculus est, qui de humana ratione divinae rationis theoremata oppugnat.

§. XVII. Ajo tertio, recte oppugnari theoremata inferioris gradus cognitionis, quantumvis videantur clara, de clara superiori ratione, veluti purae humanae rationis de divina, quae sit certa: sensuum, & phantasiae, de ratione. Nam quum videntur sibi adversari, par est ut inferior superiori concedat: id recta dictat ratio; atque id in philosophicis agimus. Remum rectum aqua ex parte mersum curvum distincte & constanter intuemur omnes: Solem omnes pedalis magnitudinis: objecta corporea omnia extra nos videre, perpetuum oculorum praejudicium est. Quum interim aperte demonstrationes Opticae, & Astronomicae adversentur, reperias neminem, qui non in his falli sensus intelligat. Scilicet potior omnibus est intelligentia pura, quam sensuum, & phantasiae fides. Itaque tunc sensibus assentimur, eosque sectamur duces, quum superior ratio non reluctatur. Quoniam vero constat inter omnes, Deum esse, & Dei rationem esse infinitam, & eam homini communicari posse: si quae sint theoremata sensuum, phantasiae, aut rationis, quibus Dei auctoritas clara refragatur, nemo esse potest, qui non Dei rationi potius auscultandum esse fateatur, quam humanae; id autem dico, non quod theorematis purae intelligentiae ulla esse divinitus revelata contraria putem, sed ut intelligant omnes, quam momenti nullius sit ratio humana, si, quod ex hypothesi ponimus, ea divinae videatur contraria.

§. XVIII. His, quae hunc in modum demonstrata sunt, omnia argumenta, quae Deistae ex ratione humana ad-

versus

versus dogmata revelata produxere, aut produeere possunt, ita refelluntur, ut ipsa humana ratio unicuique dictare comprehendatur, non posse illa esse, nisi sophismata. Sed nunc particulatim quoque iis est respondendum. Tres divinae Personae una sunt numero substantia divina. Ea est & Scripturarum, & Traditionis, & Catholicae Ecclesiae doctrina. Id ergo de superiori constat ratione; ejus scilicet generis, adversus quam ratio humana nihil juris habet, quemadmodum nihil juris inest sensibus in ea, quae purae sunt rationis. Audienda ergo non est humana ratio. Idipsum dictum volo de tribus aliis recensitis in eo §. mysteriis. Sed *quae sunt unum cum eodem, unum sunt inter se*: omnium hominum est axioma. Non refragor. Id rogo, ex quibus ideis id natum axioma? Aut ideae, quibus continetur, ex quibus tandem rebus haustae, Naturae, an Dei? Naturae profecto. Testem do Deistis Lockium, quem hominem scio quanti faciunt (*a*). Non ergo majorem extensionem habere potest, quam rerum naturam. Nam ex singularibus rerum nostrarum ideis proficiscuntur axiomata, & paullatim ut humana mens capacior, ita ea universaliora efficiuntur, intra rerum tamen naturam, unde nascuntur. Naturam itaque Dei non attingit. Ergo inde, nec pro, nec contra argumentum duci potest. Quo modo ex rationibus rerum corporearum, quas deferunt sensus, utcumque universalibus, sed nunquam attingentibus incorporea, pro, aut contra intelligibilia argumentari non licet. Itaque eos hoc in loco probo Scholae Theologos, qui perspectissime prorsus respondent, hoc ut & similia alia axiomata, in creatis rebus locum habere, non in Divinis. Nec eos probare ullo modo possum, qui ratione humana, aut probare conantur, aut in modum rerum nostrarum nimis studiose explicare fidei mysteria. Apposite, & praeclare

(a) *Lib. I. de Intell. human. cap. 3.*

clare B. Thomas (*a*). *Qui probare*, inquit, *nititur Trinitatem Personarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. Primo quidem quantum ad dignitatem ipsius fidei, quae est, ut sit de rebus invisibilibus, quae rationem humanam excedunt . . . . . secundum quantum ad utilitatem trahendi alios ad fidem. Quum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes, quae non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium: credunt enim quod hujusmodi rationibus innitantur, & propterea credamus. Quae igitur fidei sunt, non sunt tentanda probare nisi per auctoritates his qui auctoritates suscipiunt. Apud alios vero sufficit defendere non esse impossibile quod praedicat fides.* Consule & Sylvanum Regis Usage de la raison de la Foi lib. III. Ac vero non esse impossibilem Personarum Trinitatem in eadem numerica substantia duo demonstrant: Primo quod intrinsecae emanationes Filii a Patre, & Spiritus Sancti a Patre & Filio cum eadem substantia numerica, individua, ac immutabili, consistere possint, cui coexistunt necessario. Vide D. Thom. (*b*). II. quod tres Personae, idest *unius essentiae tres relationes subsistentes*, ut loquitur B. Thomas, minime pugnant cum Natura Dei, ut pluribus idem S. Doctor isto postremo loco probat.

§. XIX. Super Incarnationem porro ineptissime ratiocinantur Deistae. Ita enim eam doctrinam accipiunt, quasi divinitas transmutata sit in humanitatem, in quo nescio stupiditatem ne prius, an malitiam redarguam. Catholica doctrina est, quam paucis symbolum Athanasiarum complexus est: *Deus ex substantia Patris ante saecula genititus: & Homo ex substantia Matris in saeculo natus. Perfectus Deus, perfectus Homo. . . unus Christus non conversione Divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Unus omnino non con-*

su-

(a) *I. p. q. 23. art. 1. in Corp.*
(b) *I. p. q. 38. art. 1. & Bossuetium in Admon. 6. adversus Jurieum.*

fusione substantiae, *sed unitate Personae*. Quocirca ita inter se duae convenere Naturae, ut post unionem duae nihilominus perseveraverint, salvis suis proprietatibus, invicem distinctae. *Tenet enim*, inquit S. Leo Papa (a) *sine defectu propietatem suam utraque natura*. Itaque non aeternum, increatum, immensum, & immutabile conversum in hominem, uti Deistae ineptiunt; sed aeternum, immensum, immutabile, hominem (nam ita veteres loquuntur Patres) assumpsit, *salva proprietate utriusque Naturae*, ut ejusdem S. Leonis verbis utar (b). *Unio illas ambas, sine ulla confusione naturas conservat*, ait Cyrillus. Origenes contra Celsum, qui idem hoc argumentum objiciebat Christianis, exemplo apud Gentiles usu recepto Apollinis, & Vatis, respondit; ut quomodo Apollo vati jungitur, quin quidquam de Natura sua immutet, ita, licet arctiori unione, quae dicitur *Hypostatica*, divinum Verbum cum humanitate conjunctum est. Ac est aliquid in hoc exemplo, quo intelligebant Ethnici non suis notionibus eam unionem adversari; sed, quod in caeteris similitudinibus contingit, non in omnibus sui partibus urgendum est. Athanasiani Symboli Auctor hominis utitur exemplo: *nam sicut*, inquit, *anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus*. Ac propterea, ut non pugnat cum natura, mentem corpori uniri, ita nihil prohibet Deum uniri cum homine. Et praeterea uti ex mente humana, & corpore non duae constituuntur personae, quamvis sint illae duae substantiae diversi generis: ita ex Verbo, mente humana, & corpore, tribus scilicet substantiis, unus Christus, una Persona, una hypostasis efficitur: quibus vocabulis significatur modus subsistendi, quo tres illae substantiae individuantur in uno singulari: *Nomine*, inquit, B. Tho-

(a) *Serm.* 1. *de Nativ.*
(b) *Epist.* 10. *cap.* 111.

Thomas (*a*) *generum*, *& specierum*, *ut homo vel animal*, *sunt imposita ad significandum ipsas naturas communes* . . . . *sed individuum vagum*, *ut aliquis homo*, *significat naturam communem*, *cum determinato modo existendi*, *qui competit singularibus* : *sed in nomine singularis designati significatur determinatum distinguens* . . . . *Hoc autem nomen persona*, *non est impositum ad significandum individuum ex parte naturae*, *sed ad significandam rem subsistentem in tali natura* . *Persona igitur* (*b*) *in quacumque natura significat id*, *quod est distinctum in natura illa* . *Sicut in humana natura significat has carnes*, *& haec ossa*, *& hanc animam*, *quae sunt principia individuantia hominem* (*c*) Ita argutationes Baelii articulo *Pyrrho* evanescunt omnes .

§. XX. Tandem minus quoque molestiae est in originali peccato cum ratione conciliando, si quid sit peccatum originale intelligamus : nam illa objectio inde tota proficiscitur, quod Deistae id dogma non satis intelligunt. Antequam Adam peccaret, gratia sanctificante & justitia originali praeditus erat. Id Scripturae divinae aperte docent. *Quoniam autem unumquodque habet speciem a sua forma*, inquit praeclare B. Thomas (*d*), *oportet*, *ut formale peccati originalis in ea forma sit posita*, *quae justitiae originali est opposita* . *Jam tota ordinatio justitiae originalis in eo erat constituta*, *quod voluntas hominis erat Deo subjecta*, *quae quidem subjectio primo & principaliter erat per voluntatem* : *cujus est movere omnes alias partes in finem*; *unde ex aversione voluntatis a Deo consecuta est inordinatio in omnibus aliis animae viribus*; *sic ergo privatio originalis justitiae*,

(a) 1. *p. q.* 30. *art.* 4. *in Corp.*
(b) *Id. q.* 29. *art.* 4. *in Corp.*
(c) *Vid. & Petav. de Trinit. lib.* IV. *cap.* 7. *& de Incarn. lib.* II. *cap.* 3.
(d) 1. 2. *q.* 82. *art.* III. *in Corp.*

stitiae, *per quam voluntas subdebatur Deo*, *est formale in peccato originali*: *Omnis alia autem inordinatio virium animae se habet in peccato originali*, *sicut quiddam materiale*. Eodem modo ratiocinantur alii Theologi, Bonaventura, Scotus, Durandus, Gabriel, Estius (*a*). Quoniam igitur peccatum hoc non est positum in aliqua reali entitate, sed in privatione, tota illa objectio evanescit; non enim difficilius intelligitur ex Adamo orbato justitia originali nasci homines justitia originali orbatos, quam ex illitterato nasci illitteratum, ex oleastro oleastrum, ut loquitur saepe Augustinus. Non ignoro Augustino ipsi, quo nemo diutius in haec inquisivit, difficilem semper rem visam esse propagationem peccati originalis, uti constat ex Epist. ad Hieronymum 29. vet. edit. & lib. 1. de Moribus Eccles. cap. XXII. Sed quoniam posita doctrina & communis est inter Catholicos, & clara, non video qui pugnet cum ratione eo modo propagari in posteros Adae peccatum. Sed hac de re disserant Theologi copiosius.

Refelluntur argutationes Baelii.

§.XXI. Sed est nunc Baelius refellendus, qui in illustrationibus, ut vocat, ad Diction. (*b*) quo potest majori conatu demonstrare contendit, mysteria fidei Christianae non superiora tantum, sed contraria quoque esse principiis atque argumentis rationis naturalis, ita ut e ratione naturali petita argumenta adversus fidem confutari nullo pacto possint. Quod si, inquit, naturalis ratio argumenta adversus fidei mysteria solvit, jam mysteria sibi subjicit, potestque eadem opera ex suis notionibus demonstrare illa ac explicare; ita ejus ambitum non excedunt; id quod aperte falsum est. Agnoscendum,

(a) *In 3. Lombardi librum dist. 3. Bec. pag. 293. Vide & Sot. de nat. & grat. cap. 7. 8. 9.*

(b) *Illustrat. 3.*

dum igitur, inquit, fidei mysteria contraria e diametro esse cum naturali ratione. Quo in argumento aut solitum hominis acumen requiro, aut fidem. Age, fingamus in Sole animantia esse eo corpore praedita, quod sit naturae Solis aptatum; neque enim id impossibile est, quando & corpus est Sol, & corpora Solis naturae analoga ita in eo esse & vivere possint, quomodo in aqua pisces & sunt, & vivunt. Sed ita fingamus, ut nihil de his sciamus aliud, quam quod sint, & vivant. Opponat aliquis primo, vitae respirationem esse necessariam, aerem respirationi, aerem vero igne dissipari, ut quum non sit aer in Sole respirationi aptus, ne animantia quoque in eo vivere posse. Secundo opponat iterum igne corpora solvi, ac vitam dissipari; ut iterum conficiat esse non posse in Sole animantia. Quid ad haec Baelius? Negabit id possibile esse? imperite. Si sapiat, respondebit, duo illa argumenta e notionibus vitae, aeris, ignis, & similium, quae sunt in Tellure nostra, desumpta esse, ac hoc probare, terrestria animantia non sine aere, nec sine igne posse vivere; animantia autem Solis, Solis esse naturae aptata, ut aquatilia aquis. Praeclare prorsus. Cur non quoque intelligat, eodem modo se rem in fidei Christianae mysteriis e ratione nostra, idest e notionibus rerum nostrarum, oppugnandis, habere? De Trinitate scimus unum esse Deum, sed in uno Deo tres esse, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum: id revelatum est. Opponunt: *quae eidem unum, inter se unum*. Unde hoc argumentum desumptum? Nimirum e rerum nostrarum notionibus: ergo divinam Naturam non attingit, nec propterea Trinitatem divinam oppugnat. Caetera simili modo. Quare ita ratio sua ipsa argumenta refellet, prorsus eodem modo, quo superius. Sed enim, subjicit ergo sibi fidei Christianae mysteria. Falso. Duo enim sunt refellendi genera, quae Baelium non animadvertisse turpe est. Unum est directum, quum e statis ac certis principiis posita confuto. Alterum indirectum, quum demonstro argumenta, quibus posi-

tio

tio aliqua probatur, sophismata esse, & falsa. Ponis quis tres trianguli angulos rectis tribus esse aequales. Directe refello, quum e positis & certis Geometriae principiis demonstro, tres angulos trianguli duobus esse rectis aequales. Indirecte vero quum ostendo, ejus, qui ponit, argumenta sophismata esse. Quum priori modo aliquid ratio naturalis refellit, id ad ambitum suum revocat, quum nihil aliud efficiat, quam de suis notionibus demonstrare falsum. At cum posteriori modo confutat, nihil ipsa e suis notionibus demonstrat, quae tantum in apertum ponit, aut adversae positionis notiones non se eo extendere, adversus quod pugnant; aut non rite inde consequentia deduci. Quoniam ergo ratio naturalis in re, de qua agimus, hoc tantum efficit, mysteria Christianae fidei notionibus humanis non contineri, ac proinde nec probari illis, nec improbari posse; ea certe ad ambitum suum minime revocat, quae potius agnoscit, quam longe excedant.

Quartum argumentum, ex modo scribendi Apostolorum.

§.XXII. QUartum autem argumentum, quo potissimum nititur Spinoza (*a*), est hujusmodi. Deus quum homines alloquitur non solet argumentis & ratiociniis uti, sed res gravitate Legislatore digna proponit, earumque unum est & maximum argumentum, Deum dicere. Homines autem argumentis, & ratiociniis pronunciata sua confirmare student, quia non alia ratione possunt ea aliis persuadere. Ratiocinantur autem Apostoli, dum sua dogmata docent, praesertim Paulus; non igitur Dei spiritu, sed humano docent.

§. XXIII. Respondemus, spiritum Dei, & consequenter spiritus & verbi Dei administros, Prophetas, scilicet, & Apostolos, aptasse sese hominum imbecillitati;

(a) *In Tract. Theologico polit.*

factosque omnia omnibus, ut omnes lucrifacerent, quemadmodum Paulus loquitur. Ipse Spinoza non diffitetur, Deum non esse locutum per Prophetas, nisi linguam filiorum hominum, & docuisse scientiam naturae hominum attemperatam. Quum igitur homines ratione duci ament, eaque regatur argumentis, inde factum est, ut ipsi Prophetae, & Christus, non tantum Apostoli, quod contendit Spinoza, saepe argumentis usi sint. Totum igitur hoc Spinozae argumentum sophistica est argutatio. Praeterquam quod distinguendae sunt in divinis libris Leges, quas per Administros suos Deus promulgat, ab argumentis, quibus populo fidem facit suorum Administrorum θεοπνευστίας, seu divinae inspirationis. In legibus promulgandis, quarum sanctitas, & divinitas statim per se omnibus innotescit, *unum cole Deum*; *non occides*; *diliges Dominum Deum tuum super omnia*, & *proximum tuum sicut te ipsum &c.* suprema Legislatoris potestate utitur: nec prooemia adhibet, nec argumentatur, ut philosophi efficere solent, ut inde quoque Grotius pro divinitate Librorum sacrorum argumentum concluserit. Sed necessarium erat, ut aut miraculis, aut prophetiis, aut similibus argumentis fidem faceret a se missos esse eos, qui nomine Dei loquebantur. Ita Christus, sinon *vultis credere mihi, at credite operibus, quae ego facio*. Non rerum argumenta profert, sed missionis. Inter hujusmodi argumenta non raro Apostoli eo utuntur, quod a Prophetiis deducitur. Quum scilicet Auctores veteris Testamenti Prophetae fuerint, eorumque prophetiae maxima ex parte Christum, & Ecclesiam spectaverint, ut inter Judaeorum magistros conveniebat; divinae Oeconomiae fuit ea via Hebraeos ad Christi Divinitatem agnoscendam perducere. Tandem in divinis Scripturis distinguunt quidam inter *inspirationem*, & *assistentiam Spiritus Sancti*, ita ut licet non deceat in iis, quae inspirata sunt, argumentari, doceant minime dedecere in iis, quae ex *assistentia* tantum Spiritus Sancti sunt. Videri potest Olden de *analysi Fidei* libro primo. Quae doctrina, quae plurium nostro-

rum

rum Theologorum est, ita intelligenda, ut omnia, quae Scripturis continentur Spiritus Dei sint, sive inspirantis, sive assistentis, non ut quaedam sint humana, in quo errat gravissime, me saltem auctore, Olden.

Prop. XXXVII. Veteris Testamenti libri diu ante epocham Christianam canonici sunt habiti.

D. Veteris Testamenti libros jam diu ante Christi ortum in unum collectos fuisse apud Hebraeos magna consensione & Veteres Hebraei, & Christiani tradiderunt. Nam Origenes, vir in omnibus litteris eruditus (*a*), & Epiphan. (*b*), & Hieronym. in Prol. Galeato narrant apud Hebraeos viginti duos tantum libros sacros habitos fuisse & Theopneustos, rejectis aliis qui Sacri, & Divini non erant. Idem praeterea testatur Josephus lib. 1. contra Apionem Grammaticum, qui cum esset doctissimus Judaeorum Sacerdos, & quidem Pharisaeus, quae secta potissima erat in Republica Judaica, resque sacras omnes in manu habebat, ignorare id non potuit. Floruit autem Josephus Vespasiani tempore, idest primo Christianismi saeculo; dubitare igitur non possumus, nisi omnem historiae fidem derogemus, canonem librorum Veteris Testamenti ante Christi tempora adornatum fuisse.

Sch. §.1. Hoc ipsum confirmatur ex Paraphrasibus, & versionibus librorum illorum, quae & Christi circiter temporibus, & ante ex Hebraica lingua in Caldaicam, aut Graecam factae sunt. Quod spectat ad *Paraphrases Chaldaicas*, *quas Targumim vocant* Judaei, coeperunt illae fieri post Babylonicam captivitatem, quemadmodum Doctiores Rabbini tradiderunt. Nempe cum populus Judaicus, qui ex Babylone redierat, veterem Hebraeam linguam minus intelligeret, Hebraeorum Magistri, qui Scripturam Populo explicabant,

 sin-

(a) *Apud Euseb. lib. 3. histor Eccles. cap. 23.*
(b) *In 3. haeresi:*

singulas Hebraici Codicis periodos totidem Chaldaicis interpretabantur; quo ex more paraphrases istae natae sunt. Legatur Richardus Simonius lib. 2. histor. crit. Vet. Testam. cap. 19. Qui autem primi paraphrases istas scripserint, & quo tempore, non satis constat. Incertum utrumque, & fabulosa, quae super his in Thalmude tradidere Rabbini, pronunciat eodem in loco Simonius. At interea agnoscit paraphrasum, quae Jonathani, & Onkeloso tribuuntur, stilum simpliciorem esse, & puriorem, quam stilus Thalmudis; ex quo conficitur antiquiores esse paraphrases. Compilatum autem est Thalmud, ut doctiores consentiunt circa Antonini Imperatoris tempora: ergo hoc tempore antiquiores paraphrases sint necesse est. Humfredus Pridaux in hist. Judaeorum lib. 16. harum paraphrasum initium refert ad ann. 37. ante Christum: putat igitur omnium primum Onkelosum Pentatheucum vertisse Chaldaicè, deinde Jonathanem vertisse libros Josue, Judicum, Samuelis, Regum, Isajae, Jeremiae, Ezechielis, & duodecim Prophetarum minorum; nam reliquae paraphrases longè sunt posteriores. quemadmodum ex stili barbarie demonstrat Simonius. Bellarminus censuit Onkelosum eumdem fuisse cum Aquila Pontico, qui scripturas in Graecum vertit sermonem: sed Aquila Ponticus posterior certe fuit, quippe qui scripsit sub Adriano Imperatore.

§. 2. Illud contra Targumim Critici opposuere, quod nec Josephus, nec Origenes, nec Eusebius, nec Epiphanius, nec Hieronymus, qui rerum Hebraicarum fuerunt studiosissimi, nec ullus alius scriptor paraphrases istas memoraverit: quod argumento est, inquiunt, non esse tam antiquas, quam feruntur. Sed hujusmodi argumentum contra contestationem omnium veterum Rabbinorum mere negativum est, nec propterea ullius ponderis. Silentii hujus apud veteres Christianos ea esse potuit causa, quod eae paraphrases in usum privatum Judaeorum factae, Christianis non erant propalatae, quod ipse Simonius agnoscit. Dubitari ergo non potest

quin

quin Paraphrases Chaldaicae Apoſtolis ſint vetuſtiores, adeoque quin Canon Hebraicus ante Apoſtolos conſignatus fuerit. Qui plura cupit ſuper hujuſcemodis Thargumim adeat Brianum Waltonum in appar. Biblico proleg. 12.

§. 3. Jam vero idipſum confirmatur ex verſione τῶν ſeptuaginta Patrum, quae verſio Apoſtolorum tempore extabat, quaeque argumentum eſt perſpicuum, extitiſſe jamdudum apud Hebraeos librorum Divinorum Canonem, unde ſeptuaginta illi viri tranſtulerunt, ſeu quiſquis fuerit ejus verſionis auctor. Hujus verſionis hiſtoriam narrant Tertullianus in Apologet. cap. 18. Juſtinus Martyr in Apolog. 2. Irenaeus lib. 3. cap. 25. qui quingentis circiter annis a Ptolemaei Philadelphi tempore diſtabant: Tum Joſephus, & Philo, qui eodem tempore trecentis quinquaginta circiter annis juniores erant, itaut dubitari nequeat, quin traditionem majorum ſuper ea re recenter conſulere potuerint, praeſertim eo tempore litteris florentiſſimo, & apud Gentem diſciplinis excultam. Si vera haec eſt hiſtoria, neceſſe eſt Canonem librorum veteris Teſtamenti antiquiorem eſſe Ptolomaeo Philadelpho.

§. 4. Sed quoniam plurimi viri docti putant auctores ſuperiori §. laudatos totam hanc hiſtoriam ex uno Ariſteae libellò deprompſiſſe, demonſtrantque Ariſteam iſtum ſolemnem fuiſſe impoſtorem; id quod conſequitur, hanc hiſtoriam veluti fabellam explodunt. Ariſteas iſte, cujus librum de verſione τῶν ſeptuaginta habemus, narrat Ptolemaeum Philadelphum, Ptolemaei Lagi, qui in comitatu Alexandri Macedonis fuerat, filium, & AEgypti Regem, cum magno litterarum flagraret amore, omnis generis libros, qui ullibi inveniri poterant, conquiſiviſſe, ut Bibliothecam ſuam, quam Alexandriae collegit, inſtrueret, ad id permotus Demetrii Phaleraei Graeci Philoſophi, atque Oratoris, conſilio, cui Bibliothecae curam demandaverat. Eam ob rem curavit, ut Judaeorum quoque libros in Graecam linguam verſos haberet. Miſit idcirco ad Eleaza-

rum Summum Judaeorum Pontificem legatos, rogatum ut libros illos mitteret, simul & homines utriusque linguae callentissimos. Eleazarus convocato Concilio viros septuaginta duos, ex qualibet nempe Tribu sex, una cum exemplo librorum sacrorum litteris aureis descripto ad Regem misit. Illi in Insula Pharo, quae septem stadiis ab Alexandria distat, collatis studiis septuaginta duorum dierum spatio integram absolverunt versionem. Secundum haec lecta est coram toto Judaeorum, Graecorumque Alexandrinorum Populo, & probata: ita honorifice dimissi Patres. Haec Aristeas. Quibus addidit Philo Judaeus, diem festum eam ob rem institutum Alexandriae, qui anniversarius vel suo tempore celebrabatur.

§. V. His addi solent miracula quaedam, quorum tria praecipua. Primum quod Interpretes illi Spiritus Sancti vi afflati nec erraverint in vertendo, nec errare potuerint. Ita Irenaeus adversus haereses lib. 3. cap. 25. Clemens Alexandrin. strom. 1. Theodoret. praef. in Psalm. & August. de Civit. Dei lib. 18. cap. 43. Accedunt ex recentioribus Theologis Bellarm. de verbo Dei scripto lib. 2. cap. 6. Caesar Baron. ad annum 231. & Johan. Morinus exercit. *6.* cap. 1. Sed hanc sententiam acerrrimè olim confutavit Hieronymus. Et sane ipse Aristeas, dum scribit septuaginta duos Interpretes inter se singulis de rebus contulisse ut perfectam versionem darent, apertè indicare videtur Patres illos inspiratos non fuisse. Caeterum id non vetat, quin *si non inspirationem, at saltem assistentiam* Spiritus Sancti habere potuerint: illa enim, non haec cum collatione pugnat. Alterum Miraculorum, quod narratur, est de septuaginta duabus cellulis, quas primus videtur vulgasse Justinus Martyr in *exhortat. ad Gentes*, quem deinceps secuti sunt Irenaeus adversus haeres. loco laudato, Cyrillus Hierosolym. Cathec. 4. aliique. Ajunt igitur singulos Patres in singulis cellulis septuaginta duas versiones adornasse, quae vel in ipsis apicibus inter se convenirent. Quamquam Epiphan. in libr. de mensur.

&

& ponder. non septuaginta duos, sed triginta sex cellulas memorat. Eam opinionem velut anilem fabellam idem deridet Hieronymus in *Prologo ad Pentatheucum*, additque imposuisse Justino callidè AEgyptios, qui cellularum rudera ostenderunt. Tertium tandem miraculum, quod narrant, est, quod septuaginta duorum dierum spatio tota versio perfecta fuerit. Sed non video, ut id fieret miraculo opus fuisse, praesertim quum non constet, utrum solum Pentatheucum, an caeteros quoque veteris testamenti libros verterint.

§. VI. Ad hanc quaestionem duo hoc in loco distinguenda sunt, historia ipsa Aristeae, & historia versionis sub Ptolemaeo illo, aut perfectae, aut saltem coeptae. Ac principio plura sunt, quae ostendunt, Aristeam hunc personatum esse, atque imposuisse libelli illius editione. Primum facit se Aristeas hic missum a Ptolemaeo ad Eleazarum consilio Demetrii Phaleraei. At id esse non potuisse, facile evincitur ex iis, quae Aristeas ipse narrat. Nam tempore Ptolemaei Philadelphi Demetrius Alexandriae non erat: ejectus enim erat, ut tradit gravissimus testis Hermippus apud Diogenem Laertium lib. 6. sect. 78. Deinde tempore hoc, quo adornata fertur haec versio, nullae erant duodecim illae tribus Hebraeorum, quas memorat confidentissime Aristeas: sola enim tribus Judae, paucis ex aliis Tribubus admixtis, qui semper sine nomine fuerunt, redierant ex Babylonica captivitate. Id ignorare Aristeas non poterat, si Judaeus ille fuisset, quem mentitur. Praeterea tota Aristeae narratio sapit paulo recentiorum Rabbinorum fabellas, quod vel mediocriter nasuti odorantur. Quocirca aut libellus hic, qui sub nomine Aristeae circumfertur, alius est a veteri illo, quo usi sunt superius laudati Auctores, aut Aristeas iste is non est, quem mentitur. Ob has, & alias rationes primum Ludovicus Vives ad August. de Civit. Dei lib. 11. cap. 42. librum Aristeae in suspicionem vocavit: deinde Leo a Castro, Alphonsus Salmero, Josephus Scaliger conjecturas adversus Aristeam longius promoverunt: Tan-

dem

dem Humfredus Hodyus, & Antonius Wandalius rem plane perfecerunt.

§. VII. Quicquid autem ejus libelli ſit, non idcirco conficietur etiam Ptolemaei Philadelphi tempore nullam vel coeptam, vel perfectam verſionem librorum ſacrorum veteris Teſtamenti extitiſſe. Nam & certum eſt Apoſtolorum tempore verſionem hanc ſeptuaginta viralem extitiſse, & certum, Apoſtolos, & Patres, Apoſtolis viciniores, ex ea verſione veteris Teſtamenti loca citaſſe. Accedit conſenſus veterum Judaeorum, & Chriſtianorum, qui cum ſcripſerint de publico facto, nec nimis remoto, nec omnes una mentiri poterant, nec omnes decipi. Neque vero illud conceſſerim, ex Ariſtea omnes, quae de hujuſmodi verſione narrant, accepiſse: nam & diſcordant in pluribus, quod eſse non ſolet in iis, qui ex uno fonte hauriunt; & traditio ejus verſionis publico inſtituto feſto, quod tradit Philo Judaeus Alexandrinus homo, integra ad hos Auctores devenire potuit. His accedit quod probabile nullo modo eſt, Judaeos Helleniſtas, qui linguam Hebraicam, & Chaldaicam ignorabant, nulla habuiſse Biblia in Graecam linguam verſa, quae legerent. Tantum igitur abeſt, ut dubitem factam eſse aliquam ſub Ptolemaeo librorum veteris Teſtamenti verſionem, ut potius cenſeam non abhorrere a vero, quod narrat Ariſtobolus Judaeus auctor perantiquus apud Clementem Alexandrinum ſtromat. 1. & Euſeb. in 13. Praepar. Evang. cap. 12. extitiſſe verſionem aliam Graecam, Alexandro Magno antiquiorem, aut aequalem. In quam opinionem, ut caetera deſint argumenta, id me vehementiſſime impellit, quod, ut dixi, nequeo mihi perſuadere, Hebraeos Helleniſtas nullas habuiſſe vulgari lingua divinas Scripturas, quas legerent, quum caeteri Judaei adſcita quiſque lingua ſcripturas legere conſueverint.

§. 8. Perſpicuum eſt ex ſuperioribus, canonem veteris Teſtamenti antiquiorem eſſe epocha chriſtiana. Illud ſupereſt inveſtigandum, quinam hujus Auctor fuerit, & quando conſignatus. Obſervandus autem omnium

pri-

primum est aureus Josephi locus in lib. 1. contra Apionem, qui locus merito laudatur Danieli Huetio. Narrat eo in loco Josephus, eam fuisse Judaicae gentis consuetudinem, ut post bella libros sacros recognoscerent. Quae consuetudo comprobatur ex eo, quod in 2. Mach. cap. 2. legimus, Nehemiam post reditum ex captivitate Babylonica libros sacros recognovisse, & emendasse. In eo fundamento inaedificata est Rabbinorum illa communis opinio, canonem veteris Testamenti ab Esdra, auctoritate Synagogae Magnae, soluta captivitate Babylonica, compilatum fuisse. Erat enim vero Esdras ad id aptissimus, propter eximiam rerum sacrarum peritiam. Atque haec opinio tam invaluit apud veteres christianos, ut plerique vetusti Patres crediderint, omnes libros sacros in Hierusolymorum incendio funditus periisse, atque ab Esdra Divino Spiritu iterum dictatos de verbo ad verbum, quod Auctor libri IV. Esdrae narrat. Sed utcumque prior opinio ab veri similitudine non abhorreat, posterior aperte falsa est. Primum, quartus Esdrae liber, nec genuinus est, & putidissimis fabulis scatet. Deinde non est probabile in Hierosolymorum incendio nullos privatos codices superfuisse: Neque enim in templo tantum & domibus Hierosolymorum libri sacri extabant, verum etiam quacumque patuit Judaea. Tandem quidam libri canonici, ut Paralipomenωn, Judicum, Regum, ex vetustioribus codicibus, ad quos saepe Lectores remittuntur, compilati sunt, quod pugnat cum hoc systemate.

§. 9. Scio Richardum Simonium in historia Crit. Vet. Testam. opinionem hanc de Synagoga Magna, deque canone ab Esdra collecto inter fabulas Rabbinorum retulisse. Scio praeterea, & Benedictum Spinoza in tract. Theol. Polit. & Thomam Hobbes in Leviat. censuisse post Judam Macabaeum Canonem Hebraicum fuisse conflatum, eo praesertim argumento motos, quod in hoc canone quidam libri recepti sunt, qui res gestas Esdra recentiores narrant. Cui sententiae accedere

dere videtur & Isaacus Newtonus commentariis in Danielem. Sed me haec movere nequeunt. Primum in antiquo illo Esdrae canone nullus liber est qui sit Esdra recentior: omnes enim sunt auctorum aut Esdra antiquiorum, aut supparum. Quod si fortassis in his libris memorentur, aut respiciantur res posteriores, id tribuendum est instauratoribus Scripturarum, qui cum notulas ad textus intellectum intersererent, progressu temporis in textum ipsum irrepsere. Deinde libri isti, qui sunt in Hebraeorum canone, nec omnes simul scripti sunt, nec Esdrae primum tempore Divini sunt habiti, quod patet ex tota historia Judaica. Quae cum sint, quis concoquat Hebraeos verbi Divini studiosissimos ante Esdram libros Divinos non curasse, non distinxisse a non Divinis, non in unum corpus collegisse? Praetertim cum discamus ex Josepho *contra Apionem*, cousque fuisse super ea re Judaeos Religiosos, ut quoniam post Esdram fallos Prophetas magna copia emergere scirent, nullum alium librum nullius Prophetae cooptare in canonem voluerint, ne periculo se exponerent cooptandi falsos (*a*). Quod si id non fecissent Judaei, profecto diligentiores fuissent Romani in libris Sybillinis custodiendis, quam in suis Divinis Hebraei. Itaque oportet, ut canon Hebraicus antiquissimus sit, nec uno tempore consignatus, sed ea successione, qua libri Prophetarum scripti sunt.

Prop. XXXIX. Vis prophetica est solius Dei.

D. Pro-

(a) *Ferebantur apud Judaeos alii Prophetici libri, quorum quosdam primi Christiani laudant. Prophetiam Enoch antiquiorem esse Epocha Christiana necesse est: ad eam enim alludit S. Judas, citatque Tertullianus, aliique. Prophetias Heldam, & Monad laudat Hermas in libro Pastoris lib.* I. *Cotelerius notis ad Constitut. Clement. lib. IV. observat, apud Judaeos libros Prophetarum LXX. numerari, quos tamen libris illis indubie divinis minime miscuerunt.*

D. Prophetia est earum rerum praedictio, quae nondum evenerunt, quum praedicuntur, quaeque neque ex caussis naturalibus, nec ex praesente rerum statu conjici possunt (def. *6.*); id autem ejus est, qui totam rerum Naturam, quacumque illa loco, aut tempore patet, mente comprehendat, quemadmodum per se est perspicuum; is vero solus est Deus (prop. 11. & *6.*); vis ergo prophetica solius Dei est.

Sch.I. Vide ut hoc communi Gentium sensu confirmat Huetius (*a*). Nos hoc in loco ut de Prophetiae natura & generibus pauca dilleramus, rei, de qua agimus, interesse censemus: sed disseremus, more nostro, breviter & presse. Prophetiae vocabulum longe lateque patet: ut enim Propheta dicitur *quicumque revelationem a Deo accipit;* ita tota haec revelatio prophetia appellatur, quo illa a naturae ratione & lumine distat. Revelatio autem divina aut res, quae aguntur, spectat, aut doctrinas. Res praeteritae, praesentes, futurae: doctrina theoretica, vel practica. Res quidem praeteritas, aut praesentes, sed obscuras, complectitur plerumque prophetia. *Prophetiza nobis Christe, quis te percussit*, ajebat impius satelles postquam colapho Jesum ceciderat. Matth. 26. 6.. Sic asinas, quas nudius tertius amiserat, esse inventas Samuel Propheta Sauli significavit. 1. Reg. 9. 20. Sicque quaecumque Naaman inter & Giezi conventa fuerant Elisaeus perspecta habuit. Sed *futurorum*, & quidem *contingentium* proprie prophetia est. Itaque Cassiodori recepta est & probatissima Prophetiae definitio: *est divina praescientia rerum eventus immobili veritate denuncians:* est autem *praescientia* futurorum contingentium. Jam doctrinas quoque complectitur visio prophetica, & quidem non practicas modo, seu quae mores spectant, sed etiam theoreticas, quarum notitia necessaria sit, aut utilis ad mores. Quare prophetici libri & docent plu-

(a) *Dem. Evang. axiom. 4.*

plurima, quae ad Dei naturam & opera pertinent, & monent, exhortantur, jubent, vetant, quae ad mores. Vide (a) B. Thomam.

§. II. Illud quaeri potest, utrum ea quoque, quae naturali via & ratione sciri possunt, objectum sint prophetiae? Ut ea quaestio rite pertractetur, prophetiae finis constituendus est. Is est Ecclesiae aedificatio: *unicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem*, inquit Paulus Apostolus I. ad Corinth. 12. 7. Qui ibidem genera omnia divinorum donorum enumerans, ea ita esse singula corpori Christi, idest Ecclesiae, necessaria demonstrat, ut singula corporis humani membra toti corpori. Quocirca si Ecclesiae necessitas, aut utilitas exigat, ea divina manifestatione repeti, quae caeteroquin humana ratione sciri possunt, dubitandum non est, quin ea quoque prophetiae, seu revelationis sint objectum. Paucis haec complectitur B. Thomas in ea quaestione, quam laudavimus art. 2., atque praepositae quaestioni, more suo, binis verbis respondet: *In omnibus*, inquit, *quae sunt propter finem, materia determinat secundum exigentiam finis, ut patet ex* 2. *Phys. Donum autem prophetiae datur ad utilitatem Ecclesiae, ut patet* 1. *ad Corinth.* 12. *Unde omnia illa, quorum cognitio potest esse utilis ad salutem, sunt materia prophetiae, sive sint praeterita, sive futura, sive aeterna, sive necessaria, sive contingentia .... Dico autem necessaria, sive sint necessaria ad instructionem fidei, sive ad informationem morum.*

§. III. Qua ex re & illud consequitur, magnopere eos falli, qui eo criterio divinam revelationem dignosci debere constituunt, ut ea tantum sint divinitus revelata, quae aut mentis humanae captum superant, aut alia via ab hominibus resciri nequeunt. Nam quoniam Ecclesia Dei, ad cujus necessitatem, & uti-

(a) *B. Th. in quaest. disputatis q.* 12.

utilitatem prophetia immittitur (*a*), doctis juxta, & idiotis constat, ac plerique sunt, qui veritates plurimas ad vitam beatam necessarias, quae ambitum rectae rationis minime praetergrediuntur, minus ipsi per se intelligere sunt apti; qui ea tantum a Deo revelari docent, quae captum humanum superant, in caeteris vero homines ad rationis scrutinium remittunt, ii dicant quoque necesse est, magnam Ecclesiae partem necessariorum ignorantia torpescere, atque a beatitudine devios abire. Id autem divina bonitas non patitur, nisi quis dicere velit, doctos tantum & ratione exercitos Deo esse curae, caeteros, idest maximam hominum partem, velut pecora negligi. Accedit, quod quum non omnes studio & meditationi incumbere possint, quod exigat hominum vita, ut in mechanicis artibus pars hominum maxima occupetur; nisi Deus idiotis quoque, & imperitis divinae revelationis ope consulat, in duo opposita nos vocat, media nempe hujus vitae conservandae, quam ille certe negligere, aut abrumpere vetat, & studio ac meditatione media vitae aeternae perquirendae (*b*).

§. IV. Illud verum est, praecipuum divinae revelationis characterem, quo illa dignoscitur, esse futurorum, non quorumvis, sed contingentium, idest liberorum, praedictionem. Id in iis ponendum est, quae omnes homines consensione maxima profitentur: in iis autem, quae humanam naturam spectant, consensio omnium hominum certos nos efficere debet. Et quemadmodum problemata quaedam geometrica esse insolubilia, veluti quadraturam circuli in Geometria lineari; ita plurima humanas vires superare, homines diuturna experientia docti noverunt tandem, ut non possit, nisi impudentissime ab opinione omnium discedi (*c*).

§. V.

(a) *B. Th. ibid.*
(b) *Vide B. Th. loc. cit.*
(c) *Vide Huet. demonstr. Evang. axiom. 4.*

§. V. Deinde idipsum luculentissime ratio demonstrat. Singula futura libera sunt actiones voluntariae: suscipere *ex. gr.* bellum, hominem occidere &c. singulae autem voluntariae actiones sequuntur *judicia intellectus practica*, ut appellantur: judicia vero practica ideas, idearumque intensitates: haec omnia pendent ab infinitis objectis externis, eorumque objectorum, loco, situ, tempore, aliisque peristasibus: item a structura, & temperamento corporis, & haec a causis plurimis quum internis, tum externis: praeterea a constitutione animi, haec vero ab educatione, studiis, affectibus, moribus, consuetudine vitae, aliisque. Eorum omnium pleraque nullo modo determinata sunt, non dico antequam quisquam nascatur, sed ne uno quidem ante actionem liberam die. Alia habent in natura certas ac constitutas causas, sed quae in paulo longiore temporis intervallo cum infinitis aliis miscentur, ac series, & catenas conflant compositiores, implicatissimas, atque nulla intellectus humani ope extricabiles. Ea omnia qui in numerato non habet, ac velut praesentia & determinata, is actionem illam liberam praevidere nequit; & qui in numerato se habere dicit, is potest eadem confidentia asseverare se materiae totius mundanae atomos supputasse. Quod adeo verum est, ut nulla sit inter Theologos difficilior quaestio, quam in quo medio Deus futura libera cognoscat, de qua tot sunt Theologorum sententiae, ut annumerare sit molestum. Qui igitur non intelligunt in quo medio futura libera Deus ipse praesciat, ii ne faciles dabunt, pervia homini mortali esse posse? ii ulli alteri praeter quam Deo? Ne dubitetur igitur horum futurorum praescientiam aut nullius esse, aut Dei; est autem, ut paulo post demonstrabimus: solius igitur Dei (*a*).

§. VI. Id ut luculentius constet, de variis prophetiarum generibus uberius disserendum est, unaque opera

(a) *Vide B. Th. art.* 3.

ra characteres statuendi, quibus vera a falsa, certa & divina a probabili, & conjecturali prophetia discernatur. Philo in libro *quod somnia sint divina* tria visorum divinorum a causa efficiente genera distinguit, a Deo, ab anima mundana, a mente cujusque propria. Scilicet arbitratur visa quaedam phantasiae a Deo ipso immitti, alia a ψυχῇ τῶν ὅλων ab anima, & ut alibi vocat, mente Universi. Hanc intellectum agentem vocant Magistri Hebraeorum posteriores, qui Arabes ferme in Metaphysica sectantur. Nemini ignotum est ex Arabum doctrina, intellectum agentem esse in omnibus hominibus unum, nec eum ab anima mundana differre. Tertium vero genus sic describitur a Philone. Tertium, inquit, constituitur genus, quum mens in somnis per se mota, & semet ipsa agitans, furit, & afflata facultate futurorum praescia ea praedicit. Posteriora duo furoris vaticinantis genera vulgata erant apud Ethnicos, in primis Pythagoreos, & Platonicos, quorum vestigia hic premit Philo: Tertium sectatores plures & inter Christianos invenit. In eo autem primi generis visa distingui a reliquis contendit Philo, quod prima illa conjuncta sint cum raptu extatico, quo in omnibus somniis propheticis potentior quaedam causa mentem, & phantasiam Vatum percellens eos ipsis eripiebat, evidentemque, & potiorem impressionem iis relinquebat.

§. VII. Si haec Philonis doctrina, quam recentiores quidam Deistae avide arripuere, esset vera, esset & naturalis quaedam vis prophetica, nec idcirco prophetiae opere completae argumentum essent divinae revelationis, ut contendimus. Itaque demonstrandum est, commentitia esse, & fabulosa duo illa posteriora Divinationis genera, quae posuit Philo. Primum quum anima illa mundana Platonicorum, tum hic Arabum intellectus agens, fanaticorum sint imaginationes, ut nos alibi demonstravimus; *Principia activa* futurorum cognoscendorum intellectui humano esse nequeunt. Deinde prophetia non ex quavis futurorum conjectura proficiscitur,

sed ex certa, & immutabili praescientia futurorum liberorum: ea vero in iis causis contineri nequit, in quibus futurorum eorum immutabiles rationes sufficientes non continentur: immutabiles vero futurorum *liberorum* rationes sufficientes nec in *anima mundana*, nec in *intellectu* illo Arabum *Agente* possunt contineri, sed in sola Mente rerum omnium creatrice; anima ergo mundana, & intellectus hic agens principia prophetiae activa esse nequeunt. Ita ferme B. Thomas (a). Qui etsi concedat quamdam esse naturalem prophetiam, seu potius futurorum conjecturam, longe tamen hanc a vera prophetia differre docet: nam prophetia naturalis non se extendit, nisi ad illa futura, quae habent causas determinatas in natura; sed prophetia, de qua loquimur, idest vera, & divina, indifferenter se habet ad omnia. Praeterea naturalis prophetia *non infallibiliter praevidet, sed sicut praedicuntur illa, quae sunt vera in majori parte* (satius dixisset in minima parte); *Prophetia vero, quae est Spiritus Sancti donum, praevidet infallibiliter*.

§. VIII. Non igitur a causis activis, sed a modis revelationum prophetiae genera distinguenda sunt. Copiose hanc rem Rabbini pertractarunt, in primis Rabbi Maimonides in Moreh Nebuchim. Nos more nostro paucis rem omnem Tironibus explicabimus, idque non modo, ut Deistarum sophismata commodius refellere possint, sed etiam ut ad scripturas Divinas intelligendas, si divinis his studiis incumbere velint, sint expeditiores. Paulus Apostolus initio ad Hebraeos docet, Deum olim πολυμερῶς, καὶ πολυτρόπως locutum esse, idest *multis vicibus*, non semel, & *multis ac variis modis*. Deus ipse (b) varia manifestationis suae genera aperte distinguit. Nam cum Maria Mosis uxor, ac Aaron submurmurarent adversus Mosem ob in-

(a) *Ibid. Art.* 4.
(b) *Num.* 12. *ver.* 5. 6. 7. 8.

inductam AEthiopissam, *num per solum Moysen locutus est Dominus? Non ne & nobis similiter est locutus?* Deus vocans Aaron, & Mariam, *audite*, inquit, *sermones meos. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: at non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per enigmata, & figuras Dominum videt.* Hinc Magistri Judaeorum quatuor constituunt prophetiae gradus. Primus & maximus, qui & Mosaicus appellatur, is est, in quo res revelatae in suprema rationis & intellectus puri regione consistunt, nec ad phantasiam descendunt. Quum scilicet Deus aut *immediate*, aut medio Angelo ut placet B. Thomae, in mentem tantum Prophetae divinas cogitationes indit, sine ullis corporeis signis. Hunc in modum solum Mosi se Deum communicasse Rabbini docent. Atque ita intelligunt illud Deuteronomii 34. 10. *Et non surrexit ultra Propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem*, quasi *mente ad mentem*.

§. IX. Secundus prophetiae gradus constituitur is, in quo & partes suas habet vis imaginatrix, seu phantasia, sed ita tamen, ut rationalis facultatis primae sint: seu quum theatrum rerum revelatarum phantasia est, in qua ab intellectu cernuntur, sed ab omni materiali, & sensibili involucro spoliantur, atque distinctissime in nuda earum essentia apprehenduntur. Tertius porro est is, in quo pares sunt intellectus, & phantasiae vires, ut haec imagines rerum revelatarum suppeditet, ille apprehendat, sed sub imaginibus, & cum imaginibus. Quartus postremo est is, in quo phantasiae primae sunt partes, qualia potissimum sunt somnia divinitus missa. Postremum hunc Prophetiae gradum tum viguisse docent Judaei, quum eorum majores essent in captivitate Babylonica, idest sine veteris Prophetiae appropinquante. Quod generice verum non est. Certe Danielis, & Ezechielis exemplo facile refelli possunt, quamquam Ezechielem Rabbi Josephus

Albo diſerte ad hanc ultimam claſſem refert, Danielem Rabbini omnes inter Aggiographos, quod non intimitus vim propheticam acceperit, ſed extrinſecus ab Angelo ſit edoctus. Scilicet non rite rationes ſubducunt ſuas. Nam exorditur quidem Ezechielis prophetia a raptu, atque ab imaginibus phantaſiae: tamen poſt totum illud viſorum Propheticorum Theatrum, *ſpiritus ad eum locutus eſt verbis ac ſententiis diſtinctiſſimis* (a). Non autem loquebatur ad aures, ut ipſa narratione patet; ergo ad mentem, aut ad intellectum ſimul, & phantaſiam, ita tamen, ut primae partes eſſent intellectus. Falſum porro eſt Danielem extrinſecus tantum edoctum: id revincitur ex cap. 2., in quo per viſionem nocte ſpiritum interpretationis ſomniorum accepiſſe Danielem legitur: & cap. 6. dicitur *quod ſpiritus Dei erat in illo*: & cap. 7.. *Quod viderit ſomnium*. Accedit quod tota antiquitas Zacchariam primorum ordinum Prophetam habuerit, quamvis in omnibus ejus viſis ſemper interveniant Angeli.

§. X. Jam vero conſtituuntur duo alii modi generici divinae locutionis ratione medii. Nam aut immediate Deus ſe Prophetae communicat, aut medio Angelo. Secundo modo Deum locutum eſſe in Veteri Teſtamento Patrum Doctiores cenſent ex loco Pauli (b) *Lex ordinata per Angelos*. In eum locum Hieronymus; *quod autem ait, lex ordinata per Angelos, hoc vult intelligi, quod in omni Veteri Teſtamento, ubi Angelus primum viſus refertur, & poſtea quaſi Deus loquens inducitur, Angelus quidem vere ex miniſtris plurimis, quicumque, ſit viſus: ſed in illo mediator loquatur qui dicat; Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob. Nec mirum ſit ſi Deus loquatur in Angelis: quum etiam per Angelos, qui in hominibus ſunt, loquatur Deus in Prophetis, dicente Zaccharia: & ait Angelus, qui loque-*

(a) Cap. 2.
(b) *Ad Galat.* 3. 9.

loquebatur in me, *ac deinceps inferente*, *Haec dicit Dominus omnipotens*. Plurima ſunt ſimilia aliorum Patrum loca, in primis Auguſtini, quae exſcribere non eſt neceſſe.

§. XI. Praeterea poſterior hic modus etiam duplex eſt, *in ſomnio*, & *ſine ſomnio*, per ipſam Angeli praeſentiam. Ille locum habet quum ſenſus exteriores ligati ſunt, ſed theatrum, ut diximus, rerum revelatarum eſt phantaſia. Hoc modo praeter alios locutus eſt Deus Danieli. Eodem modo Jacobo ſe communicavit dum ſcalam illam propheticam vidit. Alter contingit quum ſenſus exteriores ligati non ſunt, ſed veluti deliquium aliquod aut extaſim patiuntur, ſive uſu ſuo privantur, mente tota in ſpeciebus, quae phantaſiae objiciuntur, apprehendendis, & ſpeculandis intenta, & occupata, ac quaſi a corpore & functionibus corporis externis abſtracta, & divulſa. Ex utroque modo Prophetae Hebraei dicti ſunt videntes 1. Reg. 9. 9. & prophetiae Viſiones. *Viſio Iſaiae filii Amos* 1. *Vidi viſiones Dei* Ezech. 1. 1.

§. XII. Ratione quoque rerum repraeſentatarum uterque iſte modus in plures alios ſubdividi poteſt. Revelationis enim in ſomnio factae primus modus eſt, quum ei, cui revelatio in ſomnio fit, repraeſentantur figurae quaedam, parabolicum, myſticum, aut enigmaticum ſenſum ſignificantes, quem ipſe non capit, neque intelligit, ſed cum adjuncta declaratione, & expoſitione ſenſus iſtius tota exſeritur prophetia. Hujuſmodi ſunt plures prophetiae Zacchariae, Ezechielis, Danielis, Apocalypſis. Altera ſpecies eſt, quum revelatio clare & diſtincte ſine parabola, & ſine enigmate quidem fit, & clare auditur, atque intelligitur in ſomno, ſed tamen revelans non videtur, neque repraeſentatur. Cujuſmodi revelatio facta fuit Samueli, quum primum ſe Deus ei in templo revelavit. Tertia ſpecies eſt, quum is qui revelat in ſomnio, loquitur ſub ſpecie viri, aut juvenis, ita ut is, cui revelatio fit, audiat, & cognoſcat, & videat eum loquentem, & clare, atque in-

telligibiliter ſenſa mentis ſuae proponentem, atque exponentem, cujuſmodi revelatio facta fuit Ezechieli, & Paulo. Quarta ſpecies eſt quando in ſomno Angelus cum homine loquitur, itaut qui loquentem audit, ſciat Angelum eſſe. Cujuſmodi revelationem ſibi factam narrat Jacob uxoribus ſuis Racheli, & Liae, Geneſ. 31. 10. Et hic revelationis modus extitit in veteri Teſtamento frequentiſſimus & communis fere omnibus Prophetis. Quinta ſpecies eſt quando in ſomnio ipſe Deus apparere videtur, itaut is, cui revelatio fit, intelligat Deum ſecum loqui. Cujuſmodi revelationem ſibi factam narrat Iſaia cap. 6. 1. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum*. Cui ſimilis eſt facta Micheae lib. 3. Reg. 22. 19.

§. XIII. In viſione prophetica, quae hominibus vigilantibus obtigit, quatuor ſpecies adnotari poſsunt. Prima ſpecies eſt, qua revelantur res, aut figurae quaedam enigmaticae ſine ullis verbis; cujuſmodi revelatio fuit Abrahamo facta Gen. 115. 9. *Sume*, inquit Deus, *vaccam triennem, & capram trimem, & arietem annorum trium turturem, quoque, & columbam &c.* quorum Symbolorum ſenſum poſt ſomnium divinum demum intellexit Abraham: Secunda ſpecies eſt quando in ipſa viſione is, cui viſio obtigit, loquentem aliquem audit, ſed non videt, uti Abrahamo eveniſſe legimus Gen. 15. 1. *Factus eſt ſermo Domini ad Abraham per viſionem dicens &c.* Divinam autem fuiſſe viſionem patet ex verſ. 5. Tertia ſpecies eſt quum loquens ſub ſpecie viri apparet, uti eidem Abrahamo Gen. 18. Quarta tandem quum is, cui fit, videt Angelum ſecum loquentem, eumque agnoſcit eſſe Angelum. Hebraei, ut diximus, inter Prophetas non referunt, ſed inter Agiographos, quibus quatuor his ſpeciebus Deus ſe communicat. Qui certe niſi de vocabulo concertent, perridiculi ſunt: ſubſtantia enim doni prophetici poſita eſt in manifeſtatione divinorum conſiliorum: modi, quibus illa manifeſtatio fit, nihil de ſubſtantia immutant.

§. XIV.

§. XIV. Explicandi nunc supersunt duo alii modi divinae revelationis, qui frequentissimi fuere inter Hebraeos, alter quidem antiquissimus per *Urim*, & *Thummim*, alter, qui dicitur *Bathol*, filia vocis, qui ultimo Reipublicae Hebraicae tempore viguit. De primo pluribus agit ex Protestantibus Spencerus de legibus Hebraeorum ritualibus, inter nostros Calmetus. Sunt qui putant auctoritate Rabbinorum Maimonidis, Bechai, Arbabanelis, aliorumque per Urim, & Thummim intelligi litteras insculptas in lapillis pectoralis Summi Sacerdotis. Pontifex, inquiunt, Maximus stabat ante arcam, & qui veniebat consulendi divini oraculi caussa post eum erat, submissaque voce, quasi privatas preces funderet, *faciam ne*, inquiebat, *sic*, *vel sic?* Tum Pontifex Maximus inspiciebat litteras, quae insculptae erant lapillis pectoralis, & conspirante spiritu prophetico, qui in Pontifice erat, cum modo quo litterae inflatae ac illustratae apparebant, responsum formabat. Quae opinio verisimilis esse non potest, quando in pectorali non omnes alphabeti Hebraici litterae insculptae erant: insculptae enim eae erant litterae, quibus nomina duodecim Tribuum constabant, in quibus desiderabantur quatuor, *Chet*, *Teth*, *Tzade*, *Coph*. Ineptissime vero Rabbini, ut huic difficultati obviam eant, addunt nomina Abraham, Isaac, Jacob. Docere enim debent, quum duodecim tantum lapides fuerint in pectorali, quo in loco ea scripta fuerint. Alii vero censuere Urim fuisse instrumentum sinuosum rationali summi Sacerdotis affixum, unde Deus consultus verba fundebat. In eam sententiam ivit Spencerus, qui duo parva idola duobus lateribus pectoralis abditas voces Dei reddidisse scribit. Profana est ea opinio, nec Hebraici cultus simplicitati aptari potest. Itaque gravissimis illam rationibus refellit Pocock comment. in Oseam cap. 3. v. 4. Ego concesserim libenter in Humphredi Pridai sententiam. Is nihil corporati huic rei subesse vult: Deus censet consultum in difficillimis Reipublicae temporibus a Summo Sacerdote solemnibus vestibus ornato, ex propitia-

torio, quod Areae insistebat, sua responsa dedisse, quo modo reddebat Mosi. Quumque haec responsa clare redderentur, dicta sunt per Urim, & Thummim. Urim enim lumen significat, Thummim perfectionem. Itaque Septuaginta vertere per Δήλωσιν, καὶ Ἀληθείαν. *Evidentiam*, & *Veritatem*. Confirmat haec Scriptura, quae haec responsa voci Dei tribuit. Res tamen valde intricata, & incerta est. Postremis tandem Reipublicae hebraicae temporibus quum desiissent Prophetae, Deus aliquando coelitus emissa voce alloquebatur eos, quibus suam voluntatem patefacere volebat. Ea vox in scriptis Rabbinorum dicta est *Bath-Kol*, idest *filia vocis*. Infimus est is prophetiae gradus.

§. XV. In illud nunc accurate inquirendum est, qui sint characteres, quibus veri a falsis Prophetis, qui plerumque currebant, nec mittebantur, dignosci possent. Quatuor constituo signa ex quibus aut omnibus, aut parte, veri a falsis discernerentur Prophetae. Primus eventus rerum. Quae enim Propheta nomine Dei praedicebat, si constantissime evenirent, scilicet non semel, ac velut casu, sed semper, ea erant indubium argumentum veri Prophetae. Disertis verbis haec doctrina tradita est Deuteron. 28. 21. Nam cum praecepisset falsum Prophetam interficiendum, addit: Quod si tacita cogitatione responderis, *quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? Hoc habebis signum: quod in nomine Domini Propheta ille praedixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit*. Oppones, etiam falsos Prophetas vere quandoque futura praedicere, ut colligitur ex 13. Deuteron. 1. 2. Respondeo I. non id dici in eo loco, Pseudoprophetas scientiam veram futuri habere, aut constanter eorum praedictiones eventu comprobari, sed hypothetice, etiamsi evenerit id quod praedixit. Subintelligendam esse eam conditionalem, aperte Textus indicat. II. Respondeo ex eodem Textu colligi signum alterum quo distinguatur Propheta ille falsus, scilicet Deorum plurium cultus, ad quem

Pseu-

Pseudopropheta adhortatur populum: *Eamus post Deos alienos*. III. Respondeo in toto illo loco hyperbolem esse similem Paulinae illi: *Si Angelus de Coelo evangelizaverit* vobis &c. scilicet quemadmodum ἀδύνατον est Angelum Dei contraria iis docere, quae Christus docuerat; ita impossibile Deum per Prophetas falsam contra sui cultum doctrinam tradere ac eventu prophetiarum, & portentis confirmare. Ac propterea, ut ne Angelo quidem credendum est si contra doctrinam Evangelicam evangelizet: ita non Prophetae, si adversus unius Dei cultum praedicet, dato etiam per impossibile, quod Angelus Dei id faciat, aut quod Propheta vera praedicat, & portenta edat.

§. XVI. Alterum veri Prophetae argumentum est vis miraculorum. Neque enim vera miracula efficere potest nisi Deus, ut superius demonstratum est. Atque hoc potissimum argumento omnes Prophetae Veteris Testamenti, & Jesus Christus Servator noster, ac Apostoli missionem suam confirmabant. Quinimo Moses, & quidam alii veteres Prophetae non prius se a Deo mitti credidere, quam miraculis id Deus confirmasset. Vide Exod. 4. Tertium signum est veritas doctrinae. Si enim Propheta ea docet, quae contraria sunt aut doctrinae theoreticae, aut practicae religionis unius Dei, is etiam si vera praedicat, & portenta etiam edat, impostor est. Hoc signum colligitur ex loco Deuteron. 13. supra posito. Enim vero pugnat cum Dei immutabilitate, veracitate, sanctitate per Prophetas suos in falsam nos inducere doctrinam. Qui ergo falsam doctrinam docet Pseudopropheta est. Quartum tandem signum est Sanctitas prophetarum: nam quamquam prophetiae donum non pugnat cum depravatis moribus, tamen vix credibile est Prophetam a Deo missum, vitam agere improbam, ac scelestam, praesertim si prophetiae donum perseveret. Ut idcirco inter falsos Prophetas eum referemus, qui Curios simulat, & Bacchanalia vivit, nisi alia sint indubia argumenta, quibus constet vere a Deo esse missum.

Prop.

Prop. XL. Ex Novo Teſtamento demonſtratur veteris Teſtamenti divinitas.

§. I. In aſſerenda veritate, & divinitate librorum Veteris Teſtamenti, facilitatem nobis faciunt maximam, quae in ſuperioribus propp. de libris Evangelicis demonſtravimus. Sane quoniam libri Evangelici, genuini ſunt, veraces, & divini; & libri veteris foederis pro divinis habentur in his Evangelicis; conſequitur, & libros veteris foederis veraces eſſe, atque divinos. Quod autem vetuſti illi libri veraces & divini habentur in Novo Teſtamento, ex eo eſt perſpicuum, quod in hoc citantur, & commendantur, aut in confirmationem, aut in conteſtationem eorum, quae Chriſtus, & Apoſtoli docent. Citantur quoque ut prophetici, ideſt tanquam a Deo inſpirati. Abſurdum autem eſt divinos Novi Teſtamenti Scriptores libros Veteris Teſtamenti appellare in ſuis pronunciatis, illos habere ut propheticos, niſi illi vere ſint divini. Quum tota hujus argumentationis vis in aſſumptione ſit poſita, accurate eam demonſtrabimus.

§. II. Moyſis legem, ideſt Pentateuchum, ex uſu Hebraico, paſſim citant Evangeliſtae, & Apoſtoli ut librum genuinum, & propheticum, ſpeciatim Johannes cap. 1. verſ. 45. & cap. 5. 46. Geneſis laudatur Matth. 19. 4. & 6. Et ad Roman. 4. 3. Exodus Matthaei 5. 21. & 22. Johann. 5. 31. ad Roman. 9. 17. Numeri Johan. 19. 39. 1. ad Corinth. 10. Leviticus Matth. 8. 4. & 13. 5. Deuteronomium Matth. 44. & paſſim: Johan. 8. 17. Ad Roman. 11. 13. Liber Pſalmorum Matth. 4. 6. Johann. 22. 17. Iſaias paſſim in omnibus ſcriptis Evangelicis: Jeremias Matth. 5. 17. Johan. 6. 45. & alibi. Ezechiel. ad Roman. 21. Daniel. Matth. 24. 15. Michaeas Matth. 11. 6. Johan. 7. 42. Oſea Matth. 21. 15. ad Rom. 9. 25. Malachia. Matth. 25. 4. Johan. 12. 4. Mitto caeteros, ne ſim longior. Libri igitur Veteris Teſtamenti veraces ſunt, & divini, quoniam, ut divini citantur a divinis Novi Teſtamenti Auctoribus. Nec opponant Deiſtae Paulum citaſſe quoque Carmina Ara-

Arati, & Epimenidis Graecorum Poetarum; non enim ut propheticos citat, sed ut Graecis ostendat, quae dicit, non ignota ipsis Graecis fuisse.

Prop. XLI. Demonstratur divinitas librorum veteris Testamenti ex prophetiis.

§. I. Quum Prophetiae opere completae argumentum sint perspicuum Divinitatis, quae per Prophetas loquitur (prop. 39.) ut ex prophetiis demonstretur, veteris Testamenti libros esse divinos, id superest demonstrandum, esse in libris illis prophetias, easque opere esse completas. Vix ea res demonstratione indigeret, nisi impudentissimi quidam mortalium id pernegare in animo constituissent. Nullus enim veteris Testamenti liber est, qui si inspiciatur, non propheticus manifesto appareat. Veteres quidam Theologi Tertullianus adversus Marcionem, Cyprianus in libris Testimoniorum, Euseb. Caesariensis in demonstr. Evang. August. in libris contra Faust. Manich. egregie hanc rem pertractaverunt. Accesserunt nuper viri plurimi eruditissimi Huetius in demonst. Evang. Prideaux in hist. Judaeor. Baldus in defens. Prophetiar. aliique. Nos, ne per singula eamus, hoc argumento rem conficiemus.

Libri novi Testamenti divini sunt, ex demonstratis: at in his libris agnoscitur diserte, in veteribus illis prophetias esse opere completas: sunt igitur in veteri Testamento prophetiae verae. Hujus argumenti minor propositio omnibus iis novi Testamenti testimoniis comprobari potest, in quibus veteres prophetiae citantur. Sed instar omnium sit testimonium, quod Christus ipse veteribus Prophetis praestat Luc. ult. *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quae locuti sunt Prophetae . . . Et incipiens a Moyse, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis &c.* Magna igitur fuit Episcopii impudentia, qui in Matth. cap. 10. scripsit: *Prophetias, quae in veteri Testamento de Christo feruntur, nihil aliud esse, quam dissitas allegorias, quas vi pertrahebant ad Christum Apostoli.* Nam si id verum est non Apostoli modo, sed Christus ipse,

qui

qui prophetias hujusmodi citavit, summus fuit impostor, quod horret animus meminisse. Sed nec ipsa Episcopii doctrina consentit cum iis, quae idem homo super prophetiis Christi disseruit adversus Judaeos in Institutionibus Theologicis.

§. II. Sed objiciunt Deistae. Primum non esse argumento Scriptorem, qui prophetias enarrat, ipsum fuisse virum propheticum. Quum igitur non constet prophetias veteris Testamenti ab iisdem auctoribus editas, qui libros scripserunt, non potest inde confici, libros illos esse divinos. Deinde etiam in libris Ethnicorum praedictiones quaedam opere completae reperiuntur, nec idcirco libri hujusmodi divini sunt. Sane vero, ut caeteros omittamus, Titi Livii historia plena est hujusmodi praedictionibus, quae, si Livio sit adhibenda fides, ita evenerunt, ut dictae fuerunt. Tum Prophetiae, quae in libris veteris Testamenti leguntur, sunt oratoriae comminationes, aut promissa generica, quaeque pluribus factis aptari possunt.

§. III. Respondemus ad primum, quinam sit Auctor alicujus libri quaestionem esse facti; ergo una superest veterum auctoritas, qua definiri queat. Itaque Prophetae illi fuerint, nec ne, Scriptores librorum Hebraicorum, a traditione Ecclesiae Judaicae discendum est. Tradit autem Ecclesia Judaica maxima consensione, canonicos veteris Testamenti libros a Prophetis esse scriptos, seu ab iis, qui prophetiarum Auctores extiterunt, seu ab aliis, quod perinde est, quum unus sit Prophetarum omnium spiritus: ergo procul omni dubio habendum est, non tantum prophetias in libris veteris Testamenti contineri, sed Auctores etiam librorum illorum fuisse Prophetas ipsos.

§. IV. Quod spectat ad alterum argumentum, principio constat, Auctores, qui vaticinationes hujusmodi Ethnicorum continent, non eos fuisse qui vaticinia ediderunt, ac proinde nulla esse in eo exemplo vim adversus superius nostrum argumentum. Sed ne ii quidem, qui scripsere, aut sibi vim propheticam arroga-

runt,

runt, aut ut Prophetae sunt ullo modo habiti, aut quidquam fecere, unde sese esse Prophetas demonstrarent. Deinde ne vaticiniis quidem Ethnicorum efficitur, versatum inter eas gentes fuisse spiritum propheticum, quamquam id consensione magna sibi persuaserint Ethnici, quemadmodum observat Tullius sub initium librorum de Divinit. Nam & pleraque Ethnicorum vaticinia conficta fuerunt postquam res evenissent, quod non raro subindicat Livius, & Tacitus; id quod de prophetiis hebraicis dici nequit, quandoquidem eae descriptae extant plura saecula, antequam res praedictae contigissent. Et licet fateri velimus Deum munere Providentiae generalis, qua omnia gubernat, immisisse portenta quaedam, ex quibus possent populi admoneri impendentium malorum, aut bonorum, quod contendit Elias Benoest (*a*); non inde conficeretur veros Prophetas habuisse Ethnicos. Sed & dato etiam spiritum propheticum inter Ethnicos versatum fuisse; tantum abest, ut id Deistarum causae faveat, qui conantur hominibus persuadere nullam esse nobis divinam revelationem factam, ut potius omnem hanc Deistarum doctrinam funditus convellat. Tota enim cum iis quaestio est, loquutus ne hominibus sit Deus.

§. V. Esset hic locus de Oraculis, & Carminibus sybillinis dicendi. Plures viri docti, in primis Antonius Vandalius in dissert. de Orac. Ethnic., Fontanellius, aliique, in ea fuerunt opinione, omnium Gentilium oracula, meras fuisse imposturas Sacerdotum. Pluribus veterum monumentis demonstrarunt, in oraculis Jovis Ammonii, Apollinis Delphici, Dianae Ephesinae, aliisque imposturas factas fuisse. Quid quod erat eadem Democriticorum, Epicureorum, & Aristoteleorum veterum sententia? Oracula omnia deridet Cicero in libris de Divinit. observatque omnia fuisse *ambigua*, & *flexiloqua*, *ut interpres egeret interprete*. Porphyrius librum refer-

(a) *Observat. Crit. in Tolandi Aisidaemona.*

referſit Gentilium oraculis non ambiguis modo, & flexiloquis, ſed falſis. Fuerunt autem alii ex veteribus Philoſophis, qui oracula adſcripſerunt Doemonibus, in primis Platonici, & Stoici. Quumque Doemones facerent animantia aetherea, longaeva quidem, ſed mortalia, inde rationes deſumpſerunt cur oracula ceſſaverint (*a*). Veteres Chriſtiani Patres, etſi intelligerent oracula magna ex parte fuiſſe impoſturas humanas, quam in rem praeclare diſſerit Euſeb. ſub init. lib. v. praepar. Evang., non dubitarunt tamen oraculorum maximam partem doemonibus tribuere. Hanc ſententiam probarunt viri eruditi Radulph: Cudworthus Syſtem. Intell. cap. v. ſect. 1. §. 8. ibique Laurent. Moſshemius not. 1. ad §. 89.

§. VI. Jam vero de Carminibus ſybillinis aeque implicatior eſt quaeſtio. Carmina quaedam ſybillina diu ante natum Chriſtum extitiſſe apud Ethnicos ex tota Ethnica hiſtoria eſt perſpicuum. His alia addita a ſemi-chriſtianis ſub initium ſecundi ſaeculi nemo unus dubitat. Ex utriſque profecta eſt collectio ea Carminum ſybillinorum, quae nunc extat. In hac autem collectione plurima eſſe, quae Chriſti vitam ſpectant, eſt apertum. Illud controvertitur an haec vaticinia de Chriſto in antiquis illis carminibus fuerint ſybillinis, an vero fuerint addita a chriſtianis? Negat quidquam de Chriſto in vetuſtis illis extitiſſe David Blondellus in opere Gallico *de Sybillis*. Blondello plures & docti quidem aſſentiuntur. Sed Guillelm. Beveregius (*b*) Humphredus Prideaux (*c*) Radulph. Cudworthus (*d*), quibus accedit Iſaacus Voſſius (*e*), non dubitant quin extiterint veterum ſybillarum carmina prophetica de Chriſto. Et vero in carmine ſybillae Cumanae extitiſſe prophetiam de renovandis prope-

(a) *Legatur Plutarchus de defectu oraculorum*.
(b) *In cod. Canon. illuſtr. cap.* 14. §. 12.
(c) *In hiſt. Judaeor. to.* 5. *lib.* 9.
(d) I*n ſyſtem intell. cap.* 4. §. 16.
(e) *De Sibillinis orac. cap.* 8.

pediem rebus humanis, quem alio deinde flexere Latini, Virgilii locus ex 4. Ecloga extra omnem controversiam ponit.

Ultima Cumaei venit jam carminis aetas:
Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo;
Jam redit & virgo, redeunt saturnia Regna,
Jam nova progenies Coelo delabitur alto.

Si haec extabant in carmine Cumaeae Sybillae, ut extitisse indicat Virgilius, non obscuram ea Christi vaticinationem continent. Praeterea in secundo de Divinat. testificatur Cicero in Sybillinis libris vaticinium extitisse de novo inter homines stabiliendo imperio, quam quia quidam ad Caesarem trahebant, vehementissime homo republicanus excanduit, & interpretationem execratus est. Hoc totum de Christi Regno intellectum vult Cudworthus; *Nisi enim*, inquit, *sedem veluti quamdam, ac fundamentum in ipsa veritate positum habuisset haec tanta fallacia, eorum scilicet, qui caetera carmina Sybillina ad vetustorum similitudinem confinxerint, quemadmodum aut concipi primum, aut deinde longe lateque fluere potuisset, temporeque roborari, id vero nullo plane modo intelligitur*. Haec ille. Quae etiam si vera sint, argumentum nostrum, quo ex Prophetis divinitatem Veteris Testamenti constabilivimus, non modo non enervant, sed mirifice confirmant. Non enim pugnat eundem spiritum, qui locutus est per Prophetas Hebraeos, potuisse & apud Ethnicos veritatis Testes excitare.

XI. Postremum argumentum eos commovere posse censeo, qui in libris divinis sunt omnino hospites: sunt enim in iis prophetiae plurimae diserte ac perspicue positae, nec in concionibus tantum Prophetarum, verum etiam in ipsis libris historicis. Sed demamus hunc scrupulum radicitus, ac ea de re disseramus paullo uberius, quo tota illa argumentatio evanescat.

AP-

APPENDIX

Ad Superiorem propositionem, in qua Argumentum a prophetiis uberius pertractatur.

I. COLLATIS iis omnibus, quae in Superiori Scholio disputata sunt, de verorum & falsorum Prophetarum characteribus, facile demonstrari potest, Prophetas omnes Veteris Testamenti a Deo fuisse missos. Demus vetustis illis libris non aliam nunc fidem, quam quae sinceris historicis tribuitur; neque enim eo impudentiae Deistae evadere possunt, ut tot libros, tantae inter se concordiae, tam mirae simplicitatis, inter Romanenses fabulas amandent: omnem humanum sensum oportet prius eos exuere, qui eum in modum aut ineptire, aut furere velint. Quoniam ergo ea fides illis negari nequit, vera erunt & miracula, quibus missionem suam comprobarunt, & vitae sanctitas, atque honestas, qua illis exemplo erant, quos ad similem adhortabantur. Ac proinde secundum, & quartum verorum Prophetarum signa in illis inveniuntur. Invenitur & tertium, tota enim eorum doctrina unum Supremum Deum, ejusque potentiam, sapientiam, providentiam, bonitatem, justitiam praedicat: tota cultum ejus Numinis sanctissimum, & vitae humanae honestatem spectat. Qua de re is dubitare potest, qui libros illos ne fando quidem audivit. Primum si accesserit signum, tum vero amens sit qui de eorum divinitate dubitat. Itaque hoc demonstrandum superest, eorum praedictiones ita contigisse, ut dictae erant.

§. II. Quoniam autem tripartita reperiuntur eloquia Prophetarum: *siquidem*, verba sunt Augustini (*a*), *aliqua sunt ad terrenam Hierusalem spectantia*, *aliqua ad cae-*

(a) *Lib.* 17. *de Civit. cap.* 3.

caeleſtem, *nonnulla ad utramque*, *ideſt ad Ancillam proprie*, *& liberam figurate*, ne longiores aequo ſimus, paucas tantum utriuſque generis, & eaſq; per ſumma capita attingemus. Alioquin integro opere opus eſſet, ſi ſingulas comprehendere vellemus. Primum dico ex tota ſerie hiſtoriae Judaicae intelligi ſine ulla haeſitatione, in una hac gente ſpiritum prophetiae ab Abrahamo ad Templum ſecundum perennem fuiſſe in perpetua ſerie prophetarum, ut non ſolum divino ſpiritu percitus, ſed etiam ex fide hiſtorica veriſſime dicere potuerit Pſalmiſta: *Non fecit taliter omni nationi*, *& judicia ſua non manifeſtavit eis*. Qui attente hiſtoriam Judaicam legerit ejuſque ſimplicitatem ab omni impoſturae ſuſpicione abhorrentem obſervaverit, ac veteres prophetias cum recentioribus factis, etiam ab hiſtoria profana enarratis, contulerit, is quod dico quantumvis refractarius nullo negotio ſibi perſuadebit. Luculenter id quoque nuper oſtenderunt & Boſſuet (*a*), & Pridaux (*b*).

§. III. Deinde eventus ipſi id comprobant. Clariores ſeligam, ne quid mutiant profani: Geneſ. *9. 26.* Noemus prophetici ſpiritus plenus, *Benedictus*, inquit, *Dominus Deus Sem: ſit Chanaan ſervus ejus*. Id dictum octingentos ſupra annos, quam evenerit, quum nihil dum extaret, ex quo tot nationum conditio praeſciri poſſet. Contingit autem ut dictum erat: nam Chananaei, qui in loco indigitantur, a Chanaan oriundi, a Semitis ſubjugati ſunt. Sed & opere illud aliud completum quod ſequitur verſ. 27. *Dilatet Deus Japhet*, *& habitet in tabernaculis Sem*, *ſitque Chanaan ſervus ejus*. Pars Aſiae Septentrionalis primum quae Japheto originem debet, ut Bochartus copioſe demonſtrat in Phalegio; deinceps Europaei quoque in Semi-tabernaculis habitavere, & Chananaeos ſubjugarunt. Ita qui loca, & hiſtorias veteres probe didicit, narrari videt velut facta, quae tot poſt ſaeculis evenere.

(a) *In Hiſt. univerſ. p. II.*, *& III.*
(b) *In Hiſt. Judaeor.*

§. IV. Geneseos 12. 2. 3. *Faciam te in Gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificato nomen tuum, erisque benedictus: benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur universae cognationes terrae*. Illustris in primis & nulli exceptioni obnoxia prophetia, cujus ut eventum intelligamus, observandum est duo in illa contineri promissa, quorum alterum terrenam Civitatem, alterum divinum Christi Regnum spectet. *Advertendum est*, sunt verba Augustini (*a*), *duas res promissas Abrahae, unam scilicet, quod terram Chanaan possessurum fuerat semen ejus ..... aliam vero longe praestantiorem, non de carnali, sed de spirituali semine, per quod Pater est, non unius Gentis Israeliticae, sed omnium Gentium, quae fidei ejus vestigia consequuntur*. Utraque autem promissio plene impleta est. Nam & Abrahamidae post 430. annos Chananitidem pleno jure possedere, & ex semine Abrahami natus est Jesus Christus Dominus noster, *in quo omnes Gentes benedicuntur*, per quem scilicet unum vita, non haec temporaria, sed aeterna altera, & felicissima inducta est. Nam quod Hebraei quidam hoc ita intelligunt, quasi omnes nationes hebraico imperio submittendae essent, nemo non videt quam id perabsurdum sit. Quae enim isthaec est nationum benedictio, qua illis non bona promittuntur, sed servitus? praesertim quum Scriptura cui benedicit imperium promittit, cui maledicit servitutem minatur, uti ex infinitis locis colligi potest. Sed est quod adversus primam promissionem opponunt, non semini tantum Abrahae, sed Abrahae ipsi promissam Chananitidem, quam tamen Abraham non possederit. Respondeo recte dici parentibus dari quod liberis, & posteris eorum datur parentum ergo. Is praeterea est stilus Scripturae, ut parentibus dicat datum, quod non possedere nisi filii in gratia parentum, ut quum dicitur eadem Cananitidis data Jacobo, Isaaco,

(a) *Lib. 26. de Civit. cap. 16.*

eo, Abrahamo, quae data erat nepotibus in gratiam parentum illorum. Quo modo posteritas David vocatur David, Jerem. 33. 17. Accedit quod Abrahamo primum datum sit jus in Chananitidem, cujus juris vi posteri Chananitidem petierunt. Itaque & quod dicit *dabo tibi*, praesens jus spectat, nec promissio est, sed datio: quod addit; *semini tuo*, possessionem significat, eaque promissio est, eaque impleri caepta sub Mose.

§. V. Accedunt duae aliae promissiones eidem Abrahamo factae, quarum altera terrenam tantum Civitatem, altera terrenam & caelestem spectat. Genes. 15. quum dixisset Abraham Deo in visione prophetica, *Ego vadam absque liberis, & filius procuratoris domus meae iste Damascus Eliezer erit haeres meus:* statim Deus, *non erit hic haeres tuus, sed qui egreditur de utero tuo, ipsum habebis haeredem*. Quod & in provectissima Abrahami, & Sarae senecta, quo tempore omnes naturae rationes prohibebant liberos expectare; factum est. Sed & illud Deus addidit. *Aspice Coelum, & numera stellas si potes: sic erit semen tuum*. Id ad utramque Civitatem pertinet. Nam ex Abrahamo non gens modo Judaica, quae populatissima fuit, sed per Ismaelem Agareni, seu Saraceni provenere. Quumque duodecim Ismael habuisset liberos, Genes. 16., a quibus totidem Tribus Arabum exortae, inde infinita illa multitudo pullulavit, quae a mari Rubro usque ad Babylonem, & sinum Persicum vastas solitudines, & arenosa deserta, non tam occupavit, quam implevit. Praeterea populatior alter credentium populus, quorum ille eo foedere constitutus fuit pater, in Abrahae lumbis continebatur: *mihi*, inquit, Augustinus, *magis videtur promissa posteritas caelesti felicitate sublimis* (*a*). Dum Abrahamo distinctius explicat, quae futura esset liberorum, & nepotum suorum conditio, ac quando demum possessuri Chananitidem, *Scito*, inquit, (*b*) *praenoscens quod pe-*

 regri-

(a) *De Civit. lib.* 16. 23.
(b) *Ibid.* 10. 13.

regrinum futurum sit semen tuum in terra non sua , & affligent quadrigentis annis : verumtamen gentem cui servituri sunt ego judicabo , & post haec egredientur cum magna substantia. Quae ita, ut praedicta erant, evenisse ex consequenti historia discimus.

§. VI. Eandem familiaritatem cum Deo,& participationem divinorum consiliorum habuit Isaac Abrahae filius, & utriusque foederis terreni , & coelestis haeres : *Eroque tecum*, inquit Deus Gen. 26. 3. *& benedicam tibi*. Confirmatae eaedem promissiones : *tibi enim & semini tuo dabo universas regiones has . . . . & multiplicabo semen tuum sicut stellas Coeli . . . . benedicentur in semine tuo omnes Gentes terrae*. Spiritu quoque prophetico Jacobo benedictionem largitur : *De rore Coeli , & de pinguedine terrae : esto* , inquit , *Dominus fratrum tuorum , & incurventur ante te filii Matris tuae*. Gen. 27. 28. 29. Quod ex consequenti historia evenisse, perspicuum est : nam praeter abundantiam bonorum Telluris, in qua fuere Israelitae in Chanaan , imperium quoque extenderunt in bonam partem stirpis Esaù . Nam Idumaei, quae gens a mari Rubro ad Mediterraneum , & sinum Persicum , late protendebatur, ab Esau quoque originem trahit , magna ex parte sub Davide per Joabum subacti sunt , deletis omnibus masculis 3. Reg. 11. 15.

§. VII. Idem porro spiritus propheticus perpetuatus in Jacob , ejusque filio Josepho . Et Jacobus quidem non modo revelationes propheticas frequentissimas habuit in tota vita, verum morti proximus fata singulorum filiorum distincte enumeravit Gen. 49. *Vocavit Jacob filios suos , & ait illis : congregamini , ut annunciem , quae ventura sunt vobis in diebus novissimis*. Novissima , idest distantissima tempora spectat, ne qua suspicio oriatur conjicere eum futura ex praesentibus. Ne per singula divager, unam Judae factam indicabo. *Judas te laudabunt fratres tui , manus tua in cervicibus inimicorum tuorum . Catulus Leonis Juda . Ad praedam fili mi ascendisti . . . non auferetur sceptrum de Juda , & dux de femore ejus , donec veniat qui mittendus est , & ipse*

ipse erit expectatio gentium , idest, *erit in quo benedicentur omnes gentes* , quod Abrahae , & Isaaco divino foedere promissum . Duo in his verbis Tribu Judae promittuntur , Imperium in totam Jacobi progeniem , & Siloh , seu is, in quo gentes omnes essent benedicendae. Posterius promissum duo quoque continet , Messiam ex ea stirpe nasciturum , & lineam Judae numquam defuturam ad Messiam usque , quod disertis deinde verbis Davidi promisit , ut postea videbimus . Ea omnia plenissime impleta cernimus. I. sub Davide, Salomone , & eorum posteris imperium in Chananitidem Tribus Judae obtinuit . II. Numquam stirps Judae , ac Davidis defecit ad Messiam usque. III. Ex ea stirpe natus est Jesus Christus , expectatio gentium , seu in quo gentes omnes benedicuntur. De spiritu Josephi prophetico , vide Genes. 41.

§. VIII. Continuatus , atque uberius , & praestantiori modo, spiritus propheticus in Mose Reipublicae Hebraicae primo ductore. Id constat ex perpetua historia quatuor reliquorum Pentateuchi librorum . Quinimmo gradus propheticus Mosaicus maximus fuit omnium eorum , qui in veteri Testamento obtinuerunt , uti patet ex iis, quae supra diximus , traditurque disertis verbis Deuteron. 34. 10. Tot porro ac tantis miraculis missionem suam confirmavit Moses , ut de ea, ne refractarii quidem & contumaces homines subdubitare possint . Sed operae pretium erit hoc loco de Mosis miraculis paulo copiosius disserere . Quum enim revelatio Mosi facta sit velut fundamentum totius Religionis nostrae , accurate illa est adversus impios defendenda . Nec id melius, mea saltem sententia, fieri potest, quam asserta Mosaicorum miraculorum divinitate .

§. IX. Deuteronomii 34. 10. 11. 12. hoc Mosi testimonium redditur : *& non surrexit ultra Propheta in Israel sicut Moyses , quem nosset Dominus facie ad faciem in omnibus signis , atque portentis , quae misit per eum , ut faceret in terra AEgypti Pharaoni , & omnibus servis ejus , universaeque terrae illius , & cunctam manum*

robuſtam, magnaque mirabilia, quae fecit Moyſes coram univerſo Iſrael. Hic locus & miracula deſignat generatim, & eas miraculorum circumſtantias, ex quibus intelligitur revera ea miracula facta fuiſſe; appellatur enim teſtis miraculorum Moſaicorum tota AEgyptus, totaque Hebraeorum Reſpublica, coram quibus edita ſunt, ut qui ea inficiari velit, is omnem hiſtoriae fidem deneget neceſſe eſt. Accedit, quod ea miracula ſaepe quoque aut memorantur in poſterioribus Hebraeorum libris, aut ad ea certe alluditur, quod hiſtoriae veritatem extra omne dubium ponit. Siquidem eam hiſtoriam, quae eodem modo narratur a coaevis Scriptoribus, ac deinceps ab iis, qui conſequuti ſunt, conſtat inter omnes eſſe veram. Praeterea, quae ratio afferri poteſt, cur non ſit credendum miracula illa revera facta eſſe? De hiſtoriae enim cujuſque fide dubitare ſine ulla ratione non eſt dubitare, ut alias diximus, ſed dubitare velle: ſcilicet id non intellectus eſt, ſed voluntatis. Ad haec, teſtimoniis quoque exoticorum conſtat Moſem miracula patraſſe. Luculentum eſt illud Numenii apud Euſeb. lib. 9. praepar. Evang. cap. 8. *Deinceps vero* (verba ſunt Numenii) *Johannes, & Jambres, ſcribae rerum ſacrarum AEgypti, quo tempore AEgypti finibus ejecti Judaei ſunt, claruere, viri omnium judicio rerum magicarum ſcientia nemini concedentes: quippe ambo quidem communi AEgyptiorum conſenſu delecti ſunt, qui Muſaeo Duci Judaeorum, cujus apud Deum potentiſſimae preces erant, ſeſe opponerent, adeoque graviſſimas quaſque calamitates a Muſaeo in AEgyptum invectas omnium in oculis diſſolvere potuerunt*. Quibus ex Numenio relatis recte ſubjicit Euſebius: *quibus ſane verbis Numenius quum editorum a Moſe miraculorum, tum divini erga ipſum amoris conſignatam fidem ac teſtatam reliquit*. Plinius quoque dum (*a*) Moſem inter Magos Judaeos refert id profecto ex hiſtoria mi-

(a) *Lib. 30. hiſt. natural. cap.* 1.

miraculorum Mosaicorum facit. Scitum enim est Gentiles inter magos eos adnumerasse, qui miracula ederent. Plurima alia congessit Huetius (*a*), & Heduardus Stillingfletus in originibus sacris (*b*), quo in loco miraculorum Mosaicorum veritatem adserit. Tandem ut alia desint omnia argumenta, illud ακοδικτικον est, quod ex ipsa Judaeorum in Patriis institutis retinendis constantia depromitur. Nam si quaeratur quae sit causa quamobrem Judaica Religio in Hebraeorum omnium animis tantas egerit radices, ut evelli nequeat, nulla poterit alia afferri, aut fingi, quam quod qui nunc sunt a suis parentibus, & illi rursum a suis, atque ita porro, donec ad eos veniatur, qui Moysis aetate vixerunt, certa, ac constanti traditione acceperint ea miracula, quae tum alias, tum maxime in ipso AEgypti exitu, atque itinere, & Chananaeae ingressu contingerunt.

§. X. Videamus nunc quae & qualia fuerint Mosis miracula. Non dubitamus, miracula Mosis & quoad modum, & quoad substantiam, & quoad numerum inferiora esse miraculis Jesu Christi Domini nostri. Qui enim utraque contulerit, & facillime quantum inter utraque distet intelliget, & stolidissime Rabbinos illa supra miracula Christi afferre. Sed fuere tamen talia, ex quibus comprehenditur facta fuisse ejus vi, qui imperium in Naturam habet summum. Rerum enim naturas, & formas commutare, status, & perennes Naturae leges mechanicas cohibere, aut immutare, qualitates corporum naturales annihilare, aliasque inducere, idque in instante, ejus certe est, cui rerum Natura ad nutum pareat, idest Dei. Praeterea hujusmodi miracula confidentissime & eo tempore edere, quo sunt promissa, idque constanter sine ulla haesitatione, nemo potest, nisi qui summum habeat in rerum Naturam imperium, quamque moderetur sola sua voluntate. Talia

(a) *Demonstr. Evang. prop.* 4.
(b) *Lib.* 2. *cap.* 3.

autem fuere Mosis miracula. Ad ejus imperium aquae in sanguinem convertuntur, enascuntur e pulvere sciniphes, ex lacubus immensa ranarum copia, emoriuntur primogeniti, tenebrae fiunt in tota AEgypto palpabiles, mare scinditur &c. promittit, exequitur, nec quidquam praeparat: voluntate igitur & ut divina efficit.

§. XI. Sed consideremus unum, aut alterum accuratius. Tribus diebus tenebrae factae sunt in tota AEgypto, ita palpabiles, ut juxta se positi homines sese non conspicerent: interim in terra Gessen, quo in loco Hebraei commorabantur, lux erat pura. Si dicamus activitatem lucis solaris impeditam fuisse quominus AEgyptum illustraret; uno miraculo plura continentur. I. Cohibiti radii contra eorum naturam. II. In sola AEgypto. III. Illustrata interim terra Gessen. Id is potest, cui motus radiorum Solis, ac consequenter Natura pareat ad nutum. Si vero afferamus id factum crassiori nebula, habebimus alia. I. nulla naturalis nebula in eam crassitiem naturae vi coalescere potest: vetat enim id vis aeris, qua sustinetur, ut tirones in physicis norunt. II. Fieri naturaliter non potuit, ut undique tam crassa circumsisteret, nec regionem terrae Gessen pervaderet: III. Ea ad hominis nutum nec coalescere statim, nec statim cessare potuit. Si dicatur fuisse fumum subtiliorem & densum, constituendum simul est, unde emanaverit. Deinde cum gravitatione aeris aut dissipetur, aut elevetur, producenda est causa qua fuerit cohibitus. Tum iterum, danda alia causa, cur sola terra Gessen non fuerit eo fumo adumbrata. Nisi igitur dicatur *divino digito* id factum, nugae proferantur oportet.

§. XII. Apertius idipsum demonstrat scissio maris Rubri. Nugas agit Josephus, qui reciprocatione aestus marini id factum contendit: tota refragatur historia Mosaica; ait enim: *& ingressi sunt filii Israel per medium sicci maris: erat enim aqua quasi murus a dexra eorum, & laeva* Exod. 14. 22. Hoc demonstrat non per littora ab aquis deserta transisse Hebraeos,

sed

sed per medium aquarum. Id autem ut fieret necessarium fuit leges omnes hydrostaticas cohiberi. I. ut dividerentur aquae. II. ut subsisterent instar murorum. III. ut substratae (neque enim per arenosum & udum fundum transire potuerunt Israelitae) sustinerent superposita corpora. Tam autem portentosum fuit hoc miraculum, ut ejus memoria diu apud AEgyptios duraverit. Veterum enim AEgyptiorum traditionem, quam retulit Diodorus Siculus, quondam mare Rubrum penitus fuisse exsiccatum, ad Mosis miraculum istud pertinere, praeclare observatum habet Rollinus in historia AEgyptiaca. Artapani ejusdem rei narrationem (a) legesis apud Eusebium.

§. XII. Prosequamur modo prophetias. Idem spiritus propheticus fuit in Josue Mosis successore. Deum enim cum eo fuisse, quod Deuteron. 31. 23. illi promiserat, miracula, quae edidit, demonstrant, veluti transitus Jordanis, excidium Urbis Jericho, Epocha Solis, &c. Primum miraculum hunc in modum describitur. Jos. cap. 3. 15. *Ingressisque eis Jordanem; & pedibus eorum in parte aquae tinctis (Jordanis autem ripas alvei sui tempore Messis impleverat) steterunt acquae descendentes in loco uno, & ad instar montis intumescentes apparebant procul ab Urbe, quae vocatur Adom, usque ad locum Sarthan: quae autem inferiores erant in mare solitudinis, quod nunc vocatur mortuum, descenderunt, usquequo omnino deficerent . . . omnisque populus per arentem alveum transiebat*. Qui gravitatem aquae aeris gravitate specifice majorem noverit, qui ejus fluiditatem animo reputaverit, qui fluidorum pressionem undequaque observaverit, is complicata in hoc uno miracula nullo negotio intelliget, agnoscetque hoc miraculum ejus vi factum, cui Natura rerum pareat. Ignoro autem quo consilio Josephus lib. 5. antiq. Judaic. cap. I. miraculum hoc extenuet, quasi imminutis aquis, per alveum tran-

(a) *Praeparat. Evang. lib. 9. cap. 27.*

transierint Israelitae: id enim narrationi scriptoris divini contrarium est. Nec sine peculiari Dei cura divinum Scriptorem addidisse censeo, Jordanem id temporis ripas praetervectum, ne scilicet quemquam alterum frigida illa Josephi suspicio incesseret. Similia observare licet in expugnatione Jerichuntis.

§. XIII. Sed miracula omnia excedit Solis Εποχὴ. Hoc enim miraculum fieri non potuisse, nisi a Deo, qui totum systema mundanum voluntate sua moderatur, vel tironibus Astronomiae perspicuum est. Nec nunc disputo, Sol ne steterit, an Tellus: ei controversiae hic non est locus. Id assero, seu Sol, quod veteres putant, seu Tellus, ut recentes Astronomi contendunt, stetit, idem *substantia* esse miraculum. Miraculum autem praestantissimum. Motus Solis cum motibus aliorum systematis planetarii planetis harmoniam facit, ut non possit Sol consistere, quin caeterorum consistat; alioquin incredibilis totius systematis perturbatio oritur. Itaque primum miraculum fuit cohibere planetarum omnium hujus systematis motum. Constat hic motus temperatione virium centripetarum, & centrifugarum, ut patet: utrumque ergo cohibere necesse fuit, ac corpora omnia hujus systematis ad primam sui originem revocare. Deinde quum suapte natura nullum corpus a motu ad quietem transire possit, eadem vi, qua primum mundana corpora ad motum impulsa sunt, iterum impelli oportuit, eademque sapientia utrasque vires temperari, ut harmonice conspirarent. Ita hoc factum mihi par creationi mundanae videtur.

§. XIV. Non sum ignarus quot sunt commenti homines profani ad hoc miraculum diluendum. Grotius ad hunc locum scribit, fieri potuisse, ut post Solis occasum species ejus in nube supra horizontem extante per repercursum ostenderetur, idest fuisse *parhelium*, ut Physici vocant. In eadem sententia versatur fabulator Praeadamita Peyrera (*a*). In eandem inclinavit & Cle-

(a) *Par.* 1. *lib.* 4. *cap.* 5.

Clericus (ad Josue cap. 12. 13.). Sed primum Historiae Sacrae apertum bellum faciunt Auctores isti: scriptor divinus habet: *Stetit Sol in medio Coeli, & non festinavit occumbere spatio unius diei*. Josu. 10. Idemque repetitur Eccles. 46. 5. *An non in iracundia ejus impeditus est Sol, & una dies facta est quasi duo?* Parhelii autem, & quidem interdiu, vix quatuor horarum spatio perdurant, uti constat ex observationibus Hevelii, Hugenii, Cassini, aliorumque Philosophorum: occidente autem Sole brevius durent necesse est: generantur enim in atmosphaera aerea non procul a Tellure; ut inde constat manifesto, quod vix in duobus locis, quamvis parum dissitis, simul non conspiciuntur. Nam Parheliii, inquit Musschembroechius (a), qui Harlemii, anno 1734. Februarii 12. visi sunt, nequaquam apparuerunt Ultrajecti, ut & Paraselenae conspectae Leydae inconspicuae fuere Ultrajecti. Itaque vicini Telluri pinguntur pharhelii, ac proinde statim post occasum solis diluantur necesse est: tantum abest, ut ullo modo per integrum diem durare possint. Deinde Parhelii, & Paraselenae locis, ac temporibus frigidis conspiciuntur, quum scilicet nubes densiores sunt, & aptae reflectendae solis imagini: at nec locus, qualis est Palestina, nec tempus, quod erat messis, idest aestas, hic congruunt. Nec dicatur praecessisse grandinem, qua ad internecionem usque quinque Regum exercitus deletus est: fuit enim grando miraculosa, quod exinde constat, quod nulla in parte exercitum Josuae laesit, qui postremum hostium agmen insequebatur. Tum Parhelii, & Paraselenae eodem tempore naturaliter contingere nequeunt, potissimum interdiu: Lunae enim radii imbecilliores sunt quam ut interdiu ita e nubibus reflecti possint, ut Paraselenem faciant, quum Luna ipsa vix radiis directis alto Sole conspiciatur. At ex narratione Josuae constat, Lunam aeque ac Solem con-

(a) *Elem. phys.* §. 1297.

constitisse. Plura alia observari possent, quae brevitatis gratia omitto. Intelligitur hinc naturalium rerum scientiae imperitissimos se prodere, qui ad Parhelios, & Paraselenas confugiunt.

§. XV. Sub judicibus a Josue ad Samuelem idem in Israelitas perstitit Dei favor, eadem peculiaris cura. Fuere & viri Theopneusti, & miracula ingentia patrantes, quod in historia Judicum accurate descriptum est. In Samuele vero uberior se spiritus propheticus manifestavit. Principium ejus revelationum minae fuere in Heli, ac domum ejus 1. Reg. 3. 11. & seqq.), quae ita omnes completae sunt, (ibid. cap. 4.), ut tum de hac, tum de omnibus Samuelis prophetiis scribatur, *& non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram*. Ibid. cap. 3. 19. Claritas spiritus prophetici Samuelis est insignis: futura contingentia praedicit, tamquam qui facta, aut praesentia narrat. Minutissimas circumstantias attingit, & quas vix quum contingunt oculi cernant. Legatur cap. 10. libri ejusdem 1. Reg. a vers. 1. ad 7. Jam sub Davide nobilissimi celebrantur Prophetae, qui in Regum libris memorantur, & ex quorum scriptis ut supra diximus, libri Regum collecti videntur. David ipse omnium celeberrimus extitit Propheta. Ejus prophetiae de Messia plures sunt, & memorabiles. Totus Psalmus secundus propheticus est, quod Apostoli agnoscunt Act. 4. ad Hebr. 1. & 5. Nam & persecutionem Principum adversus Christum, ejusque doctrinam graphice describit: *Astiterunt Reges terrae, & Principes convenerunt in unum, adversus Christum ejus*: & aeternam Messiae generationem: *Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te*: & Regnum ejus in omnes gentes: *Postula a me, & dabo tibi gentes in haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae*. Nugas autem agunt, qui Davidi ipsi haec omnia aptare conantur; est enim cothurnos Herculis, ut dicitur aptare infanti. Sunt ejusdem generis alii plures, ut CIX., in quo Jesu Christi Regnum & Sacerdotium describuntur, uti constat ex testificatione Novi Testamenti

Matth.

Matth. 22. Act. 2. ad Corinth. 1. cap. 15. Ad Hebr. 1. 5. 7. 10. & Psalm. LXVIII. in quo Christi passio praedicitur, ac quasi narratur facta, cujus versiculos aliquot citantur in novo Testamento Johann. 2. 15. 17. 25. 29. Act. 1. 2. 20.

§. XVI. Sed & sub Davide, & Salomone praeclari plures fuere prophetae, quorum scripta perierunt, uti Nathan, & alii. Ipse Salomon inter Prophetas, adnumerari jure potest, si Prophetae ut dixi, nomine accipiamus eos omnes, ad quos verbum Dei factum est. Nam Salomoni sub initium Regni *apparuit Dominus per somnium nocte* 3. Reg. 3. 5. Quo eodem loco dicitur *datum Salomoni cor sapiens, & intelligens, in tantum ut nullus ante eum similis fuerit ei, nec post eum surrecturus esset*. Idipsum probant ejus libri, qui inter divinos ab Hebraeis semper sunt habiti. Ejus Canticum totum est propheticum, quod Patres accuratissime demonstrarunt. Res esset operis prope infiniti huc omnia conferre. Unum addo, Ethnicis ipsis Scriptoribus celebratissimam fuisse Salomonis Sapientiam. Josephus (*a*) contra Apionem locum insignem profert Dii historici Phoenicii, ex quo constat enigmata sublimis Sapientiae inter Salomonem, & Hiromum missitata, victore Salomone. Memorat eamdem utriusque Regis contentionem Menander Ephesius, qui res tum Barbarorum, tum Graecorum Regum perscripsit, cujusque illustrem locum idem profert Josephus, at contractius Theophilus Antiochenus (*b*): eiusdem rei plures alios historicos memorant Tertullianus (*c*) & Clemens Alexandrinus (*d*): ut, quum Auctores isti eo scripserint tempore, quo nondum tot veteres codices perierant, de re nullo modo dubitare possint profani homines.

§. XVII.

(a) *Lib.* 1.
(b) *Lib. ad Autolic.* 3.
(c) *In Apologet. cap.* 19.
(d) *In* 1. *strom.*

§. XVII. A Salomone ad captivitatem Babylonicam solutam tota illa prophetarum copia, quorum scripta recensuimus, ac habemus in Judaeorum & Christianorum Canone, floruere. Eorum vero prophetiae, quum quae spectant terrenam Civitatem, tum praesertim quae Coelestem, insignes sunt, & illustres, ac tales, ut ex ipsa profana historia earum eventus comprobentur, quod in sua Judaeorum, vicinarumque nationum historia copiose agit, quem saepius citavimus, Humfredus Pridaux. Affirmare confidenter possumus nunquam alias spiritum propheticum in Gente Hebraea tantum fuisse familiarem, quam toto hoc temporis intervallo. Prophetiarum paucas exempli loco proferam. Captivitatem Babylonicam omnes ferme praedixere, ac excidium utriusque Regni Samariae, & Judae, alibi quidem generatim, alibi vero distincte, minutissimas quoque circumstantias designantes, ut qui totam hanc Hebraicae historiae periodum pensiculate examinaverit, ac cum Egyptiorum, Syrorum, Asyriorum, Babiloniorum, Medorum Historiae id temporis fragmentis, quae ex Ethnicis supersunt, contulerit, non possit non manifeste intelligere, quod in divinis libris scriptum est, & *nullam nationem habuisse Deos, tam appropinquantes sibi*, quam verus Deus Hebraeis, & Deum *nulli alteri nationi fecisse similiter, ac judicia sua eis manifestasse*. Haec tantum historiae Judaicae periodus refractarios & contumaces omnes, si serio animum advertant, plene convincere potest.

§. XVIII. Memoremus autem quaedam distinctius. Quum Jeroboam Rex Israel sacrificaret in Altare, quod erexerat in Bethel: *Ecce vir Dei* (idest Propheta) *venit de Juda, & exclamavit contra Altare in sermone Domini, & ait: Altare, altare, haec dicit Dominus: Ecce filius nascetur Domui David, Josias nomine, & immolabit super te Sacerdotes Excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet*. 3. Reg. 13. 1. & seqq. quod trecentis post annis completum est, quum Josia Rex sapientissimus Judaeam a veteris

super-

superstitionis monumentis repurgavit 4. Reg. 23. Quum duo Reges Damasci Resin, & Samariae Phare conjurassent adversus Achaz Regem Judae, Isaias propheta „ ad Achazum mittitur, qui ei diceret, noli timere, & „ cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum . . . Haec dicit Dominus Deus, non „ stabit, & non erit istud, sed caput Syriae Damascus, & caput Damasci Resin, & adhuc sexaginta & quinque anni & desinet Ephraim esse populus. Isa. 7. quod exacte contingit vigesimo secundo anno Regni Manassis Regis Judae sub Assaradone Assyriae & Babyloniae Rege. Pluribus haec deducit Pridaux (*a*) ad annum 677. ante Christum. Eversionem Ninivis, quae caput erat imperii Assyrii, tres Prophetae Jonas cap. 3. Nahum cap. 2. & 3. Sophonia cap. 2. 13. diserte praedixerant. Quadraginta dies eversioni constituerat Jonas; sed est dilata ob poenitentiam Assyriorum. Nahum ruinas Ninives sigillatim indigitat, deinde concludit v. 7. *& erit omnis qui viderit te, resiliet a te, & dicet, vastata est Ninive*. Id contingit vigesimonono anno Josiae Regis Judae, & vigesimo tertio Ciaxaris Regis Medorum. Conjunctis enim armis Astyages filius Ciaxaris, & Nabopolassar Rex Babyloniorum captam Ninivem solo aequarunt, ac Saracum interfecerunt (*b*). Strabo (*c*). Alexander Polyhist. apud Sincell. (*d*). Eusebius (*e*). Prophetavit autem Nahum sub Manasse, quod constat ex perpetua Hebraeorum traditione, ac proinde quinquaginta circiter annis ante Ninives eversionem praedixit, quo tempore nihil tale suspicari homines possent a Babyloniis, quum utrumque Regnum, Babylonis, & Ninivis sub eodem imperio esset.

§. XIX.

(a) 1. *p. lib.* 1.
(b) *Lib* 1.
(c) *Lib.* 16.
(d) *Pag.* 210.
(e) *In Chron. pag.* 124.

§. XIX. Sub Joachim Josiae filio perditissimo Principe, Jeremia, Oria, Habacuc, Sophonia eversionem Regni Judeae imminentem praedicare coeperunt. Habacuc, & Jeremia addunt Chaldaeos futuros irae divinae administros(Habacuc 1. 6. Jeremia pluries). Sed & eam addit Jeremia circumstantiam: septuaginta annis Judaeorum captivitatem duraturam (Jeremia 25.) Proferamus Dei verba: *Pro eo quod non audistis verba mea, ecce ego mittam, & assumam universas cognationes Aquilonis, ait Dominus, & Naduchodonosor Regem Babylonis servum meum, & adducam eum super terram istam & super habitatores ejus, & super omnes nationes, quae in circuitu illius sunt . . . . & erit universa terra haec in solitudinem, & in stuporem, & servient omnes gentes istae Regi Babylonis septuaginta annis. Quumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super Regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldaeorum, & ponam illas in solitudines sempiternas*. Quae suo omnia tempore plene evenerunt. Haud enim multo post Nabuchodonosor Jerosolymam occupavit, & Regem quidem tributarium reliquit, sed nobiles plurimos cum magno gentis numero Babylonem captivos duxit. Quum vero Joakim scelestior in diem evaderet, tantum abest ut resipisceret, Prophetasque Jeremiam, & Baruc, quod non desisterent imminentes ruinas praedicere, ad internecionem quaereret, tandem Babyloniorum armis Jerosolymis obsessus anno Regni sui undecimo interfectus est. Jechonias ejus filius quum adhuc Jerosolymorum obsidio ferveret, creatus Rex, sed paternorum scelerum imitator, catenis onustus Babylonem captivus ductus est cum magna populi parte. Reliquus populus Sedeciam Regem constituit filium Josiae. Non is meliore ingenio fuit: itaque undecimo ejus Regni anno tandem Jerosolyma, & templum incensa fuere, quum minutissima quaeque, quae evenerunt, distinctissime praedixisset Jeremia. Tunc elapsis septuaginta annis sub Cyro reliquae duae prophetiae partes impletae sunt: Judaei

nempe

nempe ad patrios lares redierunt, & Regnum Babyloniorum eversum est, omnia subigente Cyro. Qui attente totam hanc historiam cum prophetiis Jeremiae confert, is nequit non videre, quam clare omnia divino spiritui pateant; quam ille res distincte per Prophetas suos praedixerit, ac non totam hanc Prophetarum seriem venerari. Dicam quod sentio: numquam haec sine sacro quodam horrore lego: toto inde commoveor animo dum tempora omnia, temporumque minutissimas quasque res aperta & nuda Deo recolo: nullumque habeo praesentiae divinae inter Hebraeos Prophetas argumentum illustrius idem, & ineluctabilius.

§. XX. Jam eadem observari possunt in Danielis prophetia. Ejus praedictiones id peculiaris quoque habent, quod tempora distinctius, quam caeteri Prophetae, designent. Series Monarchiarum, earumque praecipua facta eo ordine in Danielis prophetia praedicuntur, quo distinctiore Historici coaevi, & qui secuti sunt, numquam narrarunt. Id Porphyrius ipse infensissimus Christianis agnovit, uti B. Hieronymus *praef. in Danielem* adnotavit. Is enim persuadere sibi non potuit praedictiones illas esse, ac non historias gestarum rerum. Quod utcumque absurdum, quoniam Hebraei *capsarii nostri*, ut Tertullianus vocat, a Babylonica captivitate Danielis librum circumgestant; tamen hoc demonstrat, quanta cum claritate, & distinctione futura Prophetae huic innotuerint. Elementorum angustiae prohibent me esse longiorem: ac vereor ne paucis his exemplis fastidium longitudinis delicatioribus creaverim. Sat igitur sit ad fontem digitum intendisse. Omitto praeterea prophetias quae coelestem tantum Civitatem spectant, & quod infinito pene sunt numero, & quod ordine digestae ab Huetio, & a nobis in V. tandem Elementorum Christianae Theologiae libro, si ea studia, a quibus odia theologica me dudum abalienaverunt, repetere iterum incessat cupido, proferentur. Patet vero hinc, nisi toto coelo aberro, spiritum propheticum perenniter versatum esse inter Hebraeos, ac proinde, aut esse stu-

pidos, qui divinitatem librorum veteris Testamenti negant, aut refractarios, & contumaces.

Prop. XLII. In qua eorum argumentis respondetur, qui veteris Testamenti divinitatem oppugnant.

§. I. Quae adversus vetus Testamentum opposuerunt quum veteris Christiani nominis hostes, Celsus, Porphyrius, Faustus, Julianus, tum recentes Deistae, ad duas classes referri possunt. Prima continet argumenta, quae ex eo ducuntur, quod Auctores veteris Testamenti, quaedam narrent, quae cum perfectionibus Dei pugnant; ex quo deducunt, eos spiritu Dei plenos non fuisse quum haec scriberent. Id autem sic probare conantur.

I. Moses Deum inducit sex dierum spatio Mundum fabricatum esse, & die septimo requievisse, quod est Deo indignum, qui pro sua omnipotentia, opera sua in instanti perficit, quippe qui voluntate operatur, non ullis physicis instrumentis; quae vero voluntate fiunt omnipotente, in instanti fiunt, ut ne fieri quidem possint successive.

II. Scribit Deum poenituisse, quod hominem fecisset, *tactum dolore cordis intrinsecus*; quod Dei praescientiae juxta & immutabilitati adversatur.

III. Scribit, Angelos cum foeminis concubuisse, & genuisse gigantes, quod pugnat cum spirituum natura, qui nec generari, nec generare possunt.

IV. Deum gaudere sacrificiis animantium, & odorari odorem suavissimum holocaustorum, quod repugnat Dei incorporalitati.

V. Deum descendisse de Coelo, quod ejus immensitati contrarium est.

VI. Deum irasci, & placari, quae iterum evertunt ejus immutabilitatem.

VII. Facit Deum omnibus membris humanis, & affectibus praeditum.

VIII. In toto Pentateucho nulla fit mentio neque immortalitatis animorum, neque alterius vitae, quod agnoscit Augustinus.

IX. Sententiae, & cogitata, quae leguntur in Pentateucho non tantum nihil sapiunt mentis divinae, ideſt ſapientiſſimae, ſe humiles ſunt, & vulgares, quaeque ſpiritum humanum Auctoris arguunt.

Ex his ita concludunt. Quum Pentateuchus non ſit divinus, ne divini quidem erunt alii libri veteris Teſtamenti, qui omnes in Pentateucho, velut in communi fundamento, inaedificati ſunt. Atque haec ſunt prima veteris Teſtamenti adverſariorum argumenta. Talia nempe, quae aut a pravitate mentis oriuntur, aut ab ignoratione divinarum ſcripturarum, ita ut iis, qui mediocriter in ſanctis ſcripturis verſati ſunt, retuliſſe, ſit confutaſſe.

§. II. Ut autem iis omnibus reſpondeamus, omnium primum obſervandum eſt, ſtilum eſſe Scripturarum ſacrarum perpetuum, res divinas humanarum rerum ideis, vocabulis, phraſibus explicare, loqui de Deo ejuſque operibus ἀνθρωποπαθῶς ideſt humanum in morem, & humana lingua. Ejus ſtili ea eſt ratio, quod omnis ſcriptura ad hominis inſtitutionem data eſt, ut docet Paulus ad Romanos 15. Ergo ea debet eſſe talis, ut ab hominibus facile intelligatur; quod non fit ſi Deus ex aeternis ſuis ideis, non ex humanis, & lingua divina, non lingua filiorum hominum, inquit eleganter Maimonides, homines alloquatur. Agit igitur Deus cum hominibus, quemadmodum ſapientes homines cum infantibus, & idiotis, a quibus ut intelligantur linguam idiotarum loquuntur. Quod ſi Rhetores monent, ut Oratores, qui intelligi poſſint, ſimilitudinibus utantur ex iis artibus, profeſſione, vita, quibus utuntur ii apud quos loquuntur, par eſt ut idipſum cum hominibus efficiat Deus, ſi quidem ab illis intelligi vult, quod profecto vult. Itaque praeclare pronunciat Auguſtinus (*a*), *Sanctae Scripturae non temerarios, & ſuperbos accuſatores, ſed diligentes, & pios lectores deſiderant.*

(a) *In lib. contra Adimantum Manichaeum.*

derant. Non igitut impia tantum, ſed tota ineptiſſima eſt Auctoris libri *Examen Religionis*, qui ſuperioribus annis apud Anglos prodiit gallice, argumentatio, qua ex Scripturarum ſtilo earum divinitatem impetit.

§. III. Quibus poſitis facile hiſce objectionibus reſpondetur, quas praeſertim Fauſtus Manichaeus apud Auguſtinum evomuit, Ad primam: Deum omnia quidem ſimul facere potuiſſe, ſi voluiſſet, quod clariſſimis argumentis oſtendit: nam ut dixit: *Fiat lux*, & *facta eſt lux*, Geneſ. 1. ita potuit dicere, *fiant univerſa*, & repente univerſa extitiſſent: rationes autem cur noluit, & plures eſſe potuerunt, & noſtra non intereſt curioſius inveſtigare. Quid ſi dicamus libertatem ſuam in creatione rerum & creandi modo oſtendere voluiſſe? Sed, inquiunt, quae ſola voluntate fiunt nullis externis inſtrumentis adhibitis, ut in inſtante fiant, neceſſe eſt. Verum id quidem, dum res per puram creationem fiunt: itaque mundana materia in inſtanti a Deo creata eſt, quemadmodum Theologi omnes conſentiunt: contra vero quum res ex creata materia mechanicis legibus educuntur; ſcilicet tunc nihil vetat ſucceſſione quadam educi, ſi id auctori placeat.

§. IV. Quod ſpectat ad ſecundam objectionem, eo in loco loquitur Moſes humanum in morem. Verbis ergo illis, *poenitet me feciſſe* &c. mutatio rerum ſignificatur, immutabili praeſcientia divina manente. Vide Auguſtinum (*a*). Egregia quoque ſunt, & lectu perneceſſaria, quae idem Pater ea de re alibi ſcribit (*b*). Ponam ejus verba quae ſunt elegantiſſima, & pulcherrima. *Divinae*, inquit, *ſcripturae a terreno & humano ſenſu ad divinum, & coeleſtem nos erigentes uſque ad ea verba deſcenderunt, quibus inter ſe ſtultiſſimorum etiam utitur conſuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina, quas animus noſter*

(a) *De Civit.* 17. 17.
(b) *Lib.* 83. *qq. q.* 52.

noster patitur, quasque longissime a Deo esse sejunctas jam qui melius sapit intelliget, non dubitaverunt illi viri, per quos locutus est Spiritus Sanctus, opportunissime in libris ponere: uti v. g. quoniam difficillimum est, ut aliquid homo vindicet sine ira, vindictam Dei, quae omnino sine illa perturbatione fit, iram tamen vocandam judicaverunt. Item quia conjugis castitatem caelando viri custodire consueverunt, illam Dei providentiam, per quam praecipitur, atque agitur, ne anima corrumpatur, & Deos alios, atque alios sequens quodammodo meretricetur, zelum Dei appellaverunt: sic & manum Dei vim, qua operatur: & pedes Dei vim, in qua in omnia custodienda, & gubernanda pertendit: & aures Dei, vel oculos Dei vim, qua omnia percipit, atque intelligit: & faciem Dei vim qua se manifestat, atque dignoscitur: & caetera in hunc modum: Propterea scilicet, quia ad quos sermo fit, & manibus solemus operari, & pedibus incedere, & quo fert animus pervenire, & auribus atque oculis caeterisque sensibus corporis corporalia percipere, & facie innotescere, & si quid aliud ad hanc tamquam regulam pertinet. Hoc modo igitur, quoniam mutare coeptum aliquod, & in aliud transferre non facile solemus nisi poenitendo, quamquam divina providentia serena mente intuentibus appareat, cuncta certissimo ordine administrare, accommodatissime tamen ad humilem humanam intelligentiam, quae incipiunt esse, neque perseverant, quantum perseveratura sperata sunt, quasi per poenitentiam dicuntur ablata? O praeclara!

§. V. Quae sequuntur objectiones usque ad nonam imperitiem eorum satis demonstrant, qui Scripturas sacras criminantur. Nam tertia nata est ex errore Amanuensium, aut librariorum illapso in quibusdam codicibus versionis τῶν septuaginta: in iis enim pro υἱοὶ τοῦ θεοῦ Filii Dei, irrepsit Ἄγγελοι τοῦ θεοῦ Angeli Dei. Inde quidam vetusti Patres decepti fabulam illam vulgaverunt de connubio Angelorum, & foeminarum. Caeterum filii Dei in eo Mosis loco ii sunt, qui de stirpe erant Seth, idest pii homines, quum filii hominum dicerentur Caini-

tae. Vide S. Augustinum (a), & Calmet in eum Genesis locum. Itaque S. Johannes Chrysostomus homil. 20. in Genesim priorem illam opinionem fabulam inconsiderate loquentium, & absurdam, & blasphemam vocat. S. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Genesim, *quo pacto*, inquit, *non stultitiae proximum sit dicere, spiritus carne superiores, ab eaque semotos carnalium amore tangi*? Prolata deinde eorum conjectura, qui censent doemones ope alieni seminis gignere posse, concludit *absurdam, ac ignorantiae plenam esse eorum sententiam*. Theodoretus interrog. 47. in Genes. *Quidam*, inquit, *nimis stupidi, & stolidi existimaverunt eos Angelos esse, putantes suae forsan intemperantiae patrocinium se habituros si Angelos ejusdem criminis reos tenerent*. Tandem Philastrius, ut est ille paulo severior (b), inter haereses eam opinionem recenset. Ac certe mirum est eam potuisse inter recentiores Theologos patrocinium reperire. Inter alios enim Franciscus Valdesius in eo libro, quem perscripsit *de sacra philosophia* (c), Filios illos Dei doemones malos habet, eosque generasse applicando, ut Scholae ajunt, *activa passivis* conjicit. Qui nec Scripturae se valde peritum ostendit, nec in physicis versatum. Nam ut Scripturam omittam, cujus apertissima est sententia, si consequentia cum antecedentibus conferantur, notum est gigni homines non posse naturaliter, nisi humano semine. Fabulae enim sunt semine aliorum animantium aliquando foeminas concepisse. Quo magis fabulae erunt vi doemonum, qui aut nullum corpus habent, quod censeo, aut non tale habent, quod semen facere possint animale, concipere eos posse? Minus quoque verisimile est alienum semen transplantatum satis habere efficaciae ad gignendum. Sed nolo haec nimium ad vivum resecare, quae nescio quid intemperantiae habent.

§. VI.

(a) *De Civit.* 15. 23.
(b) *De haeresib. cap.* 59.
(c) *Cap.* 8.

§. VI. Quarta jam quinta, sexta, & septima objectiones stilo scripturarum humano inaedificantur, adeoque ex iis, quae dicta sunt in §. 2. facillime refelluntur. Ex superioribus refellitur & 11. 9. in qua potissimum recentes Deistae triumphare sibi videntur. Et vero omnium mortalium imperitissimus in ea objectione mihi videtur Spinoza. Divinae scripturae finis est hominem ad vitam aeternam instituere, uti ex Apostolo passim est adnotatum. Instituere autem aliquem est ei eam doctrinam, & sapientiam communicare, cujus est ille capax. Itaque praeclare ac sapienter cum Discipulis agunt Magistri, dum aetati, indoli, capacitati eorum sese aptent; dum ea, quae ignorant, eorum, quae sciunt, notionibus explicant, dum similitudinibus iis utuntur, quae magis sunt auditoribus familiares, veluti e mari desumptis cum nautis, ex agris cum paganis hominibus. Geometrae facile quidpiam, quod ille ignorat, exemplo geometrico indideris: Jurisperito exemplo Juris-prudentiae. Quoniam ergo Deus intelligi volebat ab hominibs, quos alloquebatur, alioquin nulla fuisset causa, quamobrem loqueretur, aptare se voluit hominum capacitati, indoli, moribus, notionibus. Quinimmo quum agrestes essent Judaei, & rudes, tanto ille magis se dimisit, & ad sensum humanum descendit. Fac illum linguam aeternam locutum esse, perinde fuisset, ac si nunquam esset locutus. Huc spectat Pauli Apostoli admonitio; *oportet fieri omnia omnibus*. Et quemadmodum, inquit passim & praeclare Chrysostomus, non omnes pisces eodem hamo, aut rete capiuntur, ita non iisdem omnes homines probationibus, & sententiis. Debuisset igitur profanus hic homo Divinae Providentiae oeconomiam admirari potius, & commendare, quam stultissime calumniari. In octava autem objectione confutanda non multum opere ponemus. Nam Moses dum illa tacet, non ea profecto negat: quocirca non video quid ex ejus silentio adversus Pentateuchi divinitatem concludi possit. Quid autem causae fuit, quod tacuerit, ad nos investigare non spectat. Id scimus, Deum non omnia

ſimul hominibus revelaſſe, ſed ſucceſſione quadam ſecundum aeternae providentiae, & ſapientiae ſuae arcana; ſed dictum ea de re in II. parte.

Quaereretur autem hoc in loco, quid cauſſae fuerit cur ſpiritus divinus, qui loquebatur per prophetas, ad humilia quandoque, nec majeſtate divina digna, nec ad mores & Dei cultum pertinentia ſeſe demiſerit. Id videntur indignari Deiſtarum quidam; nec tamen animadvertunt, ſe oeconomiae Gentis Judaicae plane oſtendere imperitos. Eſt omnibus velut congenitum futuri deſiderium: inde factum ut tot id inter veteres nationes excitaverit falſos vates, qui eo lubentius audiebantur, quod non de Religione modo praedicabant, ſed de vitae quoque negotiis reſpondebant. Inter eas, & quidem ſuperſtitioſiſſimas, diu verſati erant & innutriti Judaei. Itaque difficile erat cultum illis religioſum dare, qui nihil divinationis haberent: aſpernati continuo fuiſſent velut minime divinum, ac quod ob leviores alias cauſas faciebant ſaepe & ſtultiſſime, tranſiſſent in vicinarum Gentium Religiones. Quare ut in obſequium continerentur non ſermones tantum de moribus & religione divinos, ſed de vitae quoque rebus Prophetis ſpiritus ille Dei dictabat. Quocirca reperies & de Aſinabus Saulis reſpondiſſe Samuelem, & de rebus aliis exigui momenti Prophetas alios. Eſt hoc Origenis praeclare obſervatum in I. contra Celſum cap. 9. pag. 28. q. I. edit. Spenlei.

Secunda argumentorum claſſis.

§. VII. Tranſeamus nunc ad ſecundam objectionum claſſem, quae continet argumenta deſumpta ex inveriſimilibus, ut inquiunt, narrationibus. I. Verum eſſe non poteſt, inquiunt, conditum a Deo Paradiſum, ex quo quatuor illa flumina exirent, Phiſon, Gehon, Tigris, & Euphrates. Nam haec flumina ex nullo communi fonte naſcuntur, ut iis notum eſt, qui Geographiam primoribus labris deguſtarunt.

II. Mi-

II. Minus quoque foeminam factam de costa Adae.

III. Serpentem collocutum cum Eva, & quidem sublimes sermones de bonis, ac malis, simile vero esse nequit.

IV. Homines ad mille annos vixisse: quod constitutioni corporis humani, & experimentis repugnat.

V. Uno navilio Noetico omnia animantium genera, & animantium eorum cibos ac potum per annum collecta, quod verisimile non videtur.

VI. Diluvium fuisse per totam terram, altissimosque montes cooperuisse, quod praeterquamquod est incredibile, quum non sufficiant globi nostri aquae ad tantum spatium implendum; pugnat quoque cum AEgyptiorum, Chaldaeorum, atque Sinensium Chronologiis.

VII. Omnes homines natos ex Adamo, quod esse non potest: nam Adam albus ne fuit, an niger? Si albus, unde proveniunt nigrae nationes? Si niger, unde albae?

VIII. Hebraeos post infinita prodigia, quibus Deus suam potentiam, & divinitatem ostenderat, altero mense ab exitu ex AEgypto a Deo descivisse, & vitulum adorasse, quod est inverisimile, nisi Hebraeos lateribus crudis stupidiores facere velimus. Ex quibus item concludere sibi videntur Pentateuchum non esse librum divinum, nec idcirco reliquos, quorum ille fundamentum est. In quibus item argumentis aut imperitiam Scripturarum, & antiquae historiae produnt, aut malitiam puram, putamque; quod sequentibus responsionibus ostendemus.

§. 8. Ac priori quidem argumento ita respondet eruditissimus Jesuita Benedictus Pererius, *commentar. in Genes.* Fontem illum Paradisi, secuto diluvio corruptum fuisse, locum quoque omnem ita foedatum, ut nulla, aut admodum tenuia ejus appareant vestigia, ut idcirco mirum non sit, si quas Moses describit Paradisi illius qualitates, nusquam in Chaldaea, quem locum divinus Scriptor videtur indigitare, ita ut describit reperiantur. Sed illud incommodi habet haec sententia, quod

Moses non modo locum, qui extabat tempore suo indicat, sed flumina quoque duo, *Euphratem*, & *Tigrim*, ut erant id temporis, suntque hodie. Eorum praeterea discursus describit, terrasque, quas alluunt: quod profecto non fecisset, si vetustum tantum, nec amplius extantem locum, voluisset describere. Itaque ego quidem cum Pererio censeo, communem illum fontem abruptum, & discissum, fines motos, arbores Paradisi diluvio eradicatas, aut absorptas: Telluris enim confractio, saltem superficiei, in diluvio contingere debuit: sed interim non dubito Mosem Mesopotamiae, aut Armeniae locum designasse aliquem, in quo consitus erat hortus hic, ac ejus vestigia indicasse quatuor illa flumina, qualia tempore suo erant. Sed eam rem paullo pluribus explicare operae pretium est.

§. X. Recentium eruditorum de situ Paradisi tres praecipuae sunt opiniones, quas magni nominis auctores tuentur. Sunt qui eum hortum constitutum in Siria fuisse censent prope Damascum, ac fontes Jordanis. Ita Heidegerus in hist. Patriarch. Clericus in Genes. cap. 2. v. 8. Petrus Abraham in Pharo Vet. Testam. lib. 2. num. 16. & Harduinus ad Plin. Sed ei nullae loci illius, quem describit Moses, aptari possunt qualitates. Ac ut omnia taceam, longius is locus a situ quatuor fluminum, aut horum fontium distat, quam ut quadrare ad Mosaicam narrationem possit. Alii ejus Paradisi situm locant in Armenia inter fontes Euphratis, Tigridis, Araxis, & Phasis, ut ita Phasis sit Phison Mosaicus; Araxes vero Gehon. Est haec sententia Sansoni, & Relandi, adoptavitque illam Calmetus in *Diction. Bibl. & commentariis in Genes.* Sed in eo ii decipiuntur, quod veteribus Geographis crediderint super fonte Phasis. Is enim fluvius a trium reliquorum fluviorum fontibus minime ortum habet, ut constat ex itinerariis Thevenotii, & Chardini. Tertia opinio est Bocharti, & Huetii, qui eo in loco Paradisum constituunt, ubi Euphrates, & Tigris jungunt Alveos; ac reliquos duos fluvios esse contendunt dua

brachia,

brachia, in quae iterum Euphrates, & Tigris dividuntur, sinum Persicum versus, ut Phison sit brachium occidentale, Gehon orientale. Omnia in hunc locum quadrare, quae de Paradiso narrat Moses, accurate ostendere conatur Huetius. Negotium facessere videtur locutio Mosaica, *Fluvius egrediebatur e Paradiso*, quasi non eum locum alluant tantum memorata flumina, aut per eum discurrant, ut interpretatur Huetius, sed in eo fontes habeant. Sed copiose ostenderunt viri eruditi, locutionem Mosaicam utrumque significare posse, ut scilicet eo in loco communis sit fons, & ea transeat tantum.

§. X. Haec opinio inde quoque confirmatur, quod hic locus veterem adhuc ubertatem retineat, ut constat ex itinerariis viatorum. Eandem habebat decem septem saeculis ante. Curtius (*a*), *inter Tigrim*, inquit, *& Euphratem jacentia tam uberi & pingui solo sunt, ut a pastu repelli pecora dicantur, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor, qui ex utroque amne manat, toto fere solo per venas aquarum redundante*. Ubertatem ejusdem soli & Plinius praedicat (*b*) *Babylone bis secant: tertio depascunt, alioquin folia tantum fierent; sic quoque cum quinquagesimo foenore messes reddit exilitas soli; verum diligentioribus cum centesimo*. B. Hieronymus notavit in Mesopotamia oves bis parere. Inde toti illi tractui nomen Eden, quasi ἡδονῆς voluptatis. Sed Herodoti tempore fertilitas quoque major videtur fuisse. Is enim lib. 1. narrat eam tellurem cum ducentesimo, & trecentesimo etiam foenore fruges reddidisse, quod & Strabo in 17. refert, additque Herodotus, quo tempore Persae Asiae imperium habebant, ex sola Babylonica Provincia tantum reddituum accepisse, quantum ex reliquis aliis omnibus. Ut haec ad

(a) *Lib.* 5. *de gestis Alexand.*
(b) *Lib.* 5. *cap.* 26. *& lib.* 18. *cap.* 17.

ad miraculum aucta dicamus, at illud supereſt veri, uberrimum eum locum fuiſſe.

§. XI. In ſecundo, & tertio argumentis refellendis quae olim Julianus objecit Chriſtianis (a), quidam Theologi ad allegoriam confugerunt. Non Origenis modo apud veteres, verum quorundam aliorum quoque opinio fuit, ex illo loco incipere hiſtoricam Moſis narrationem, a quo narratur, dimiſſos de Paradiſo Adamum, & Evam convenisſe, atque genuiſſe, ut nos S. Auguſtinus docet (b). Inter Scholae Theologos vir ſummi ingenii Thomas Cajetanus veterum illa commenta revocare aggreſſus eſt, quem integra diſſertatione ejuſdem florentiſſimae familiae alumnus Natalis Alexander refellit (c). Enim vero ea opinio & Critices regulis, & Patrum omnium conſenſioni maxime adverſatur. Principio Moſes narrationem creationis Mundi ſtatim exorditur ac connectit cum hiſtoria Patriarcharum, ut intelligamus hiſtorico, ideſt ſimplici, non figurato ſtilo uti. Vim igitur & Criticorum regulis, quae vetant hiſtoriam allegorice interpretari, & textui inferunt, qui ad allegoriam confugiunt. *Narratio*, inquit perſpecte Auguſtinus (d), *Moſis in libro Geneſeos non eſt genus locutionis figuratarum rerum, ſicut in Cantico Canticorum, ſed expoſitio rerum omnino geſtarum, ſicut in Regnorum libris*. Tum nemo Patrum dubitavit, totam illam Moſaicam narrationem hiſtoriam eſſe. Itaque B. Hieronymus (e) creationem Evae ex coſta Adami inter ea dogmata enumerat, quae ſalva in Deum fide negari non poſſunt.

§. XII. Quare hos miſſos faciamus: neque enim ea reſponſione indigemus. Scilicet quid eſt in ea Moſis nar-

(a) *Vide Cyrill. Alex. lib. 3. contra Julianum.*
(b) *Lib. 8. de Geneſ. ad litt. cap. 1.*
(c) *In hiſtor. Eccleſ. veter. Teſtam. ætate 1. diſſert. 3. art. 27.*
(d) *Lib. 8. de Geneſ. ad litt. cap. 1.*
(e) *In Comment. Epiſt. ad Philemonem.*

narratione quod fabulam sapiat? An impossibilia narrat divinus Auctor? An quae Deum dedeceant? An aliis testimoniis constet id verum non esse? Nisi enim horum trium sit aliquod, qui fabulosam eam narrationem esse clamant, garriunt sine ratione: scilicet qui historiam aliquam velut fabellam traducit, is rationes opinionis suae proferre debet aliquas; alioquin eum ipsum jure, ac merito insignem fabulatorem habebunt sani judicii omnes. Nunc vero impossibile id non est, non magis quam si ex creta ut masculum, ita Evam formasset; materia enim quaecumque sic divinae arti & potentiae paret, ut intra corporum formas quodcumque possit ex quacumque efficere. Ita aut nihil ei impossibile, aut omnia dicere debent: omnia dicere est Dei potentiam ignorare: nihil ergo. Jam quandoquidem in Evae illa creatione, & summum imperium in materiam omnem ostendere perrexit, & ea primum arctissimum nuptiarum vinculum, ac conjugum amorem, deinde Christianam quoque Ecclesiam indicare in antecessum voluit, ea narratio tantum abest ut decori leges laedat, ut potius ostendat, (inquit Cyrillus Alexandrinus Juliano respondens) *sapienter, & solerter, quod ad Dei voluntatem attinet, esse foeminam procreatam. Tametsi enim eam quoque creare de integro posset, & sumpto quidem de terra luto ad eundem, quo & ipse factus erat Adamus, modum effingere, id neutiquam fecit: sed quum vellet ingenerare viro erga illam effectum, viri particulam aliquam subduxit, abjectisque reliquis humanae naturae, numeris absolutam protulit &c.* Nimirum inter memorialia signa, quibus homo officii sui saepius commoneatur, ea aptiora sunt, quae & corporea sunt, & diuturniora. Tandem veteris historiae vestigiis firmatur potius, quam in suspicionem fabulae adducitur ea narratio, quale illud est, quod AEgyptiis costas in somniis ad uxores referebant, ut adnotatum est Grotio (*a*).

§. XIV.

(a) *A cap.* 71. *Genes.* v. 71.

§. XIV. Tertia objectio divinarum Scripturarum imperitiam praesefert. Quicumque enim Scripturas sacras attentius fuerit perscrutatus, is inveniet, Diabolum in serpente, velut in energumenis solet, ea omnia fecisse: scilicet in ejus ore, quasi in organo, aere moto, colliso, modulato, vocem humanam effinxit, non vitali actione, sed artificiali, aut arte nobis ignota ex serpentis ore voces eduxit. Verum enim serpentem in hac re intervenisse Mosis narratio nos dubitare non sinit: nam & serpentem cum caeteris animantibus item veris confert, *serpens*, inquit, *erat callidior*, *aut*, ut septuaginta vertunt, *prudentior cunctis animantibus* (Genes. 3. 1.) & Deus vero Serpenti maledicit (ibid. v. 14.) Fuisse porro & Diaboli organum serpentem, inde discimus, quod Diabolus *serpens ille antiquus* vocetur cum manifesta allusione ad narrationem Mosaicam Apocalyp. 12. 9. & 20. 2. Item cum eadem allusione Diabolus dicitur *homicida a principio* Johan. 8. 43. & Sapient. 2. 24. Quia scilicet primos parentes in mortem induxit suis fallaciis. Vide S. Augustinum (*a*). Quae quum sint, nihil est in ea narratione inverisimilis: ea omnia procul dubio daemon efficere potuit. Non sum interim nescius aliter huic Juliani objectioni respondisse B. Cyrillum Alexandr. (*b*), speciem scilicet & simulacrum serpentis induisse daemonem, non verum serpentem agitasse, quo falleret Evam. Sed necesse non est vim inferre Mosaicae narrationi, quando utrumque aeque fuit Diabolo facile, & de vero, & de ficto serpente loqui. Eandem ob rem ne Cajetani quidem singularis opinio necessaria est. Putavit ille voces articulatas in hoc negotio minime adhibitas a Diabolo, sed ne ullum quidem externum spectrum: tentationem Evae interna tantum suggestione peractam: Diabolum serpentis nomine metaphoricos a Mose appellatum. Quae do-

ctrina

(a) *Lib.* 14. *de Civit. cap.* 11.
(b) *Lib.* 3. *contra Julian.*

ctrina nec necessaria est, ut dixi, & cum Mosaica historia, ac Patrum omnium consensione pugnat. Illud praetereundum non est, hujus historiae memoriam apud Ethnicos quoque diu conservatam. In antiquissimis Graecorum Mysteriis acclamatum *Evam*, simulque monstratum Serpentem, meminere Hesychius, Clemens in Protreptico, Plutarchus in Alexandro. Vide & Maimonidem (*a*).

XV. Quod spectat ad quartum, vetus haec quaerela est adversus Mosaicam historiam, quam memorant Lactantius (*b*) & Augustinus (*c*). Ethnici scilicet, quum hanc Patriarcharum longaevitatem intelligere non possent, aut ridebant, aut putabant annos illos menstruos fuisse. Sed quum annus diluvii dierum fuerit 365. a 17. nempe secundi mensis ad 25. ejusdem mensis vertentis anni, mensium vero dies fuerint triginta; aperte Mosaicae narrationi repugnant, qui annos Patriarcharum pro mensibus accipiunt. Praeterquam quod veteres illi Patriarchae aetatem vixissent nostra breviorem, quippe qui non pertingissent ad octoginta annos. Demum quum reperiantur quidam generasse filios sexaginta, vel septuaginta aetatis suae annorum, generassent quum essent quinque, aut sex annorum nostratium. Ad haec tota series historiae Mosaicae, qua constat paulatim a primaeva illa longaevitate intra unum seculum decidisse hominum vitam, id totum mirifice confirmat. Idem enim scriptor, qui memorat Adamum, Mathusalam, Noemum supra nongentos annos vixisse, idem inquam deinceps memorat, Salem vixisse, 433. Heberum 464. Phalegh 239. Sarug 230. Thare 120. ut nulla subsit ratio de ejus historiae veritate dubitandi. Tandem idipsum Ethnci quoque Scriptores confirmant, Berosus in Chaldaicis, Manetho in AEgyptiacis, Hyromus in Phaeniciis,

(a) *Duct. dub. p. 3. cap. 29.*
(b) *Lib. 2. 20.*
(c) *Lib. 15. de Civit. Dei*

siis, Hestiaeus, Hecataecus, Hellanicus in Graecis. Quos omnes Scriptores suo adhuc tempore manentibus libris, testes citat Josephus (*a*), ac praeter hos Acusilaum, Ephorum, Nicolaum Damascenum. Primos hi homines ad mille ferme annos vixisse tradidere ex veteri ac constantissima traditione. Non igitur dubitandum est de longitudine vitae Patriarcharum. Porro ea longaevitas repetenda est partim ex aequabili Coeli, ac primaevae Telluris temperie, (*b*) partim ex victu simpliciori, partim ex corporis compage robustiore, partim etiam ex peculiari Dei providentia. Caeterum recentiori aetate quosdam ad ducentos, & trecentos annos vixisse confidentissime scribunt Jonstonus (*c*), & Petrus Daniel, Huetius in Alnetanis (*d*). Sed hujusmodi historiae quum ex secunda Europae barbarie depromptae sint, certae non sunt, nec pro certis affirmatas a viris doctis vellem.

§. XVI. Ad quintum. Capacitatem Arcae Noeticae sic describit Moses: *cubitorum trecentorum erit longitudo Arcae, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius*. Quum Celsus velut fabellam, historiam hanc traduceret, Origenes homil. 2. in Genes. respondit, Noemum a Deo doctum cubitos geometricos adhibuisse, qui sex nostris aequales sint. Ita censuit fieri capacitatem Arcae Noeticae sufficientissimam ad ea continenda, quae in ea fuisse imposita narrat Moyses. Sed mera est ea Origenis hypothesis. Cappellus (in hist. Sacra pag. 30.) cubitos triplicis generis distinguit, minorem, qui sit quadrante longior pede; medium, qui sit sesquipedalis, & majorem, qui tres pedes contineat. Arcae cubitos majores fuisse censet. In hac hypothesi dimensio Arcae fuerit juxta longitudinem pedum

---

(a) *Antiq. hist. lib.* 1. *cap.* 4.
(b) *Vide Vodwardum in Geographia physica.*
(c) *De Nat. constit. prop.* 5. *art.* 1.
(d) *Lib.* 2. *cap.* 12. §. 4.

dum nongentorum, juxta altitudinem pedum nonaginta, juxta vero latitudinem pedum centum quinquaginta. Ita capacissima fuisset tot corporibus continendis. At Johannes Temporarius Buteo, pluresque alii Mathematici, geometrice demonstrarunt, Navem Noeticam tot corporum capacem fuisse etiam si cubiti vulgares intelligerentur. Constitutioni autem Navium id minime repugnare demonstrat sagax Batavorum experimentum memoratum Georgio Hornio (*a*), cujus totum locum describam, ut pateat quam temere & imperite hanc historiam velut minus verisimilem accusent Profani. *Primum in Hollandia Petrus Jansen Memnonista unam atque alteram anno 1604. secundum Arcae Noe proportionem navium per socerum Petri Reineri struendam curavit. Unam longitudine 120. pedum, latitudine viginti, profunditate duodecim. Initio hunc navium struendarum modum risu & sannis tanquam plane absurdum & ineptum a nautis exceptum: ut idem imitatoribus, quod etiam Noacho contigisse volunt, acciderit. Postea compertum tales Arcas Noachicas pacis tempore omnium aptissimas, & utilissimas esse ad ea commercia exercenda; tum quod tertia parte plus onerari possunt, quam vulgares, neque tamen plures, a quibus reguntur, manus desiderant; tum quia velociori a ventis in mari, quam quaecumque aliarum gentium naves, cursu aguntur. Sed nullum admittunt tormentorum bellicorum, & id genus armorum usum, idque ad instar arcae Noe, quae pacis, non belli fuit insigne, & in qua omnem totius mundi salutem, & pacem ipse Deus pacis, tum quidem exclusis rebellibus, concluserat. Hujusmodi navium usus durantibus induciis passim apud Batavos invaluit*. Haec ille.

§. XVII. Fuere autem in Arca spiracula ut respirare animantia possent novum aerem, sine quo animantium vita nequit esse vitalis: sed ea ita fabrefacta, ut aut reflecterent aquam, aut vix aliquam excipe-

 rent,

(a) *In hist. univers. pag. 26.*

rent, qua facile navis purgari potuit. Ea spiracula aperte memorat Moses, *fenestram*, inquit, *in Arca facies* Genes. *6. 16.* Vocabulum Hebraeum *Sohar* fenestram, aut quamvis aperturam significat: ejus enim chaldaica radix *lucere*, aut *lumen* transmittere significat. Sunt qui putant pelle translucida circumvestitam eam aperturam, ut ita lumen daret, repelleretque aquam, simulque ictibus aquarum, & ventorum resisteret. Sed qui ita censent tum de admittendo aere cogitare debent; neque enim aer vitae alendae aptus per pellem transit. Ego praetulerim telas e pilis camelorum contextas: eae enim, & aquas mirifice refellunt, & lumen juxta atque aerem transmittunt. Hujusmodi telae Orientalibus populis post diluvium familiares fuerunt. Omnia haec factu facillima fuere.

§. XVIII. Quod spectat ad sextum, qui paulo in vetusta historia Gentium versati sunt sciunt diluvii Noetici memoriam apud omnes ferme nationes servatam fuisse. Observat Grotius omnes Ethnicas historias in diluvium desinere, nec ultra progredi (*a*). Diluvii hujus sane mentionem apertam habebant Berosus Chaldaicarum rerum scriptor, Abydenus AEgyptiorum historicus, Nicolaus Damascenus, aliique. Habent ex historicis qui supersunt Plutarchus, & Lucianus, quorum loca protulit Grotius. Josephus contra Apionem *primo* testatur, Berosum eadem, quae Moses, narrare de magno diluvio, ac de Arca, in qua Noachus generis nostri Auctor servatus est, insignemque Berosi locum recitat. Abydeni Assiriorum historici locum itidem insignem servaverunt Eusebius (*b*), & Cyrillus (*c*). Eo in loco Noemus vocatur Sisithrus. Aves memorat emissas ex navi cum iisdem propemodum, quibus Moses, circumstantiis. Concludit navigium in Armeniam perve-

---

(a) *De Verit. Relig. Christ. lib.* 1. §. 16.
(b) *Lib. 9. Praeparat. cap.* 12.
(c) *Lib.* 1. *adversus Julian.*

venisse. Clarius quoque eadem narrat Alexander Polyhistor (*a*), ubi & Noe item Sisithrus dicitur, & sub eo fuisse magnum diluvium, & fabricatam ab eo Arcam praenunciante Saturno, & in ipsa una cum volucribus, ac jumentis servatum. Apertissima quoque sunt loca Plutarchi in libro *terrestria, an aquatilia animantia plus habeant solertiae*, & Luciani *de Dea Syria* quae descripsit citatus Grotius. Vere igitur Lactantius (*b*) scripsit, *factum esse diluvium ad perdendam, tollendamque ex orbe malitiam, constat inter omnes*; id enim, & Philosophi, Poetae, Scriptoresque rerum antiquarum loquuntur, in eoque maxime cum Prophetarum sermone consentiunt. Jam caeterae quoque Nationes distinctissime memoriam diluvii adhuc servant. Jaus Sinensium reparator humani generis post cladem illam, quam Coeli ruina adumbrant, is Noachus est. Americani sciunt, & narrant, extincta olim fuisse animalia omnia, unico homine generis humani instauratore in Arca, cum familia, multisque animalibus, servato, uti pluribus narrant Josephus a Costa, & Antonius Herrera (*c*). Idem perenni traditione tradunt Huttentotti Incolae capitis bonae spei, quemadmodum retulit Andreas Kolbi in descriptione capitis Bonae spei.

§. XIX. Unde vero aquae emerserint, parum interest scire. Neque vero etiam si ignoramus unde tanta aquarum vis nata sit, idcirco factum negare possumus, quum infinitae suppetant Deo rationes, quibus id efficere potuerit. Opponuntur antiquitates quarumdam Nationum. Facile est eas aut vanitatis, aut falsitatis convincere, quando constat, nec contemporaneis historiis fulciri, & antiquas omnes nationes summa contentione laborasse, ut antiquissimae omnium viderentur,

(a) *Apud B. Cyrillum loco cit.*

(b) *Lib. 2. cap. 10.*

(c) *Decad. 1. lib. 9. cap. 4. Vide & descript. Ludovicianae Voyages au Nort tom 5.*

quod controversiae AEgyptiorum, & Scytharum memoratae Diodoro Siculo, & Justino Trogi satis docent.

§. XX. Illud paulo difficilius explicatu videtur, quum animantium non aquaticorum genera uno Noetico navilio contenta fuerint, nec ullum ejus generis animal diluvium evaserit; unde Insulae, & quidem a mare dissitae, atque in primis ipsa America haec animantia habere potuerunt? Id ut evaderent viri quidam eruditi censuere aquas diluvii intra Asiam tantum constitisse in iis scilicet Regionibus, quae inter quatuor sunt maria, Persicum, Caspium, Euxinum, & Syriacum. Ea fuit opinio Eduardi Stillingfleeti (a). Sed è diametro cum Mosaica narratione pugnat. I. Deus diserte jubet ex omni carne, & omni animante paria in Arcam intromittere ad speciem conservandam. (Genes. 6. 19.) quod & Noachus fecit. Quem vero in finem? Nam ex aliis Regionibus, si diluvium futurum fuisset particulare, haberi poterant animantium species. II. (Genes. 7. 21.) omnia in universo terrarum orbe animantia periisse diserte itidem perhibet Moses. III. Quod est peremptorium, altissimos montes texit diluvii aqua, etiam Armeniae, qui totius Asiae sunt eminentissimi, & in quibus Arca consedit; quod stare non potest cum superiori hypothesi, nisi miraculum Diluvio majus Deum fecisse dicamus, cohibendo undequaque aquas ne illaberentur in subjectas Regiones. De commento Burnetiano nihil in hoc loco dicimus, de quo vide dissertationem nostram *de origine rerum corporearum* ad calcem tom. I. horum elementorum.

§. XXI. Dubitandum ergo non est, & diluvium omne undiquaque Tellurem occupasse, & nullum vivens nisi in Noetica Arca evasisse. Unde vero, inquis, animantia minime aquatica in Insulas prorepsere? Plures

(a) *In Originib. sacris lib. 3. cap. 4. §. 3.*

res esse causae potuerunt. Prima, ut navigatione populari hominibus dissitae Insulae, ita animantibus brutis navi transvectis, potuerunt. II. Plures Insulae post diluvium illud universale, aut peculiaribus aliis diluviis, aut terrae motibus a Continente disterminatae sunt. Siciliam ab Italia abscissam praeter alios memorat Justinus (*a*). Britanniam Galliae continentem fuisse inter Dabrim, & Caletum, Riccardus Verstegen *de Gentium origine* multis probat: Diluvio Atlantico Americam ab Africa avulsam, ex Platone dudum collegere viri docti. Diluvio Cimbrico multos in sinu Condano Insulas emersas Aristotelis aevo ex III. Eudemiorum (*b*) colligimus facile. Sed quod spectat ad Americam non dubito navigatione populatam. Plures antiquitus Phaenices, & Carthaginenses Africam, littora legentes, circumiisse, atque superato Capite Bonae spei per fretum Gaditanum ad Ostia Nili appulisse, discimus ex Herodoto, & Diodoro Siculo. Ignota veteribus fuit pixis nautica: itaque facile fuit vento in Americam deferri, unde redire nescierint. Sed & vestigia quaedam aut vetustissimi cum Americanis commercii, aut cognitionis saltem qualiscumque ejus Gentis, in Theopompi Chii fragmento, quod servavit AElianus (*c*) reperiuntur, fabulis licet infuscata. Quem locum ubi docti pensiculatius legerint, idem opinor, judicium ferent. Vixit autem Theopompus iste temporibus Philippi Macedonis. Vide Vossium de Historicis Graecis.

Confirmant haec mirifice quae de Ludoviciana relata sunt ab iis, qui ejus nationis mores & traditiones diligenter perscrutati sunt (*d*). Nam praeterquam quod plurima populi illi memorant eodem prorsus modo quo in historia Mosaica leguntur, mores quoque aliquos habent judaicis simillimos.

§. XX.

(a) *Lib.* 5.
(b) *Cap.* I.
(c) *De varia hist. lib.* 3. *cap.* 18.
(d) *Description de la Luisiene.*

§. XXII. Octavum argumentum hoc unum probat, Hebraeorum vulgus homines fuisse bardos, ingratos, & duris cervicibus, quod iis passim exprobant Prophetae: sed non video qui possit miracula Mosaica labefactare.

§. XXIII. Pluribus modis septimo argumento responderunt viri docti. Quidam opinati sunt primos Africae incolas paulatim nigrescere coepisse ob calorem climatis, atque sic progeniem deinde semper nigriorem dedisse. Ita Historici Angli in Cosmogonia pag. 318. editionis Neapol. Sed cum sub eodem climate, idest sub linea aequinoctiali, vel circa, nationes sint subalbo colore, non videtur haec responsio omnem auferre difficultatem. Alii suspicantur ex corrupta phantasia primae alicujus foeminae Africanae natos primos Africae mortales nigros, non secus atque oves Jacobi, quae fuscae ex imaginibus nascebantur. Nec abhorret a verosimili haec opinio. Sed id videtur explicatu difficillimum, qui fieri potuit in tanta generis humani multitudine, ut apud Afros tantum haec phantasiae immutatio provenerit. Veteres quidam ad miraculum confugiebant, volebantque AEthiopes natos ex Cham, cujus filius Chanaan fuit a Deo maledictus: ex hac maledictione nigrum profluisse colorem censebant. Sed eam habet difficultatem haec opinio, quod Chananaei ipsi ex Cham fuerunt oriundi, nec tamen nigri. Quae cum sint fatebimur ingenue, nos ignorare unde Africanorum niger color primum manaverit: sed non videmus quid ea ex re pro causa sua deducere possint Deistae. Infinitae in natura esse potuerunt causae, ex quibus color iste primum sit natus. Qui historiam naturalem scribunt, observant, ante ducentos annos unam in Europa floris Tulipae speciem extitisse; quum nunc plusquam 50. evaserint colore, ac figura a se discrepantes. Climatum diversitas effecit ut animantia unius speciei in plures dispescerentur. Itaque ut naturalibus causis fit, ut Sinenses Simi sint, Groelandi, & Lapones gracilibus cruribus, & ventrico-

si,

si, coloris vero cinericii; ita fieri potuit naturalibus caussis, ut paullatim nigri homines provenerint. Quocirca tota mihi haec argumentatio ineptissima videtur.

Prop. XLIII. Religio Christiana vera est & divina.

D. Religio Christiana libris continetur veteris & novi Testamenti: sunt autem ii libri veri & divini (ex sup.); Est ergo Religio Christiana vera, & divina.

Coroll. Maxima praestantia Religionis Christianae supra vulgares Gentium superstitiones in hoc praecipue est posita, quod est religio spiritualis, cultumque omnem externum non ut apud Ethnicos per se ac sui ipsius, sed interioris ergo praecipiat. Paucis id verbis Christus servator noster docuit apud Johannem: *Spiritus est Deus, & eos, qui adorant illum, oportet in spiritu, & veritate adorare*: id quod ratio quoque ipsa Naturae praescribit. Itaque huic veritati Philosophi etiam quidam testimonium perhibuerunt. Cicero (*a*) hanc statuit Religionis legem: *ad divos adeunto caste: pietatem adhibento*. Ovidius quoque (*b*)

Non bove mactato coelestia numina gaudent,
Sed quae praestanda est, & sine teste, fide.

Persius item (c)

Quin damus id superis, de magna quod dare lance
Non possit magni Messalae lippa propago,
Compositum jus, fasque animo, sanctosque recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto?

Plu-

(a) *In Lib.* II. *de Legib.*
(b) *Epist.* XVIII.
(c) *Satyr.* II. *vers.* 81.

Plurimis quoque idipsum docet Seneca (*a*). Ibi inter alia scribit: *Vis Deos propitiare? bonus esto: satis illos coluit, qui imitatus est*. Et (*b*); *nec in victimis quidem, licet optimae sint, auroque perfulgeant, Deorum est honor, sed in pia, ac recta voluntate venerantium.*

FINIS TOMI TERTII.

(a) *Epist.* 95.
(b) *In* 1. *Lib. de Benef. cap.* VI.